

National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X. A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946:18
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

P M

ANGÅENDE

UTVECKLINGSPLANERING PÅ JORDBRUKETS OMRÅDE

Utredning verkställd på uppdrag av

1942 ÅRS JORDBRUKSKOMMITTÉ

STOCKHOLM
1946

Statens offentliga utredningar 1946

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. Norstedt. 168 s. **K.**
2. Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetsminskningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. Av C. Gyllenswärd. Beckman. 115 s. **S.**
3. Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningslagstiftningen m. m. Hæggström. 99 s. **Jo.**
4. Betänkande med förslag angående uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. V. Petterson. 59 s. **Fö.**
5. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. V. Petterson. 351 s. **S.**
6. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. Bilagor. Beckman. 153 s. **S.**
7. Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. Beckman. 136 s. **Fö.**
8. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. Marcus. 146 s. **Fi.**
9. 1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. Haeggström. 62 s. **E.**
10. Betänkande med förslag till omorganisation av vi och vattenbyggnadsstyrelsen m.m. Katalog- och T skriftstryck. 217 s. **K.**
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utre ningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folksk lan. A. Allmän del. Idun. 341 s. **E.**
12. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnan m. m. Del 1. Beckman. 216 s. **E.**
13. Investeringsutredningens betänkande med utredni rörande personal- och materielresurser m. m. genomförande av ett arbetsprogram enligt av utre ningen tidigare framlagt förslag. Marcus 72 s.
14. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredni ar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 4. Realskol Praktiska linjer. Idun. 193 s. **E.**
15. 1940 års skolutrednings betänkanden och utre ningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folksk lan. B. Förslag till undervisningsplaner. Idun. 2 s. **E.**
16. Betänkande angående forsknings- och försöksve samheten på jordbrukets område i Norrland. V. P terson. 133 s. **Jo.**
17. Den familjevårdande socialpolitiken. Beckman. 1 s. **S.**
18. P M angående utvecklingsplanering på jordbruk område. Marcus. 252 s. **Jo.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelse bokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946:18
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

P M

ANGÅENDE

UTVECKLINGSPLANERING PÅ JORDBRUKETS OMRÅDE

Utredning verkställd på uppdrag av

1942 ÅRS JORDBRUKSKOMMITTÉ

STOCKHOLM 1946
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
458941

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

Innehållsförteckning.

Sid.

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet 5

Kap. I. Principer och metoder vid utvecklingsplanering 7

A. Planeringens innebörd 7

B. Regional jordbruksplanering 11

C. Individuell jordbruksplanering 15

Kap. II. Försöksvis verkställd regional jordbruksplanering 19

Kap. III. Redogörelse för egnahemsorganisationens inventering av ofullständiga jordbruk 35

Kap. IV. Exempel på individuell jordbruksplanering 38

Kap. V. Synpunkter på frågan om riksomfattande utvecklingsplanering för jordbruket 47

Bilagor.

I. Erfarenheter av driftsekonomisk jordbruksplanering i Amerikas Förenta Stater 52

II. Redovisning av försöksplaneringens statistiska material 57

III. Undersökningsområde I (Västernorrlands län) 69

I. Beskrivning av området 69

1. Allmän karakteristik 69

2. Beskrivning av områdets naturliga beskaffenhet 69

3. Demografiska uppgifter 71

4. Befolkningens levnardsstandard och sociala förhållanden 73

5. Industri och övriga förvärvskällor utanför jordbruket 76

6. Jordbruket 79

II. Sammanfattning av inom området konstaterade brister som vidlåda näringslivet 94

Tabeller 96

Fig. 1. Karta över Ljustorp 102

Fig. 2. Skogskarta 103

III. Utvecklingsplan 104

IV. Undersökningsområde II (Örebro län) 108

I. Beskrivning av området 108

1. Allmän karakteristik 108

2. Beskrivning av områdets naturliga beskaffenhet 108

3. Demografiska uppgifter 111

4. Befolkningens levnardsstandard och sociala förhållanden 113

5. Industri 115

6. Jordbruket 117

Sid.

II. Sammanfattning av inom området konstaterade brister, som vidlåda näringslivet ... 133
Tabeller ... 135
Fig. 1. Gårdar ingående i intensivundersökning ... 145
Fig. 2. Jordbrukets avsättningsvägar ... 146
III. Utvecklingsplan ... 147
Fig. 3. Nuvarande fastighetsindelning ... 148
Fig. 4. Fastighetsindelning efter reglering ... 149

V. Undersökningsområde III (Östergötlands län) ... 153
I. Beskrivning av området ... 153
1. Allmän karakteristik ... 153
2. Beskrivning av områdets naturliga beskaffenhet ... 153
3. Demografiska uppgifter ... 155
4. Befolkningens levnadsstandard och sociala förhållanden ... 157
5. Industri och övriga förvärvskällor utanför jordbruket ... 158
6. Jordbruket ... 160
II. Sammanfattning av inom området konstaterade brister, som vidlåda näringslivet ... 173
Tabeller ... 176
Karta ... 188
III. Utvecklingsplan ... 189

VI. Undersökningsområde IV (Blekinge län) ... 193
I. Beskrivning av området ... 193
1. Allmän karakteristik ... 193
2. Beskrivning av områdets naturliga beskaffenhet ... 193
3. Demografiska uppgifter ... 198
4. Befolkningens levnadsstandard och sociala förhållanden ... 200
5. Industri och övriga förvärvskällor utanför jordbruket ... 202
6. Jordbruket ... 204
II. Sammanfattning av inom området konstaterade brister, som vidlåda näringslivet ... 220
Tabeller ... 223
Fig. 1. Gårdar ingående i intensivundersökning ... 244
Fig. 2. Översiktskarta ... 245
III. Utvecklingsplan ... 246

VII. Försöksbearbetning av material från inventering av ofullständiga jordbruk i Kristianstads län ... 249
1. Inventeringens omfattning ... 249
2. Vissa uppgifter rörande förvärv av jordbruk ... 249
3. De inventerade jordbrukens storlek ... 250
4. De inventerade jordbrukens åbyggnader ... 250
5. Tillgång till förtjänstarbete ... 251
6. Förslag till utnyttjande av de inventerade jordbruken ... 251

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet.

Efter framställning från 1942 års jordbrukskommitté bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 17 december 1943 kommittén att försöksvis verkställa regional jordbruksplanering i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som föreslagits i en vid kommitténs framställning fogad promemoria.

Med stöd av detta bemyndigande har jordbrukskommittén låtit verkställa dylik såsom försök avsedd regional jordbruksplanering i fyra olika områden, nämligen ett i Östergötlands län, ett i Blekinge län, ett i Örebro län och ett i Västernorrlands län.

Arbetet har i stort sett för varje särskilt område bedrivits så, att inom kommitténs kansli i samråd med vederbörande hushållningssällskap utarbetats en detaljerad beskrivning rörande naturförhållanden och näringsliv i området ävensom en sammanfattning av de brister, som vid utarbetandet av denna beskrivning funnits vidlåda näringslivet i området. Vissa av kommitténs ledamöter och tjänstemän ha därefter företagit en studieresa i området tillsammans med representanter för hushållningssällskapet och andra berörda institutioner. I omedelbar anslutning till denna studieresa har därefter i området hållits sammanträde under en eller två dagar med deltagarna i studieresan ävensom med ett flertal representanter för ortens näringsliv. Vid sammanträdet har på grundval av den upprättade beskrivningen diskuterats, vilka brister som föreligga inom ortens näringsliv, särskilt med avseende å jordbruket, samt vilka åtgärder som kunna vidtagas för att avhjälpa dessa brister. På basis av dessa diskussioner har sedan inom kommitténs kansli utarbetats en kortfattad utvecklingsplan med rekommendationer för området.

Med ledning av de erfarenheter, som vunnits vid denna försöksvis verkställda regionala jordbruksplanering, har inom kommittén utarbetats en promemoria angående utvecklingsplanering på jordbrukets område. Arbetet härmed har inom kommitténs kansli närmast omhänderhafts av numera ledamoten av kommittén, fil. lic. Gunnar Lange, vilken biträtts av fil. kand. R. Meidner och sekreteraren vid Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap S. O. Rodhe. Promemorian har främst till syfte att, på grundval av de vid försöksplaneringen vunna erfarenheterna, belysa betydelsen av en regional jordbruksplanering såsom ett led i en omfattande verksamhet för rationa-

lisering av det svenska jordbruket samt ange vissa linjer, efter vilka en dylik regional jordbruksplanering i praktiken kan tänkas bli anordnad. I anslutning härtill ha i promemorian även berörts vissa frågor rörande den mera detaljbetonade planering av rationaliseringsarbetet inom mindre områden, vilken tar sikte direkt på de enskilda brukningsenheterna.

Genom egnahemsstyrelsens försorg sker för närvarande försöksvis inom vissa län en inventering av de ofullständiga jordbruken. Enligt vad som framgår av 1945 års statsverksproposition har egnahemsstyrelsen avsett, att försöksstadiet av denna verksamhet skulle kunna avslutas under år 1945 och att man med ledning av de därunder vunna erfarenheterna skulle kunna under år 1946 igångsätta inventeringen i full utsträckning.

Den inventeringsverksamhet, som egnahemsstyrelsen sålunda för närvarande bedriver försöksvis och planerar att igångsätta i större skala, sammanhänger till sitt syfte nära med den planeringsverksamhet, som behandlas i nyssnämnda promemoria. Särskilt med hänsyn härtill har kommittén ansett det lämpligt att redan nu bringa denna promemoria till Herr Statsrådets kännedom såsom en redovisning av resultatet av den inom kommittén verkställda utredningen rörande utvecklingsplanering på jordbrukets område och ett uttryck för kommitténs principiella uppfattning rörande dylik planering.

Kommittén får därför härmed vördsamt överlämna ifrågavarande promemoria till Herr Statsrådet.

Vid promemorian äro fogade sju bilagor, nämligen såsom bilaga I en av licentiaten Lange utarbetad redogörelse för erfarenheterna av driftsekonomisk jordbruksplanering i Nordamerikas Förenta Stater, såsom bilaga II—VI en redovisning av försöksplaneringens statistiska material och beskrivningarna av de fyra försöksområdena, de sistnämnda utarbetade av kandidaten Meidner, samt såsom bilaga VII en av överdirektören i Kungl. Egnahemsstyrelsen G. Ytterborn lämnad redogörelse för försöksbearbetning av material från en genom egnahemsstyrelsens försorg verkställd inventering av ofullständiga jordbruk inom S:t Olofs kommun i Kristianstads län.

Mot kommitténs beslut att redan nu överlämna ifrågavarande promemoria jämte bilagor till Herr Statsrådet har ledamoten av kommittén, riksdagsmannen E. A. Gustafson anmält reservation.

Stockholm den 30 oktober 1945.

1942 års jordbrukskommitté

EINAR SJÖGREN

C. H. Nordlander

KAP. I.

Principer och metoder vid utvecklingsplanering.

A. Planeringens innebörd.

Att många svenska jordbruksföretag icke äro fullt rationellt inrättade utan tvärtom i många hänseenden förete betydande brister i fråga om utrustning, driftens organisation, produktionens inriktning och företagens skötsel torde icke kunna bestridas. Bristande tillgång på olika ägoslag, olämplig arrondering, otidsenlig utrustning och icke ändamålsenliga brukningsmetoder etc. vittna om behovet av förbättringsåtgärder, en mera planmässig driftsorganisation och en ändamålsenligare kombination av produktionsfaktorerna överhuvud taget.

Vad en dylik rationalisering av jordbruksnäringen innefattar skall icke här närmare beröras. Att en rad olika åtgärder erfordras för att avhjälpa de brister, som vidlåda jordbruket och försvårar införandet av arbetsbesparande produktionsmetoder, är naturligtvis otvivelaktigt. I andra sammanhang komma förslag härom att framläggas av jordbrukskommittén. Här skall endast betonas att rationaliseringens genomförande kommer att nödvändiggöra en ökning av anslagen för förbättringsverksamheten. Härutöver erfordras en revision av nu gällande principer för fastighetsbildningen, i syfte att underlätta sammanläggningar, omskiften och andra kompletteringsåtgärder.

Med enskilda ingrepp av här antytt slag torde det emellertid icke vara möjligt att få till stånd en önskvärd rationalisering av jordbruksföretagen. Man kan i detta sammanhang även hänvisa till de svårlösta avvägningsproblem, som för närvarande ofta uppstå i samband med prövningar av ansökningar om bidrag och lån från innehavare av mindre brukningsdelar. De organ, som planlägga och handha förbättringsverksamheten, tvingas till återhållsamhet av fruktan att konservera otidsenliga brukningsenheter och en ur ekonomisk synpunkt olämplig fastighetsindelning. Vidare förhåller det sig i praktiken ofta så, att *en* rationaliseringsåtgärd inte kan genomföras, om detta inte sker i kombination med andra förändringar. Moderna jordbruksmaskiner kunna sålunda icke anskaffas till jordbruk, där jordinnehavet är otillräckligt, eller, som fallet är även vid jämförelsevis stora brukningsdelar, arronderingsförhållandena olämpliga. Att byggnadsbeståndets beskaffenhet kan utgöra hinder för en ur andra synpunkter önskvärd ökning av kreatursstammen är ett annat exempel på samma sak.

Helt visst måste i detta sammanhang ännu större betydelse tillmätas den omständigheten att många viktiga jordbruksfrågor icke kunna angripas såsom för denna näringsgren specifika problem, utan måste lösas under hänsynstagande till sambandet mellan jordbruket och övriga områden av det ekonomiska livet. Vad som kan göras till förbättring av jordbruksbefolkningens utkomstmöjligheter är ju bl. a. beroende på avsättningsförhållanden och arbetstillgång i allmänhet, vilket i sin tur betingas av den ekonomiska utvecklingen och konjunkturläget. Att detta för jordbruksprogrammens tillämpning så betydelsefulla samband mellan jordbruket och övriga näringsgrenar gäller i stort sett för riket i dess helhet torde numera vara allmänt erkänt. I anslutning härtill understrykes också i olika sammanhang nödvändigheten, att jordbrukspolitiken koordineras med den allmänna ekonomiska politiken. Detta samband mellan näringsgrenarna gör sig givetvis även gällande lokalt på mångfaldiga sätt. Av denna anledning är det ofta omöjligt att i praktiken lösa jordbrukets rationaliseringsfrågor och anpassningsproblem med åtgärder, som uteslutande ta sikte på denna näringsgren. Det är exempelvis uppenbart att införandet av arbetsbesparande produktionsmetoder i det mindre jordbruket eller sammanläggningar av brukningsdelar i hög grad måste bli beroende av arbetsmarknaden och sysselsättningsförhållandena inom övriga områden av produktionslivet i närbelägna orter. Likaså inverka de lokala avsättningsförhållandena på möjligheterna att genom ändrad produktionsinriktning eller stegrad produktion öka jordbrukets inkomster. Ännu tydligare är det måhända att elektrifiering liksom anläggandet av vatten- och avloppssystem sällan äro rena jordbruksfrågor utan lämpligen planeras och lösas gemensamt för en hel bygd. Vid planläggning av jordbrukets framtida bebyggelse måste givetvis också hänsyn tagas till andra näringsgrenars behov jämte redan förefintliga bebyggelsecentra.

Man ledes därför till slutsatsen, att en stegring av rationaliseringstakten måste föregås av utarbetandet av planer *(utvecklingsplanering)* för jordbruksnäringen för ett fullständigt utnyttjande av tillgängliga produktionsresurser och för företagens lämpligaste organisation, inriktning och omfattning under givna yttre betingelser, naturliga och allmänekonomiska. Denna planering bör vara så vid att den inrymmer även andra näringsgrenar i den mån här rådande förhållanden direkt inverka på jordbrukets utvecklingsmöjligheter. Man kan här lämpligen särskilja två moment i planeringsarbetet. Det första utgöres av bygdevis uppgjorda planer, avsedda att giva en klar bild av traktens näringsliv med utgångspunkt från jordbrukets produktionsbetingelser och benämnes i det följande *regional jordbruksplanering*. För den praktiska tillämpningen av de rekommendationer som bilda sista ledet i den regionala jordbruksplaneringen erfordras därefter som ett andra moment i planeringsverksamheten en *individuell jordbruksplanering*, som för varje enskild brukningsdel anger hur de allmänna rekommendationerna bäst skola realiseras. Såsom ett i den sistnämnda planeringen ingående led, vilket under vissa omständigheter för erhållande av kännedom om förekomsten av ofullständiga brukningsdelar och kompletteringsmöjligheter kunde utbrytas och

genomföras oberoende av den individuella planeringen i övrigt, synes man kunna tala om *inventering av ofullständiga jordbruk.*

Upprättandet av utvecklingsplaner, såväl regionala som individuella, är för den enskilde jordbrukaren förenat med avsevärda svårigheter. Med de medel, som stå de offentliga myndigheterna till buds, har det allmänna möjligheter att vara jordbrukarna behjälpliga med utvecklingsplaneringen. De offentliga organen ha sålunda tillgång till teknisk sakkunskap, som den enskilde jordbrukaren kan anlita i endast begränsad omfattning. Myndigheterna kunna dessutom lättare överblicka de på planeringen inverkande marknadsförhållandena, enär dessa äro i väsentlig grad jordbrukspolitiskt betingade och åtminstone i viss utsträckning resultatet av statliga regleringsåtgärder.

Utarbetandet av utvecklingsplaner för jordbruket förutsätter ett intimt samarbete mellan olika myndigheter och expertis på skilda områden. Sålunda erfordras helt naturligt samverkan mellan agronomer och jägmästare, arkitekter och maskintekniker, representanter för lantmäteriet och lantbruksingenjörer. Ännu viktigare än koordination av de offentliga organens verksamhet är emellertid att näringsutövarnas medverkan i utvecklingsplaneringen vinnes. Om en dylik planering skall bli framgångsrik måste jordbrukarna själva intressera sig för densamma och aktivt deltaga i arbetet. Det måste till varje pris undvikas att verksamheten får skenet av tvång.

Eftersom rationaliseringsproblemen i viss utsträckning äro gemensamma för samma bygd eller trakt, bör planeringen, som förut framhållits, inledas med uppgörande av regionala planer. Som tidigare antytts är avsikten med *regional jordbruksplanering* att på grundval av en beskrivning av de naturliga produktionsbetingelserna och av näringslivet, främst jordbruket, inom ett visst område framlägga en plan med rekommendationer om åtgärder till förbättring av jordbruksföretagens utrustning och beskaffenhet i allmänhet med angivande av den lämpliga produktionsinriktningen och driftsorganisationen. Regionalplanerna betingas därför ytterst av riktlinjerna och målsättningen för jordbrukspolitiken. Vid regional planering måste naturligtvis vederbörlig hänsyn tagas till den sannolika utvecklingen av näringslivet överhuvud taget inom området liksom till sysselsättningsmöjligheterna i framtiden utanför jordbruket. Planeringen bör sålunda även omfatta kommunikationsleder, bebyggelsens lokalisering och gemensamhetsanläggningar. Denna verksamhet kan måhända med hänsyn härtill även karakteriseras såsom en allmän bygdeplanering med utgångspunkt från jordbruket och dess förbättringsbehov.

För undvikande av missförstånd beträffande innebörden av en här omnämnd regional jordbruksplanering må understrykas, att härmed icke avses en planläggning av hela näringslivet, exempelvis av det slag som föreslagits i motion 78 FK till 1945 års riksdag, den s. k. Roslagsmotionen. Den i föreliggande sammanhang avsedda verksamheten utgår i stället från jordbrukets rationaliserings- och förbättringsbehov, och berör sålunda andra näringsgrenar endast i den mån detta är erforderligt för planeringen av jordbruket.

För att redan på detta stadium ge en antydan om vad som skulle kunna vinnas med regional jordbruksplanering må framhållas att härigenom en stomme borde kunna erhållas för rationaliseringen av jordbruksproduktionen och en arbetsplan för de myndigheter och organ som skola handha denna verksamhet. Icke minst väsentligt är att planeringen synes kunna bilda en grundval för upplysningsverksamheten bland yrkesutövarna själva.

Att kartläggning av bristerna och utarbetande av rekommendationer för dessas avhjälpande är värdefull som utgångspunkt för rationaliseringens och förbättringsverksamhetens genomförande lär näppeligen kunna bestridas. Frågan är emellertid, om planeringsverksamheten kan stanna härvid. När det gäller att lösa vissa rationaliseringsproblem, kan man tvingas ett steg längre och företaga en mera detaljerad planering än som skulle kunna ombesörjas i samband med den regionala verksamheten. För att taga ett exempel så är en redovisning av förekomsten av arronderingsproblem inom ett visst område och ett påpekande att tekniska förutsättningar förefinnas för ägobyte, sammanläggningar eller måhända omskifte icke tillräckligt för problemets lösning i praktiken. För dessa ändamål kan planering av enstaka skifteslag, byar eller enskilda jordbruksföretag komma att erfordras. Härvid är man i själva verket framme vid den verksamhet som till skillnad från den regionala jordbruksplaneringen benämnts *individuell jordbruksplanering*. Även om det av naturliga skäl är vanskligt att draga en principiell gräns mellan den regionala och den individuella planeringen, torde de två typerna av jordbruksplanering böra hållas i sär. Den sistnämnda har som förut påpekats närmast karaktären av ett komplement till den förstnämnda, och utgör en tillämpning på den enskilda brukningsdelen eller ett begränsat komplex av brukningsdelar av de vid regionalplaneringen uppdragna allmänna riktlinjerna för jordbrukets utveckling inom ett visst område.

Det kan näppeligen bestridas, att en individuell jordbruksplanering av här avsett slag måste bli en synnerligen arbets- och tidskrävande procedur, vilken också måste komma att draga avsevärda kostnader. Inte heller torde utbildad personal, såsom ledare för det lokala planeringsarbetet, finnas tillgänglig i erforderlig utsträckning för att verksamheten skulle kunna bedrivas i riksomfattande skala inom den närmaste framtiden. Den individuella jordbruksplaneringen, därest en sådan kommer till stånd, torde därför få bedrivas successivt och i etapper, allteftersom tillgång på kvalificerad ledarpersonal och medel giva möjlighet härtill, varvid naturligtvis början får göras med de brukningsdelar, där förbättringsbehovet är mest krävande eller arealförändringar omedelbart förestående. Under dessa omständigheter lärer det komma att dröja åtskillig tid innan fullständiga rationaliseringsplaner hinna successivt utarbetas och genomföras för byar och brukningsdelar, vilka befunnits i behov härav.

B. Regional jordbruksplanering.

Utländska erfarenheter.

Vad beträffar den regionala jordbruksplaneringen må redan nu understrykas, att denna metod för en planläggning av jordbrukets inriktning, organisation och utrustning ej är helt oprövad. Mångenstädes i utlandet har sålunda en dylik verksamhet inletts såsom ett led i en reglering av näringslivet, i en fördelning av naturrikedomarna mellan olika grenar av produktionslivet och i samband med planering av kommunikationsleder, rekreationscentra och bebyggelse. Detta gäller exempelvis Schweiz och England. I båda dessa länder har emellertid regionalplaneringen haft en i viss mån annan utgångspunkt och inriktning än jordbruksnäringens förkovran. Denna typ av planering är närmast besläktad med den regionplanering, som verkställts även i vårt land omkring vissa större bebyggelsecentra.

Vad Schweiz beträffar synes denna verksamhet, som under de senaste åren bedrivits i ett flertal kantoner, närmast ha haft karaktären av en uppdelning av planeringsdistrikt i olika områden eller zoner med hänsyn till de näringsgrenar som böra givas företräde. För varje zon utarbetas på grundval av relativt detaljerade inventeringar rörande sociala, ekonomiska och kulturella förhållanden, utvecklingsplaner för utnyttjande av naturfyndigheter, för företagsstruktur, trafikleder och bebyggelse, det sistnämnda ofta i uttryckligt syfte att bevara vissa kulturella traditioner. Jordbruket blir närmast en detalj i planeringen och åtminstone inom de planeringsdistrikt, i fråga om vilka officiella redogörelser för det förberedande planeringsarbetet föreligga, ha de problem som sammanhänga med denna näringsgren intagit en undanskymd plats. Det kan tilläggas att den centrala frågan i detta sammanhang hittills synes ha varit hur man inför en fortsatt industrialisering och utbyggnad av trafiklederna skall kunna förhindra att jordbruket går förlustig för den totala omfattningen av produktionen betydelsefull odlingsmark.

I fråga om England synes intresset för regional planering i stor utsträckning kunna härledas ur vissa med kriget sammanhängande förhållanden. Härav föranledda förändringar i industriens lokalisering, transportväsendet och jordbruksproduktionens inriktning bl. a. genom intensifieringen av växtodlingen har tillsammans med bombskadorna å bostadsbebyggelsen skapat ett starkt behov av en kontroll över markanvändningen och en planmässig reglering av återuppbyggnaden. SaneringS- och byggnadsproblem synas sålunda vara de centrala frågorna i den engelska regionplaneringen, som i än högre grad än i Schweiz kommer stadsplaneringen mycket nära och endast i förbigående berör jordbruket.

I Amerikas Förenta Stater torde på ett tidigare stadium än annorstädes den uppfattningen ha vunnit insteg, att det allmänna borde biträda de enskilda jordbruksföretagarna i produktionsplaneringen. Det driftsekonomis-

ka planeringsarbetet, som här bedrivits i stor skala allt sedan det första världskriget, erhöll under 1930-talet en direkt regional inriktning. Vid bedömande av den regionala jordbruksplaneringens möjligheter torde därför de amerikanska erfarenheterna vara i hög grad värda att uppmärksammas. I en särskild bilaga (bil. 1) lämnas en översiktlig redogörelse för den regionala jordbruksplaneringen i Förenta staterna, dess omfattning och organisation samt resultaten av desamma i den mån dessa på nuvarande stadium kunna överblickas. I detta sammanhang må endast framhållas att erfarenheterna av denna verksamhet synes ha varit mycket lovande. Bland frågor, som genom den regionala jordbruksplaneringen säges ha bringats närmare sin lösning, må särskilt nämnas förändringar av jordanvändningen, produktionsomläggningar, arealkompletteringar och jordförbättringar. För genomförande av de under kriget upprättade produktionsplanerna synes regionalplaneringen ha varit av särskild betydelse.

Tillvägagångssättet vid regional jordbruksplanering.

Ehuru tillvägagångssättet vid regional jordbruksplanering bäst torde kunna belysas utifrån de erfarenheter, som vunnits vid den av jordbrukskommittén försöksvis anordnade verksamheten och för vilken närmare skall redogöras i det följande, torde redan i detta sammanhang vissa principiella synpunkter på denna fråga kunna anföras, eftersom det kan bidraga till att ytterligare klarlägga regionalplaneringens innebörd. I planeringsarbetet kan man lämpligen särskilja följande fyra led.

Det första består i en *indelning av landet i planeringsområden,* inom vilka brister och problem, som sammanhänga med jordbruket, äro i huvudsak ensartade. En dylik gränsdragning kan göras länsvis och torde i allmänhet komma att resultera i en uppdelning av varje län i ett visst antal områden med i stort sett likartade produktionsbetingelser. Storleken av dessa planeringsområden kommer givetvis att växla med de naturliga och ekonomiska förutsättningarna för jordbruksproduktionen från landsdel till landsdel och från län till län. I vissa fall kunna dessa planeringsområden möjligen erhålla en omfattning så betydande att de motsvara ett naturligt jordbruksområde i jordbruksräkningens bemärkelse. Man avser ju nämligen med denna indelning icke att framlägga en kartläggning av enskilda brukningsdelar och enstaka betingelser utan eftersträvar en klassifikation av områden där en kombination av olika egenskaper resulterat i gemensamma rationaliserings- och anpassningsproblem.

I detta sammanhang kan framhållas, att gränsdragningen naturligtvis betingas av de frågor och problem, vilkas lösning utgöra jordbruksplaneringens slutmål, nämligen jordbrukets rationalisering i vidaste bemärkelse. Då de frågor, som häri innefattas ju äro både många och omfattande, måste för att praktiskt resultat skall kunna erhållas av planeringen, gränsdragningen göras på sådant sätt, att planeringsområdena få en rätt begränsad utsträckning. Om avsikten med planeringen, för att taga ett exempel, i stället endast varit

att erhålla en bättre anpassning av produktionsinriktningen till klimatologiska och andra naturliga förutsättningar för produktionslivet, borde planeringsområdena väljas betydligt större än som ifrågasatts i samband med regionalplaneringen. I anslutning härtill kan tilläggas, att även om omfattningen av planeringsområdena gjordes mindre än som erfordrades för en uppdelning av landet i olika produktionstypområden, betyder detta icke att frågor rörande produktionsinriktningen skulle förbigås i regionalplaneringen. Däremot torde de rekommendationer rörande produktionsomläggningar, vilka kunna komma att framläggas i den regionala jordbruksplaneringens utvecklingsplaner, i många fall bli gemensamma eller likartade för angränsande planeringsområden.

Då den regionala jordbruksplaneringen bör kunna genomföras under en relativt begränsad tidrymd av ett par tre år, böra planeringsområdena ur arbetsbesparingssynpunkt göras så stora som förutsättningarna medgiva. Det kan tillfogas, att varje planeringsområde bör vara sammanhängande och att gränserna helst böra ansluta sig till kommungränser för undvikande av uppdelning av kommuner mellan olika planeringsområden och till förhindrande av att lösningen av vissa administrativa frågor försvåras. I de fall, där naturliga eller andra förhållanden synas tala för en sådan gränsdragning att en kommun skulle komma att tillhöra mer än ett planeringsområde bör som regel kommunen i sin helhet hänföras till det område, inom vilket större delen av jordbruksarealen skulle falla.

Indelningen i planeringsområden torde kunna ske med ledning av tillgängligt kartmaterial. Särskilt de ekonomiska kartorna äro för detta ändamål av betydelse. Det bör emellertid ihågkommas, att dessa kartor för vissa delar av Sverige äro tämligen föråldrade och för andra helt saknas. Sålunda föreligga inga ekonomiska kartor för exempelvis Jönköpings, Kalmar och Kronobergs län samt ej heller för större delen av Norrland. Där så är förhållandet liksom i de trakter, för vilka de ekonomiska kartorna på grund av andra omständigheter ej kunna till fullo utnyttjas för regionalplaneringen torde indelningen i planeringsområden i huvudsak få grundas på förefintlig lokalkännedom.

Såsom den regionala jordbruksplaneringens andra led följer avfattandet av en *redogörelse för planeringsområdets näringsliv* med huvudvikt på jordbruket samt angivande av föreliggande problem och brister. Denna beskrivning kan naturligtvis i viss utsträckning grundas på den officiella statistikens uppgifter. Även härvidlag har den ekonomiska kartan sin givna betydelse.

Den officiella statistiken torde emellertid i de flesta fall vara otillräcklig för att man på ett tillfredsställande sätt skall kunna karakterisera planeringsområdenas näringsliv, enkannerligen deras jordbruk. I all synnerhet försvåras en dylik karakteristik av bristen på differentierade uppgifter om jordbrukets produktionsinriktning, tekniska utrustning och avkastning. I enstaka fall kunna möjligen kompletterande uppgifter erhållas ur tidigare verkställda specialundersökningar men ofta torde man bli hänvisad till att företaga undersökningar i anslutning till planeringen rörande ur produktions-

och driftssynpunkt relevanta förhållanden vid respektive områdens brukningsdelar. En fullständig inventering behöver säkerligen icke företagas, utan i allmänhet kan man låta sig nöja med stickprovsundersökningar omfattande ett slumpmässigt urval av gårdarna inom området. Om man, som termen lyder, stratifierar de nämnda undersökningarna, så att de häri ingående brukningsdelarnas fördelning på storleksgrupper motsvarar området i dess helhet, torde man även med ett förhållandevis ringa antal gårdar kunna erhålla en representativ bild av de faktiska förhållandena i fråga om utrustning, produktion och avkastning. Som framgår av det följande, synas i varje fall de undersökningar, vilka företagits i de försöksplanerade områdena giva stöd åt denna uppfattning.

Redogörelsen för planeringsområdet skall, som förut antytts, utmynna i en karakteristik av de brister i rationaliseringshänseende och de anpassningsproblem, som framträda inom området och äro gemensamma för de flesta där belägna jordbruksföretag. Även om det härvidlag inte är fråga om att lämna en detaljerad redogörelse, bör denna dock göras så konkret som möjligt. Vid utarbetandet av dessa redogörelser bör särskilt eftersträvas att klarlägga sambandet mellan jordbrukets lokala utvecklingsmöjligheter och framtidsutsikterna beträffande övriga näringsgrenar inom området. Härvid uppmärksammas lämpligen kommunikationsfrågor och bebyggelsens ändamålsenlighet ur lokaliseringssynpunkt. Ehuru direktiv för dessa beskrivningar böra utfärdas centralt, synas erforderliga undersökningar och redogörelsens avfattande i huvudsak böra ombesörjas av resp. länsorgan i samarbete med representanter för området. Givetvis böra dessa redogörelser för överskådlighetens skull och för undvikande av upprepningar ej göras utförligare än som är absolut nödvändigt.

Den tredje etappen i den regionala jordbruksplaneringen, som avser *utarbetandet av rationaliseringsplaner* med angivande av åtgärder för avhjälpande av de brister, vilka angivits i den förutnämnda redogörelsen, är ju i viss mening den viktigaste. Dessa planer få givetvis icke inskränkas till jordbruket utan böra med hänsyn till vad förut sagts om regionalplaneringens syfte innefatta en planläggning i stora drag av hela näringslivet, områdets framtida bebyggelse och kommunikationsleder, i den utsträckning dessa förhållanden äro av betydelse för jordbrukets framtida utveckling. Rekommendationerna till förbättring av områdets näringsliv och jordbrukets driftsförhållanden måste emellertid utgå ifrån vissa antaganden om den ekonomiska utvecklingen i allmänhet och jordbrukspolitiken i synnerhet. För detta ändamål erfordras direktiv rörande de allmänna, jordbrukspolitiskt betingade förutsättningarna för ändamålsenliga produktionsförändringar eller andra förbättringar. Dessa direktiv böra innehålla uttalanden om den sannolika allmänna prisutvecklingen å jordbrukets produkter och förnödenheter samt de produktionsmål, som kunna ha uppställts för landets jordbruk i samband med jordbrukspolitikens utformning. Det kan här inskjutas, att då planeringen avser att vara en verksamhet på mycket lång sikt, erfordras att de jordbrukspolitiska förutsättningarna äro någorlunda fast angivna.

Planeringen förutsätter sålunda att grunderna för jordbrukspolitiken äro fastställda för en längre tid framåt. Detta behöver naturligtvis inte förhindra att vissa justeringar och smärre modifikationer i de jordbrukspolitiska programmen kunna komma att föranledas av planeringsresultaten. I en viss bemärkelse kan man sålunda tala om växelverkan mellan jordbrukspolitik och planeringsresultat. Den förstnämnda måste nämligen i huvudsak hänföras till de nödvändiga förutsättningarna och utgångspunkterna för planeringsverksamheten, men kan samtidigt i begränsad utsträckning påverkas och modifieras av planeringsresultaten.

Rekommendationerna böra omfatta förslag till rationaliseringsåtgärder och produktionsomläggningar inom varje planeringsområde. Lämpligt torde härvidlag vara att skilja mellan förbättringar, som rekommenderas till omedelbart genomförande och åtgärder på något längre sikt. Förslagen böra åtföljas av en diskussion av deras samhällsekonomiska konsekvenser. I detta sammanhang överväges även erforderlig ekonomisk hjälp eller stöd i annan ordning från det allmännas sida för genomförande av de uppgjorda planerna.

Då utvecklingsplanerna skulle bli verkningslösa och rekommendationerna utan praktisk betydelse, om de inte uppburos av näringsutövarna själva, är det nödvändigt att redan på detta stadium anknyta representanter för jordbrukare och andra berörda yrkesgrupper till planeringsarbetet. Detta kan lämpligen tillgå på så sätt, att redogörelsen för planeringsområdet framlägges för diskussion i en lokalkommitté, som skall ha till uppgift att på grundval av nämnda redogörelse och i samråd med den tekniska sakkunskapen på olika områden utforma utvecklingsplanen och överenskomma om rekommendationerna. Härigenom skulle ju också en för planeringsverksamheten nödvändig detaljerad lokalkännedom vinnas.

Att jordbrukarna aktivt deltaga i planeringsarbetet är vidare ovärderligt ur upplysningssynpunkt och härmed har man nått den fjärde och sista etappen i den regionala jordbruksplaneringen. *Upplysningsverksamheten* avser att göra jordbrukarna underkunniga om de brister, som vidlåda jordbruket, och att informera dem om de föreslagna åtgärdernas innebörd och ekonomiska konsekvenser. För detta ändamål böra rekommendationerna framläggas i lättfattliga framställningar. Möten för diskussion av desamma synas med fördel kunna anordnas. Upplysningsverksamheten avser som sagt att väcka jordbrukarnas eget intresse för att härigenom skapa förutsättningar för utvecklingsplanernas förverkligande.

C. Individuell jordbruksplanering.

Sedan regionalplaneringen nått därhän, att rationaliseringsbehovet inom planeringsområdena kan överblickas och utvecklingsplanerna ha utarbetats, kan den individuella jordbruksplaneringen följa som nästa steg i förberedelserna för rationaliseringsverksamheten. Som förut antytts skulle avsikten

härmed vara att på grundval av den regionala jordbruksplaneringen i samarbete med näringsutövarna själva verkställa en planläggning av de enskilda brukningsdelarnas utrustning och driftsförhållanden i syfte att åstadkomma rationella jordbruksföretag. Genom individualplaneringen skola de enskilda jordbrukarna övertygas om rationaliseringens betydelse och innebörd och samtidigt erhålla hjälp med dess genomförande.

Man torde kunna skilja mellan tre konkreta huvuduppgifter för den individuella jordbruksplaneringen, nämligen dels att främja en rationellare fastighetsindelning, ägosammansättning och arrondering i jordbruket, dels att åstadkomma ändamålsenliga förbättringar av jord och byggnadsbestånd dels slutligen att få till stånd en rationalisering av driftsförhållandena i övrigt, såsom lämpliga gödslingsmetoder. En rationalisering av brukningsdelens gränser, som innefattar både kompletteringsåtgärder och andra arealregleringar, kan sällan ske utan samverkan mellan två eller flera närliggande fastigheter. Däremot kunna givetvis mera varaktiga förbättringsåtgärder, såsom täckdikningar och byggnadsförbättringar planläggas och vidtagas för enstaka fastigheter var för sig. Värdet av dessa åtgärder blir emellertid å andra sidan beroende av fastigheternas framtida omfattning och arrondering. Ofta torde därför komma att erfordras, att planeringen omfattar samtliga brukningsdelar i en by eller ort.

I praktiken torde storleken av de områden, som varje individualplan omfattar, giva sig själv av omständigheterna. Topografiska förhållanden eller vegetationen kunna utgöra den naturliga gränsen. I andra fall kan en by avgränsas från omgivningen av en större lantegendom, som lämpligen bör betraktas som en självständig enhet i individualplaneringen, och där eventuella kompletteringsåtgärder och reglering av arronderingsförhållandena icke behöver beröra till andra brukningsdelar hörande arealer.

Liksom den regionala jordbruksplaneringen utgick från en beskrivning av rådande förhållanden, måste den individuella föregås av en redogörelse för de enskilda brukningsdelarnas beskaffenhet. I enlighet härmed kan det individuella planeringsarbetet preliminärt uppdelas i följande etapper.

Det första ledet omfattar sålunda en undersökning av nu rådande förhållanden på de enskilda brukningsdelarna med angivande av produktionsbetingelser, konstaterade brister i fråga om de berörda företagens storlek, utrustning, organisation och produktionsinriktning. Härvid böra givetvis uppgifter, som insamlats och bearbetats i anslutning till den regionala planeringen, användas i tillämpliga delar. Från jordbruk, som ingått i en stickprovsundersökning verkställd i samband med regionalplaneringen finnas sålunda vissa för den individuella planeringen erforderliga upplysningar redan tillgängliga.

Med ledning av den regionala utvecklingsplanen och på grundval av resultaten av undersökningen av brukningsdelarna följer därefter som andra led utarbetandet av utvecklingsplaner för rationaliseringen av de enskilda brukningsdelarna. Härvid prövas först i vilken utsträckning dessa böra bestå i befintligt skick eller bliva föremål för arealkompletteringar och ägoutbyten. De ofullständiga jordbruken böra genom komplettering omvandlas till full-

ständiga brukningsdelar. Detta ställningstagande innebär emellertid ingalunda, att det därmed även är slutgiltigt och för all framtid avgjort, att en viss brukningsdel skall bestå eller läggas till annan brukningsdel. Ställningstagandet sker ju endast på grundval av de förhållanden, som kunna överblickas vid tiden för undersökningen. Senare inträffade förändringar böra givetvis beaktas, då det gäller att sätta utvecklingsplanerna i verket. Sedan varje brukningsdels framtida ställning sålunda prövats, följer härefter som sista etapp utarbetandet av en konkret plan att följas vid det praktiska genomförandet av rationaliseringsåtgärden.

De uppgjorda rationaliseringsplanerna skola icke vara absolut bindande utan böra kunna anpassas till oförutsedda förändringar. Då förverkligandet av planerna ju i regel måste försiggå i etapper synes man kunna vidtaga erforderliga förändringar, allt eftersom de faktorer, av vilka den slutgiltiga planen är beroende, kunna närmare överblickas.

Den närmare innebörden av och tillvägagångssättet vid individuell jordbruksplanering torde bäst framgå av de exempel på dylik planering, vilka anföras i kap. IV av denna PM.

Då, som förut påpekats, åtskillig tid måste förflyta, innan fullständiga rationaliseringsplaner hunnit utarbetas för alla de brukningsdelar, där förbättringsbehov föreligga, skulle kännedom om förekomsten av ofullständiga jordbruk och om möjligheterna till arealkompletteringar komma att fördröjas i avvaktan på att resultaten av en dylik individuell jordbruksplanering i sin helhet kunde överblickas. Uppenbarligen skulle detta vara förenat med betydande nackdelar, ty härigenom kunde möjligen annars lämpliga åtgärder för den yttre rationaliseringen komma att onödigtvis uppskjutas. Med hänsyn härtill kan som tidigare antytts diskuteras, huruvida icke en grov *inventering och besiktning* av brukningsdelarna skulle kunna företagas för erhållandet av upplysning om fastigheternas arealinnehav och möjligheter att i framtiden existera såsom bärkraftiga brukningsenheter. I detta sammanhang må uppmärksammas, att en dylik inventering påbörjats av egnahemsstyrelsen. Härvid sker en snabbesiktning av fastigheterna och uppgifter inhämtas icke blott om jordinnehav och kompletteringsmöjligheter utan även om byggnadsbeståndets beskaffenhet m. m. För denna verksamhet redogöres närmare i kap. III.

Här uppkommer frågan, huruvida individualplaneringens övriga delar lämpligen böra uppskjutas till en senare tidpunkt då inventeringsresultaten föreligga. Med hänsyn till önskemålet att så snart som möjligt erhålla praktiska exempel, som kunna demonstrera individualplaneringens innebörd för yrkesutövarna, synes emellertid en dylik ordning ej kunna rekommenderas. Det torde nämligen vara av största värde för den upplysningsverksamhet, som förutsättes åtfölja planeringen, att man för jordbrukarna på förhand i huvudsak kan utpeka de mål, som åsyftas med individualplaneringen. I annat fall torde jordbruksbefolkningens förståelse för en utvecklingsplanering svårligen kunna vinnas.

Egnahemsstyrelsens nyss berörda inventering kunde i stället bedrivas parallellt med individualplaneringen. Någon olägenhet i form av dubblering av uppgiftsinsamling och undersökningar behöver i varje fall icke uppkomma, eftersom den här angivna ordningen egentligen endast innebär, att vissa i individualplaneringen ingående undersökningsmoment utbrötos och gjordes till föremål för snabbinventering. Resultaten härav skulle givetvis kunna användas i en efterföljande planering, där arbetet i motsvarande grad avkortades.

Med hänsyn till vad förut sagts om individualplaneringens tidskrävande natur kan övervägas, huruvida det icke vore lämpligt, att vissa provytor, var och en utgörande en by eller ett skifteslag, utvaldes i ett tidigt skede av planeringsverksamheten, och gjordes till föremål för fullständig individuell planering, varvid också utvecklingsplanerna i så stor utsträckning som möjligt genomfördes i praktiken. Dessa provytor böra givetvis då utväljas i områden, där jordbruket är i särskilt starkt behov av rationalisering. Det torde icke möta oöverkomliga svårigheter av finansiell art att på detta sätt, innan ännu individualplaneringen erhållit en mera allmän omfattning, anordna påtagliga demonstrationer av utvecklingsplaneringens innebörd och praktiska konsekvenser för enskilda brukningsdelar. Även om utvecklingsplaneringen, som avsett är, kommer att påskynda rationaliseringstakten och medföra en ökad planmässighet i förbättringsverksamhetens handhavande, synas de åtgärder, som kunna erfordras för genomförandet av vissa typexempel på individuella utvecklingsplaner, i huvudsak kunna anslutas till förefintliga hjälpformer. De kostnader, som skulle erfordras härför, synas sålunda kunna täckas inom den ram, som vid ifrågavarande tidpunkt finnes för förbättringsverksamheten.

KAP. II.

Försöksvis verkställd regional jordbruksplanering.

För att närmare utröna den regionala jordbruksplaneringens möjligheter och för vinnande av erfarenheter rörande tillvägagångssättet har jordbrukskommittén, som förut antytts, efter av Kungl. Maj:t givet bemyndigande försöksvis verkställt en dylik planering inom vissa delar av landet. Denna försöksplanering har handhafts av kommitténs rationaliseringsutskott.

Inledningsvis bör understrykas, att avsikten med försöksplaneringen icke varit att uppgöra praktiskt tillämpliga utvecklingsplaner. Denna planering har i stället haft karaktären av en undersökning huruvida jordbrukets inriktning, omfattning och driftsorganisation i de utvalda områdena under nuvarande förhållanden kunde anses ekonomiskt ändamålsenliga. Det kan vidare förutskickas, att det i försöksplaneringen icke varit möjligt att i önskvärd utsträckning upptaga allmänna planläggningsfrågor rörande kommunikationer och bebyggelse till behandling.

För valet av försöksområden ha flera omständigheter varit avgörande. Det ansågs sålunda önskvärt att erhålla provytor, som utan att göra försöksplaneringen alltför arbetskrävande likväl erbjödo tillräckligt många rationaliseringsproblem för att giva en tydlig illustration till den regionala jordbruksplaneringens metoder och resultat. I enlighet härmed ha för det första områdena begränsats till omfattningen i högre grad än som skulle erfordras eller ens vara lämpligt vid verklig planering. För det andra har det tillsetts att olika delar av landet blivit representerade. Härjämte har vid valet av försöksområden hänsyn tagits till förekomsten av kartor och statistiskt material. De provytor som efter dess grunder utvalts ha omfattat följande områden.

I. Västernorrlands län: Ljustorps socken.
II. Örebro län: Askers, Ekeby och Sköllersta socknar.
III. Östergötlands län: Yxnerums, Östra Ryds, Gårdeby och Björsäters socknar.
IV. Blekinge län: Kristianopels, Torhamns, Jämjö och Ramdala socknar.

Tillvägagångssätt vid planeringen.

Det med den regionala jordbruksplaneringen förenade arbetet har utförts dels centralt inom jordbrukskommitténs kansli, dels lokalt genom vederbörande hushållningssällskaps försorg. För vart och ett av försöksområdena

har först å nämnda kansli utarbetats en preliminär redogörelse för naturförhållanden och näringsliv m. m. på grundval av officiellt och annat material, som funnits tillgängligt i Stockholm. Redogörelsen har därefter utsänts till vederbörande hushållningssällskap, som välvilligt kompletterat densamma och i anslutning härtill verkställt erforderliga specialundersökningar.

Efter sålunda företagna kompletteringsarbeten har inom kommitténs kansli utarbetats en detaljerad beskrivning för vart och ett av områdena samt en sammanfattning av de inom området konstaterade brister, som vidlåda näringslivet. Sagda beskrivningar ha här fogats som bilagor.

För att erhålla en konkret bild av de olika områdena ha därefter representanter för jordbrukskommitténs rationaliseringsutskott och de tjänstemän hos kommittén, som närmast sysslade med planeringsarbetet, företagit en studieresa inom varje område under en dag tillsammans med representanter för vederbörande hushållningssällskap och andra experter, vilka deltagit i planeringsarbetet. Under de därpå följande en à två dagarna har i hushållningssällskapets regi ordnats en sammankomst med representanter för sällskapet, lokala myndigheter och ekonomiska föreningar på jordbrukets område, samt för jordbrukarna i de i planeringen deltagande socknarna.[1] Vid detta sammanträde har granskats den utarbetade beskrivningen, vilken i förväg tillställts deltagarna. I samband härmed ha de påtalade bristerna varit föremål för diskussion och olika åtgärder till näringslivets förkovran och jordbrukets rationalisering övervägts. Vid diskussionen framförda synpunkter ha sedermera sammanfattats i en promemoria, som utarbetats inom kommitténs kansli och för kompletterande anmärkningar tillställts deltagarna i sammanträdet. Slutligen har på grundval av vad sålunda framkommit som ett sista led i försöksplaneringen en kortfattad utvecklingsplan med rekommendationer för varje område utarbetats inom kansliet. Jämväl dessa utvecklingsplaner redovisas i anslutning till de områdesbeskrivningar, som återgivas i bilagorna. De tre i kapitel I angivna etapperna i den regionala jordbruksplaneringen genomgingos sålunda i tur och ordning. Däremot bortföll upplysningsverksamheten av naturliga skäl i försöksplaneringen, eftersom denna icke var avsedd att tillämpas i praktiken.

Statistiska materialet m. m.

I bilaga 2 till denna promemoria lämnas en ingående redovisning av det statistiska materialet, vilket legat till grund för områdesbeskrivningarna. I det följande må därför endast några korta uppgifter härutinnan meddelas.

I redogörelserna för de undersökta områdena har i främsta rummet tryckt officiellt material kommit till användning såsom folkräkningar, jordbruksräkningar, industristatistiken och Årsbok för Sveriges kommuner samt vissa offentliggjorda specialundersökningar. Det tryckta materialet har i vissa fall kompletterats med primäruppgifter ur den officiella statistiken.

Av kartmaterial ha, förutom generalstabens kartor, landsfiskals- och vägbreddskartor samt geologiska kartor, för vissa områden även ekonomiska kartor, utgivna

[1] Bland representanter för myndigheter, som deltagit i dessa sammanträden må särskilt nämnas hushållningssällskapens sekreterare och konsulenter, egnahemsdirektörer, länsjägmästare, överlantmätare eller distriktslantmätare samt lantbruksingenjörer.

av Rikets allmänna kartverk stått till förfogande. Från Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt ha uppgifter införskaffats om temperatur- och nederbördsförhållandena vid de inom eller i omedelbar närhet av resp. försöksområden belägna observationsplatserna.

För komplettering av det officiella materialet ha, såsom tidigare nämnts, hushållningssällskapen i de fyra berörda länen utfört specialundersökningar rörande vissa ur produktions- och driftssynpunkt relevanta förhållanden inom respektive försöksområdens jordbruk. Med hänsyn till de olikartade förhållandena inom länen och tidigare utförda undersökningar har tillvägagångssätten vid specialundersökningarna icke varit desamma.

Försöksområde I (Västernorrlands län) har år 1938 av professor L. Nanneson på uppdrag av hushållningssällskapet i länet gjorts till föremål för en specialundersökning. Hushållningssällskapet har därutöver för den regionala försöksplaneringen verkställt en jordbruksekonomisk intensivundersökning av områdets samtliga jordbruk med minst 0,5 ha åkerareal. Uppgifterna ha inhämtats genom personliga besök inom respektive arbetsblock. Vissa andra uppgifter rörande området ha även insamlats av hushållningssällskapet, varjämte skogsvårdsstyrelsen och egnahemsnämnden lämnat kompletterande upplysningar och uppgjort specialkartor.

För en del av försöksområde II (Örebro län) föreligger en tidigare utförd lokalundersökning, nämligen en år 1935 på uppdrag av lantbruksakademiens ekonomiska avdelning verkställd jordbruksstatistisk undersökning, omfattande större delen av Sköllersta och Askers socknar samt mindre områden av socknarna Svennevad och Ekeby. Området sammanfaller sålunda i stort sett med nu ifrågavarande försöksområde. För nu förevarande ändamål har Örebro läns hushållningssällskap verkställt en specialundersökning av produktions- och driftsförhållandena vid inalles 52 brukningsdelar, motsvarande 5 % av totala antalet jordbruk inom undersökningsområdet. Urvalet har skett genom avprickning av var 20:e brukningsdel inom resp. storleksgrupper ur kristidsnämndernas producentregister.

Inom försöksområde III (Östergötlands län) har länets hushållningssällskap för den regionala jordbruksplaneringen verkställt två specialundersökningar. Den första undersökningen omfattar försöksområdets samtliga brukningsdelar och avser år 1943. Uppgifterna ha i huvudsak erhållits genom utdrag från ett kortregister, som Östergötlands länsförbund av R.L.F. lagt upp för samtliga brukningsdelar. Registret innehåller uppgifter om bl. a. arealen av olika ägoslag, mjölkleveranser och anslutningen till ekonomiska föreningar. I vissa fall ha dessa uppgifter justerats med ledning av upplysningar från lokalt håll samt från hushållningssällskapets besiktningslista för nötbromsutrotningen 1943.

Den andra undersökningen, som närmast haft karaktären av en representativ undersökning, har omfattat införskaffande vid personliga besök av detaljerade uppgifter av olika slag från 54 brukningsdelar inom området eller 15 % av samtliga. Urvalet av brukningsdelarna har skett slumpmässigt.

Inom undersökningsområde IV (Blekinge län) har länets hushållningssällskap för den regionala jordbruksplaneringen verkställt en undersökning rörande vissa ur produktions- och driftssynpunkt relevanta förhållanden vid 103 brukningsdelar, motsvarande 8 % av totala antalet jordbruk inom undersökningsområdet. Sagda brukningsdelar ha uttagits dels med tanke på representativitet beträffande storleksgruppering efter åkerarealen, dels i avsikt att få desamma så jämnt geografiskt fördelade som möjligt.

Sammanfattande områdesbeskrivning.

I bilagor till denna promemoria återfinnas detaljerade redogörelser för de olika områdenas natur- och näringsförhållanden. I det följande må lämnas en kort sammanfattning av dessa redogörelser.

Det område inom *Västernorrlands län,* som utvalts till försöksområde, utgöres av socknen Ljustorp, omfattande drygt 47 000 hektar eller 2 % av länets totala land-

areal. Socknen, som ej når fram till kusten, uppvisar övervägande inlandets kännetecken. Det bildar ett i topografiskt avseende enhetligt, starkt kuperat och skogsbevuxet område, som i stort sett sänker sig från en höjd av 300 à 400 m i inlandet mot kusten. De lösa jordlagren bestå nästan uteslutande av sandavlagringar och krosstensgrus. Fosfattillståndet synes vara otillfredsställande men kalitillståndet bättre. Mossar äro sällsynta. Inom socknens jordbruksområde, koncentrerat till Ljustorpsåns och Mjällåns dalgångar, är vegetationsperioden ungefär 170 dagar, vilket med hänsyn till socknens latitud och läge flera mil från kusten är jämförelsevis långt. Nederbördsmängden ligger mellan det lokalmaritima kustområdets och norrländska inlandsområdets. I det stora hela synas de naturliga förutsättningarna för jordbruket i Ljustorpsåns dalgång kunna betecknas som gynnsamma, i Mjällåns dalgång något sämre. Nyodlingsmöjligheterna äro starkt begränsade. Ur skogssynpunkt är socknens medelbonitet (2,23) obetydligt högre än länets i sin helhet. För skogsbruket äro temperatur- och nederbördsförhållandena övervägande gynnsamma.

Området kan karakteriseras såsom även för norrlandsförhållanden glest befolkat. Inga tätorter finnas. Under 1930-talet och de senaste åren förelågo stora avflyttningsförluster, vilka dock till avsevärd del neutraliserats av den alltjämt betydande naturliga folkökningen. Genom relativt stor utflyttning av kvinnor har disproportionen mellan könen snabbt ökat. Giftermålsfrekvensen är låg.

Såväl taxeringsuppgifter — den kommunala utdebiteringen är bland de högsta i länet — som uppgifter rörande frekvensen understödstagare och bostadsförhållanden, vilka senare äro i genomsnitt mycket dåliga, tyda på en även för norrlandsförhållanden extremt låg ekonomisk och social standard inom undersökningsområdet.

Jordbruk och skogsbruk äro de huvudsakliga näringarna inom undersökningsområdet. Den industriella verksamheten är av helt underordnad betydelse, beroende på oförmånliga naturliga förutsättningar. Enligt 1940 års folkräkning tillhörde endast 11 % av socknens befolkning gruppen »industri och hantverk», flertalet dock sysselsatta utanför socknen.

Av områdets hela landareal äro knappt 4 % åker och närmare 75 % skogsmark. Nära 30 % av samtliga brukningsdelar ha en åkerareal understigande 2 hektar. 70 % av brukningsdelarna ligga nedanför 5 ha-gränsen. Nära hälften av samtliga brukningsdelar sakna skog. Av brukningsdelarna under 2 ha utgöra de skoglösa jordbruken 80 %, i gruppen 2,1—5 ha, nära 50 %. Dessa procenttal är icke obetydligt större än för länet i sin helhet, ehuru socknen ingalunda kan sägas vara mindre skogrik än länet. Det relativt stora antalet skoglösa brukningsdelar inom undersökningsområdet torde i första hand sammanhänga med bolagens betydande skogsinnehav (60,8 % av totala skogsarealen mot 47,2 % för länet i sin helhet). Flera av de skoglösa jordbruken kunna dock genom servitut täcka sitt husbehov av ved. Kvarstående jordbruk utan varje skogstillgång utgöra dock närmare en tredjedel av samtliga jordbruk inom socknen.

Även innehavet av betesmark är vid ett stort antal jordbruk otillfredsställande. Skogsbete är den vanligase betesformen, beroende delvis på de talrika betesservitutsrättigheterna. Bristen på lämplig betesmark betecknas — icke minst ur skoglig synpunkt — som ett av områdets mest svårlösta problem.

I fråga om åkerjordens arrondering må nämnas, att 87 % av samtliga brukningsdelar ha endast ett skifte, 11 % två skiften och endast 2 % tre eller flera skiften. Bondeskogarnas arrondering är i många fall mindre god eller dålig med långa, smala skiften.

Den animaliska produktionen är förhärskande inom området. Drygt 70 % av åkern upptagas av vallar, 20 % av spannmål och 5 % av potatis. Socknens hektarskördar ligga i närheten av länsgenomsnittet. Räknat per hektar åker är kreatursbeståndet genomgående lägre för Ljustorps kommun än för länet i sin helhet. Anmärkningsvärt är särskilt det relativt ringa beståndet av får och höns. I förhållande till åkerarealen är svinbeståndet t. o. m. lägre än länsgenomsnittet. Tillförlitliga

siffror för mjölkavkastningen saknas. Blott fyra besättningar med inalles 40 kor tillhöra kontrollföreningen. Endast omkring hälften av gårdarna leverera mjölk till mejeri, beroende på att vissa även relativt stora småbruk allt fortfarande äro inställda på självhushåll och driva en mera extensiv produktion.

Täckdikningen är ofullständig och till stor del bristfällig. Konstgödselförbrukningen inom socknen är relativt obetydlig. Ekonomibyggnaderna äro ofta mycket bristfälliga. En tredjedel äro fallfärdiga och en fjärdedel i behov av större reparation. Gödselvårdens standard är extremt låg. Jordbrukets maskinutrustning förefaller vara tämligen bristfällig. Såsom allmänt omdöme om jordens skötsel uppges denna vara god vid 18 %, medelgod vid 58 % och dålig vid 24 % av samtliga brukningsdelar.

Uppgifter om jordbrukets ekonomiska ställning äro fåtaliga. De relativt sett mycket låga taxeringsvärdena inom området tyda emellertid på extremt oförmånliga driftsvillkor. Eftersom de naturliga förutsättningarna icke äro ogynnsamma återspeglar det låga taxeringsvärdet i främsta rummet ekonomibyggnadernas undermåliga beskaffenhet men i viss mån även den låga tekniska standarden i allmänhet liksom det jämförelsevis långa avståndet till avsättningsorten.

Som nämnts är skogsbruket vid sidan av jordbruket undersökningsområdets viktigaste näring. Avverkningarna såväl på bonde- som bolagsskogen synes numera i stort sett bedrivas på ett tillfredsställande sätt och så gott som uteslutande i form av beståndsvårdande huggningar. Detta gäller emellertid inte alltid beträffande de minsta fastigheternas servitutsavverkningar, vilka tillsammans med det allmänt förekommande skogsbetet alltjämt utgöra allvarliga hinder för rationell skogsvård. Behovet av skogsvägar är relativt stort. Vägbristen är en av orsakerna till att rotvärdet för socknen är lägre än medelrotvärdet för Västernorrlands län. Vattendragen äro delvis rätt svårflottade och underhållskostnaderna i allmänhet höga.

Inte mindre än drygt 80 % av samtliga jordbrukare redovisa sysselsättning vid sidan av det egentliga jordbruket. Skogsbrukets dominerande betydelse för befolkningen i området framträder även härvidlag. Det kan sålunda nämnas att i runt tal $^3/_4$ av bisysslorna utgöras av enbart skogs- och flottningsarbete och ytterligare $^1/_8$ av någon kombination av skogsarbete och annan bisyssla. Det är vidare anmärkningsvärt att jordbrukare med bisysslor använda drygt hälften av arbetsåret för arbete utanför det egna jordbruket. Befolkningens framtida förvärvsmöjligheter och inkomstförhållanden bli sålunda i hög grad beroende av de arbetsmöjligheter skogshanteringen kan erbjuda.

Försöksområdet i *Örebro län* bildas av socknarna Asker, Ekeby och Sköllersta om tillhopa 29 651 hektar eller 3,5 % av länets landsareal. Genom en förkastningslinje delas Asker och Sköllersta i ett område med goda naturliga förutsättningar för jordbruk och en relativt tät bebyggelse samt ett annat med kargare jordmån och rikligare förekomst av skogsmark. Socknen Ekeby tillhör det förstnämnda delområdet. Området i sin helhet är rätt typiskt för mellansvensk jordbruksbygd även om anläggningen av ett större skifferoljeverk inom Ekeby kommun år 1942 i viss mån förändrat dess jordbruksbetonade karaktär. Bland de lösa jordlagren är något lerhaltigt krosstensgrus vanligast förekommande. På Kvismaredalens sydsluttningar förekomma dock stora sammanhängande lermarker och i Kvismarens gamla sjöområden betydande arealer torvdy och mosstorv. Även andra jordarter förekomma. Jorden uppvisar i regel brist på kalk och fosfor på fastmarksjordarna. I fråga om sjösänkningsjordarna uppstå nya näringsproblem genom mullhaltens gradvisa sänkning (ca 1 cm:s uttunning per år). Ur skogsproduktionssynpunkt tillhör undersökningsområdet länets bördigaste marker. Även de klimatologiska betingelserna för jordbruket anses goda. Inom sjösänkningsområdet (Kvismaren, Mosjön) är dock frostlänthet relativt vanlig.

Området är förhållandevis tätt befolkat. Under åren fram till 1942 minskade folkmängden, ehuru relativt sett mindre än för länet i sin helhet. Med skifferolje-

verkets tillkomst har en ökning inträtt. I övrigt uppvisar området de vanliga demografiska dragen för svensk landsbygd såsom en oförmånlig åldersstruktur och växande disproportion mellan könen samt som följd härav en mycket låg äktenskapsfrekvens.

Den taxerade genomsnittsinkomsten inom området är relativt ringa, lägst inom Ekeby socken[1] med dominerande jordbruksbefolkning, högst inom den starkast agglomererade socknen Sköllersta. Utdebiteringen till kommunalskatt ligger nära länsgenomsnittet. Bostadsbeståndet synes i allmänhet vara tämligen gott och ett fåtal procent av bostadshusen betecknas som undermåliga. Åkerbruk med skogsbruk är undersökningsområdets viktigaste näringsgren. Genom förenämnda skifferoljeverks tillkomst har emellertid industrin ökats väsentligt i betydelse. Dessutom finnas några andra större industriföretag. Vid sidan av egentlig jordbruksdrift förekommer även hemindustri i viss omfattning.

Av områdets hela landareal är ca 40 % åker. Skogsmarken är av ungefär samma omfattning. På slättbygden är givetvis åkern mera dominerande men även slättbygdsgårdarna förfoga oftast över skogsmark. Beteskulturen har ännu trots goda naturliga förutsättningar föga utbredning. Närmare hälften av brukningsdelarna ha en åkerareal understigande 5 hektar och två tredjedelar under 10 ha åker. Den storleksgrupp, som närmast kan anses representera familjejordbruket (10—30 ha) svarar för mindre än 30 % av samtliga brukningsdelar. Förhållandena äro tämligen likartade inom de tre undersökta socknarna.

Jordbruket inom området präglas i hög grad av förekomsten av stödjordbruk och ofullständiga jordbruk. Behovet av sammanläggning angives vara stort. I viss mån synes utvecklingen också gå i denna riktning. Emellertid har av en särskild undersökning av arronderingsförhållandena inom området, utförd av överlantmätaren i Örebro län Bertil Lindqvist, framgått, att hittills sammanläggning ofta lett till ökad ägosplittring. Undersökningen, som dock omfattat endast vissa delar av området, har vidare visat, att en förbättring av de ofta olämpliga arronderingsförhållandena i många fall icke torde kunna åstadkommas utan omskifte. Detta gällde ungefär hälften av de 474 undersökta brukningsdelarna. Endast en fjärdedel av de undersökta jordbruken företedde sådana arronderingsförhållanden, att ett omskifte uppenbarligen icke behövde ifrågakomma, medan den återstående fjärdedelen visserligen företedde allvarliga brister i detta hänseende, men för vilkas avhjälpande omskifte dock icke nödvändigtvis skulle erfordras.

Beträffande produktionsinriktningen må nämnas, att brödsäd odlas på endast 14—16 % av åkerarealen, något mer på slätt- än skogsbygden. Havre, vallar och andra foderväxter upptaga däremot ca två tredjedelar av åkern. Avkastningen per hektar ligger för flertalet grödor högre inom undersökningsområdet än för länet i dess helhet. Särskilt gäller detta slättbygden. Uppgifter om kreatursstammen, detaljerat redovisade i bilagda redogörelse, tyda i övrigt på att en starkt blandad driftsform är den förhärskande inom undersökningsområdet. Mjölkproduktionen per ko synes emellertid vara relativt låg inom området. Djurmaterialet torde icke utnyttjas tillräckligt. Anslutningen till ladugårdskontrollen är jämförelsevis liten. I detta sammanhang kan tilläggas, att området är ett av de bästa inom länet i fråga om fruktodling.

Täckdikning erfordras ännu i betydande utsträckning. Ett av områdets allvarligaste problem är den fortgående försumpningen av Kvismaredalens åkerarealer genom den förut nämnda marksänkningen (se ovan!). Ej heller övriga jordförbättringsarbeten ha vidtagits i sådan omfattning, som motiveras av de goda odlingsbetingelserna. Ekonomibyggnaderna äro i regel väl byggda men oftast illa disponerade och otidsenligt inredda. Gödselvården befinner sig trots senare års förbättringar alltjämt på en låg standard, varvid Askers kommun intar en särskilt för-

[1] Taxeringsresultaten hänföra sig till tiden, innan Kvarntorpsindustriens verksamhet påbörjades.

månlig särställning. Mekaniseringsgraden inom området synes för jordbrukets del ligga rätt väsentligt högre än för hela länet i genomsnitt. Det elektriska kraftbehovet har dock ännu icke tillräckligt tillgodosetts. Anskaffande av tillräcklig arbetskraft för jordbruket är en mycket svårlöst fråga trots mekaniseringen. Skifferoljeverkets tillkomst har skärpt läget i detta hänseende.

Jordbrukarnas egna organisationer sörja för den övervägande delen av produkternas avsättning. Området är i det avseendet synnerligen väl organiserat. Uppgifter rörande jordbrukens ekonomiska resultat saknas. I detta sammanhang kan emellertid nämnas, att åkerjordens taxeringsvärde ligger något över samt skogsmarkens taxeringsvärde avsevärt högre än i genomsnitt för länet i dess helhet.

Det område inom *Östergötlands län,* som berörts av försöksplaneringen, bildas av socknarna Yxnerum, Östra Ryd, Gårdeby och Björsäter, omfattande 33 397 hektar eller 3,3 % av länets landareal. Denna bygd kan i såväl geologiskt som geografiskt hänseende karakteriseras som övergångsområde mellan det småländska höglandet å ena sidan samt Östergötlands slättbygd och kustområde å andra sidan. Yxnerum och södra delen av Björsäter ha karaktären av skogklätt berglandskap. Större slättområden finnas endast i Östra Ryd samt framför allt i Gårdeby, där området övergår i östgötaslätten. Av lösa jordlager ha moränbildningar den största utbredningen inom området och äro i allmänhet skogbärande. Åkerjorden är övervägande sammansatt av olika lerarter, varav varvig lera har den största utbredningen på områdets slättbygd och i dalgångarna men förekommer även på bergplatåerna. Torvjord förekommer även. Fosfathalten är mycket otillfredsställande men kalitillståndet synes vara bättre. Området är något nederbördsfattigare än länet i genomsnitt. Frostlänthet uppgives förekomma inom smärre områden.

Området är tämligen glest befolkat och folkmängden har relativt sett minskat hastigare än på länets landsbygd i sin helhet. I övrigt uppvisar området de för den svenska landsbygden under senare årtionden karakteristiska dragen: kraftig folkminskning, växande disproportion mellan könen i de produktiva åldersgrupperna och låg giftermålsfrekvens.

Inkomsttaxeringen per innevånare ligger väsentligt under länsgenomsnittet; särskilt gäller detta Gårdeby. Antalet understödstagare är även speciellt högt i sistnämnda socken. Det anförda synes tyda på ett ytterst oförmånligt läge inom sagda socken och på ett relativt svagt läge inom undersökningsområdet i sin helhet. Björsäters socken med dess större andel av icke-jordbrukande befolkning och dess uppenbarligen avsevärt effektivare driftsförhållanden inom jordbruket utgör dock härvidlag ett tydligt undantag. Bostadsstandarden i denna socken är även relativt hög, mot 10 % dåliga bostäder i denna socken svara över 19 % inom övriga delar av området. Bortemot hälften av områdets samtliga bostäder betecknas som goda. Ett anmärkningsvärt ringa antal jordbruk inom området ha tillgång till elektriskt ljus och kraft. Yrkesutbildningen bland jordbrukarna företer stora brister.

Åker- och skogsbruk äro de dominerande näringsgrenarna inom området. De fåtaliga industrianläggningarna, uteslutande mindre sågverk och småkvarnar, ligga spridda över praktiskt taget hela området. Gårdeby socken saknar dock egentliga industrianläggningar. En icke obetydlig ökning i områdets industriella aktivitet synes emellertid ha inträtt under senaste åren. Industrin bygger helt på förädling av traktens egna råvaror. Hemslöjden är av mycket ringa omfattning.

Arealens fördelning på skilda ägoslag varierar för olika socknarna men åkern upptar i genomsnitt en femtedel och skogen knappt två tredjedelar. I Yxnerum upptar åkerarealen blott 12 %, i Gårdeby överstiger den en tredjedel av landarealen. Övriga två socknar intaga en mellanställning. Andelen kultiverad betesäng är förhållandevis hög inom området, vilket sammanhänger med en tendens hos jordbrukarna att låta en stor betesareal ersätta intensiteten i kulturåtgärderna. Betesmarkerna giva följaktligen en alltför torftig avkastning för att kunna tillgodose betesbehovet. Flera brukningsdelar sakna för övrigt såväl betesmark som skog.

Närmare hälften av brukningsdelarna ha en åkerareal under 10 ar, ej fullt en tredjedel 10—30 hektar och drygt en femtedel över 30 hektar. Särskilt i Gårdeby dominerar småbruket trots socknens slättlandskaraktär. Här har ägosplittringen nått relativt stor omfattning. Även i det skogbevuxna och starkt kuperade Yxnerum äro endast ett fåtal brukningsdelar att hänföra till familjejordbruk och större jordbruk. Antalet ofullständiga jordbruk inom området uppgives vara stort. Av områdets 400 brukningsdelar äro endast 40 att betrakta som stödjordbruk och endast hälften av jordbrukarna med åkerinnehav om under 10 ha redovisa biinkomster.

Arronderingsförhållandena synas icke vara anmärkningsvärt dåliga. Sammanläggning torde ofta vara möjlig. Liksom i Östergötlands län i allmänhet är antalet arrendegårdar stort. Särskilt gäller detta Yxnerum, där nästan alla gårdar tidigare ingått i ett fideikommiss, som under senare år styckats. Fideikommisset har under flera år varit illa skött, vilket i hög grad bidragit till jordbrukets och näringslivets i övrigt låga nivå i Yxnerum.

Beträffande produktionsinriktningen kan nämnas, att brödsädsarealen upptar 15 à 20 % av åkern eller något mindre del än för hela länet. Vallarealen är i procent räknad större än för länet i sin helhet. Skillnaderna mellan de olika områdesdelarna äro ej betydande. Inom Gårdeby är dock veteodlingen av större omfattning än i området för övrigt medan omvänt i Yxnerum odlas mera råg och havre. Skördarna per hektar understiga — med undantag för foderrotfrukter — länsmedeltalen. Boskapsskötseln i Östra Ryd och Gårdeby är av ungefär samma omfattning som på den egentliga östgötaslätten men avsevärt större i Yxnerum och Björsäter. Såväl svin- som hönsskötseln äro dock inom området av långt mindre omfattning än i länet som helhet. Uppgifter om mjölkproduktionens storlek saknas. Ett betydande antal brukningsdelar äro icke mejerileverantörer. Anslutningen till ladugårdskontroll är avsevärt lägre än för länet i dess helhet. Tuberkulosbekämpandet bland nötkreaturen har nått långt i Yxnerum och Björsäter men är mycket eftersatt inom övriga delar av området. Anslutningen till slakteriförening är ringa särskilt i Yxnerum trots socknens relativt höga slaktdjursproduktion.

En fjärdedel till en tredjedel av åkerjorden uppgives vara i behov av täckdikning. Behovet av stenröjning är ganska stort inom den mera utpräglade skogsbygden. Ungefär en femtedel av ekonomibyggnaderna anges såsom dåliga och drygt en tredjedel som medelgoda. Förhållandena härutinnan äro åtskilligt gynnsammare inom Björsäters socken än övriga delar av området. Särskilt många av småbruken ha synnerligen dåliga ekonomibyggnader. Gödselvården synes i allmänhet — dock med undantag för Yxnerum — vara relativt god. Jordbruket inom sagda socken är även jämförelsevis litet mekaniserat och endast omkring en tredjedel av brukningsdelarna torde ha tillgång till elektrisk kraft.

I sin helhet är området för sin försörjning starkare beroende av skogen än den östgötska landsbygden i allmänhet. Skogarna skötas numera i allmänhet rationellt.

Med undantag för ladugårdspersonal synes någon större brist på arbetskraft i jordbruket ej föreligga. Undersökningarna tyda snarare på en latent »överbefolkning» vid försöksområdets mindre brukningsdelar.

Ur kommunikationssynpunkt intar området ett jämförelsevis oförmånligt läge och det befinner sig i en ur avsättningssynpunkt »död vinkel» i förhållande till de stora konsumtionscentra Linköping, Norrköping och Åtvidaberg. Egendomarnas utfartsvägar bedömas som i många fall dåliga.

Åkerjordens taxeringsvärde är inom området utomordentligt lågt, sannolikt sammanhängande närmast med en icke rationell teknisk utrustning av områdets jordbruk, avståndet till konsumtionsort och dåligt utvecklat kommunikationsnät. Skogsmarkens taxeringsvärde överstiger däremot något genomsnittsvärdet för länet.

Det område inom *Blekinge län,* som utvalts som försöksområde, omfattar socknarna Kristianopel, Jämjö, Torhamn och Ramdala med 32 784 hektar eller 11,3 % av länets totala landareal. Området har med sina långa sjögränser övervägande karak-

tären av kustlandskap, längst i söder av skärgårdstyp. I de inåt landet belägna delarna uppvisar landskapet drag av smålandsnatur. Av de lösa jordlagren är morängruset det utan all jämförelse viktigaste, vilket i allmänhet utgör en tämligen bördig jordmån. Dessutom förekomma mosand, svämsand och gyttja. Lera är sällsynt. Torvmossar finnas i stort antal, flertalet avdikade och uppodlade. Fosfathalten i jorden är i regel låg men kalihalten hög. Starkt stenbunden jord är synnerligen vanlig i skogsbygden. Nyodlingsmöjligheterna äro ytterst begränsade. Skillnaderna mellan kust- och inlandsklimatet äro avsevärda även om det blott är fråga om några mils avstånd. Nederbörden synes vara rikligare i områdets inre än vid kusten; skiljaktigheterna härutinnan äro dock störst under höst- och vintermånaderna. Även temperaturskillnaden är avsevärd mellan kust- och inlandsbygd.

Folktätheten är något mindre än i genomsnitt för länets landsbygd. Folkmängden är koncentrerad till kustbygderna. Ett fåtal tätorter finnas. Liksom i allmänhet på landsbygden uppvisar området befolkningsminskning under senare år, dock ej så starkt som Blekinge läns landsbygd i allmänhet. Avflyttningen har varit kraftig särskilt bland kvinnorna.

Den taxerade genomsnittsinkomsten ligger för hela området 40 % under länsgenomsnittet och tyder på ett jämförelsevis oförmånligt ekonomiskt läge. I synnerhet Torhamns socken uppvisar mycket låg inkomst. Till följd av det dåliga skatteunderlaget är den kommunala utdebiteringen hög t. o. m. för Blekinge län, som har den högsta utdebiteringen i södra och mellersta Sverige, Torhamns socken ligger härutinnan näst högst i länet. Bostadsstandarden synes icke vara anmärkningsvärt dålig. Omkring $^1/_3$ av samtliga brukningsdelar med mindre än 10 ha åker ha erhållit egnahemslån. Yrkesutbildning förekommer i ringa utsträckning bland jordbrukarna.

Jordbruket och dess binäringar utgöra områdets viktigaste försörjningskälla. År 1940 tillhörde sålunda 60—65 % jordbruksbefolkningen (för hela länet 44 %). Den inom området befintliga industrien bygger praktiskt taget helt på förädling av områdets egna råvaror, i främsta rummet av jordbruks- och skogsprodukter. Nämnvärd stenbrytning förekommer icke. Ingen av de industriella anläggningarna, ehuru till antalet ganska många, når upp till en medelstor industris omfattning. Hemslöjd synes icke förekomma inom området. Bland jordbrukarnas biinkomster dominera jordbruksarbete och hantverk. Skogen och fisket spela en helt underordnad roll som källa för befolkningens biinkomster. Såsom huvudyrke är fisket av avsevärd betydelse för befolkningen främst i Torhamns socken.

Drygt en fjärdedel av områdets landareal utnyttjas som åker och hälften är bevuxen med skog. Åkerarealen är relativt sett större inom området än i länet i sin helhet. Särskilt i Torhamns socken finnes dock mycken icke odlingsbar jord (27 %). Ungefär en tredjedel av brukningsdelarna ha en åkerareal, understigande 2 hektar, över 60 % ligger nedanför 5-hektarsgränsen. Icke så få gårdar sakna såväl skogssom betesmark. I gruppen 2—5 ha sakna $^2/_3$ betesmark, i gruppen 5—10 ha nära hälften och i gruppen 10—20 ha icke mindre än $^3/_4$. Mindre än hälften av brukningsdelarna bilda familjejordbruk i den bemärkelsen, att de kunna ge ägaren och hans familj full sysselsättning.

Ägosplittringen har inom undersökningsområdet drivits synnerligen långt. Långsmala, ur driftsekonomiska synpunkter olämpliga skogsskiften äro synnerligen vanliga. Inom den egentliga jordbruksbygden har även sönderdelningen av åkerjorden nått långt. Det kan sålunda nämnas, att för området i sin helhet äro vid mer än $^1/_3$ av alla gårdar inom gruppen 5—10 ha ägorna belägna på minst två ställen. För gruppen 10—20 ha är motsvarande andel nära 50 %. Det är ingalunda sällsynt att påträffa gårdar, där antalet ägofigurer (ägoskiften) uppgår till fyra eller flera. Drygt 10 % av de gårdar, som intensivundersökts, hade exempelvis åkerskiften belägna på minst fyra ställen. Även ur synpunkten av åkerns läge i förhållande till ekonomibyggnaderna äro förhållandena inom området mångenstädes otillfredsställande. Så-

som allmän slutsats kan fastslås, att arronderingsförhållandena i de flesta avseenden äro exceptionellt ogynnsamma inom detta försöksområde.

Beträffande produktionsinriktningen må nämnas att i genomsnitt för hela området ungefär en fjärdedel av åkern utnyttjas för brödsädsodling och ungefär hälften till foderväxter medan ca 15 % åtgår till odling av potatis. Hektarskördarna inom området ligga i fråga om de flesta grödorna på samma nivå som för hela länet. Även kreatursskötselns omfattning tyder på undersökningsområdets blandade produktionskaraktär. Hönsskötseln har emellertid en jämförelsevis stor omfattning. Mjölkproduktionen vid de minsta besättningarna särskilt i skogsbygden tyder på mycket låg standard för nötkreatursskötseln. Kontrollföreningsverksamheten har inom området ringa omfattning.

Täckdikningen inom områdets skogsbygd är alltjämt mycket ofullständig och täckdikning med rör förekommer praktiskt taget icke vid de mindre skogsbygdsgårdarna. Särskilt gäller detta Ramdala socken. Slättbygden uppvisar ett något bättre läge. I fråga om konstgödselanvändningen är den ringa tillförseln av kali- och kvävegödselmedel i Kristianopels socken särskilt påfallande. Denna socken uppvisar även relativt låg skördeavkastning. Av ekonomibyggnaderna inom området betecknas en fjärdedel som dåliga. Av samtliga specialundersökta gårdar sakna 40 % elektriskt lyse och 75 % elektrisk kraft. Gödselvården ligger på en anmärkningsvärt hög standard. Mekaniseringsgraden är däremot låg.

Skogsbruket inom undersökningsområdet står på en väsentligt lägre nivå än inom övriga länsdelar, trots att de naturliga förutsättningarna icke äro väsentligt sämre. Rationell skogsskötsel hindras framför allt av skogsbete. Tilläggas må att skogen nästan helt ligger i bondehand och att antalet småfastigheter är påfallande stort.

Vägnätet inom området förefaller efter sydsvenska förhållanden något glest men för jordbrukets behov torde det vara tillräckligt. Kusttrafiken utgör ett viktigt komplement till landsvägs- och järnvägstrafiken.

Åkerjordens taxeringsvärde understiger för undersökningsområdet blott obetydligt länssiffran. Stora olikheter föreligga dock mellan socknarna. Siffran för Kristianopel är den näst lägsta i hela länet medan omvänt taxeringsvärdet för Ramdala socken överträffas av blott ett fåtal andra socknar. Skogsmarkens taxeringsvärde är i Torhamns socken det näst lägsta i länet.

Utvecklingsplaner och rekommendationer.

Såsom tidigare nämnts lämnas i bilagorna III—VI redogörelser för vart och ett av försöksområdena. Efter varje beskrivning följer i en särskild avdelning dels en sammanfattande översikt över de brister som befunnits vidlåda näringslivet inom ifrågavarande område, dels på grundval av beskrivningarna och av uttalanden från med de lokala förhållandena väl förtrogna, sakkunniga personer uppgjorda utvecklingsplaner.

Beträffande dessa utvecklingsplaner gäller, att de utgöra den regionala jordbruksplaneringens huvudsakliga syfte. De skola innehålla de riktlinjer enligt vilka områdets näringsliv och i synnerhet dess jordbruk i framtiden bör utvecklas och angiva arten och omfattningen av de praktiska åtgärder som ansetts erforderliga. Den omständigheten att dylika planer skola utarbetas för mindre områden — givetvis i överensstämmelse med de allmänna närings- och jordbrukspolitiska riktlinjerna — bör utgöra en garanti för att

förslagen utformas tillräckligt konkreta för att inom rimlig tid och med rimliga kostnader kunna förverkligas. Den omfattande och kostsamma organisatoriska apparat som en regional jordbruksplanering i riksomfattande skala skulle innebära får icke mobiliseras för att leda till enbart allmänna deklarationer, låt vara att de skulle kunna få en lokal anstrykning. Ett oeftergivligt krav å utvecklingsplanerna är sålunda, att de äro verklighetsbetonade, konkreta och realiserbara inom ramen för de enskilda brukarnas ekonomiska resurser, för rådande institutionella förhållanden och för gällande statliga stödanordningar. Det sistnämnda kravet behöver naturligtvis icke utesluta förslag om modifikationer i gällande bestämmelser för förbättringsverksamheten på jordbrukets område.

Olyckligtvis har det icke varit möjligt att utforma de vid försöksplaneringen framkomna utvecklingsplanerna i enlighet med de ovan skisserade önskemålen. De äro med andra ord ingalunda att betrakta som mönster för utvecklingsplaner sådana de böra upprättas i anslutning till en verkligt genomförd jordbruksplanering. Anledningen till detta förhållande är uppenbar.

För det första ha de sammanträden med den lokala sakkunskapen som hållits i samband med försöksplaneringen icke fyllt — och icke varit avsedda att fylla — samma funktion som då planeringsarbetet i verkligheten skulle komma till utförande. I försöksområdena ha de väsentligen haft till uppgift att orientera kommitténs medlemmar om inom ifrågavarande område förefintliga brister och att omvänt orientera de lokala representanterna om regionalplaneringens syfte och tänkta uppläggning. Utformningen av utvecklingsplaner för områdena har helt naturligt måst stanna på diskussionsstadiet, medan denna del av arbetet vid en verklig planering utan tvivel kommer att bli den centrala. Det ligger i sakens natur, att denna slutetapp i regionalplaneringen vid försöksplaneringen blott kunnat antydas i mycket grova drag och att sålunda de här utformade planerna icke giva en riktig bild av de utvecklingsplaner, som en verkligt genomförd regionalplanering skulle leda fram till.

En härmed sammanhängande brist i försöksplaneringen är, som förut antytts, att allmänna planeringsfrågor rörande kommunikationerna, industriens lokalisering och bebyggelsen icke kunnat till fyllest behandlas. Dessa spörsmål utgöra några av de viktigaste ämnena vid verklig planering.

Härtill kommer emellertid en annan omständighet, som gör, att de vid försöksplaneringen uppgjorda utvecklingsplanerna måste ha mera teoretisk än praktisk innebörd. Det är icke avsikten att låta regionalplaneringens resultat bli bestämmande för utformningen av riktlinjerna för den statliga jordbrukspolitiken ehuru dessa givetvis komma att röna påverkan härav. I synnerhet kommer den regionala jordbruksplaneringen att bli av betydelse, då det gäller att regionalt fördela de statliga anslagen. I princip kommer det dock att förhålla sig så att de allmänna riktlinjerna äro uppdragna och att utvecklingsplanerna måste anpassas till dessa. Vid tidpunkten för genomförandet av den regionala försöksplaneringen saknades emellertid ännu den allmänna jordbrukspolitiska ramen och ett flertal av de vid de lokala sam-

manträdena framkomna förslagen, som i sin tur inarbetades i utvecklingsplanerna, hade avseende på juridiska, tekniska och ekonomiska spörsmål, som för närvarande äro föremål för utredning genom jordbrukskommittén eller på annat sätt och som måste lösas i ett större sammanhang. Medan sålunda de här uppgjorda utvecklingsplanerna på vissa punkter innehålla förslag till åtgärder, vilkas förverkligande blir beroende av de centrala myndigheternas ställningstagande, komma planerna i verkligheten att hålla sig strängt inom den då existerande institutionella ramen och på varje punkt att bli lokalt realiserbara.

Trots de här anförda reservationerna mot utvecklingsplanernas giltighet torde dessa likväl erbjuda rätt tydliga illustrationer till den regionala jordbruksplaneringens syfte och metoder. När de i det följande refereras i sina huvuddrag har det fallit sig naturligt att särskilja de för samtliga områden gemensamma problemen — utvecklingsmöjligheterna för näringslivet i dess helhet, förbättring av bostadsstandarden, utbildningsfrågor, arronderingsproblemet, produktionsinriktningens ändamålsenlighet och arbetskraftsöverskottet vid de mindre brukningsdelarna för att nämna några av de väsentligaste frågorna — från de mera lokalbetonade problemen. Av det föregående torde tydligt framgå, att denna uppdelning helt betingats av försöksplaneringens bristfällighet och att den icke kommer att få någon motsvarighet vid en verklig regionalplanering.

Beträffande utvecklingsmöjligheterna för industri, hantverk och hemslöjd rekommenderas organiserandet av ambulerande hovslageriverksamhet, varjämte här som på många andra håll ordnandet av reparationsverkstäder för jordbruket och skogsbruket säges vara av behovet påkallad, möjligen i form av andelsföretag. Yrkesutbildningen för industriell och hantverksmässig sysselsättning borde inriktas på att tillgodose näringslivets behov inom områdena.

Ehuru framträdande med olika styrka inom ifrågavarande områden och övriga delar av landet, förekomma brister i fråga om bostadsstandarden. Ansträngningarna att åstadkomma erforderliga förbättringar härutinnan böra intensifieras (särskilt inom Ljustorps socken). I detta syfte rekommenderas standardritningar för bostäder, lämpade för landsbygdens behov, varvid bl. a. önskemålet om större köksutrymmen tillgodoses. Standardiserat byggnadsmaterial bör komma till användning i största möjliga utsträckning. Vid övervägande av bostadsförbättringsåtgärder bör hänsyn tagas till fastigheternas framtida möjligheter som bärkraftiga jordbruk och nybyggnader, som bidraga till en konservering av olämplig fastighetsindelning, böra undvikas. För underlättande av åtgärder till en förbättrad bostadsstandard torde ökade statsbidrag (särskilt inom Ljustorps socken) erfordras.

En annan fråga av mera landsomfattande betydelse utgöra åtgärderna för en förbättrad yrkesutbildning bland jordbrukarna. Här rekommenderas anslag från kommunernas sida till stipendier för bevistande av kurser vid lantmanna- och lanthushållsskolor. Upplysningsverksamheten rörande dessa skolor bör intensifieras. Uppmärksammas bör även behovet av en utökad am-

bulerande lokal kursverksamhet inom jordbrukets och skogsbrukets område i hushållningssällskapens och skogsvårdsstyrelsernas regi samt anordnande av studiecirklar och korrespondenskurser i ökad omfattning i skilda jordbruksfrågor (särskilt må härutinnan nämnas bokföring).

Vad därefter angår jordbrukets tekniska och ekonomiska förhållanden har redan tidigare omnämnts jordbrukets fastighetsbildning och arronderingsproblem. Då dessa spörsmål, ehuru av landsomfattande betydelse, dock äro av olikartad karaktär inom de skilda försöksområdena må beträffande rekommendationerna härvidlag hänvisas till de speciella rekommendationerna i det följande för varje område.

Av särskilt vikt för Norrlands vidkommande är den i Ljustorps socken vanliga servitutsrätten, vilken som regel innefattar rätt till husbehovsavverkning av skog. Denna rätt bör utbrytas. Hur mycken skog som därvid skall tilldelas servitutsinnehavaren är givetvis beroende av innehållet i den handling, vari servitutet finnes angivet, liksom även av storleken av servitutsinnehavarens fastighet. Därest betesfrågan ordnas genom sambeten bör gällande ägofredslag revideras i syfte att skapa effektiv betesfred.

Anläggande av kulturbeten bör ägnas ökad uppmärksamhet, varvid särskilt bör beaktas önskvärdheten av skogsbetets upphörande. Beträffande lösningen av dessa frågor må hänvisas till de speciella områdesrekommendationerna. Ansträngningar böra göras för att få till stånd en bättre dränering av åkerjorden. I detta syfte rekommenderas ökade statsunderstöd och en intensivare upplysningsverksamhet. Stenröjning bör bedrivas endast å brukningsdelar där byggnadsbeståndet i stort sett är tillfredsställande och vi kunna förväntas bestå i framtiden. Maskinell stenröjning bör föredragas framför manuell.

För att få till stånd en bättre gödselvård böra statsbidragen för detta ändamål höjas och samtidigt härmed propagandan och upplysningen ökas. Förbättring av ekonomibyggnaderna bör underlättas genom standardisering av byggnadsmaterial och ökade statsunderstöd. Ehuru erfarenheterna av den gemensamma maskinanvändningen synas vara växlande och icke alltid odelat gynnsamma, torde dock som ett led i jordbrukets mekanisering det allmänna böra stödja inrättandet av maskincentraler i kooperativ eller enskild regi. Befattningar som maskininstruktörer, med uppgift att lämna jordbrukarna råd och anvisningar beträffande lämpliga mekaniseringsåtgärder och maskinernas skötsel, böra inrättas hos hushållningssällskapen. Närmare undersökningar av jordens beskaffenhet och gödselbehovet erfordras. Hushållningssällskapen böra erhålla ökade medel för anordnande av gödslingsförsök och markkartering.

Beträffande nötkreatursskötseln framträder såsom gemensamma önskemål behovet av rationellare och mindre traditionella metoder. I detta syfte bör bl. a. propagandan för beredande av AIV-foder intensifieras och kontrollföreningsverksamheten utvidgas. För sistnämnda ändamål erfordras att utbildningen av kontrollassistenterna förbättras, så att dessa bli fullt kom-

petenta att uppgöra foderstater och i övrigt tillhandagå jordbrukarna med råd och upplysningar. Nötkreatursaveln bör främjas bl. a. genom höjning av bidragen till tjurföreningsverksamheten.

I fråga om åtgärder till förbättring av de sociala förhållandena rekommenderas gemensamma tvättstugor, lämpligast i kombination med bastuinrättningar. Övervägas bör att slopa bestämmelsen om att viss del av delägarna skall tillhöra jordbruksbefolkningen. Frågan om samlingslokaler särskilt för ungdomsverksamheten bör snarast upptagas till prövning av kommunerna.

På skogens område rekommenderas, förutom förenämnd intensifierad undervisnings- och upplysningsverksamhet rörande rationell skogsvård, förbättring och utveckling av skogsägorna samt effektiv skogsdikning. Det bör övervägas, om icke den särskilda lagstiftningen till förmån för kooperativ skötsel av skogen, som är gällande för Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker, bör utsträckas att gälla även övriga delar av Norrland. Kooperativ skötsel av skogen skulle delvis undanröja svårigheterna att finansiera skogsdikning, plantering och reglering av betesförhållandena.

Ehuru vissa brister förefinnas i samtliga områden framträda likväl tillräckligt många egenartade problem för att låta varje provyta framstå som ett från övriga skilt typområde. Medan, som förut påpekats, arronderingsfrågan uppenbarade sig i alla fyra försöksområdena, äro förutsättningarna för dess lösning olika för varje område. I Västernorrlandsområdet äro de framtida sysselsättningsmöjligheterna i skogsbruket och betesfrågans ordnande de dominerande problemen. I Örebroområdet äro åkerjordens arrondering, möjligheterna för omskifte och torrläggningsspörsmålet av genomgripande betydelse, och i Östergötlandsområdet frågan om arealkomplettering genom sammanläggningar. Blekingeområdet slutligen ger exempel på en i viss mån försummad anpassning av produktionsinriktningen till efterfrågan. De viktigaste av de för de olika undersökningsområdena karakteristiska problemen skola kort antydas i det följande.

Försöksområde I (Västernorrlands län).

Eftersom flertalet brukningsdelar inom området icke kunna lämna sina ägare full bärgning och nyodlingsmöjligheter äro praktiskt taget obefintliga utgör arbetstillgången inom andra näringsgrenar det centrala problemet. Expansionsmöjligheterna för industri och hantverk måste anses synnerligen begränsade och befolkningens framtid är sålunda intimt beroende av de sysselsättningstillfällen som skogsbruket kan erbjuda.

Från bolagshåll har gjorts gällande, att sysselsättningsnivån vid en eventuell nedgång i avverkningarna skulle kunna vidmakthållas genom intensifiering av skogsvårdsåtgärderna. Här skulle uppenbarligen erfordras en planering på längre sikt, varvid bl. a. även en generalplan för skogsvägnätet skulle ingå som en integrerande del. En sådan utvecklingsplan för områdets dominerande näring är ett exempel på hurusom en bygdevis uppgjord planering kan bli riktningsgivande för den ekonomiska aktiviteten inom ett undersökningsområde.

Av de problem som befunnits vara centrala för områdets jordbruk bör i främsta rummet nämnas betesfrågan. Skogsbetet spelar alltjämt en avsevärd roll och bör

bringas att upphöra genom anläggning av sambeten på bolagsmark samt, för mera avlägset liggande gårdar, av kulturbeten, varvid stöd bör lämnas från det allmännas sida.

Beträffande jordbrukets fastighetsbildning kunde konstateras, att i vissa fall förutsättningarna vore för handen för ägoutbyten och sammanläggningar. I fråga om flertalet skogstorp kan en dylik lösning givetvis inte tillgripas, utan skogstorparnas bosättning bör göras till föremål för en grundlig planering under kommunens och övriga myndigheters medverkan.

Försöksområde II (Örebro län).

Ett av områdets allra väsentligaste problem utgöres av den mångenstädes — även och framför allt på slätten — olämpliga arronderingen. Förhållandena ha i detta hänseende befunnits vara så otillfredsställande, att en omfattande omskiftning synes erbjuda den enda lösningen. Hade det varit fråga om verklig regionalplanering, så skulle denna givetvis även ha innefattat utarbetandet av detaljerade planer för dylika omskiften, däri inbegripen en reglering av områdets vägnät.

Inom ramen för försöksplaneringen har det blott varit möjligt att med ett exempel belysa innebörden av dylika omskiftningsplaner. Överlantmätare Lindqvist har i detta syfte utfört en undersökning av de tekniska möjligheterna för ett omskifte inom en på måfå vald by. En närmare redogörelse för denna undersökning återfinnes på s. 147 i bil. IV.

Jämte arronderingsfrågan utgör torrläggningsproblemet det viktigaste för områdets jordbruk. Det synnerligen svårlösta torrläggningsproblemet är ett exempel på sådana frågor, som beröra icke blott ett betydande antal jordbrukare utan likväl i betydande grad övriga näringar. Det är frågor av denna karaktär, som i främsta rummet böra göras till föremål för region- eller bygdevis bedrivet planläggningsarbete. Kvismaredalens fortsatta försumpning torde endast kunna lösas med hjälp av ett omfattande invallningsföretag. Planerna för ett dylikt företag böra givetvis utarbetas i samråd med representanter för samtliga berörda näringar.

Försöksområde III (Östergötlands län).

Inom detta försöksområde saknas efter allt att döma en för hela näringslivet eller enbart jordbruksnäringen dominerande problemställning. Bristerna förefalla »normala» i den bemärkelsen att ingen är särskilt framträdande eller bär lokal särprägel. Det vore dock felaktigt, om man härav skulle draga slutsatsen, att en regional jordbruksplanering av här avsedd art i ett dylikt område icke hade någon uppgift att fylla. Regionalplaneringen bör ingalunda begränsas till problemområden av något slag utan är ämnad som ett instrument för planmässig rationalisering av det svenska jordbruket i stort. Dess huvuduppgift är att leda och underlätta den lokala tillämpningen av för hela jordbruket gemensamma riktlinjer.

I det östgötska försöksområdet liksom inom stora delar av den svenska landsbygden är den ekonomiska aktiviteten mindre livlig än som betingas av de naturliga förutsättningarna. Planer borde sålunda utarbetas för främjande av sådana industrier, som skulle kunna baseras på områdets goda virkestillgång och rikliga kraftresurser.

I fråga om områdets jordbruk gäller, att det karakteriseras av det stora antalet ofullständiga brukningsdelar. På slättbygden äro förutsättningarna för arealkompletteringen genom sammanläggning av mindre brukningsdelar gynnsamma. Genom kompletteringsplaner, uppgjorda av hushållningssällskapet i samråd med de berörda jordbrukarna, skulle på längre sikt en förstärkning av de mindre brukningsdelarna kunna åstadkommas.

Försöksområde IV (Blekinge län).

De karga naturliga förutsättningarna inom området sätta en snäv gräns för näringslivets utveckling. Någon nämnvärd expansion av redan befintlig industriell verksamhet förfaller icke möjlig. Däremot torde kustbygden äga goda förutsättningar att bli turist- och rekreationsområde.

Förutom den otillfredsställande arronderingen — som synes en för alla undersökta områden gemensam brist — utgör en uppenbarligen olämplig produktionsinriktning den viktigaste bristen hos områdets jordbruk.

Den jämförelsevis intensiva animalieproduktionen saknar i själva verket den erforderliga foderbasen. Både med hänsyn till produktionens naturliga förutsättningar och avsättningsmöjligheterna — särskilt i det närbelägna Karlskrona — förefaller en ökad inriktning på produktion av grönsaker, frukt och blomsterlök samt trädgårdsfrö vara lämpligare än den nuvarande produktionsinriktningen.

KAP. III.

Redogörelse för egnahemsorganisationens inventering av ofullständiga jordbruk.[1]

I betänkande rörande den statliga egnahemsverksamheten anförde 1936 års egnahemsutredning i kapitlet rörande förstärkning av ofullständiga jordbruk, att om sagda verksamhet skulle göras verkligt fruktbärande, torde fordras utom annat att en allsidig systematisk inventering sker av de ofullständiga jordbruken i riket och av de möjligheter i varje särskilt fall, som erbjuda sig att förstärka dessa genom skilda slag av åtgärder, vartill understöd kunde påräknas från statens sida, eller genom de andra förbättringar i fråga om driften, som kunde befinnas lämpliga. En dylik inventering borde ankomma på egnahemsorganen. Det borde tillkomma centralorganet för egnahemsverksamheten att giva anvisningar härutinnan.

I Kungl. Maj:ts proposition till 1939 års riksdag rörande egnahemsverksamhetens omorganisation upptog vederbörande departementschef förutom annat även egnahemsutredningens förslag i denna del, som också av riksdagen godkändes.

Med stöd härav föreslog egnahemsstyrelsen i samband med avgivande av förslag till anslagsberäkning för budgetåret 1944/45 att en dylik inventering skulle igångsättas, till att börja med endast försöksvis, samt anhöll om medel härför. Styrelsen anförde bl. a. att inventeringen skulle avse förekomsten av ofullständiga jordbruk samt möjligheterna för dessa jordbruks förstärkning. Inventeringsresultaten, som skulle ligga till grund för den förstärkning av ofullständiga jordbruk, som efter hand skulle genomföras, kunde även enligt styrelsens mening komma till användning för att i görligaste mån förhindra att statsmedel investerades i bostäder, ekonomibyggnader, gödselstäder m. m. i jordbruksfastigheter, som för framtiden icke borde bestå som självständiga brukningsdelar. Särskilt när egnahemsnämndernas personal icke vore tillräcklig för att i förväg besiktiga alla de fastigheter, till vilka statsbidrag söktes, vilket vore fallet i de flesta nämnders områden, skulle ett dylikt inventeringsresultat även ur denna synpunkt vara av största värde. Egnahemsstyrelsens förslag godkändes av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Under sommaren 1944 påbörjades därefter inventeringsverksamheten inom Kristianstads län. En särskild tjänsteman har anställts för ändamålet och dessutom medverkar nämndens ordinarie personal i den mån tiden medgiver.

[1] Detta kapitel har utarbetats av chefen för egnahemsstyrelsen överdirektör Ytterborn.

Självfallet blir denna medverkan endast av mindre omfattning. Inventeringen verkställes genom besök vid varje brukningsdel, som beröres därav. Vid inventeringen användes två särskilda formulär, varförutom kartor och annat material utnyttjas. Förrättningsmannen samråder i behövlig utsträckning med representanter för vederbörande kommun, egnahemsombud och andra för frågan intresserade personer.

För att icke göra inventeringen alltför tidsödande och kostnadskrävande har i det första formuläret endast uppgifter inhämtats i följande avseenden.

1. Uppgifter för brukningsdelens identifiering.
2. Uppgifter om nuvarande ägaren och hans familj, antal minderåriga och vuxna barn samt deras sysselsättning.
3. Uppgifter om arbetstillfällen utanför det egna jordbruket.
4. Uppgifter rörande fånget av brukningsdelen i fråga.
5. Beskrivning av brukningsdelen: storlek, ägoslag, jordmån, behov av förbättringsåtgärder, utvecklingsmöjligheter etc.
6. Beskrivning av byggnaderna: bostadshus, ekonomibyggnad, vattentäkt, elektrifiering etc.
7. Uppgifter rörande brukningsdelens läge samt vägarnas beskaffenhet.
8. Förslag rörande brukningsdelens framtida användning.

Om detta formulär kan sägas, att det borde vara mera systematiskt i sin uppställning, liksom att det borde innehålla ytterligare några punkter. Bl. a. borde, särskilt med tanke på andra landsdelar än Skåne, uppgifter medtagas om brukningsdelens arrondering.

I det andra formuläret göras anteckningar om antalet jordbruk fördelade på olika storlekskategorier, jordbruksnäringens och skogsskötselns allmänna tillstånd, arbetstillfällen utanför det egna jordbruket i socknen i dess helhet.

Vid inventeringstillfället undersökas av förrättningsmannen ej blott möjligheterna att förstärka vederbörande brukningsdelar utan också och i första hand möjligheterna att lägga om jordbruket till intensivare driftsform, såsom fruktodling, grönsaksodling etc., i syfte att göra brukningsdelarna bärkraftiga utan arealutvidgning.

I samband med inventeringen uppgöres såsom tidigare anförts en plan rörande varje brukningsdels framtida utnyttjande för ernående av rationellare brukningsdelar. I regel visar det sig, på slättbygden och där jordfördelningen är sådan som vanligen är fallet i Skåne, att detta kan åstadkommas enbart genom sammanslagning av två eller flera intilliggande ofullständiga jordbruk. Där jorddelningen förut är otillfredsställande och där sålunda icke tillfredsställande arrondering på brukningsdelarna kan åstadkommas vid en så enkel åtgärd föreslår förrättningsmannen ägoutbyten eller omskiften.

De förslag rörande de ofullständiga jordbrukens förstärkning och utnyttjande, som av förrättningsmannen avgives i samband med inventeringen, ansluta sig i princip till de regler som nu gäller för den jordpolitiska målsättningen och som fastslogos av 1939 års riksdag. Detta innebär att målet för ombildningen av de ofullständiga jordbruken är det s. k. familjejordbruket,

sådant det utformades av 1936 års egnahemsutredning. Den jordpolitiska målsättningen är emellertid föremål för omprövning inom 1942 års jordbruksutredning, och detta kan medföra att sagda regler komma att ändras. Av denna anledning har egnahemsstyrelsen icke — även om så ur andra synpunkter varit önskvärt — velat forcera inventeringsverksamheten och den därmed förenade planeringen, utan fortsatt med att i stort sett bedriva den försöksvis i syfte att vinna ytterligare erfarenhet. Om man nämligen skulle syfta till en annan storleksordning av de brukningsdelar, som skola bliva resultatet av ombildningen kommer ju detta att påverka planeringen, och den planering som skett skulle då icke kunna utnyttjas. Då planeringen i regel måste ske ute på platsen, skulle arbetet sålunda delvis få göras om.

Inventeringsverksamheten i Kristianstads län, som emellertid hittills i regel begränsats till brukningsdelar mellan 3 och 10 hektar åker, väntas bli slutförd under innevarande år. Dessutom pågår en motsvarande verksamhet inom vissa socknar i Malmöhus, Kronobergs och Jämtlands län. Avsikten med pågående inventeringsverksamhet inom sistnämnda områden är att vinna erfarenhet i vissa avseenden, bl. a. rörande härtill lämpliga förrättningsmän och deras kvalifikationer. Bl. a. prövas i viss utsträckning egnahemsombud.

Inventeringsverksamheten har hittills bl. a. givit följande erfarenhet:

1. Med hjälp av det material som erhålles kan i stor utsträckning undvikas att investeringar av statsmedel i byggnader göras i fastigheter, som uppenbarligen icke skola bestå som självständiga brukningsdelar. Undersökningar ha visat, att där, genom egnahemsorganisationens medverkan, statsbidrag beviljas för inlösen av överflödiga byggnader i samband med sammanslagning av ofullständiga brukningsdelar, ej sällan statsmedel blott några få år tidigare utgått till ifrågavarande byggnaders (avser närmast gödselstäder) iordningställande.

2. Genom att jordbrukarna själva medverka vid inventeringsverksamheten väcktes deras intresse för en rationell ombildning av brukningsdelarna. Det har sålunda redan inträffat fall, där vederbörande jordbrukare inkommit med ansökan om egnahemsnämndens hjälp för att få den uppgjorda planen genomförd. Verksamheten kommer på sådant sätt att verka även i upplysnings- och propagandasyfte.

3. Genom att studera och på lämpligt sätt bearbeta materialet kunna viktiga slutsatser dragas och prognoser uppställas i olika avseenden. Man kan sålunda få en uppfattning om storleken av problemet »de ofullständiga jordbruken» samt om i vilken utsträckning det kan avhjälpas genom brukningsdelarnas ombildning på olika vägar: genom enbart sammanslagning av två eller flera brukningsdelar, tilldelning av jord från större brukningsdelar, ägoutbyte eller omskifte. Likaledes är det möjligt att ställa vissa prognoser rörande den takt med vilken under vissa förutsättningar ombildningen kan beräknas ske.

Försöksbearbetning har verkställts av materialet i en kommun och redovisas i bilaga VII.

KAP. IV.

Exempel på individuell jordbruksplanering.

För att närmare klargöra innebörden av en mera fullständig individuell jordbruksplanering och illustrera tillvägagångssättet vid en dylik planering skall i det följande en summarisk redogörelse lämnas för vissa avsnitt ur två nyligen utförda projekt. Det första av dessa har utförts av statens forskningskommitté för lantmannabyggnader och resultaten härav ha offentliggjorts i kommitténs meddelande n:r 7. Det andra har tillkommit på privat initiativ och till här refererade delar i huvudsak utförts av professorn i skifteslära vid tekniska högskolan K. D. Myrbeck i samråd med experter på lanthushållningens område. Inledningsvis må understrykas, att jordbruskommittén härmed naturligtvis icke på något sätt avser ett instämmande i de rekommendationer som finnas direkt angivna eller underförstådda i dessa undersökningar och heller icke tar ställning till resultaten överhuvud taget. Dessa sakna egentligt intresse i föreliggande sammanhang, i vilket det endast gällt att belysa den individuella jordbruksplaneringens metodik. Den förstnämnda utredningen skall här anföras såsom exempel på budgetmetodens användning vid val mellan olika företags storlekar och hushållningsformer. Det andra projektet framlägges såsom en illustration till en rationalisering genom markreglering och utformning av vägnätet i förhållande till de odlade arealerna.

Den förstnämnda individualplaneringen verkställdes i en by, belägen på gränsen mellan sydsvenska mellanbygden och sydsvenska höglandet, omfattande 12 jordbruksfastigheter med sammanlagt ca 120 ha åker och 326 ha övrig mark, varav större delen utgöres av skog. Industri eller hantverk förekommer icke inom byn och för hela socknens vidkommande äro dessa näringsgrenar begränsade till ett mindre sågverk. Befolkningen är sålunda i huvudsak hänvisad till jord- och skogsbruk med tyngdpunkten förlagd till jordbruket.

Beträffande byns belägenhet må i övrigt framhållas att avståndet till närmaste stad, där de viktigaste saluprodukterna, mjölk, slaktdjur och spannmål avsättas och där jordbruksförnödenheter inköpas, uppgår till 25 km. Potatis levereras i stor utsträckning till en stärkelsefabrik 20 km från byn. Den närmaste järnvägsförbindelsen erhålles i ett stationssamhälle 8 km från byn. En 5 km lång förhållandevis god byväg sammanbinder byn med 2 landsvägar, en i öster och en i väster.

Beträffande brukningsdelarnas storlek och arealens fördelning på olika ägoslag må hänvisas till följande tablå.

Gårdsnr	Åkerareal ha	Betesvall ha	Skog o. övrig mark ha	Summa ha
1	7·5	—	13·4	20·9
2	12·0	—	35·6	47·6
3	[1](5·0)	—	41·1	46·1
4	6·5	—	17·6	24·1
5	[2](7·0)	—	18·9	25·9
7	11·9	2·5	36·6	51·0
8, 10	15·0	—	49·5	64·5
9	13·9	—	31·7	45·6
11	8·0	—	11·7	19·7
13	14·0	—	31·8	45·8
14	11·0	—	22·6	33·6
15	9·5	—	15·7	25·2
Summa	121·3	2·5	326·2	450·0

Av de 12 fastigheterna äro sålunda endast 10 självständiga brukningsenheter. Åkerjorden består av dels ett fastmarksområde, dels ett mossjordsområde. Matjordslagren å det förstnämnda utgöras i huvudsak av mullhaltig svagt lerig mossa, mossjorden av kärrtorv med en relativt mullrik matjord. Mellan de olika gårdarna föreligga ej nämnvärda skillnader i fråga om jordarter, som däremot i viss mån variera inom en och samma gård. Markkarteringskartor ha utvisat att fosfattillgången f. n. är knapp men kalibehovet rätt väl tillgodosett. PH-värdet är lågt, varför kalkning synes behövlig. I fråga om arronderingen anmärkes i undersökningen att denna är synnerligen bristfällig, både vad konfiguration och de odlade arealernas belägenhet beträffar. Två stora och ett mindre åkerjordsområde, vilka bilda sammanhängande fält var för sig, äro emellertid relativt stenfria och lämpa sig för traktor och maskindrift.

Vad gäller åkerjordens användning konstateras i undersökningen att spannmålen upptar 45,5 % av åkern. Härav utgöres något mindre än hälften av brödspannmål. Något över 40 % användes för produktion av foderväxter och 13 % för handelsväxter, främst potatis. Genomsnittligen skiljer sig avkastningen knappast från länet i allmänhet, men växlingarna mellan olika gårdar är avsevärd. Sålunda beräknas skördeavkastningen på en gård ha uppgått till 1 200 och på en annan till 3 000 skördeenheter per ha. Dessa variationer synas i huvudsak kunna hänföras till olikheter i brukningssätt och gödselanvändning och säges icke härröra från olikheter i jordarten. Med hänsyn härtill har man i undersökningen ansett sig kunna förutsätta att en rationell mekanisering och jordskötsel skulle höja avkastningssiffran i nivå med de högsta inom byn.

Arbetskraftsanvändningen per arealenhet och därmed arbetskostnaden företer också betydande variationer. Antalet manstimmar per hektar växlar från lägst 296 till högst 551 med ett genomsnitt av 377. Arbetskostnaden uppgår i medeltal till 402 kronor per hektar, vilket överensstämmer väl med beräknat arbetsbehov enligt räkenskapsundersökningarna, och därför tyder på normal arbetsförbrukning.

Vid bedömandet av rationaliseringsbehovet och kostnaderna i samband härmed har man i undersökningen utgått från erforderliga byggnadsförbättringar. Byggnadsbeståndet betecknas som mycket bristfälligt. Detta gäller såväl bostadshus som ekonomibyggnader, vilka sakna moderna bekvämligheter och rationell teknisk utrustning. Enligt Lantbruksförbundets byggnadsförenings undersökning måste bostäderna nybyggas på 4 gårdar och på de återstående undergå omfattande reparationer. Å 7 egendomar måste ladugårdarna helt nybyggas, å övriga repareras och utrustas med moderna tekniska hjälpmedel. Rationell drift förutsätter både goda bostäder och ändamålsenliga ekonomibyggnader. Kostnaderna för under nuvarande driftsform erforderliga nybyggnader och reparationer ha uppskattats till sammanlagt

[1] Åkerjorden utarrenderad, brukas tillsammans med nr 11

[2] » » , » » » » 4.

304 000 kronor, varav 141 000 för nya ekonomibyggnader och 39 000 för reparation av dylika byggnader. Vid beräkning av de årliga kostnaderna har man i undersökningen utgått ifrån nybyggnadsvärdet å för egendomarna erforderligt byggnadsbestånd. Dessa kostnader skulle motsvara ett belopp å sammanlagt närmare 17 000 kronor per år eller 140 kronor per hektar, varav för ekonomibyggnaderna 81 kronor per hektar.

Bland erforderliga jordförbättringar, vilka sammanlagt värderats till 2 kr. per hektar och år, nämnes särskilt täckdikning.

Även på kreatursskötselns område säges ett behov av rationaliseringsåtgärder föreligga. Det påpekas sålunda att hästantalet f. n. är betydligt större än som skulle erfordras vid större brukningsenheter. Nötkreatursbeståndet synes väl stort i förhållande till fodertillgångarna. Mjölkavkastningen är anmärkningsvärt låg och beräknas endast uppgå till 2 170 kg per ko och år. Vid rationell utfodring anses detta kunna höjas till genomsnittet för länets kontrollerade besättningar 1942/43, eller till 3 140 kg med 4,01 % smörfett.[1]

Maskinbeståndet är anmärkningsvärt stort. Trots att gemensam maskinanvändning förekommer i vissa fall anses särskilt tröskverken, varav för närvarande finnas 4, och slåtter- och såmaskiner vilka uppgå till 8 av vardera slaget, dåligt utnyttjade.

Även i fråga om skogen gör sig behovet av rationellare skötsel gällande. Betesgång förekommer sålunda för närvarande och skogsdikning har icke företagits. Delvis torde den bristfälliga skogsvården sammanhänga med synnerligen ogynnsamma arronderingsförhållanden. Skogen är av sådan beskaffenhet, att den saknar egentlig betydelse som kontant inkomstkälla.

Det sammanlagda lantbrukskapitalet uppgår för närvarande till 301 900 kronor och fördelar sig på fastighetskapital med 183 300 och på driftskapital med 118 600. Därest de ovan ifrågasatta förbättringsåtgärderna vidtogos skulle fastighetskapitalet komma att ökas till 335 500 kronor enligt den anförda undersökningen.

Lanthushållningens ekonomiska resultat äro för närvarande allt annat än lysande. Den s. k. arbetsinkomsten, d. v. s. vad som återstår sedan samtliga produktionskostnader utom arbetskostnaderna täckts, uppgår bortsett från ersättning för driftsledning till 75,0 öre per timme, vilket är 75 % av beräknad normal ersättning enligt räkenskapsresultaten. Om de här ifrågasatta förbättringsåtgärderna i fråga om byggnadsbeståndet genomfördes skulle med de högre ränteanspråken arbetsinkomsten ytterligare reduceras.

Beträffande orsakerna till det ogynnsamma ekonomiska utbytet av lanthushållningen pekas i undersökningen framför allt på två faktorer, nämligen brukningsdelarnas ringa arealer och åkerjordens olämpliga arrondering. Småbruket medför sålunda ett i förhållande till jordbruksproduktionens omfattning betydande byggnadskapital. Arronderingen och gårdarnas ringa storlek försvårar eller omöjliggör införandet av arbetsbesparande maskiner och inverkar överhuvud taget på odlings tekniken, med låg skördeavkastning som följd.

När det gäller att upprätta rationaliseringsförslag betonas i undersökningen att möjligheterna att uppnå förbättringar enbart genom att åstadkomma en bättre arrondering och med bibehållande av antalet brukningsenheter te sig synnerligen begränsade. Då åkern består av både fastmarksjord och mossjord, skulle det icke vara möjligt eller lämpligt att tilldela varje brukningsdel ett sammanhängande åkerskifte. Detta skulle nämligen innebära att vissa gårdar erhöllo endast mossjord, vilket måste medföra vissa brukningssvårigheter och även dyrbara utflyttningar av byggnader. Inte heller anses mycket kunna vinnas genom sammanläggning av enskilda brukningsdelar. Enligt uppgift skall även härvidlag markens beskaffenhet ut-

[1] Att denna siffra skall kunna uppnås endast genom ändrad utfodring utan att djurmaterialet nyanskaffas förefaller tveksamt. Några kostnader för omedelbar utgallring och nyrekrytering har emellertid inte beräknats i undersökningen.

göra ett hinder. Sedan de nu nämnda alternativen för genomförandet av en rationalisering avvisats, diskuteras ingående två projekt, nämligen dels en andelsladugård, dels en sammanläggning av samtliga gårdar i byn till en egendom, som sålunda kunde skötas antingen i sambruk eller i enskild ägo. De driftsekonomiska konsekvenserna av vart och ett av dessa förslag belysas genom jämförelser med nuvarande förhållanden sådana de framträda i budgetuppställningar av lanthushållningens ekonomiska resultat under olika här ifrågasatta betingelser. Som en sammanfattning återges i följande sammanställning vissa uppgifter från dessa jämförelser. För nuvarande driftsform angivas egentligen i undersökningen två alternativ, varav det första avser förhållandena sådana de f. n. gestalta sig, och det andra läget efter ny- och ombyggnader, vilka sägas vara nödvändiga inom den närmaste framtiden, därest befolkningen skall kvarstanna i byn. Då dessa förändringar inte ansetts återverka på driftsförhållandena i övrigt, äro de av underordnat intresse i detta sammanhang och har därför uteslutits i den följande sammanfattningen.

	Alt. 1 Nuvarande driftsform	Alt. 2 Andelsladugård	Alt. 3 I ett bruk
Areal, ha	120	120	87
Betesanläggningar	—	—	36
Åkerarealens användning %			
Brödsäd	20·7	20·7	20·0
Fodersäd	24·8	24·8	30·0
Kulturväxter	13·0	13·0	15·0
Foderväxter	40·7	40·7	35·0
Skörd per ha ske	2 380	2 380	2 800
Antal arbetshästar	18	18	8
Antal mjölkkor och tjurar	64	48	64
Antal suggor	4	5	10
Gödsvin per år	44	75	150
Lantbrukskapital kr per ha	2 516	3 576	3 767
därav Fastigheter	1 528	2 683	2 888
» Driftskapital	988	893	879
Arbetsförbrukning manstim. per ha	377	278	225
Bruttoavkastning kr per ha	698	703	795
därav växtprodukter	136	155	77
» djurprodukter	506	486	656
» övrigt	56	62	62
Produktionskostnader kr per ha	793	743	775
därav arbetslöner	402	324	276
» varuförbrukning	126	104	138
Underhåll och avskrivning	113	112	123
Diverse kostnader	51	60	87
Räntekostnader	101	143	151
Nettoavkastning kr per ha	6	103	171
Förräntningsprocent	0·2	2·9	4·5
Räntabel arbetslön	75·0	86·4	108·3

I anslutning till dessa data framhålles i undersökningen att man i det *andra alternativet* (andelsladugård) räknat med oförändrat skördeutbyte och som följd härav vid antagen rationell utfodring ett lägre nötkreatursbestånd. Någon ökning av svinuppfödningen har förutsatts, dock icke tillräcklig för att hela saluöverskottet av potatis på detta sätt skall kunna utfodras. Den begränsade fodersädstillgången säges utgöra ett hinder för en ytterligare stegring. Under dessa omständigheter beräknas bruttoinkomsterna på växtprodukter bli förhållandevis högre och från djurprodukter relativt lägre än under nuvarande driftsform.

I *det sista alternativet,* då hela byn sammanförts i en brukningsenhet har en omläggning av växtodlingen företagits med tyngdpunkten på foderväxtproduktion och med driften inriktad huvudsakligast på animalisk produktion. Ökningen av ko-

antalet och svinstammen har betingats av den antagna och förut berörda stegringen i skördeutbytet. Den ökade tillgången på fodersäd har möjliggjort ett nästan fullständigt utnyttjande av potatisskörden i svinuppfödningen. Som följd av dessa omläggningar stiger nettoavkastningen från djurproduktionen på bekostnad av samma avkastning från växtproduktionen och blir avsevärt högre än i något av de övriga alternativen.

Som i inledningen till detta kapitel betonades har den nu refererade rationaliseringsplanen här anförts såsom ett exempel på individuell jordbruksplanering. Resultatens hållbarhet skall inte diskuteras i detta sammanhang, eftersom avsikten endast varit att belysa tillvägagångssättet vid en dylik planering. I förbigående må inskjutas att slutsatserna rörande den lämpligaste driftsformen säkerligen äro helt avhängiga av de speciella förhållanden, som utmärker här ifrågavarande by. Slutsatsernas räckvidd kan därför under inga omständigheter bedömas, utan resultaten och de därpå grundade rekommendationerna skulle kunnat utfalla på annat sätt om en by med andra produktionsbetingelser i stället varit föremål för planeringen.

Det är också påfallande, att den rationaliseringsplan, som här framlagts, icke är fullständig i alla avseenden. Bland annat saknar man onekligen en plan för arealregleringar och förbättringar av de nuvarande i hög grad otidsenliga arronderingsförhållandena. För att komplettera bilden av individuell jordbruksplanering i detta avseende skall, som inledningsvis antytts, i det följande en redogörelse lämnas för ett förslag om arealregleringar, vilket ingår som ett av momenten i en rationaliseringsplan för ett annat mindre område.

Den by, som utvalts i det följande planeringsprojektet, är belägen i den södra delen av Sydsvenska höglandet och räknar 11 jordbruksfastigheter med sammanlagt 122 hektar åker och 22 hektar betesmark. Till brukningsdelarna höra härjämte betydande skogsarealer, vilka avsevärt överstiga inrösningsjordens totalareal.

Liksom i det föregående fallet utgöra de ofullständiga jordbruken kärnproblemet. Av samtliga egendomar kunna sålunda endast två betecknas såsom fullständiga[1] i den bemärkelsen, att de vid rationell drift och nuvarande prisförhållanden giva ägaren och deras familjer full sysselsättning och skälig utkomst. Härtill bidrager i hög grad skogen, som vid dessa gårdar är tillräckligt stor och av sådan beskaffenhet, att den kan erbjuda innehavaren rikliga arbetstillfällen och ansenliga biinkomster. Den skog som hör till övriga brukningsdelar i byn är på två undantag när[2] åtminstone i sitt nuvarande skick av ringa betydelse för jordbrukarnas ekonomiska ställning. Åkern utgöres dels av moränjord och dels av mossjord, den senare av jämförelsevis god beskaffenhet. Byggnadsbeståndet är vid de flesta gårdar i byn icke undermåligt men väl i behov av reparation och ombyggnad. Vid 4 av byns gårdar finnas anmärkningsvärt goda bostäder, varav två nyuppförda.[3]

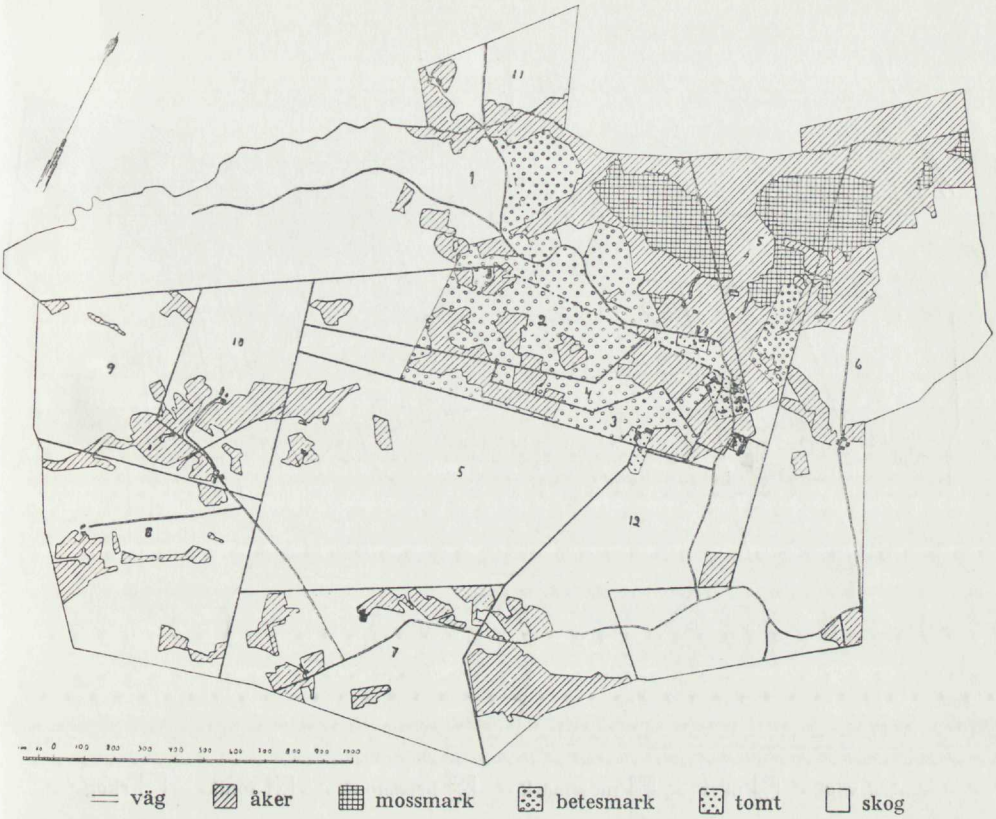
För en rationalisering av jordbruksföretagen, varigenom bärkraftiga brukningsenheter skapades, är enligt den verkställda inventeringen en arealreglering ofrånkomlig. En plan för dylika omläggningar har uppgjorts och kan bäst följas å härvid

[1] Fastigheterna 1 och 5 å de härvid fogade kartorna. Till samma kategori skulle även fastigheten 6 ha räknats, därest icke å denna byggnadsbeståndet såsom nu är fallet varit i behov av fullständig förnyelse. Men en dylik nybyggnad torde fastigheten icke kunna till närmelsevis förränta.

[2] Fastigheterna 6 och 9 å kartorna.

[3] Beroende på en 1938 timad eldsolycka. Även ekonomibyggnaderna äro nybyggda å dessa fastigheter.

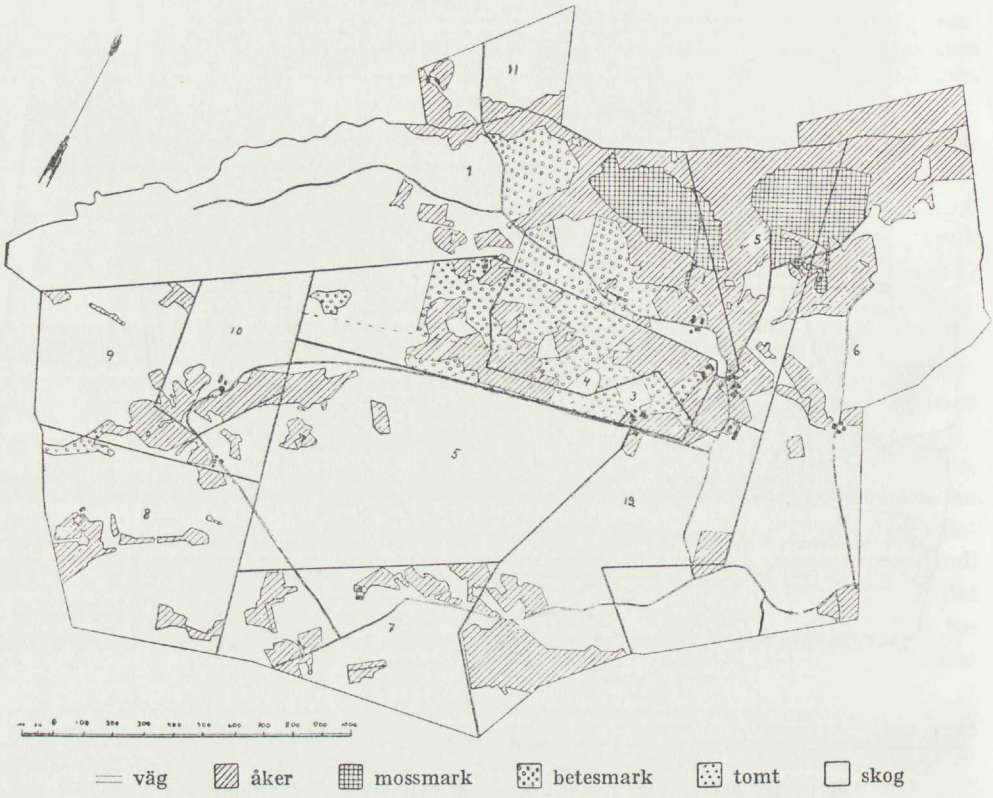
Fig. 1. Nuvarande fastighets- och ägoförhållanden.

fogade kartblad. Det första av dessa (fig. 1) utvisar den nuvarande fastighetsindelningen jämte fördelningen på olika ägoslag. Härav framgår att utvecklingen medfört en långtgående fastighetsklyvning och en uppdelning av arealerna på mycket små brukningsenheter. Bilden torde också efterlämna ett bestämt intryck av synnerligen otidsenliga arronderingsförhållanden, vad åkerjorden beträffar. Ägosplittringen är sålunda avsevärd och åkertegarnas form i allmänhet mycket oregelbunden. Oförmånligast i dessa hänseenden ter sig den brukningsenhet, som betecknats med nr 2, med icke mindre än 6 skiften, varav möjligen ett överstiger ett hektar. Vägnätet, som företer många onödiga slingor och krokar, kan heller inte anses ha den lämpligaste sträckningen.

Iögonfallande är vidare att vissa möjligheter kunna föreligga att ernå ett större och ett mindre sammanhängande åkerfält av tillräcklig storlek att lämpa sig för ma skinbruk. Det förstnämnda består av skiften tillhörande fastigheterna 1, 5 och 6 det sistnämnda av åkertegar, som ingå i brukningsdelarna 3 och 5. Företagna markundersökningar lära också ha bekräftat att konfigurationen av dessa fält skulle kunna avsevärt förbättras bland annat genom dikning och torrläggning av mossområden. Det skulle sålunda vara tekniskt möjligt att erhålla åkerskiften, med en storlek och form, som bättre än de nuvarande motsvarade betingelserna för rationella driftsförhållanden. Enligt det här diskuterade planeringsprojektet bör man sikta på en dylik rationalisering av ägogränserna. För dess omedelbara genomförande lär emellertid bl. a. den nuvarande fastighetsindelningen utgöra hinder. Under

Fig. 2. Regleringsplan; etapp I.

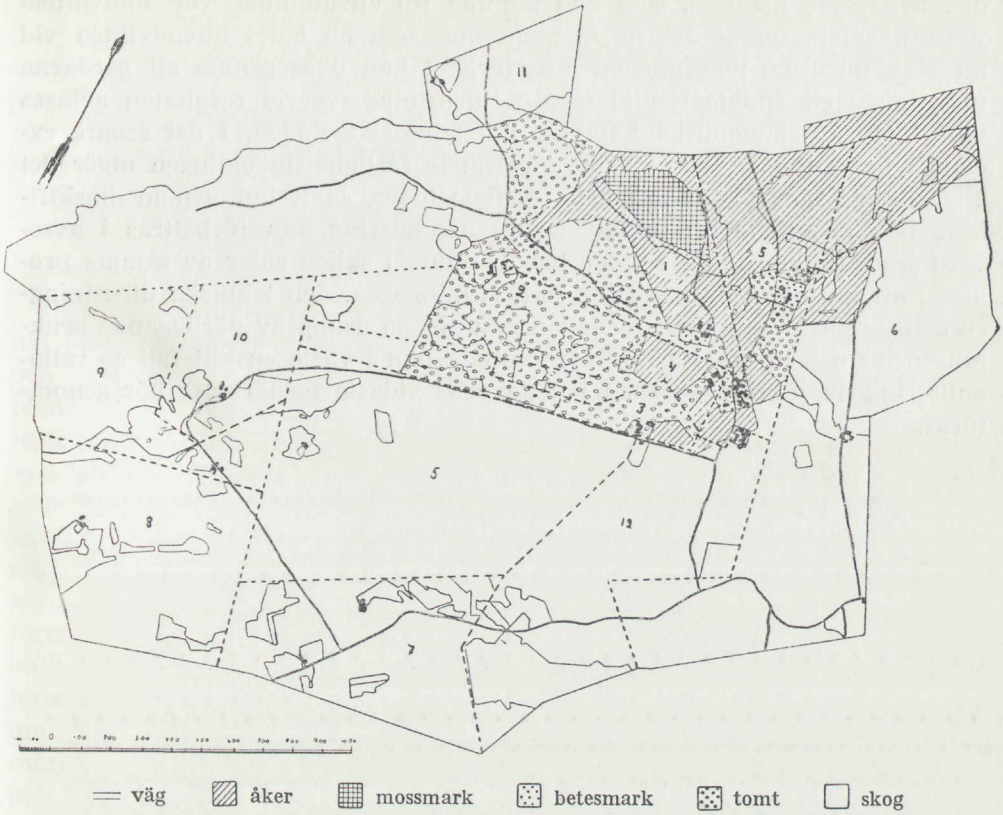
dessa omständigheter har man i stället tänkt sig en arealreglering av betydligt mindre genomgripande innebörd. Det är det sistnämnda förslaget som illustreras i fig. 2.

Den viktigaste förändringen jämfört med nuvarande förhållanden består däri, att fastigheten 2 delats mellan 3 och 4, vilka härigenom erhålla tillskottsjord både i form av åker och betesmark. Ehuru på detta sätt en avsevärd förbättring för de två sistnämnda brukningsenheternas vidkommande kunde uppnås, måste de även efter en dylik förstärkning fortfarande anses ofullständiga med hänsyn till jordinnehavet. Om än denna sammanläggning icke leder mycket närmare det förut berörda slutmålet, är det uppenbarligen ett steg i denna riktning.[1]

Samtidigt skulle utan att fastighetsindelningen i övrigt behövde rubbas vissa andra åtgärder kunna vidtagas såsom en förberedelse för den slutgiltiga omläggningen. Sålunda skulle den förutnämnda utdikningen av mossarna inom gårdarna 1, 5 och 6 kunna påbörjas, som härigenom skulle erhålla ytterligare åkerjord. Det torde därför inte vara orealistiskt att antaga, att ett visst intresse från innehavarnas sida för dessa åtgärder skulle kunna påräknas. Slutligen borde de nuvarande vägarna rätas och anläggandet av nya i riktning mot det större åkerfältet påbörjas. Hur detta är

[1] Därest framtidsutsikter överhuvud taget förelegat för brukningsdelarnas bestånd skulle, som kartan utvisar, ytterligare sammanläggningar varit befogade. Av fastigheterna 7 och 12 skulle sålunda kunnat bildas en brukningsdel av mera lämplig omfattning. Detsamma gäller för fastigheterna 8, 9 och 10.

Fig. 3. Regleringsplan: etapp II.

tänkt visas också på fig. 2, som här jämväl betecknats etapp 1, för att närmare angiva dess karaktär av ett första stadium i planeringsarbetet.

Individualplanernas slutgiltiga utseende framgår av fig. 3, som representerar den sista planeringsetappen. Regleringen av åkerarealen, som delvis redan omnämnts, innefattar härjämte överförande av enstaka åkertegar, huvudsakligen tillhörande fastigheterna 2, 3 och 4, till betesmark. I planen ingår också igenläggande av de avsides belägna och olämpligt arronderade åkerarealerna å fastigheterna 7, 8, 9, 10, 11 och 12 till skogsmark. Då som förut nämnts, samtidigt mossområden skola uppodlas, blir den sammanlagda förlusten av åker och betesmark ej betydande. Jämfört med nuvarande förhållanden (fig. 1) innebär planen en minskning av åkerarealen från 120 hektar till 67 hektar och en ökning av betesmarken från 22 hektar till 59. Sammanlagt skulle sålunda nedgången i den för det egentliga jordbruket disponibla arealen belöpa sig till endast 12 hektar. Det kan tilläggas, att denna nedgång mer än väl bör kunna uppvägas av en av rationaliseringen möjliggjord högre skördeavkastning och ökad produktivitet i allmänhet. Liksom i den förstnämnda individualplaneringen förutsättes också i detta fall en ökning av den animaliska produktionen på vegetabilieproduktionens bekostnad.

De här i korthet skisserade exemplen på individualplanering avse, som tidigare framhållits, ingalunda att tjäna som mönster för en eventuell individualplanering i riksomfattande skala. Snarare är deras uppgift i föreva-

rande sammanhang att belysa den skiljaktiga och efter rådande förhållanden avpassade metodik, som kan komma till användning vid individuell jordbruksplanering. I det första planeringsexemplet lades huvudvikten vid att visa, hurusom lönsamheten i jordbruket kan ökas genom att gårdarna förses med en ändamålsenlig teknisk utrustning, varvid resultaten avläsas med hjälp av ekonomiska kalkyler enligt budgetmetoden. I det senare exemplet har kunnat visas, att den nuvarande fastighetsindelningen utgör det allvarligaste hindret för rationella driftsmetoder, samt hur genom omskiftning och ägoutbyte brukningsdelarnas arrondering kan förbättras i avsevärd grad. De anförda exemplen belysa sålunda skilda sidor av samma problem: att inventera de naturliga förutsättningarna, den tekniska utrustningen och de nuvarande driftsförhållandena vid en grupp av närliggande brukningsdelar och att anvisa de linjer, enligt vilka i varje enskilt fall en rationalisering av jordbruksdriften i detta ords vidaste bemärkelse bör genomföras.

KAP. V.

Synpunkter på frågan om riksomfattande utvecklingsplanering för jordbruket.

De i det föregående lämnade redogörelserna för experimenten med regional planering för den av egnahemsorganisationen ombesörjda inventeringen och för två lokalundersökningar, vilka haft karaktären av rationaliseringsplaner för enskilda brukningsdelar, ha onekligen givit vissa hållpunkter för bedömande av lämpligheten att igångsätta en utvecklingsplanering av det svenska jordbruket. Till en början synas utifrån erfarenheterna av den försöksvis verkställda regionala jordbruksplaneringen vissa slutsatser kunna dragas angående de för- och nackdelar, som skulle vara förenade med en riksomfattande verksamhet av detta slag. Det har sålunda framgått, att många rationaliseringsproblem äro gemensamma för flertalet jordbruksföretag i en och samma bygd och nära sammanhänga med för området specifika naturliga produktionsbetingelser, marknadsförhållanden eller karakteristiska drag i näringslivets struktur. Som exempel härpå må ånyo erinras om torrläggningsproblemets betydelse för jordbrukets utveckling i Örebroområdet, grönsaks- och blomsterodlingens möjligheter i sydöstra Blekinge och frågan om jämn sysselsättning i skogsbruket i försöksområdet i Västernorrland. Behovet av förbättrad skogsvård och arrondering äro andra exempel, som utan svårighet skulle kunna mångfaldigas. Att dessa och liknande rationaliseringsfrågor icke blott lämpligen utredas regionalt utan dessutom för sin lösning äro helt beroende av en samverkan mellan flera jordbruksföretag i de områden inom vilka dylika frågor förekomma, lär ej kunna bestridas. Genom individuella ingripanden eller omläggningar på en brukningsdel kunna de i varje fall icke lösas utan endast i kombination med åtgärder, som beröra andra brukningsdelar. Dessa problem måste bringas ur världen, innan man med utsikt till framgång kan gripa sig verket an att söka åstadkomma mera rationella driftsförhållanden å de enskilda jordbruken. Då en regional jordbruksplanering bl. a. skulle ge möjlighet härtill, torde detta kunna anföras som ett vägande skäl för dess snara igångsättande.

Även i andra hänseenden synas erfarenheterna av försöksplaneringen ha givit vid handen att en regional jordbruksplanering skulle kunna befordra jordbrukets rationalisering. Genom försöksplaneringen erhölls sålunda en konkret bild av förbättringsbehovet och de mest framträdande bristerna inom näringslivet i de utvalda områdena. Insikt vanns också om de åtgärder, som under angivna teoretiska förutsättningar skulle behövas och kunna vid-

tagas för bristernas avhjälpande. I de rekommendationer, som utarbetades såsom försöksplaneringens avslutande led, föreligga illustrationer till stomplaner för förbättringsverksamheten och rationaliseringens genomförande, vilka synas värdefulla såsom grundval för myndigheternas handhavande av statsbidrag, lån och andra åtgärder till jordbruksföretagens förstärkning och förkovran. De lokala organen torde sålunda med ledning av de regionala utvecklingsplanerna lättare kunna överblicka det allmännas uppgifter i detta sammanhang och avgöra vilka åtgärder, som äro främst påkallade och omedelbart aktuella. För de enskilda jordbruksföretagens produktionsplanering torde utvecklingsplanerna giva en betydelsefull utgångspunkt.

I en verklig regionalplanering synes vidare kännedom kunna vinnas om sambandet mellan jordbruket och övriga näringsgrenar. Försöksplaneringen, i vilken allmänna planläggningsfrågor rörande bebyggelsens framtida utformning och inrättandet av kommunikationsleder endast ofullständigt kunnat behandlas, har dock visat att lösningen av vissa jordbruksproblem är avhängig av åtgärder och ingripanden på andra områden av det ekonomiska livet. Jämte den förut åberopade omständigheten att arbetstillgången i skogsbruket utgör den viktigaste betingelsen för de mindre jordbrukarnas fortsatta existens i Västernorrlandsområdet, kunna som ytterligare exempel på jordbrukets beroende av åtgärder på andra områden av näringslivet erinras om betydelsen för Örebroområdet av Kvarntorpsindustriens tillkomst och fortbestånd och om nödvändigheten att beakta utsikterna för nya industrianläggningar i Björsäter vid ett bedömande av jordbrukets framtid i Östgötaområdet. Den sistnämnda provytan gav också exempel på den roll som kommunikationsfrågor kunna spela i planeringsverksamheten. Rationaliseringen av jordbruket betingas med hänsyn härtill av ett långtgående och stadigvarande samarbete mellan olika lokala myndigheter liksom mellan myndigheter och enskilda organisationer. Genom regionalplaneringen kan ett dylikt samarbete mellan tjänstemän på olika områden komma till stånd och en i längden nödvändig koordination av de offentliga organens verksamhet skapas utan att graden av decentralisering av förvaltningen behövde begränsas. Tvärtom skulle ju regionalplaneringen medföra ökade möjligheter för lokala initiativ i reformverksamheten på jordbrukets område.

Försöksplaneringen torde också ha visat regionalplaneringens betydelse såsom ett lämpligt instrument att klargöra förefintliga brister i jordbruksföretagens utrustning och driftsorganisation för näringsutövarna. Regionalplaneringen kan även bidraga till att skapa förståelse bland jordbrukarna för vikten av samarbete vid lösande av gemensamma rationaliseringsproblem. Underskattas bör ej heller betydelsen av den ökade känsla av stöd från det allmännas sida, som bibringas jordbrukarna vid de i samband med regionalplaneringens genomförande anordnade diskussionssammankomsterna samt den intima kontakt mellan jordbrukarna och representanter för myndigheterna, som härigenom kunde uppnås.

Det föreligger naturligtvis vissa risker för att jordbrukarna skulle uppfatta utvecklingsplaneringen som en otillbörlig inblandning från det allmän-

nas sida i deras rättmätiga yrkesutövning. Denna ur många synpunkter sunda, kritiska inställning till offentliga myndigheter och den motvilja mot statsingripanden som sedan gammalt är företrädd på landsbygden, skulle måhända förstärkas av en här ifrågasatt planeringsverksamhet till förfång för rationaliseringens genomförande, som härigenom kunde fördröjas. Häremot kan invändas att dessa farhågor i varje fall icke besannades av försöksplaneringen. I stället efterlämnade denna planering förmodligen hos de flesta deltagare ett bestämt intryck, att avsevärda möjligheter föreligga att uppnå ett förtroendefullt samarbete mellan jordbrukarna och myndigheterna i dessa frågor. Mycket hänger onekligen på den organisationsform, i vilken planeringsverksamheten kommer att bedrivas. Om utvecklingsplaneringen skall fylla sitt syfte, bör densamma ske i så smidiga former som möjligt med garanti för ett betydande och kontinuerligt inflytande på planeringsarbetet från näringsutövarnas sida. Av vikt är givetvis att försiktighet iakttages vid planeringens igångsättande, som i allmänhet bör uppskjutas till dess jordbrukarnas medverkan med säkerhet kan påräknas. Jordbrukarna böra från början bibringas en riktig uppfattning om utvecklingsplaneringens innebörd. Det kan sålunda icke nog starkt understrykas, att denna verksamhet tillkommit för att underlätta för jordbrukarna att själva lösa rationaliseringsfrågorna, och utgör en hjälp till självhjälp för att begagna ett ofta förekommande uttryckssätt. Med hänsyn till det sagda och under åberopande av de erfarenheter, som försöksplaneringen givit, anser sig jordbrukskommittén i princip kunna förorda en riksomfattande regional jordbruksplanering.

Beträffande tillvägagångssättet för en dylik planering, synes detta kunna ske i huvudsaklig överensstämmelse med vad som tillämpats vid den försöksvis anordnade verksamheten, och som i princip skisserats i kap. I. Som i det föregående antytts bör planeringsområdena kunna givas en större omfattning och utsträckning än de av försöksplaneringen berörda områdena. Innan planeringen igångsättes bör en uppdelning av varje län i dylika områden ha verkställts, vilket givetvis inte utesluter jämkningar av gränsdragningen, där så under arbetets gång befinnes erforderligt. Av vad som tidigare anförts inses även att planläggning av bebyggelsecentra och kommunikationsleder i verklig regionalplanering bör upptagas till grundligare behandling än som varit möjligt i samband med försöksplaneringen. Direktiven för det regionala planeringsarbetet böra givetvis utarbetas centralt så att den lokala verksamheten inom länet kan bedrivas efter någorlunda enhetliga grunder. Endast härigenom möjliggöres så en koordination av planeringsresultaten från olika områden. Å andra sidan böra de lokala organen, vilka planeringens utförande i praktiken i huvudsak måste åvila, tillåtas en betydande handlingsfrihet att anpassa verksamheten till de speciella förhållanden, som kunna vara rådande inom olika områden.

Till den organisatoriska utformningen av regionalplaneringen skall jordbrukskommittén i annat sammanhang återkomma med vissa synpunkter. Den omständigheten att regionalplaneringen synes böra genomföras i sin

helhet under en tid av två eller tre år för att utvecklingsplaneringen icke onödigtvis skall fördröjas, torde förtjäna beaktande i samband med organisationsfrågan. Det kan också förtjäna framhållas, att såväl i den centrala som i den lokala organisationen tillfälle bör beredas för berörda myndigheter och organ att deltaga i planeringsarbetets uppläggning. Bland de centrala organ som böra vara representerade må nämnas lantbruksstyrelsen, egnahemsstyrelsen, skogsstyrelsen och lantmäteristyrelsen. Inom varje län böra liksom i försöksverksamheten, hushållningssällskapen, egnahemsnämnderna, skogsvårdsstyrelserna samt representanter för lantmäteri och lantbruksingenjörer medverka. Med hänsyn till nödvändigheten att väcka jordbrukarnas intresse för den regionala jordbruksplaneringen är vidare erforderligt att verksamheten igångsättes och bedrives i samråd med representanter för den ekonomiska och fackliga föreningsrörelsen på jordbrukets område.

Den regionala jordbruksplaneringens uppgift att utgöra en nödvändig bakgrund till den individuella jordbruksplaneringen har i det föregående betonats. I enlighet härmed och med stöd av vad förut anförts rörande den individuella jordbruksplaneringen, synes jämväl en dylik planering utan ytterligare motivering kunna principiellt förordas. Egnahemsstyrelsens i kap. III berörda inventering av vissa med jordbrukets fastighetsbildning och byggnadsbestånd sammanhängande förhållanden bör fortgå och de härvid erhållna resultaten utnyttjas vid uppgörandet av fullständiga rationaliseringsplaner för de enskilda brukningsdelarna. Då det finns vissa skäl att förmoda, att den förut nämnda misstänksamheten från jordbrukarnas sida till en början kommer att vara ännu starkare när det gäller den individuella planeringen än vad som kan väntas i fråga om den regionala planeringen måste försiktighet iakttagas vid det individuella planeringsarbetets igångsättande. Överhuvud taget bör denna verksamhet icke påbörjas förrän ett positivt jordbrukareintresse härför konstaterats, och sålunda vissa garantier vunnits för näringsutövarnas frivilliga medverkan.

Som närmare utvecklades i kap. I måste den individuella planeringen bedrivas successivt och genomföras i etapper, varvid början göres med de brukningsdelar och områden där rationaliseringsbehovet är mest trängande eller genomgripande omläggningar av andra skäl aktuella. Med hänsyn till de fördelar ur upplysningssynpunkt, som en konkret illustration till individualplaneringen onekligen skulle medföra, vill jordbrukskommittén förorda att inom de områden, i fråga om vilka den regionala planeringsetappen slutförts, vissa provytor med särskilt framträdande rationaliseringsproblem utvaldes så snart som möjligt och gjordes till föremål för individuell planering, varvid utvecklingsplanerna genomfördes i den utsträckning omständigheterna medgiva.

Enär frågan om centrala och lokala organ för handhavande av jordbrukets rationalisering varit föremål för behandling inom jordbrukskommittén i annat sammanhang, skall beträffande utvecklingsplaneringens organisatoriska och administrativa utformning här endast betonas, att densam-

ma givetvis måste anknytas till de förstnämnda organen. Det torde få ankomma på det centrala rationaliseringsorganet i samråd med andra berörda myndigheter och organisationer samt med ledning av de vid försöksplaneringen och eljest vunna erfarenheterna att såsom första uppgift framlägga ett praktiskt handlingsprogram för utvecklingsplaneringen och utarbeta generella direktiv för verksamhetens bedrivande inom länen. På frågans nuvarande stadium innan beslut fattats rörande rationaliseringsorganens personal m. m. föreligga inga möjligheter att närmare bedöma de organisatoriska och administrativa spörsmål som skulle uppkomma i samband med anordnandet av en riksomfattande utvecklingsplanering. Inte heller torde det vara möjligt att beräkna och specificera de kostnader, som skulle vara förenade med en dylik verksamhet. Såvitt man kan döma av försöksplaneringen, synas emellertid dessa kostnader icke bli av sådan storleksordning att de behöva utgöra ett oöverkomligt hinder för anordnande av en utvecklingsplanering för jordbruket.

Erfarenheter av driftsekonomisk jordbruksplanering i Amerikas Förenta Stater.

Följande redogörelse för den regionala jordbruksplaneringen i Förenta Staterna utgör en sammanfattning av två promemorior rörande hithörande förhållanden, som tidigare utarbetats på uppdrag av jordbrukskommitténs rationaliseringsutskott.

I Amerikas Förenta Stater har spörsmålet om upprättandet av driftsplaner för att åvägabringa en rationell organisation av produktionen inom de enskilda jordbruksföretagen redan länge varit föremål för både de federala och delstatliga myndigheternas uppmärksamhet. Så tidigt som 1902 var man inom det amerikanska jordbruksdepartementet inne på tanken att uppgöra produktionsplaner som skulle tillämpas vid för ändamålet särskilt inrättade försöksgårdar. Ehuru experimentet med modellgårdar ej infriade förväntningarna har produktionsplaneringen i övrigt pågått oavbrutet med undantag för vissa år under det föregående världskriget.

Ännu under 1920-talet innebar detta arbete i huvudsak driftsekonomisk planering för individuella jordbruksföretag och hade i mycket karaktären av en experimentverksamhet vars omedelbara resultat voro ganska växlande. Antalet kulturplaner som utarbetades synes ha varit alldeles för litet för att motsvara variationerna i de naturliga betingelserna för jordbruksproduktionen. Till följd härav fick verksamheten en ganska ringa effekt på enskilda jordbruksföretagares dispositioner. Redan under detta skede erhöllos emellertid praktiska erfarenheter, vilka visat sig synnerligen värdefulla för den slutliga utformningen av den driftsekonomiska planeringen under det efterföljande decenniet. Bland annat utarbetades härunder den s. k. budgetmetoden vilken möjliggör en bokföringsmässig illustration av de ekonomiska resultaten av driftsomläggningen inom ett jordbruksföretag. Också i övrigt kunde på grundval av erfarenheterna under 1920-talet tekniken i planeringsarbetet förbättras och härjämte lyckades man skapa en smidigare form för de offentliga organens samarbete sinsemellan och med jordbrukarna rörande driftsekonomisk planering.

Jordbrukskrisen i början av 1930-talet och de därav föranledda jordbrukspolitiska ingripandena medförde ett starkt ökat behov av driftsekonomisk planering. Detta kan exemplifieras genom hänvisning till erfarenheterna av de produktionsbegränsande åtgärder, varmed Roosevelt-administrationernas jordbrukspolitik inleddes. Genom produktionsinskränkningarna frigjordes produktiva resurser inom jordbruket, för vilka alternativ användning måste planeras, med risk att överproduktion annars skulle uppstå på nya områden. Dessutom förelåg en viss fara att stödåtgärder, som förutsatte den enskilde jordbruksföretagarens medverkan, ej skulle komma att genomföras i praktiken. Hit hörde anordningarna att genom lån och bidrag möjliggöra införandet av en för bevarandet av jordens avkastningsförmåga lämplig växtföljd liksom också andra jordförbättringsåtgärder. Det stegrade intresset för driftsekonomisk planering var sålunda en naturlig följd av jordbrukspolitikens nyinriktning och lika naturligt var det att initiativet skulle utgå från de federala myndigheterna, som ju i sista hand voro ansvariga både för utarbetandet och tillämpningen av det jordbrukspolitiska princip-programmet. Till följd av de nya regleringsåtgärderna, som bland annat inneburo kontroll av växtodlingen inom praktiskt taget varje brukningsdel utbyggdes såväl den federala som lokala administrationen på jordbrukets område, och härigenom ökades möjligheterna för en omfattande planeringsverksamhet.

Med hänsyn till vad sålunda framhållits måste det anses betecknande, att det driftsekonomiska planeringsarbetet under den här berörda perioden erhöll en regional inriktning. Huvudvikten lades på anpassningsprogram för hela områden inom vilka betingelserna för jordbruksproduktionen voro likartade, snarare än på planer för organisation av driften inom individuella brukningsdelar. Under den centrala ledningen av jordbruksdepartementet i Washington i samverkan med delstaternas förvaltningsorgan på jordbrukets område uppgjordes ett program för igångsättandet av en jordbrukets planeringsverksamhet inom varje län.[1]

Den amerikanska motsvarigheten till de svenska hushållningssällskapen fick till uppgift att organisera särskilda länskommittéer som skulle handha detta planeringsarbete. Man ville redan från början försäkra sig om jordbrukarnas aktiva medverkan. Detta var angeläget ur två synpunkter. För det första skulle härigenom länskommittéerna tillföras den lokala sakkunskap, utan vilken planeringsverksamheten skulle vara dömd att misslyckas. För det andra kunde det förväntas att jordbrukarna skulle ställa sig mera förstående till de förslag om driftsekonomiska förbättringsåtgärder, som kunde framkomma i planeringsverksamheten, om dessa jordbrukare själva deltagit i utredningsarbetet. Beträffande de allmänna riktlinjerna, enligt vilka denna verksamhet bedrevs må följande framhållas.

1. På en karta uppdelades länet i olika jordbruksområden, vart och ett i huvudsak enhetligt med hänsyn till naturliga produktionsbetingelser, förevarande brukningstyper och förefintliga anpassningsproblem i fråga om jordanvändning och produktionsinriktning överhuvud taget. Det förtjänar här påpekas att områdesindelningen sålunda icke endast baserades på de naturliga förhållandena utan att ett betydligt vidare kriterium anlades.
2. Härefter följde en kortfattad karakteristik av varje jordbruksområde jämte en inventering av förefintliga anpassningsproblem.
3. Nästa steg i utredningsarbetet bestod i en klassifikation av de lokala jordbruksområdena med hänsyn till dessa områdens naturliga lämplighet för viss produktionsinriktning och jordanvändning.
4. De företagsekonomiska konsekvenserna av önskvärda driftsomläggningar och lämpliga rationaliseringsåtgärder diskuterades härefter. Budgetplaner under alternativa förutsättningar beträffande marknadsförhållanden m. m. utarbetades för typjordbruk inom skilda storleksklasser såsom illustrationer till de föreslagna förändringarnas privatekonomiska innebörd. Möjligheterna att vidtaga smärre jämkningar i de jordbrukspolitiska programmen i syfte att underlätta den planerade nyanpassningen utreddes också i detta sammanhang.
5. Som ett sista led i planeringsarbetet framlades utredningsresultaten i lättillgänglig form. Kartor och kortfattade rapporter upprättades såsom vägledning för myndigheterna och de berörda jordbrukarna vid rationaliseringens genomförande.

Framhållas må också, att direktiven för denna planeringsverksamhet utarbetades av jordbruksdepartementet, som också meddelade enhetliga grunder för formulerandet av de framtida ekonomiska betingelser för jordbruksproduktionen. Härigenom uppnåddes homogenitet i fråga om antaganden rörande prisrelationer m. m. ehuru givetvis lokala prisvariationer kunde förutsättas.

Den regionala jordbruksplaneringen nådde sin största omfattning under 1939—1940. Vid slutet av det förstnämnda året hade planeringskommittéer tillsatts och trätt i funktion i icke mindre än 1 120 av Förenta Staternas 3 030 län (counties). Vid början av 1941 hade antalet län som berördes av regionalplaneringen stigit till 1 433 i 45 stater. Redan före utgången av 1939 hade kulturplaner uppgjorts för alla typområden inom 564 län. Inom 445 län tillhörande 38 stater hade vid denna tidpunkt arbetet på genomförande av de förslag som framkommit i regionalplane-

[1] Egentligen county, som i storlek närmast motsvarar ett svenskt härad men har en administrativ betydelse jämförbar med länets.

ringen, dessutom inletts. Eftersom de åtgärder som föranletts av den regionala planeringsverksamheten ej sällan förutsättas skola genomföras under en period av åtskilliga år kunna resultaten av denna verksamhet icke fullständigt överblickas på nuvarande stadium. En systematisk sammanställning av planeringens praktiska erfarenheter har redan av detta skäl ej kunnat företagas. En annan svårighet av mera principiell natur ligger däri att det i många fall är omöjligt att i praktiken avgöra om och i vilken utsträckning genomförda driftsförändringar och inträdda förbättringar skola tillskrivas den regionala jordbruksplaneringen eftersom andra omständigheter kunnat verka i samma riktning. Resultaten torde emellertid vara av så stort intresse för ett ställningstagande till regionalplaneringens förtjänster och avigsidor, att åtminstone en kortfattad översikt över dessa förhållanden synes önskvärd. Denna redogörelse kommer sålunda närmast att få karaktären av en provkarta på driftsekonomiska förbättringsåtgärder, vilka tillkommit delvis till följd av regionalplaneringen, men möjligen också på grund av andra ingripanden, som verkat i samma riktning. Det synes vidare lämpligt att i denna redogörelse lägga huvudvikten vid de förändringar som inträffat före Förenta Staternas inträde i kriget, och endast i förbigående beröra den utveckling som ägt rum härefter och direkt sammanhänger med de mål som uppställts i samband med försvarsberedskapen och krigsproduktionen.

Bland de mera påtagliga resultaten av regionalplaneringen må först hänvisas till vidtagna *förändringar i jordanvändningen*. Det beräknas att drygt 18 procent av den sammanlagda åkerarealen i Förenta Staterna ej borde odlas utan användas för andra ändamål. I samband med planeringsverksamheten träffades anstalter varigenom dels enskilda jordägare förmåddes upphöra att bruka för odling mindre väl lämpade arealer dels federala och delstatliga myndigheter uppköpte dylik mark och nedlade odlingen av densamma. I ett län i Minnesota lyckades man övertala enskilda jordbrukare att avstå från brukandet av 17 000 hektar motsvarande 20 procent av den sammanlagda åkerarealen. I gengäld uppodlades 15 000 hektar skogs- och betesmark av god beskaffenhet. I ett län i Montana överfördes 8 000 hektar från veteodling till beten och i ett annat län i Ohio hade jordbrukarna i enlighet med förslag som framkommit i planeringsverksamheten påbörjat omfattande skogsplantering på tidigare odlad mark. I staten New York inköptes genom det allmännas försorg sammanlagt 160 000 hektar olämplig jordbruksjord att användas för skogsodling och parkanläggningar.

Såsom exempel på *förändringar i produktionsinriktningen* må särskilt nämnas tillbakagången i vetearealerna i Västtaterna och bomullsodlingen i Sydstaterna. Samtidigt stegrades odlingen av oljeväxter samt mjölk- och köttproduktionen. I staten North Carolina minskades exempelvis bomullsarealerna med 55 procent under det att antalet mjölkkor undergick en stegring från 265 000 till 310 000 under senare delen av 1930-talet. Då denna förskjutning till större delen ägde rum under slutet av detta decennium torde det inte innebära någon överdrift att framhålla regionalplaneringen såsom en bidragande orsak till denna utveckling. I särskilt hög grad synes planeringsverksamheten ha bidragit till ökningen av trädgårdsodlingen.

Det kan vidare konstateras att regionalplaneringen medfört en betydande *jordförbättringsverksamhet*. Det har beräknats att 75 procent av åkerarealen i Förenta Staterna är i behov av bättre vård. Bland de åtgärder som vidtagits i syfte att höja jordens avkastningsförmåga må nämnas stenröjning, avdikning och regelbunden konstgödsling. I ett län i Texas påstås hektarskördarna efter tre år ha stegrats med 50 procent till följd av olika jordförbättringsåtgärder, bland vilka särskilt må nämnas terassanläggningar och konturplöjning för ett bättre utnyttjande av nederbörden. Behovet av bättre skötsel av betesmarkerna har också uppmärksammats. Genom stubbröjning och gödsling förbättrades årligen 5 000 hektar betesmark i New Hamshire. Ehuru vissa anslag utgick för detta ändamål voro kostnaderna små i jämförelse med värdet av avkastningsökningen från betesmarkerna. Omfattande skogs-

planteringar höra också till de åtgärder, som vidtagits i samband med den regionala planeringsverksamheten. Cirka 10 miljoner kronor anslogs 1940 för plantering å skogsmark i enskilda jordbrukares ägo. Inte mindre än 4 miljoner hektar skogsmark eller ungefär 10 procent av bondeskogarnas totala areal berördes av ett omfattande gallringsprogram, som beräknades komma att avsevärt höja återväxten och årsproduktionen.

Komplettering av fullständiga jordbruk genom sammanläggning och nyodling har ofta föreslagits i samband med regionalplaneringen. Svårigheterna härvidlag voro naturligtvis avsevärda i synnerhet då det var fråga om en reduktion av brukningsdelarnas antal. I ett län i Montana lyckades man emellertid genom sammanläggning i det närmaste fördubbla odlingsarealerna för inte mindre än 300 brukningsdelar. Antalet jordbruk minskades härigenom med över 400. De tidigare innehavarna av dessa jordbruk bereddes tillfälle att förvärva gårdar inom ett annat område som varit föremål för omfattande kolonisationsverksamhet genom myndigheternas försorg. I Wyoming hade på ett ställe 220 gårdar sammanslagits till 54 brukningsdelar. I staten Washington inrättades en särskild fond ur vilken räntefria lån beviljades för nyodling av kalhuggen skogsmark. Det beräknas att härigenom 500 jordbruk kunna göras bärkraftiga. För att möjliggöra en ökad husdjursproduktion vid småbruk har på sina håll kooperativa betesmarker inrättats. Så t. ex. upplåts i Idaho betydande arealer av statlig jord för gemensamma betesmarker åt ett par hundra jordbrukare.

Bland *övriga resultat* av planeringsverksamheten förtjäna nämnas anordningar för tillvaratagande av regnvatten samt anläggandet av dammar i de av torka ofta drabbade områdena i sydväst. Redan 1939 hade 140 dylika anläggningar tillkommit. Nödvändigheten att få till stånd en effektivare ogräs- och insektskontroll uppmärksammades också i regionalplaneringen. Man torde slutligen kunna peka på en rad vägförbättringar såsom ytterligare resultat av denna planering.

Till följd av de nya krav som på grund av kriget komma att ställas på den amerikanska jordbruksproduktionen genomfördes en viss omläggning av planeringsverksamheten. Landet uppdelades i större geografiska distrikt och för vart och ett av dessa tillsattes en kommitté med uppgift att koordinera den pågående länsplaneringen och direkt inrikta detta arbete på närliggande mål, vilka uppställts med hänsyn till det utrikespolitiska läget och kriget. I detta sammanhang sammanfördes länen till större planeringsområden, med gemensamma naturliga produktionsbetingelser och för varje område skulle program utarbetas för de driftsomläggningar och den rationalisering som erfordrades för uppnåendet av de omedelbara målen för jordbruksproduktionen. Det famgår tydligt av de statistiska undersökningarna som företagits att regionalplaneringen i hög grad bidragit till den gynnsamma produktionsutvecklingen inom jordbruket under krigsåren. Särskilt påfallande har detta varit i fråga om trädgårdsodlingen och hönsskötseln, för vilka en rekordartad ökning registrerats. Även i fråga om odlingen av oljeväxter, i synnerhet beträffande jordnötter och sojabönor, torde produktionsökningen, vilken exempelvis för jordnötter översteg 150 procent mellan 1939 och 1942, i huvudsak få anses vara ett resultat av regionalplaneringen. Genom denna verksamhet har slutligen en bättre hushållning med den knappa tillgången på jordbruksmaskiner under krigsåren möjliggjorts. Kooperativ maskinanvändning har nämligen organiserats såsom ett led i den regionala jordbruksplaneringen. Planeringskommitténs uppdrag har efter hand utvidgats att gälla inte bara krigstidens utan även efterkrigstidens problem. I de regionala rapporter, som under det senaste året framlagts har också jordbruksplaneringen på längre sikt givits ett betydande utrymme vid sidan av krigsplaneringen. Officiellt betonas att Amerikas jordbruk till följd av det arbete som härvidlag nedlagts står förhållandevis väl rustat att möta de oerhörda påfrestningar som de första fredsåren kunna väntas medföra.

Källor:

1. Journal of Farms Economics, Vol XIV, No 1, jan. 1932.
2. An Approach to Area Land Use Planning, mars 1937.
3. County Land Use Planning, Work Outline Number 1, 1939.
4. 1940 Yearbook og Agriculture 1940.
5. Achieving a balanced Agriculture, 1940.
6. Report of the progress of land use planning 1940.
7. State Legislation for better Land use, april 1941.
8. Reports of the secretary of Agriculture 1940, 1941.
9. Land-Policy review 1939, 1940, 1941, 1942.
10. Preliminary report unified State agricultural program to meet the impacts of war. 1941.
11. A plan of war and post war adjustment for the Central Piedmont Area of North Carolina 1942.

Bilaga II.

Redovisning av försöksplaneringens statistiska material.

För beskrivningarna av de undersökta områdena har i främsta rummet tryckt officiellt material kommit till användning såsom folkräkningar, jordbruksräkningar, industristatistiken och Årsbok för Sveriges kommuner. Av engångsundersökningar, som lämnat material för den statistiska beskrivningen av försöksområdena, böra nämnas »Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet å landsbygden vid 1938 års allmänna fastighetstaxering» (SOU 1943: 23) och »Undersökning angående skogsavverkningen» (Stat. Medd. Ser. A, Band V: 6).

Eftersom ett flertal uppgifter i de tryckta berättelserna inte redovisas för så små enheter som kommuner har det i vissa fall blivit erforderligt att komplettera det tryckta materialet med primäruppgifter ur den officiella statistiken. Så har t. ex. skett i fråga om industristatistiken, där för ett antal år uppgifter införskaffats från Kommerskollegium rörande industriella anläggningar inom de av undersökningen berörda socknarna. Ur 1932 års jordbruksräkning ha vissa primäruppgifter sammanställts angående täckdikningen, gödselvården och arbetskraften, vilka i den tryckta berättelsen ej äro kommunvis redovisade. Vidare ha från Statistiska centralbyrån för vissa år uppgifter inhämtats om de uppskattade hektarskördarna inom de av undersökningen berörda kommunerna.

Av kartmaterial ha, förutom generalstabens kartor, landsfiskals- och vägbreddskartor samt geologiska kartor, för vissa områden även ekonomiska kartor, utgivna av Rikets allmänna kartverk, stått till förfogande. Från Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt ha uppgifter införskaffats om temperatur- och nederbördsförhållandena vid inom eller i omedelbar närhet av resp. försöksområdet belägna observationsplatser.

Den officiella statistikens uppgifter ha emellertid varit otillräckliga för att på ett tillfredsställande sätt karakterisera försöksområdenas näringsliv, enkannerligen deras jordbruk. I all synnerhet försvåras en dylik karakteristik av bristen på efter brukningsdelarnas storlek differentierade uppgifter om jordbrukets produktionsinriktning, tekniska utrustning och avkastning. För några av försöksområdena kunna dessa uppgifter erhållas ur tidigare verkställda specialundersökningar. Ehuru dessa visat sig vara till god ledning för beskrivningen har dock behovet av ett aktuellt och för alla försöksområden något så när ensartat statistiskt material gjort sig starkt gällande. Genom hushållningssällskapens försorg ha sålunda såsom tidigare nämnts i de fyra berörda länen för den regionala jordbruksplaneringen utförts undersökningar rörande vissa ur produktions- och driftssynpunkt relevanta förhållanden vid respektive områdes brukningsdelar. Eftersom det sålunda erhållna statistiska utgångsmaterialet i olika försöksområden insamlats på något skiljaktigt sätt, beroende bland annat på tidigare tillgängligt statistiskt material för vederbörande område, synes en jämförelsevis utförlig redogörelse för materialinsamlingen vara motiverad.

Ljustorps socken, som bildar *försöksområde I* (Västernorrlands län), har i vissa hänseenden tidigare varit föremål för en specialundersökning. Socknen ingick nämligen i en år 1938 av professor L. Nanneson på uppdrag av länets hushållningssällskap utförd undersökning av jordbruksbefolkningens utkomstmöjligheter inom åtta av länets socknar. Undersökningen omfattade dock endast brukningsdelar med lägst 5 och högst 15 ha åker. Ett flertal av de införskaffade uppgifterna äro icke redo-

visade i den tryckta redogörelsen. Jordbrukskommittén har beretts tillfälle att taga del av primärmaterialet till den nämnda undersökningen, men någon ytterligare bearbetning har icke verkställts.

Västernorrlands läns hushållningssällskap har därutöver för försöksplaneringen låtit verkställa en jordbruksekonomisk intensivundersökning av socknens samtliga jordbruk med minst 0,5 ha åkerareal. Uppgifterna ha huvudsakligen inhämtats genom personliga besök inom resp. arbetsblock. Det härvid använda formuläret bifogas denna redovisning som formulär A. Viss bearbetning av detta material har skett inom jordbrukskommitténs kansli. Härutöver ha av hushållningssällskapet uppgifter införskaffats rörande gårdarnas skogsinnehav och servitutsrättigheter samt om åkerjordens användning och djurantalet år 1943, dessa sistnämnda enligt i juni 1943 till kristidsnämnden avlämnade uppgifter.

Genom hushållningssällskapets försorg ha vidare uppgifter inhämtats om bl. a. in- och utflyttningen under åren 1930—1943, vägar och kommunikationer, skördeavkastningen och tillhörigheten till ekonomiska föreningar. Distriktsjägmästaren har på hushållningssällskapets anmaning översänt en promemoria rörande vissa förhållanden inom den undersökta socknens skogsbruk. Från egnahemsnämnden i länet ha erhållits uppgifter om inom Ljustorps kommun med statsunderstöd utförda bostadsförbättringar fr. o. m. år 1936.

Vidare bör nämnas, att en av skogsvårdsstyrelsen utgiven karta över skiftesförhållandena i socknen och en av distriktsjägmästaren upprättad karta över äganderättsförhållandena m. m. beträffande socknens skogsmark stått till förfogande. Den sistnämnda kartan är utarbetad med ledning av från vederbörande länsskogvaktare och bolagstjänstemän erhållna uppgifter.

För en del av *försöksområdet II* (Örebro län) föreligger en tidigare utförd lokalundersökning, nämligen en år 1935 på uppdrag av lantbruksakademiens ekonomiska avdelning verkställd jordbruksstatistisk undersökning (Kungl. Lantbruksakademiens Handlingar och Tidskrift, nr 4—5), omfattande större delen av Sköllersta och Askers socknar samt mindre områden av socknarna Svennevad och Ekeby. Området sammanfaller sålunda i stort sett med nu ifrågavarande försöksområde. Den omständigheten att i Lantbruksakademiens undersökning som regel gårdar med mindre än 4 ha och mer än 50 ha åker eller nära hälften av samtliga brukningsdelar inom området uteslutits, begränsar dels möjligheterna för uppgifternas användning för här ifrågavarande ändamål, eftersom det just är bland småbruket, som de flesta driftsekonomiska problemen äro till finnandes. Några uppgifter av mera allmän art beträffande områdets naturliga förutsättningar, bebyggelse, kommunikationer m. m. ha dock hämtats från nämnda undersökning utan att källan i varje särskilt fall angivits. I enstaka fall, i synnerhet då det gäller att belysa skiljaktigheterna mellan jordbruk i slätt- och skogsbygden, redovisas även några av undersökningens resultat, varvid dock ständigt bör hållas i minnet, att dessa inte äro baserade på ett representativt urval av brukningsdelar utan snarare återge förhållandena vid brukningsdelar av familjejordbrukstyp. Inalles ingå i Lantbruksakademiens undersökning 436 brukningsdelar, vilka fördela sig på följande sätt på olika storleksgrupper (som jämförelse medtages motsvarande procentuella fördelning för samtliga jordbruk enligt 1932 års jordbruksräkning i socknarna Asker, Ekeby och Sköllersta):

Gårdarnas procentuella fördelning efter åkerarealens storlek.

	—10·0 ha	10·1—20·0 ha	20·1—30·0 ha	30·1— ha	Medelareal åker, ha
Lantbruksakademien	33·9	45·6	12·4	8·1	15·4
1932 års jordbruksräkning.....	64·1	22·8	6·9	6·2	11·5

Av sammanställningen framgår, i huru hög grad de mindre brukningsdelarna äro underrepresenterade i Lantbruksakademiens undersökning.

I likhet med övriga av försöksplaneringen berörda hushållningssällskap har även Örebro läns hushållningssällskap verkställt en specialundersökning av produktions- och driftsförhållandena vid ett antal brukningsdelar. Inalles 52 brukningsdelar (lika med omkring 5 % av totala antalet jordbruk inom undersökningsområdet) ha gjorts till föremål för dylik intensivundersökning. Den härvid använda frågesammanställningen bifogas som formulär B till denna redovisning.

Urvalet har skett genom avprickning av var 20:e brukningsdel inom resp. storleksgrupper ur kristidsnämndernas producentregister.

I vilken grad urvalet är representativt i vad avser gårdarnas åkerareal, kan i någon mån belysas med hjälp av uppgifterna i 1932 års jordbruksräkning (1937 års jordbruksräkning saknar kommunvis redogörelse för brukningsdelar i olika storleksgrupper). En sammanställning av storleksfördelningen enligt jordbruksräkningen och enligt hushållningssällskapets material återges nedan.

Brukningsdelarnas fördelning efter åkerarealen (i %).

Hektar åker	Asker		Ekeby		Sköllersta		Summa[1]	
	A	B	A	B	A	B	A	B
0— 2	27	27	38	10	31	50	30	25
2— 5	19	9	11	35	18	—	17	17
5—10	19	14	11	20	16	—	17	13
10—30	28	41	35	25	29	50	30	37
30—	7	9	5	10	6	—	6	8
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

[1] A = 1932 års jordbruksräkning. B = hushållningssällskapets material (år 1943).

Av sammanställningen framgår, att representativiteten är bristfällig för varje kommun, tagen för sig, men i stort sett tillfredsställande för undersökningsområdet som helhet. Intet större avseende bör sålunda fästas vid skiljaktigheter i resultaten mellan olika kommuner.

Resultaten av bearbetningen återges i tabellerna A—N i bifogade beskrivning över området. I flertalet av dessa har en gård med bristfällig redovisning måst uteslutas. Genom Örebro läns hushållningssällskaps försorg ha uppgifter inhämtats bl. a. om markkarteringens omfattning, om täckdikning, betesförbättring, stenröjning och övrig jordförbättringsverksamhet, om egnahemslån, bostadsförbättringsbidrag, medlemskap i kontrollföreningar samt från arbetsblockorganisationen om antalet traktorer, dragare, mjölkningsmaskiner och tillgången på arbetskraft.

Inom *försöksområde III* (Östergötlands län) har länets hushållningssällskap för den regionala jordbruksplaneringen verkställt två specialundersökningar, av vilka den förra i mycket hög grad utgör en bearbetning av tidigare för annat syfte införskaffat material.

Den första undersökningen (i det följande benämnd *totalundersökning*) omfattar försöksområdets samtliga brukningsdelar, till antalet 357, och avser år 1943. Här kan påpekas, att 1937 års jordbruksräkning redovisar 390 brukningsdelar mot 400 enligt 1932 års jordbruksräkning. En fortgående minskning av antalet brukningsdelar inom området synes sålunda ha ägt rum, ehuru skillnaden mellan den senaste jordbruksräkningen och hushållningssällskapets undersökning måhända till någon del även kan förklaras av att gårdar i sambruk enligt den senare räknats som en brukningsdel, medan fastigheterna i jordbruksräkningen redovisats var för sig.[1]

[1] I Jordbruksräkningarna redovisas de brukningsdelar, som utgöra taxeringsenheter. Såsom en enhet taxeras fastigheter, som tillhöra samma ägare och vilkas inbördes värden icke kunnat var för sig tillförlitligt bedömas. Detta är t. ex. fallet, då fastigheterna ligga i sambruk och ha gemensamma åbyggnader. Förutsättning för gemensam taxering är dock, att fastigheterna ligga inom samma kommun. Det är sålunda tänkbart, att ett antal av dessa i hushållningssällskapets material redovisats som en brukningsdel.

En jämförelse efter storleksklasser är blott möjlig med 1932 års jordbruksräkning.

Hektar åker	Antalet jordbruk i området enligt totalundersökningen, år 1943	enligt 1932 års jordbruksräkning
0·26— 1	15	25
1— 2	22	38
2— 5	52	79
5—10	77	86
10—20	72	66
20—30	41	38
30—50	51	38
50—	27	30
Summa	**357**	**400**

Den kraftiga minskningen i de lägsta storleksgrupperna och ökningen av de medelstora och större gårdarna tyder på, att sammanläggning skett i ett stort antal fall.

Totalundersökningens uppgifter ha i huvudsak erhållits genom utdrag från ett kortregister, som Östergötlands länsförbund av RLF lagt upp för samtliga brukningsdelar inom försöksområdet. Registret innehåller uppgifter om bl. a. arealen av olika ägoslag, mjölkleveranser och anslutningen till ekonomiska föreningar. I vissa fall ha dessa uppgifter justerats med ledning av upplysningar, som genom hushållningssällskapet inhämtats från brukaren eller andra personer med lokalkännedom. I de fall där brukningsdelen ej återfunnits i RLF:s register ha vissa uppgifter kunnat hämtas från den besiktningslista som inlämnats till hushållningssällskapet av den för området av sällskapet tillsatte besiktningsmannen för nötbromsutrotningen år 1943.

Kompletterande uppgifter om bl. a. arealen stenbunden och vattensjuk jord, arronderingen och byggnadernas beskaffenhet samt brukarnas ålder ha inhämtats från kommunala förtroendemän, resp. pastorsämbetena. Undersökningens resultat framlägges i tabellerna T 1—T 8 i bifogade beskrivning över området.

Förutom den här omnämnda, väsentligen på i andra sammanhang införskaffat material baserade undersökningen, har hushållningssällskapet verkställt en betydligt mera ingående undersökning av ett mindre antal gårdar i området. 54 brukningsdelar eller 15 % av samtliga ha gjorts till föremål för denna undersökning (i det följande benämnd *intensivundersökning)* och urvalet har skett slumpmässigt. De härvid erhållna uppgifterna ha, liksom även totalundersökningens resultat, bearbetats inom jordbrukskommitténs kansli. Bearbetningens resultat återfinnas i tabellerna I 1—I 6 i bifogade beskrivning över området.

Det vid undersökningen använda uppgiftsformuläret återfinnes som formulär C till denna redovisning av statistiska materialet.

Intensivundersökningens representativitet kan bedömas med ledning av totalundersökningens uppgift om antalet brukningsdelar i försöksområdet.

Gårdarnas procentuella fördelning efter åkerarealens storlek.

Hektar åker	Enligt intensivundersökningen	Enligt totalundersökningen
— 2	6	10
2— 5	22	15
5—10	17	21
10—30	33	32
30—	22	22
Summa	**100**	**100**

Intensivundersökningens material uppvisar sålunda i stort sett samma fördelning efter gårdarnas åkerareal som samtliga brukningsdelar i området. Den minsta

storleksgruppen är dock något underrepresenterad och den närmast följande gruppen i motsvarande grad överrepresenterad. Med hänsyn till det fåtaliga materialet har vid bearbetningen ingen uppdelning skett på olika socknar utan siffrorna i ovannämnda tab. I 1—I 6 avse genomgående försöksområdet i dess helhet.

Genom Östergötlands läns hushållningssällskap ha vidare uppgifter inhämtats rörande bl. a. in- och utflyttningen 1931—1943, hektarskördarna, maskinanvändningen och avsaluproduktionens storlek.

Inom *undersökningsområde IV* (Blekinge län) har länets hushållningssällskap för den regionala jordbruksplaneringen verkställt en undersökning rörande vissa ur produktions- och driftssynpunkt relevanta förhållanden vid 103 brukningsdelar (motsvarande 8 % av totala antalet jordbruk inom undersökningsområdet). Det vid undersökningen använda uppgiftsformuläret återfinnes som formulär D till denna redovisning för det statistiska materialet.

Fastigheterna, som blivit föremål för ifrågavarande undersökning, ha uttagits dels med tanke på jordytan, dels med tanke på att få desamma så jämnt fördelade som möjligt inom undersökningsområdet.

Genom den angivna urvalsmetoden, som i främsta rummet avsett att låta åtminstone två gårdar i varje storleksklass ingå i undersökningen och härigenom lämna en i möjligaste mån tillförlitlig bild av förhållandena vid brukningsdelar av olika storlek, ha de större storleksgrupperna blivit avsevärt överrepresenterade. En jämförelse mellan intensivundersökningen och 1932 års jordbruksräkning ger vid handen, att gårdarna med över 20 ha åkerareal fått flerdubbelt större vikt i intensivundersökningen än enligt jordbruksräkningen. I synnerhet är detta fallet beträffande skogsbygden men här bör beaktas, att intensivundersökningens uppdelning mellan skogs- och slättbygd icke exakt är densamma som den officiella statistikens. Liksom i denna ha dock socknarna Kristianopel och Torhamn helt hänförts till slättbygden, ehuru stora delar av dessa socknar uppvisa utpräglad skogsbygdskaraktär.

Gårdarnas procentuella fördelning på olika storleksgrupper enligt intensivundersökningen år 1943 (A) och 1932 års jordbruksräkning (B) framgår av följande sammanställning.

Hektar åker	A	B
0·26— 1·0	18·4	19·7
1·1 — 2·0	11·7	14·2
2·1 — 5·0	18·4	27·6
5·1 —10·0	15·5	19·6
10·1 —20·0	14·6	12·8
20·1 —30·0	8·7	3·1
30·1 —50·0	7·8	1·9
50·1 —	4·9	1·1
Samtliga	100·0	100·0

Ytterligare må här påpekas, att skiljaktigheterna i fördelningen till någon del kunna antagas återspegla faktiska förskjutningar, som inträtt under perioden 1932—1944. Det kan anses långt ifrån osannolikt, att under perioden ett antal sammanläggningar genomförts i undersökningsområdet och att brukningsdelarnas genomsnittliga åkerinnehav sålunda ökat. En dylik ökning, ehuru mycket obetydlig, kan konstateras vid en jämförelse mellan 1932 och 1937 års jordbruksräkningar.[1]

[1] För att få ytterligare ett mått på intensivundersökningens representativitet har en jämförelse verkställts mellan de undersökta fastigheternas taxeringsvärde och samtliga jordbruksfastigheters inom undersökningsområdet taxeringsvärde enligt 1938 års fastighetstaxering. Intensivundersökningens värden ha vägts med 1937 års åkerareal inom varje storleksgrupp. Resultaten blevo (1938 års siffror i parentes): Jämjö 3·3 (3·1), Kristianopel 3·6 (3·4), Torhamn 2.7 (2·2) och Ramdala 5·2 (4·5) milj. kr. Skillnaden mellan siffrorna torde icke helt kunna förklaras med ökningen i taxeringsvärdena mellan 1938 och 1943. Jämförelsen tyder sålunda på, att de bättre gårdarna äro något överrepresenterade i intensivundersökningen.

Resultaten av hushållningssällskapets intensivundersökning återges i tabellerna I 1—I 18 i bifogade beskrivning av området. Av nyss anförda skäl bör intet större avseende fästas vid genomsnittssiffrorna för samtliga undersökta gårdar utan i främsta rummet har man velat belysa skiljaktigheterna mellan skogs- och slättbygd samt mellan gårdar av olika storlek. För detta ändamål torde det statistiska materialet vara tillfyllest.

Genom Blekinge läns hushållningssällskap ha vidare uppgifter inhämtats rörande bl. a. markkarteringens omfattning och resultat, flyttningsrörelserna från och till området under åren 1941—1943, hushållningssällskapets förmedling av statsbidrag till gödselvårdsanläggningar, täckdikning, stenröjning, nyodling och betesförbättring, om bostadsförbättringsbidrag, anslutning till vissa ekonomiska föreningar, yrkesutbildningen och yrkesfiskarenas inkomster.

Texten till de följande beskrivningarna har, liksom tabellerna i sin slutgiltiga form utarbetats inom 1942 års jordbrukskommittés kansli. Förutom de ovan redovisade källorna ha härvid använts ett betydande antal kompletterande uppgifter, som lämnats av resp. hushållningssällskap eller införskaffats genom deras försorg. Hushållningssällskapens uttalanden och omdömen ha i vissa fall återgivits i beskrivningarna utan att källan i varje särskilt fall angivits.

Formulär A.

Av Västernorrlands läns hushållningssällskap använt formulär för specialundersökning av försöksområdet.

Bl. ..... gård ..... Äg. ..... Arr. ..... Areal ..... ha
Fam. .... v. .... b. .... Lejd: Manlig .... mån. Kvinnlig .... mån. Anm. .....
Servitut: Erhåller ..... Lämnar .....
Arrondering: *Åker:* God Medelgod Dålig
Skog: Ett skifte .... Flera sk. .... Arrondering: God Medelgod Dålig
Jordens skötsel: God, Medelgod, Dålig.
Odlingstid: ..... Sådd ..... Skörd .....
Nattfroster .....
Gödselvård m. m. Öppen gs God Medelgod Dålig Inbyggd Ja Nej God Medelgod Dålig Cem. Ja Nej God Medelgod Dålig
Gödsvbr. Ja Nej
Anm. .....
Beten Skogsbete ....
Hagbete ....
... ha Kulturbete ....
Instängd vall o. d. .. ..
Dikning Täckd. finnes å ..... ha ..... Mat ..... År .....
Dikning ej behövlig å ..... ha .....
Dikning behövlig å ..... ha .....
Täckdikning behövlig å ..... ha .....
Anm. .....
Redskap Slm. ... Slm. m. skapp. ... Släpr. ... Hjulr. ... Sjavl. ... Sjbind. ... Sån.m. ...
Potatisuppt. ..... Mjölkn.maskin .....
Tröskverk Ja Eget ..... För eget bruk ..... dagar Utlånas ..... dagar
.....
Nej Hyr tröskverk .... dagar/år .....
.....
Traktor Ja Egen ..... För eget bruk ..... dagar/år Utlånas ..... dagar
.....
Nej Hyr ..... dagar/år
.....
Maskinhållare för .....
Delägare i
Byggnader Brandförsäkringsvärde .....
Bra Behov st.rep. Behov om- el. nyb. Anm.
Bostad .....
Djurstallar .....
Loge .....
Övriga hus .....
Biinkomster Ja Nej Egen sk Annan sk Flottn. Industri ..... Hantv.
Syss. gr u j Mån. .....
Anm. .....
.....
.....
.....
.....

Formulär B.

Av Örebro läns hushållningssällskap använt formulär för specialundersökning av försöksområdet.

Socknen: .....

Gård: .....

Ägare, arr.: .....

Areal i ha: åker ....., bete ....., skog .....,

Åker, jordart: .....

» , förekomst av vattensjuk jord: .....

» , förekomst av stenbunden jord: .....

» , täckdikad ..... % eller ..... ha, därav efter plan ..... % eller ..... ha.

Åkerns arrondering: .....

Förekomst av odlingsbar jord: .....

Boningshusets beskaffenhet: .....

Finnes vattenledning och avlopp? .....

Ekonomibyggnadernas beskaffenhet: .....

Finnes vattenledning i djurstallar? .....

Finnes siloanläggning? .....

Finnes gödselstad? ..... urinbrunn? .....

Vårsådden börjar normalt: .....

Frostlänthet: .....

Areal 1943 i ha:

höstvete ....., höstråg ....., vårvete ....., havre ....., korn .....,
potatis ....., rotfrukter ....., slåttervall ....., betesvall .....,
helträda .....

Totalskörd 1943 i deciton: höstvete ....., höstråg ....., vårvete .....,
havre ....., korn ....., blandsäd ....., ärter .....,
potatis .....

Hur mångårig vall? .....

Insådd i höst- eller vårsäd? .....

Betesmarkens art: .....

Anses betestillgången tillräcklig? .....

Använd konstgödsel i kg:

1943: .....

Normalt: .....

Egna maskiner: .....

Maskiner använda gemensamt med annan: .....

Elektrifiering: Lyse? ....., kraft? .....

Hästar: 4 år och däröver ....., unghästar .....

Nötkreatur: Kor ....., ungdjur över 1 år ....., ungdjur under 1 år .....

Svin: Modersuggor ....., grisar intill 2 månader ....., gödsvin .....

Höns: .....

Mjölk: Kvantitet per år ..... kg. Levereras till mejeri, behålles hemma.

I senare fallet: Säljes gödkalvar? ..... Säljes smör? .....

Slaktprodukter: .....

Arbetskraft: .....

Arbetsförtjänster: art .....

dagar per år .....

inkomst härav per år .....

Andra biförtjänster: .....

Övriga familjemedlemmars förtjänstmöjligheter: .....

Utfartsväg: Längd ..... km, beskaffenhet .....

Är det fördelaktigt och möjligt att lägga samman gården med annan? .....

Arrendeavgift: .....

Övrigt: .....

Formulär C.

Formulär för intensivundersökning i samband med försöksplaneringen i Östergötlands län.

Socken: .....

Gård: .....

Äg., arr.: .....

Areal i ha: åker ....., bete ....., skog .....

Åker, jordart: .....

» , förekomst av vattensjuk jord .....

» , förekomst av stenbunden jord .....

» , täckdikad ..... % eller ..... ha, därav efter plan. ..... % eller ..... ha.

Åkerns arrondering: mycket god, god, mindre god, dålig, mycket dålig.

Förekomst av odlingsbar jord: .....

Boningshusets beskaffenhet: mycket god, god, mindre god, dålig, mycket dålig.

Finnes vattenledning och avlopp? .....

.....

Ekonomibyggnadernas beskaffenhet: mycket god, god, mindre god, dålig, mycket dålig.

.....

.....

Finnes vattenledning i djurstallar? .....

Finnes siloanläggning? .....

Finnes gödselstad? ....., urinbrunn? .....

Vårsådden börjar normalt? .....

Areal 1943 i ha:

höstvete ....., höstråg ....., vårvete ....., korn ....., havre ...

blandsäd ....., ärter ....., potatis ....., rotfrukter ....., grönfoder ....., slåttervall ....., betesvall ....., andra växtslag ....., helträda ....., obrukad jord .....

Totalskörd 1943 i deciton: höstvete ....., höstråg ....., vårvete .....,

korn ....., havre ....., blandsäd ....., ärter ....., potatis .....

.....

.....

Hur mångårig vall? .....

Insådd i höst- eller vårsäd? .....

Betesmarkens art: 1) betesvall på åker, gödslad, ogödslad;

2) särskilt iordningställd ängs- eller hagmark, gödslad, ogödslad;

3) icke kultiverad betesäng;

4) hag- eller skogsmark.

Anses betestillgången tillräcklig? .....

Använd konstgödsel i kg.:

1943: .....

Normalt: .....

Egna maskiner: traktor, bindare, avläggare, slåttermaskin, såmaskin, mjölkningsmaskiner.
Maskiner använda gemensamt med annan: .....
Elektrifiering: Lyse? ....., kraft? .....
Hästar: 4 år och däröver ....., unghästar .....
Nötkreatur: Kor ....., ungdjur över 1 år .....
ungdjur under 1 år .....
Svin: Modersuggor ....., grisar intill 2 månader ....., gödsvin .....
Höns .....
.....
.....
Mjölk: Leverans till mejeri, behålles hemma.
I senare fallet: Säljas gödkalvar? ..... Säljes smör? .....
Arbetskraft: .....
.....
Arbetsförtjänster: art .....
dagar per år .....
inkomst härav per år .....
Andra biförtjänster: .....
Utfartsväg: Längd ..... km, beskaffenhet .....
Är det fördelaktigt och möjligt att lägga samman gården med annan? .....
.....
Arrendeavgift .....
Övrigt:

Formulär D.

Formulär för intensivundersökning i samband med regionala jordbruksplaneringen i Blekinge län.

Gård ..... Socken .....

Ägare, arrendator .....

Areal i ha: Total ....., Åker ....., Bete ....., Skog .....

Åkerns beskaffenhet: Jordart .....

förekomst av vattensjuk jord ..... ha

» » mycket stenbund. jord ..... »

» » måttligt » » ..... »

Täckdikat med rör ..... »

» » trummor ..... »

» » sten ..... »

» » övrigt material ..... »

Arronderingsförhållanden:

1 skifte ..... ha avstånd från gården ..... m

2 » ..... » » » » ..... m

3 » ..... » » » » ..... m

4 » ..... » » » » ..... m

5 » ..... » » » » ..... m

6 » ..... » » » » ..... m

7 » ..... » » » » ..... m

Kunna arronderingsförhållandena förbättras genom: Ägobyte .....

Sammanläggning med annan brukningsdel ....., Omskifte .....

Betesmarkens art .....

Anses betestillgången tillräcklig .....

Anm. ang. skogsskötseln och skogsbeståndet .....

.....

Förekomst av odlingsbar jord .....

Översikt över växtodlingen.

Växtslag	Areal		Skörd per ha		Total skörd	
	1943	Normalt	1943	Normalt	1943	Normalt
höstvete						
höstråg						
vårvete						
havre						
korn						
blandsäd						
ärter						
potatis						
rotfrukter						
slåttervall						
naturlig äng för slåtter						
betesvall						
helträda						

Vårsådden börjar normalt .....

Frostlänthet .....

Använd konstgödsel:	Superfosfat	Kvävehaltiga gödselmedel	Kalihaltiga gödselmedel	Kalk
1943	.....	.....	.....	.....
normalt	.....	.....	.....	.....

Hästar: 4 år och däröver ..... Unghästar .....

Nötkreatur: Kor ..... Ungdjur över 1 år ..... Ungdjur under 1 år ..... Tjurar ..... Ungtjurar .....

Svin: Modersuggor ..... grisar intill 2 månader ..... gödsvin .....

Höns: ..... *Andra djur* .....

Mjölk: Total mjölkproduktion per år ..... levererat till mejeri ..... Behålles hemma ..... Säljas gödkalvar ..... Säljes smör .....

Slaktprodukter: .....

Boningshusets beskaffenhet: god, mindre god, dålig.

Finnes vattenledning och avlopp? .....

Ekonomibyggnadernas beskaffenhet: god, mindre god, dålig.

Övriga byggnaders beskaffenhet: god, mindre god, dålig.

Finnes vattenledning i djurstallarna? ..... Finnes siloanläggn.? .....

Finnes gödselstad? ..... Finnes urinbrunn? .....

Elektrifiering: Lyse ..... Kraft .....

Utfartsvägens längd ..... Beskaffenhet .....

Arbetskraft: Antal familjemedlemmar utom brukare, som regelbundet deltaga i jordbruksarbetet ..... män, ... kvinnor.

Antal lejda arbetare ..... tillfälliga arbetare .....

Arbete och förtjänster vid sidan av jordbruket.

	Arbetets art	Dagar per år	Årsinkomst	Anm.
Brukaren	.....	.....	.....	.....
Familjemedlemmar nämligen:	.....	.....	.....	.....

Taxeringsvärde: .....

Maskinanvändning (även mjölkmaskin): .....

Hemslöjd: kvinnlig .....

manlig .....

Facklig utbildning: .....

Fiske: .....

Allmänna anmärkningar: .....

.....

.....

.....

.....

.....

Bilaga III.

Undersökningsområde I (Västernorrlands län).

I. Beskrivning av området.

1. Allmän karakteristik.

Det område inom Västernorrlands län som valts som typområde utgöres av socknen Ljustorp inom Medelpads östra domsagas tingslag. Områdets landareal uppgår till 47 020 hektar eller 2,0 % av länets totala landareal. Ehuru socknen i den officiella statistiken brukar hänföras till Västernorrlands kustland synes den dock övervägande uppvisa inlandets kännetecken. Den når sålunda inte kusten på något ställe och Ljustorpsån, som genomflyter socknen, utfaller inte i Indalsälven förrän vid Stavrevikens station, några kilometer söder om sockengränsen. Socknen saknar sålunda helt den för norrlandsälvarnas mynningsområden karakteristiska kustslätten. Socknens jordbruk och bebyggelse äro koncentrerade till Ljustorpsåns och Mjällåns dalgångar. Ljustorpsåns dalgång är av jämförelsevis ringa längd men av nästan samma bredd som Indalsälvens. Mjällåns dalgång är avsevärt smalare och uppvisar brantare strandsluttningar. Åns dalgång utmärker sig för betydande rullstensavlagringar, som bilda långsträckta, stundom över 30 m höga åsar.

Socknen bildar sålunda ett i topografiskt avseende enhetligt, starkt kuperat och skogsbevuxet område, som i stort sett sänker sig från en höjd av 300 à 400 m i inlandet mot kusten. Den relativa skogsarealen är något mindre än i länets inland men avsevärt större än i kustlandet, vilket i viss mån karakteriserar socknen som övergångsområde. Några förutsättningar för industriell drift i större skala äro inte till finnandes inom socknen och jordbruket utgör, förutom skogsbruket, områdets enda förvärvskälla. Socknen är belägen i omedelbar närhet av Indalsälvens starkt industrialiserade mynningsområde, som torde vara det viktigaste avsättningsområdet för Ljustorps jordbruks- och skogsbruksprodukter.

2. Beskrivning av områdets naturliga beskaffenhet.

För bedömningen av områdets geologiska och topografiska förhållanden har förutom Generalstabens karta blott en geologisk översiktskarta över Västernorrlands län[1] och en beskrivning av de lösa jordlagren inom länet[2] stått till förfogande. Eftersom de anförda arbetena avse hela länet kunna särdragen för Ljustorps socken i regel icke urskiljas. Översiktskartan upptager sålunda blott en *bergsformation* för denna socken, nämligen en blandning av gnejs och granit, som flerstädes träder i dagen. Stentäkt i större skala synes likväl inte förekomma och inte heller äro de fåtaliga malmanledningar, som kunnat konstateras av en år 1938 av Sveriges geologiska undersökning verkställd utredning,[3] brytvärda. Inom Ljustorps socken ha dylika fyndigheter konstaterats vid Bureberget, Skälsjö (Slättmo), Storskälsjön och Vitberget, den sistnämnda bestående av grafit. En mera lovande kopparfyndighet

[1] H. Lundbohm, Geologisk översiktskarta över Västernorrlands län, Stockholm 1899.
[2] A. Lindström, Jordslagen inom Vesternorrlands län, Stockholm 1888.
[3] Avtryckt i Betänkande avgivet av sakkunniga för utredning rörande Västernorrlands läns försörjningsmöjligheter. SOU 1939: 51.

ligger dock strax utanför sockengränsen intill Mjällån, söder om Västanå bruk i Viksjö socken. Kopparhalten i brutet berg uppgår till ca 2 %. Namnet »gruvberget» tyder på, att fyndigheten varit känd sedan äldre tid.

De *lösa jordlagren* inom Ljustorps socken bestå nästan uteslutande av sandavlagringar och krosstensgrus. Lera förekommer blott såsom underodnade lager i sanden och träder i dagen blott på ett fåtal ställen i strandbrinkarna. Sanden är oftast skiktad och i de övre lagren något lerhaltig. Nedanför byn Högland förekommer sandblandad, skiktad lera, över 1 m mäktig med ett underliggande lager av fin, svart lera. Väster om Edsäter ligger även ett leromräde. Leran såväl som sanden och det lerhaltiga krosstensgruset utgöra en synnerligen bördig jordmån. Den kemiska analysen av skiktad, sandig lera från Edsåker visar en relativt hög halt av både kalk och fosforsyra. Norr om Lagfors bruk upphöra sandavlagringarna och krosstensgruset utgör den enda odlingsbara jordmånen. Detta är emellertid starkt lerblandat och har stundom likhet med krosstenslera. Mossar äro sällsynta inom undersökningsområdet. En större utdikad mosse ligger sydväst om Ljustorps kyrka. I det stora hela synas de naturliga förutsättningarna för jordbruket i Ljustorpsåns dalgång kunna betecknas som gynnsamma.

Inom Mjällåns dalgång äro förhållandena inte fullt så förmånliga för jordbruksdriften. Sandavlagringarna äro mäktigare och i regel mindre lerblandade. Dalgången är även avsevärt smalare än Ljustorpsåns och uppvisar branta strandsluttningar, i synnerhet på åns västra sida.

Markkartering har hittills utförts endast å två gårdar med en sammanlagd åkerareal av 25,18 ha. Fosfattillståndet är i allmänhet mycket otillfredsställande till mindre tillfredsställande, men torde inte vara sämre än för länet i dess helhet. Kalitillståndet är betydligt bättre, ehuru en del områden av otillfredsställande karaktär finnas. Den markkarterade arealen är dock givetvis alldeles för liten för att tillåta säkra slutsatser beträffande åkermarkens beskaffenhet inom undersökningsområdet.

Inte heller beträffande *skogsmarkens avkastningsförmåga* finnas fullt tillförlitliga uppgifter tillgängliga. Endast enstaka skogsfastigheter ha blivit föremål för skogsindelning med noggrannare bonitetsundersökning. Enligt 1938 års fastighetstaxering överstiger medelboniteten för Ljustorps socken (2,23) obetydligt länsgenomsnittet (2,12). Boniteten växlar dock högst avsevärt och exempel på verkligt goda skogsmarker saknas icke. Skogsmarkerna äro i stort sett lättföryngrade och endast å höjdlägena erfordras som regel skogskulturer.

Eftersom den odlingsbara jorden är koncentrerad till de relatvit smala dalgångarna äro *nyodlingsmöjligheterna* givetvis starkt begränsade. Enligt en av Nanneson år 1938 verkställd undersökning[1] fanns för nyodling lämplig jord blott vid 24 % av samtliga brukningsdelar i gruppen 2—5 ha åker och vid 23 % av brukningsdelarna i gruppen 5—10 ha medan inga nyodlingsmöjligheter synas ha förelegat vid jordbruken med 10—15 ha åkermark. Per brukningsdel med för nyodling lämplig jord uppgick den odlingsbara jorden till resp. 0,74 och 1,24 ha i storleksgrupperna 2—5 och 5—10 ha. I dessa grupper skulle ett utnyttjande av den möjliga nyodlingen sålunda innebära en rätt ansenlig förstärkning av jordbruken i det att den odlingsbara jorden där utgör omkring $^1/_5$ av den tidigare uppodlade åkerarealen. Det bör dock ånyo understrykas, att inga som helst nyodlingsmöjligheter finnas vid jordbruken över 15 ha samt vid drygt tre fjärdedelar av jordbruken med mellan 2 och 15 ha åkerareal.

Undersökningsområdet är tämligen rikt på *vattendrag*. Socknen genomflytes i riktning från nordväst till sydost av Ljustorpsån, som har Bredsjöån, Laxsjöån och i främsta rummet Mjällån som tillflöden. Den sistnämnda, som utgör Viksjöns viktigaste avflöde utfaller i Ljustorpsån omkring 4 km nedanför Ljustorps kyrka. Av

---

[1] L. Nanneson, Utredning om jordbruksbefolkningens utkomstmöjligheter i Västernorrlands län. Härnösand 1940.

sjöarna är Laxsjön socknens största och samtidigt en av Västernorrlands läns mest betydande insjöar. Den ligger 267 m över havet och avrinner genom Laxsjöån till Ljustorpsån.

Även i *klimatologiskt hänseende* synes Ljustorps socken snarast kunna karakteriseras som ett övergångsområde mellan kust- och inland. Större delen av socknen, däribland de båda viktigaste dalgångarna torde böra hänföras till det lokalmaritima område som sträcker sig utefter Bottenhavets kust och som i regel når 30 à 40 km in i landet. Socknens högre belägna inland, som dock ur jordbruksproduktionssynpunkt inte spelar någon nämnvärd roll, torde tillhöra ett mera kontinentalt klimatområde. Uppgifter om temperatur och nederbörd föreligga från en observationsstation inom socknen, nämligen från Lagfors i Ljustorpsåns dalgång (jfr tab. 1). Om man utgår ifrån, att vegetationsperiodens längd sammanfaller med den tidsperiod under vilken medeltemperaturen överstiger + 3°, synes vegetationsperioden i Ljustorps jordbruksområde — här kan antagas, att observationerna i Lagfors äro representativa för Ljustorpsåns jordbruksbygd — taga sin början under andra hälften av april och avslutas i mitten av oktober. Periodens längd kan sålunda uppskattas till 170 dagar, vilket med hänsyn till socknens latitud och läge flera mil från kusten är jämförelsevis långt. Detta sammanhänger bl. a. med, att Lagfors ligger mindre än 100 m över havsytan.

Socknens västligaste delar, vilka ligga på den högsta höjden över havet, lida svårast av frostlänthet. Inom den övriga delen av socknen är det sällsynt, att säden blir frostskadad.

Även nederbördsförhållandena inom undersökningsområdet tyda på, att Ljustorp klimatologiskt snarare är att hänföra till det maritima kustområdet än till det norrländska inlandsområdet. Under perioden 1901—30 uppgick årsnederbörden i medeltal till 584 mm, vilket är avsevärt mera än i Östersund (496 mm, inlandsklimat), men något mindre än i Härnösand (631 mm) som i ännu högre grad präglas av maritima klimatförhållanden. Karakteristiskt för denna klimattyp är ett sekundärt nederbördsmaximum i oktober eller november, vilket är tydligt skönjbart för Lagfors. Maj är synnerligen nederbördsrik därstädes, varjämte snösmältningen ned mot dalgångarna torde ha sin betydelse för tillförseln av fuktighet under nederbördsfattiga år.

Med avseende på skogsbruket kunna temperatur- och nederbördsförhållandena betecknas som övervägande gynnsamma. Försommartorkan inverkar dock här som på så många andra platser stundom ofördelaktigt på föryngringen. Vindförhållandena äro för Ljustorps skogar i regel icke särskilt besvärliga och mera omfattande stormhärjningar höra till undantagen.

3. Demografiska uppgifter.

Folkmängden inom undersökningsområdet uppgick den 1 januari 1938 till 2 554 personer eller 1,1 % av totalbefolkningen på länets landsbygd. Området kan karakteriseras såsom även för norrlandsförhållanden glest befolkat. Folktätheten per kvkm i kommunen uppgick nämnda år till blott 5,4 personer mot 10,0 för hela länets landsbygd. Det har tidigare nämnts, att bebyggelsen är relativt tät inom de bägge floddalgångarna, i synnerhet vid Ljustorpsåns och Mjällåns nedre lopp, medan å andra sidan praktiskt taget ingen bebyggelse förekommer i det egentliga inlandet. Inga tätorter finnas inom området. Folkmängden i kommunen har under årtiondet 1930—1940 minskat från 2 589 till 2 488 personer eller med 3,9 %. Till jämförelse kan nämnas, att folkminskningen på Västernorrlands läns landsbygd mellan åren 1930 och 1940 uppgick till 2,3 %. Anmärkningsvärd är befolkningsutvecklingen under krisåren. Medan folkminskningen under 1930-talet stannat vid i genomsnitt 4 ‰ årligen, uppgick den enbart under åren 1941 och 1942 till över 5 %.

Utflyttningen från och inflyttningen till Ljustorps kommun under tiden 1930—1943 har på jordbrukskommitténs anmodan gjorts till föremål för en särskild undersökning genom agronom Lennart Zetterlund. Omflyttningen under den nämnda perioden har enligt kyrkoböckerna lett till följande flyttningsnetton:

Nettoutflyttning resp. -inflyttning.

	Män	Kvinnor	Samtliga		Män	Kvinnor	Samtliga
1930	± 0	— 51	— 51	1938	— 41	— 16	— 57
31	+ 3	— 3	± 0	39	— 21	— 18	— 39
32	+ 3	— 6	— 3	1940	— 11	+ 2	— 9
33	— 12	— 13	— 25	41	— 45	— 30	— 75
34	— 12	— 12	— 24	42	— 38	— 37	— 75
35	+ 12	± 0	+ 12	43	— 28	— 23	— 51
36	— 9	— 24	— 33	Summa	— 206	— 242	— 448
37	— 7	— 11	— 18				

Av siffrorna framgår det starka sambandet mellan den industriella konjunkturen och flyttningsrörelserna. Praktiskt taget intet utflyttningsöverskott förekom under depressionsåren 1931—32. Därefter ökade nettoutflyttningen under 30-talet, vilken kulminerade år 1938. Efter en stagnation under det första krigsåret — med kvinnlig nettoinflyttning år 1940 — ökade flyttningsförlusterna åter kraftigt under de följande åren och uppgingo enbart under åren 1941—1943 till 200 personer eller inte mindre än 8 % av kommunens hela befolkning. För hela den undersökta perioden ha flyttningsförlusterna uppgått till drygt 17 % av områdets befolkning.

Enär det är av stort intresse att erhålla kännedom om de flyttandes yrkestillhörighet och eventuella yrkesväxling i samband med flyttningen, ha uppgifter införskaffats jämväl i dessa hänseenden. Härvid ha sådana personer ej medtagits, beträffande vilka ur anteckningarna i kyrkoböckerna framgick, att vederbörande icke tillhörde eller efter utflyttningen kunde rimligtvis antagas tillhöra gruppen »jordbruk och binäringar». För återstående in- eller utflyttade ha, sedan antalet gifta kvinnor och barn frånräknats, från med de lokala förhållandena väl förtrogna personer inhämtats uppgifter om vilket yrke vederbörande ägnat sig åt. Härvid har det ej varit möjligt, att särskilja män och kvinnor. Resultatet framgår av följande sammanställning.

Yrkestillhörighet	Antalet inflyttade			Antalet utflyttade		
	1934/38	1939/43	1934-43 % av samtliga	1934/38	1939/43	1934-43 % av samtliga
Jordbruk	52	44	19·9	42	46	11·5
Skog	28	30	12·0	30	37	8·7
Jordbruk o. skog	12	6	3·7	—	5	0·7
S:a jordbruk o. binäringar	**92**	**80**	**35·6**	**72**	**88**	**20·9**
Träindustri	—	—	—	12	3	2·0
Metallindustri	—	—	—	5	10	2·0
Kemisk industri	—	—	—	—	3	0·4
Anläggn., byggnads- o. grovarbete	2	4	1·2	28	32	7·8
Hantverk	4	2	1·2	9	3	1·5
S:a industri o. hantverk	**6**	**6**	**2·4**	**54**	**51**	**13·7**
Affärs- o. kontorsarbete	2	4	1·2	5	11	2·1
Hushåll	79	72	31·2	189	101	37·8
Hembiträden	1	3	0·8	2	93	12·4
Hemmadöttrar	54	65	24·5	9	5	1·8
S:a husligt arbete	**134**	**140**	**56·5**	**200**	**199**	**51·9**
Övriga yrken o. utan yrkesuppgift	8	13	4·3	40	48	11·4
Samtliga	**242**	**243**	**100·0**	**371**	**397**	**100·0**

Av de inflyttade stannade drygt $^1/_3$ inom gruppen jord- och skogsbruk, 57 % utgöres av inom hushåll verksamma personer (hit räknas uppenbarligen även kvinnor, som efter inflyttningen ingått äktenskap) och hemmadöttrar. Blott ett ringa fåtal inflyttande — 6 personer under 10-årsperioden — uppges ha erhållit arbete vid byggnads- eller grovarbete eller såsom hantverkare. Man torde sålunda kunna utgå ifrån, att drygt 90 % av samtliga inflyttade stannat kvar i gruppen jord- och skogsbruk.

Yrkesfördelningen bland de utflyttande är givetvis en helt annan. Blott $^1/_5$ stannade inom jord- resp. skogsbruket. 14 % överflyttade till industriell verksamhet, anläggningsverksamhet m. fl. yrkesgrenar. Drygt hälften av samtliga under perioden utflyttade har erhållit hushållsarbete eller ingått äktenskap. Det bör här anmärkas, att ett flertal av de utflyttade personer, som antecknats för hushåll, i själva verket haft hembiträdesplats.

Ovan har uppgivits, att utflyttningsöverskottet varit synnerligen stort under de senaste åren. Denna omständighet framgår inte tydligt av det med hänsyn till yrkestillhörigheten bearbetade materialet, beroende på att utflyttningen synes ha ökat relativt sett starkast bland den icke-jordbrukande befolkningen. Ur vilka befolkningskategorier denna exceptionellt starka avflyttning rekryterats och vad som föranlett densamma kan inte avgöras utan ingående lokal kännedom. Utflyttningen förefaller vara så mycket mera anmärkningsvärd som under dessa år arbetstillgången inom kommunens skogsbruk ingalunda försämrats. Tvärtom har enligt distriktsjägmästarens uppgift åren 1941—42 stor brist förelegat på arbetskraft i skogen.

Den starka utflyttningen av kvinnor under 30-talet har förskjutit könsproportionen i socknen ytterligare i ur demografisk synpunkt ogynnsam riktning. År 1930 var proportionen sålunda 1 081 män per 1 000 kvinnor, år 1940 1 101/1 000. Proportionen var därmed inte obetydligt oförmånligare än för länets landsbygd i dess helhet (1 053/1 000).

Beträffande övriga demografiska förhållanden inom socknen kan nämnas att befolkningens ålderssammansättning är den för norrlandslänen karakteristiska med en jämförelsevis hög andel barn i ålder under 15 år (26 %), en motsvarande lägre andel i de äldsta åldersgrupperna, medan de produktiva åldersklassernas procentuella andel i stort sett är densamma som i mellersta och södra Sverige. Häri torde områdets resp. länets högre nativitet i förhållande till landets södra delar komma till uttryck. Skillnaderna mellan Ljustorps kommun och hela länets landsbygd äro beträffande åldersstrukturen ytterst obetydliga. Antalet gifta kvinnor i åldern 15—45 år per 1 000 invånare är (1940) inom undersökningsområdet med 99 mycket lågt. Motsvarande siffra för Västernorrlands läns landsbygd var samma år 119 och för hela länet 121. Sammanfattningsvis kan sägas om de demografiska tendenserna inom undersökningsområdet, att avflyttningsförlusterna till avsevärd del neutraliserats av den alltjämt betydande naturliga folkökningen, att disproportionen mellan könen snabbt växer samt att giftermålsfrekvensen är låg.

Befolkningens *yrkesfördelning* erhålles ur 1940 års folkräkning. År 1940 tillhörde inte mindre än 75 % av områdets befolkning gruppen »jordbruk och binäringar» och blott 11 % gruppen »industri och hantverk» (jfr tab. 4). I hela länets landsbygd svarade jordbruket med binäringar samma år för blott 45 % och gruppen »industri och hantverk» för drygt 33 %.

4. Befolkningens levnadsstandard och sociala förhållanden.

Nedanstående uppgifter ur »Årsbok för Sveriges kommuner» om den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten och om utdebiteringen av kommunal- m. fl. utskylder samt om antalet understödstagare, kunna ge en mycket allmän bild av den undersökta kommunens läge.

Utdebitering av kommunalutskylder (1937).

	Taxerad ink. per inv. kr. (1937)	Utdebit. av allm. kommunal-skatt	Hela kommun. utdebiterings-beloppet	Statligt bidrag till skatte-lindring	Antalet understödstagare per 1 000 inv. (1936)
Ljustorp	221	20·30	26·25	7·81	175
Västernorrlands län (landsbygd)	537	12·70	.	3·05	155

De återgivna siffrorna tyda på ett extremt oförmånligt läge inom socknen. Den taxerade inkomsten per invånare ligger avsevärt under hälften av det för länets landsbygd redovisade beloppet. Detta sammanhänger givetvis med den fullkomliga avsaknaden av all industriell verksamhet inom undersökningsområdet. Men även för en renodlad jord- och skogsbrukssocken är det genomsnittliga taxeringsbeloppet utomordentligt lågt och uppvisar få motsvarigheter i länet.

Till följd av det dåliga skatteunderlaget är den kommunala utdebiteringen hög t. o. m. för Västernorrlands län, som näst efter Norrbottens län har den högsta utdebiteringen i hela landet. Inom länet överträffas utdebiteringen i Ljustorps församling blott av ett fåtal synnerligen arbetslöshetstyngda kommuner såsom Alnö, Tynderö, Stigsjö och Nora. Det statliga bidraget till skattelindring är följaktligen betydande.

Den relativa frekvensen understödstagare är ävenledes hög, med i det närmaste var sjätte person uppbärande kommunalt understöd i någon form. Med tanke på socknens karaktär, som utesluter industriell arbetslöshet i större skala, förefaller denna andel anmärkningsvärt hög. Andelen fortsatte att stiga under krisåren — trots ökad utflyttning — medan för länets landsbygd i dess helhet under åren 1939—1941 snarare en viss, ehuru rätt obetydlig nedgång av understödsfrekvensen kunnat konstateras.

I ett mycket väsentligt avseende föreligger för Ljustorps kommun ett långt rikhaltigare material för bedömningen av inom området rådande levnadsförhållanden än för övriga av försöksplaneringen berörda kommuner. Ljustorps socken ingick nämligen i den specialundersökning av *bostadsförhållandena* i 100 landskommuner som verkställdes i samband med 1936 års partiella folkräkning. Resultaten av denna undersökning ha kompletterats med uppgifter från egnahemsnämnden i Västernorrlands län rörande efter mars 1936 utförda bostadsförbättringsbidrag. Eftersom arten och omfattningen av de härigenom uppnådde förbättringarna inte i detalj redovisas ha kompletteringarna inte kunnat inarbetas i redogörelsen för bostadsförhållandena inom kommunen på annat sätt än att antalet bostadsförbättringsbidrag angivits. De i de följande refererade uppgifterna avse sålunda tiden för undersökningens verkställande d. v. s. den 1 mars 1936. Även dessa uppgifter torde dock ha sitt intresse eftersom de möjliggöra en jämförelse mellan bostadsstandarden i undersökningsområdet och övriga undersökta kommuner.

I mars 1936 uppgick bostadsfolkmängden inom Ljustorps socken till 2 529 personer, fördelade på 641 hushåll, d. v. s. nära 4 personer per hushåll eller obetydligt mer än för samtliga undersökta kommuner. Lägenheterna fördelade sig på olika lägenhetskategorier på följande sätt:

högst 1 rum och kök	2 rum och kök	3 eller flera rum och kök
55·2 %	22·3 %	22·5 %

Motsvarande siffror för samtliga i undersökningen ingående kommuner voro resp. 33,2 %, 25,2 % och 41,6 %. Av hushållen med 3 eller fler barn under 15 år bebodde nära hälften lägenheter om högst 1 rum och kök, mot blott 27 % å hela rikets landsbygd.

Den utomordentligt låga bostadsstandarden belyses även av en rad andra uppgifter. 22,6 % av alla hushåll i socknen, 32,9 % av hela befolkningen och 44,8 % av samtliga barn under 15 år voro trångbodda i den meningen att de bodde i lägenheter med mer än 2 personenheter per rumsenhet. Dessa siffror lågo omkring 70 % över genomsnittet för samtliga undersökta kommuner. Sovrum och sovkök med minst 4 personer förekommo i 18 % av samtliga fall (riksgenomsnittet 14 %). Avloppsledning saknades i 89,4 %, vattenledning i 58,2 % och elektriskt ljus i 47,4 % av socknens lägenheter. Blott i fråga om tillgången till vattenledning voro Ljustorps bostäder bättre utrustade än hela landets landsbygdslägenheter i genomsnitt. Som synnerligen anmärkningsvärt framstår det faktum, att norrlandskommunens elektrifiering inte ens nått samma utbredning som i det stora flertalet syd- och mellansvenska landskommuner.

Ännu mörkare blir bilden av kommunens bostadsstandard, då hänsyn tages till bostädernas beskaffenhet. Fukt i högre grad redovisas i nära en tredjedel av samtliga lägenheter mot 9 % i alla undersökta landskommuner. Icke mindre än 52 % av kommunens bostäder äro redovisade som förfallna, medan motsvarande rikssiffra stannar vid 15 %. I båda sistnämnda hänseenden intager Ljustorps socken en oförmånlig särställning bland de undersökta kommunerna, 11 % av alla hus i kommunen voro vid undersökningstillfället 10 år och yngre mot 13 % i samtliga kommuner. Trots den exceptionellt låga bostadsstandarden hade ombyggnad med hjälp av bostadsförbättringsbidrag förekommit blott i 7 % av samtliga fall (rikssiffra 4 %).

Enligt uppgift från egnahemsnämnden i Västernorrlands län ha sedan mars 1936 inom Ljustorps kommun utförts bostadsförbättringar med statsbidrag i 51 fastigheter om 97 rum och 52 kök, varjämte 28 bidrag lämnats till elektrifieringar av bostadshus och ekonomibyggnader samt 6 bidrag till installation av vatten- och avloppsledningar. I mitten av februari 1944 pågick allmän bostadsförbättring vid ytterligare 11 fastigheter om 22 rum och 11 kök. Tillsammans med de — sannolikt fåtaliga — förbättringar som utförts utan statsbidrag är det sålunda ett ansenligt antal (omkring 10 % av det ursprungliga bostadsbeståndet), som sedan år 1936 gjorts till föremål för moderniserings- och förbättringsarbeten. Att kommunens bostadsstandard inte ens efter denna forcerade upprustningsverksamhet tillnärmelsevis nått den år 1936 inom de undersökta landskommunernas rådande genomsnittliga nivån är ett utttryck för Ljustorps exceptionellt oförmånliga utgångsläge. Om det förutsättes, att bostadsförbättringsverksamheten uteslutande berört de mest bristfälliga lägenheterna, skulle ännu år 1943 22 % av kommunens bostäder uppvisa fukt i högre grad, 42 % kunna betecknas som förfallna och 19 % vara behäftade med minst 2 väsentliga brister. Dessa siffror ligga genomgående avsevärt högre än motsvarande siffror för samtliga undersökta kommuner i genomsnitt år 1936.

Det från arbetsblockorganisationen genom hushållningssällskapet införskaffade materialet beträffande bostädernas beskaffenhet och tekniska utrustning synes emellertid inte bekräfta de ovan angivna omdömena.[1] Inte mindre än 63,4 % av de undersökta bostäderna betecknas nämligen som bra, 22,3 % såsom varande i behov av större reparation och allenast 14,3 % som fallfärdiga. Uppenbart är, att den sedan år 1936 utan statlig hjälp bedrivna ombyggnads- och bostadsförbättringsverksamheten inte rimligtvis kan ha varit av sådan omfattning, att de detta år konstaterade bristerna kunnat avlägsnas i så hög grad som en jämförelse mellan de båda undersökningarna ger vid handen. Det torde i stället förhålla sig så, att starkt skilj-

[1] Den undersökta populationen är inte identisk i de båda fallen. Folkräkningsmaterialet omfattar totala bostadsfolkmängden, fördelad på 641 lägenheter. Arbetsblocksmaterialet omfattar däremot blott brukningsdelar med minst 0·5 ha åkerareal, inallles 440 st. Någon del av skiljaktigheten torde kunna förklaras härav, men sannolikt inte allt. Det kan nämligen påpekas, att antalet lägenheter (med mindre än 0·26 ha åker) och antalet brukningsdelar med en åkerareal av 0·26—0·49 ha är mycket ringa inom Ljustorps socken. Att jordbrukarnas bostadsbestånd är avsevärt mycket bättre än den icke-jordbrukande befolkningens förefaller å andra sidan inte troligt.

aktiga bedömningsgrunder tillämpats vid de båda undersökningstillfällena. Endast den lokala sakkunskapen torde vara i stånd att avgöra, huruvida den ena eller andra bedömningen står i bättre överensstämmelse med det verkliga läget.

Överensstämmelsen är bättre i fråga om sådana uppgifter, som inte baseras på omdömen utan på otvetydigt konstaterbara fakta. Vattenbrist uppges sålunda råda vid ungefärligen $^1/_5$ av arbetsblockmaterialets gårdar. Enligt folkräkningsuppgifter för år 1936 var vid mer än 15 % av alla bostäder avståndet till brunn minst 100 m. Fall förekommer, där avståndet överstiger 600 m. Det har vidare uppgivits, att vattnet i vissa fall är av mindre god kvalitet.

Enligt den på arbetsblockmaterialet grundade undersökningen saknas för närvarande elektriskt ljus vid 85 av socknens jordbruk eller vid 19,5 % av samtliga brukningsdelar med minst 0,5 ha åkerareal. Anmärkningsvärt är, att 48 av dessa gårdar ligga i den del av socknen där en större kraftstation är belägen. De flesta av de övriga gårdar, där elektriskt ljus saknas, ligga dock ganska långt ifrån befintliga kraftlinjer.

Såväl taxeringsuppgifterna som uppgifterna rörande frekvensen understödstagare och bostadsförhållandena tyda på en även för norrlandsförhållanden extremt låg ekonomisk och social standard inom undersökningsområdet.

5. Industri och övriga förvärvskällor utanför jordbruket.

Åkerbruk och skogsbruk äro de huvudsakliga näringarna inom undersökningsområdet. Detta framgår bl. a. av proportionen mellan jordbruksfastighets och annan fastighets taxeringsvärde (jfr tab. 5). År 1933 utgjorde sålunda jordbruksfastigheternas taxeringsvärde över 82 % av allt fastighetsvärde och år 1942 var andelen praktiskt taget densamma. Till jämförelse kan nämnas, att motsvarande andel för Västernorrlands läns landsbygd från början av 1930-talet till år 1942 sjunkit från 57 till 43 %. Den industriella verksamheten, i den mån sådan överhuvud taget förekommer inom området, är i varje fall av helt underordnad betydelse. En noggrann genomgång av industristatistikens primärmaterial har också givit vid handen, att inga redovisningsskyldiga industriföretag finnas inom undersökningsområdet. Den fullständiga avsaknaden av industriell verksamhet i området beror givetvis på att de naturliga förutsättningarna härför äro oförmånliga; området saknar — förutom skogen och den jämförelsevis obetydliga jordbruksproduktionen — råvaror för förädlingsproduktionen i industriell skala. Å andra sidan är socknens läge ogynnsamt för industriell skogsförädling. Denna är koncentrerad till kusten och i synnerhet kring de större älvarnas mynningsområden. Det stora skogsförädlingsdistriktet vid Indalsälvens mynning ligger blott några mil söder om Ljustorps kommun och några förutsättningar att konkurrera med detta torde inte förefinnas.

Enligt 1940 års folkräkning tillhör 11 % av socknens befolkning gruppen »industri och hantverk». Siffran motsvarar omkring 125 yrkesutövare. Av dessa torde, efter vad som ovan anförts, ingen eller blott ett fåtal personer vara sysselsatta vid industrier inom området. Det övervägande flertalet fördelar sig i en proportion, som inte närmare kan bestämmas utan ingående lokalkännedom, på f. d. yrkesutövare, på inom hantverket sysselsatta personer samt på industriarbetare och hantverkare, vilkas arbetsplats ligger utanför kommunen. Att ett antal av kommunens invånare äro sysselsatta vid industrier utanför området förefaller sannolikt med hänsyn till att ett flertal industrier ligga i omedelbar närhet av sockengränsen (Indal, Vivsta m. fl. söder om Ljustorp, Västanå bruk norr om Ljustorps kommun).

Ett flertal uppgifter föreligga rörande omfattningen av *jordbrukarnas biförtjänster*. I den flera gånger omnämnda undersökningen om jordbruksbefolkningens utkomstmöjligheter i Västernorrlands län (1938) redovisas den del av jordbrukarnas och deras familjs arbetskraft, som åtgår för arbeten utanför brukningsdelen. Resultaten av denna beräkning för Ljustorps vidkommande framgå av följande sammanställning.

Arbetsåtgång för arbeten utanför brukningsdelen i % av totala arbetskapaciteten, 1938.

Arbetets art	Jordbruk med 2—5 ha åkerareal	5—10 ha åkerareal	10—15 ha åkerareal
Flottning	4·0	1·2	0·4
Vägarbete	0·2	0·6	—
Skogsarbete	18·2	9·7	2·7
Annat arbete	10·2	7·8	0·8
Summa	**32·6**	**19·3**	**3·9**

Siffrorna ge en god bild av bisysslornas betydelse för jordbruk inom olika storleksgrupper. Vid de mindre jordbruken användes nära en tredjedel av arbetskraften för arbeten utanför jordbruket, varvid skogsarbetet intager en dominerande plats. Bisysslornas betydelse sjunker sedan snabbt med stigande gårdsstorlek. Vid gårdarna över 10 ha åkerareal är det blott en försvinnande del av männens arbetskapacitet som åtgår för arbeten utanför den egentliga jordbruksdriften. Arten av den under »Annat arbete» rubricerade verksamheten redovisas inte närmare. Det kan förmodas, att det här övervägande är fråga om olika hantverk. Någon jämförelse mellan resultaten för undersökningsområdet och länet i dess helhet är i här ifrågavarande avseende inte möjlig. Däremot omfattar Nannesons ovan citerade undersökning resultaten från motsvarande beräkningar för inalles 8 socknar i Västernorrlands län med sammanlagt 2 084 brukningsdelar. Jämförelsen visar, att Ljustorps jordbrukare i något större utsträckning ägna sig åt bisysslor, nämligen gruppen 2—5 ha i 32,6 % av alla jordbruk mot 31,5 % för samtliga undersökta socknar och i gruppen 5—10 ha 19,3 % mot 14,5 % för samtliga. Inom den högsta gruppen äro brukningsdelarna för fåtaliga för att tillåta några slutsatser.

Uppgifter om jordbrukarnas bisysslor återfinnas också i det av hushållningssällskapet översända, på arbetsblocksorganisationen baserade primärmaterialet. Detta material har sammanställts i tabellerna 6 och 7. Nedan återges siffrorna för antalet jordbrukare med bisysslor i procent av samtliga samt för bisysslornas procentuella sammansättning.

Åkerareal, ha	Jordbrukare, med bisysslor i % av samtliga	Bisysslornas procentuella fördelning[1] Grupp A	Grupp B	Grupp C	Jordbrukare med arbete i egen skog i % av samtliga med bisyssla
0·5— 2·0	74·3	58·3	13·1	28·6	4·8
2·1— 5·0	81·7	71·5	17·0	11·5	17·0
5·1—10·0	85·9	88·2	7·1	4·7	44·7
10·1—15·0	100·0	100·0	—	—	63·2
15·1—20·0	(100·0)	(100·0)	—	—	(40·0)
20·1—	(50·0)	(100·0)	—	—	—
Samtliga	**81·6**	**74·4**	**12·5**	**13·1**	**34·8**

Inte mindre än drygt 80 % av samtliga jordbrukare redovisa sålunda någon bisyssla. Anmärkningsvärt nog stiger andelen med gårdens storlek. I runt tal $^3/_4$ av bisysslorna utgöres av enbart skogs- och flottningsarbete, och ytterligare $^1/_8$ av någon kombination av skogsarbete och annan bisyssla. Slutligen har 13 % av jordbrukarna redovisat enbart bisysslor utanför jordbruket, i övervägande antalet fall byggnads- och vägarbete samt annat grovarbete. Dylika bisysslor innehas uteslutande av innehavare av mindre brukningsdelar. Den egna skogens betydelse som källa till biförtjänster framgår av sista kolumnen i ovanstående tabell. Denna betydelse är helt naturligt ringa för de minsta brukningsdelarna men ökar mycket starkt med åkerarealen. Vid gårdar med 5—10 ha åker svarar den egna skogen för 45 % av totala

[1] A = Endast skogs- och flottningsarbete. B = Skogs- och flottningsarbete i kombination med annan bisyssla. C = Enbart annan bisyssla än skogs- och flottningsarbete.

antalet jordbruk med uppgiven bisyssla och vid brukningsdelar med 10—15 ha för icke mindre än 63 %.

Emellertid kan ju uppgiften om förekomsten av bisysslor inte ge någon klar uppfattning om deras ekonomiska betydelse. Inga uppgifter lämnas i här ifrågavarande material om biförtjänsternas storlek men väl om den ungefärliga tid av året, som åtgått för inkomsternas förvärvande (tab. 7). Av tabellen framgår, att bisysslorna hos småbrukarna taga en avsevärt större del av tiden i anspråk än hos innehavarna av större brukningsdelar.

Arbetsåtgången för biförtjänsternas förvärvande.

Åkerareal, ha	Jordbrukare med nedanstående arbetsåtgång (i månader) i % av samtliga jordbrukare med bisysslor, under 1½ månad	2—4 mån.	4—6 mån.	6—10 mån.	10—12 mån.
0·5— 2·0	—	4	15	30	51
2·1— 5·0	2	18	37	24	19
5·1—10·0	5	60	21	6	8
10·1—15·0	—	95	5	—	—
15·1—20·0	—	(100)	—	—	—
20·1—	—	(100)	—	—	—
Samtliga	**2**	**30**	**26**	**19**	**23**

Vid drygt hälften av de minsta brukningsdelarna med redovisade biförtjänster åtgå sålunda minst 10 månader av arbetsåret för bisysslor, och vid ytterligare 30 % mellan 6 och 10 månader. Vid de större brukningsdelarna förekommer det mera sällan, att mer än halva arbetstiden användes för förvärvande av biförtjänster.

Den genomsnittliga arbetsåtgången är avsevärt mindre i de fall där jordbrukaren har enbart arbete i jord- eller skogsbruk som bisyssla medan bisysslorna utanför jordbruket äro vanligare vid brukningsdelar av mera utpräglad stödjordbrukskaraktär.

Genomsnittlig arbetsåtgång för bisysslor (i månader).

Åkerareal, ha	Enbart skogs- o. flottn.arb.	Skogs- o. flottningsarbete i kombination med annan bisyssla	Enbart annan bisyssla	Samtliga grupper av bisysslor
0·5— 2·0	9·1	10·0	11·0	9·7
2·1— 5·0	6·1	8·4	9·5	6·8
5·1—10·0	3·9	10·0	12·0	4·6
10·1—15·0	3·5	—	—	3·5
15·1—20·0	2·9	—	—	3·0
20·1—	2·0	—	—	2·0
Samtliga	**5·7**	**9·0**	**10·4**	**6·7**

Av Ljustorps jordbrukare, som ägna sig åt någon bisyssla, d. v. s. mer än 80 % av samtliga, användes sålunda drygt hälften av arbetsåret för arbete utanför det egna jordbruket. Satt i relation till samtliga jordbrukares arbetskapacitet skulle arbetsåtgången för arbeten utanför brukningsdelen uppgå till omkring 45 %. Siffran är avsevärt större än den som Nanneson funnit vid den år 1938 företagna undersökningen, som dock verkställts efter delvis andra grunder. En ökning av biförtjänsterna under krigsåren förefaller även sannolik.

Jakt och fiske äro som näringsfångst av underordnad betydelse för den inom Ljustorp boende befolkningen, enär största delen av jaktmarkerna befinner sig i bolagens och statens ägo och icke får nyttjas av den inom kommunen bofasta befolkningen. Detsamma gäller fiskevattnen, vilka så gott som uteslutande äro belägna å bolagsmark.

6. Jordbruket.

A. Fördelningen på ägoslag.

Landarealens fördelning efter olika ägoslag inom undersökningsområdet år 1937 återges nedan. Till jämförelse ha även motsvarande siffror för hela länet medtagits, (siffrorna i %).

	Ljustorps socken	Västernorrlands län		
		Kustland	Inland	Hela länet
Åker	3·9	7·8	2·2	4·1
Slåtteräng	1·8	1·5	0·9	1·1
Kultiv. betesäng	—	0·1	—	0·1
Annan betesäng	1·7	1·9	0·7	1·1
Skogsmark	74·3	68·1	80·2	75·9
Övrig mark	18·3	20·6	16·0	17·7
Summa	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

Av siffrorna framgår, att Ljustorps socken enligt sin produktionsstruktur på samma sätt som beträffande de klimatologiska förhållandena varken är att hänföra till länets kustland eller till inlandet utan snarare intager en mellanställning. Den relativa åkerarealen är avsevärt mindre än i kustlandet men större än i inlandet, medan förhållandet är det omvända beträffande skogsmarken. Däremot är fördelningen på ägoslag i undersökningskommunen praktiskt taget densamma som i länet som helhet.

Den förestående översikten säger dock ingenting rörande de enskilda brukningsdelarnas skogsinnehav eftersom betydande skogsarealer inom socknen ägas av det allmänna och av aktiebolag. Den av Nanneson verkställda specialundersökningen om Västernorrland innehåller dock uppgifter om fördelningen efter ägoslag vid brukningsdelar inom olika storleksgrupper. Resultatet återges för Ljustorps vidkommande här nedan.

Arealens fördelning i Ljustorps socken, 1938 (i %).

	2—5 ha	5—10 ha	10—15 ha	Landarealens fördelning enl. 1937 års jordbruksräkn.
	Enl. Nannesons unders. år 1938			
Åker	22·4	9·5	10·6	3·9
Slåtteräng	12·6	3·0	1·6	1·8
Betesäng	4·5	2·5	1·9	1·7
Skogsmark	52·0	67·3	71·0	74·3
Övrig mark	6·5	17·7	14·9	18·3
Summa	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

Innehavet av skogsmark stiger sålunda kraftigt med åkerarealen. Vid de mindre jordbruken är relationen mellan åker och skog 100: 213, vid jordbruk med 5—10 ha åker 100: 708 och vid de större jordbruken 100: 670. Ängsarealen är däremot relativt sett störst i den första gruppen. Vid samtliga av Nanneson undersökta brukningsdelar har det befunnits, att nära $^1/_3$ i den minsta storleksgruppen och drygt 7 % i den närmast följande storleksgruppen helt saknar skog, vilket med hänsyn till länets skogsrikedom är anmärkningsvärt. För Ljustorp föreligga i detta hänseende inga uppgifter i Nannesons material.

Detta material kan lämpligen kompletteras med de från hushållningssällskapet insända uppgifterna rörande gårdarnas skogsinnehav och servitutsrättigheter. Skogsinnehavet vid gårdar inom olika storleksgrupper framgår av följande sammanställning.

Brukningsdelarnas skogsareal.

Åkerareal, ha	Antal gårdar med nedanstående skogsareal, ha								
	Ingen	1-5	5-10	10-25	25-50	50-100	100-200	200-	S:a
0·5— 2·0	89	9	9	4	—	—	1	—	112
2·1— 5·0	97	17	26	34	16	7	1	—	198
5·1—10·0	12	5	11	20	17	23	10	3	101
10·1—20·0	1	—	1	2	1	5	13	1	24
20·1—	1	—	—	—	—	—	—	1	2
Summa	200	31	47	60	34	35	25	5	437

Nära hälften av samtliga brukningsdelar saknar sålunda helt och hållet skog. Av brukningsdelarna under 2 ha utgöra de skogslösa jordbruken 80 %, i gruppen 2,1—5,0 ha nära 50 %. Andelen jordbruk utan skogsinnehav i undersökningsområdet är sålunda avsevärt större än i genomsnitt för de av Nanneson undersökta socknarna. Den är även icke obetydligt större än för Västernorrlands län i dess helhet, ehuru socknen ingalunda kan sägas vara mindre skogsrik än länet.

Procentuell fördelning av jordbruksfastigheternas skogsinnehav i olika storleksgrupper, 1937.

	Procentuell andel av brukningsdelar					
	utan skog	under 25 ha	Med en skogsareal av 25—50 ha	50—100 ha	100—200 ha	över 200 ha
Ljustorp	45·8	31·6	7·8	8·0	5·7	1·1
Västernorrlands län[1]	38·2	31·1	11·9	10·4	6·1	2·3

Det större antalet brukningsdelar utan skog inom undersökningsområdet torde i främsta rummet sammanhänga med bolagens mycket betydande skogsinnehav, som långt överstiger motsvarande andel för hela länet (jfr härom s. 86). En bidragande orsak till brukningsdelarnas ringa skogsinnehav torde även utgöras av den omständigheten, att socknens jordbruk väsentligen äro belägna inom de stundom djupt utskurna dalgångarna. Detta är i all synnerhet fallet beträffande de kring Mjällån belägna brukningsdelarna.

Av stor betydelse för det västernorrländska jordbruket är *servitutsinstitutionen.* Denna institution, vilken dock i avsevärd grad försvårar skogs- och betesskötselns rationalisering, har stor omfattning även inom den undersökta socknen, såsom framgår av nedanstående tabell:

Servitutsrättigheter i Ljustorps kommun.[2]

Åkerareal, ha	Fulla servit.-rättigheter	Bete, vedbr.	Bete	Vedbr.
0·5— 2·0	15	1	—	6
2·1— 5·0	28	1	1	6
5·1—10·0	5	—	—	2
10·1—20·0	1	—	—	—
20·1—30·0	—	—	—	—
30·1—50·0	—	—	—	—
Samtliga	48	2	1	14

Inte mindre än 64 jordbruk — förutsatt att det i samtliga fall är fråga om jordbruk utan skog skulle antalet brukningsdelar med servitut uppgå till nära 1/3 av samtliga jordbruk utan skogsinnehav — kunna sålunda genom servitut täcka sitt husbehov av ved. De härefter kvarstående jordbruken utan varje skogstillgång utgöra dock alltjämt över 30 % av samtliga jordbruk i socknen.

[1] Enligt 1937 års jordbruksräkning.
[2] Enligt uppgift från länets hushållningssällskap.

Även innehavet av betesmark är vid ett stort antal brukningsdelar i hög grad otillfredsställande. Ur Nannesons undersökning kunna inga uppgifter erhållas rörande antalet jordbruk, som helt sakna betesmark. I den av hushållningssällskapet översända, på basis av arbetsblockorganisationen verkställda undersökningen återfinnas dock uppgifter om betesförhållanden, ehuru dessa icke äro differentierade efter brukningsdelar i skilda storleksgrupper. Enligt dessa uppgifter förekommer kulturbete vid blott 6 av inalles 432 undersökta jordbruk. Skogsbete är den vanligaste betesformen (318 jordbruk eller 74 % av samtliga).

Att ett så stort antal brukningsdelar ha tillgång till skogsbete, ehuru andelen av helt skogslösa jordbruk visats vara mycket betydande, beror på de talrika servitutsrättigheterna, vilka i vissa fall avse endast ved, i andra endast bete, men i övervägande antalet fall bådadera. Härutöver torde i ett icke ringa antal fall sedvänjemässiga servitutsrättigheter beträffande bete föreligga, vilka sålunda inte äro upptagna i den ovan återgivna sammanställningen av inom socknen redovisade servitut. 71 jordbruk ha uppgivit hagbete och 20 bete på instängd vall. Enbart stallutfodring rapporteras av inte mindre än 17 brukningsdelar. Dessa sistnämnda jordbruk äro belägna på ett i geografiskt avseende tämligen begränsat område i socknens centrum. — Hushållningssällskapet har under åren 1935—1943 lämnat bidrag till 34 jordbrukare för anläggande av bete.

Bristen på lämplig betesmark betecknas även i distriktsjägmästarens till jordbrukskommittén insänd promemoria som ett av undersökningsområdets — inte minst ur skoglig synpunkt — mest svårlösta problem. Att omkring $^3/_4$ av socknens samtliga jordbruk använda sig av skogsbete lägger avsevärda hinder i vägen för bedrivande av ett rationellt skogsbruk. Avskaffandet av skogsbetet uppställes följaktligen som ett oavvisligt krav. Härvid kan det, fortfarande enligt den citerade rapporten, visa sig nödvändigt att omlägga en del av skogsmarken till betesmark. »För sådan omläggning fordras enligt skogsvårdslagen skogsvårdsstyrelsens medverkan och eventuellt tillstånd. Styrelsen har hittills på särskild ansökan lämnat dylikt tillstånd åt 41 sökande och den för omläggning till kulturbete avsedda skogsmarksarealen har uppgått till 92,6 hektar. Endast 7 betesanläggningar, omfattande 23,9 hektar, hava hittills av styrelsen kunnat godkännas. 12 företag om sammanlagt 18,9 hektar äro under utförande, medan de övriga 22, berörande 49,8 hektar, icke utförts på sådant sätt, att styrelsen kunnat godkänna dem utan markerna hava åter fått växa igen med skog. Orsakerna till att resultatet av denna verksamhet blivit så pass dåligt äro väl av växlande slag. Man kan emellertid fastslå, att det hittills varit och alltjämt är mycket svårt att, trots utgående statsbidrag, få skogsmark omförd till fullgoda kulturbeten, vilket emellertid icke är särskilt utmärkande för Ljustorps socken.»

B. Brukningsdelarnas storlek.

Enligt 1932 års jordbruksräkning — det enda tillfället då brukningsdelarnas storlek redovisas kommunvis — uppgick den genomsnittliga åkerarealen för områdets 396 brukningsdelar till 4,6 hektar eller något mera än för hela länet (4,3 ha). Nära 30 % av samtliga brukningsdelar inom socknen har en åkerareal understigande 2 hektar, 70 % av brukningsdelarna ligger nedanför 5 ha-gränsen (tab. 9). Med beaktande av vad som framkommit vid tidigare refererade undersökningar om skogsinnehavet vid brukningsdelar av olika storlek torde blott en ringa del av socknens jordbruk bilda familjejordbruk i den bemärkelsen att de kunna ge ägaren och hans familj full sysselsättning.

Enligt arbetsblockmaterialet har antalet gårdar i gruppen 2—5 ha åkerareal sedan år 1932 ökat med ett 40-tal till 1938, medan antalet gårdar med större jordinnehav förblivit i det närmaste oförändrat. Huruvida denna ökning är av statistisk art eller en verklig ökning av brukningsdelarnas åkerareal ägt rum under 10-årsperioden kan inte avgöras utan lokalkännedom.

Ur den officiella statistiken kunna inga uppgifter hämtas om *arronderingsförhållandena*. I Nannesons lokalundersökning för Västernorrlands län, som även omfattar Ljustorps kommun, har också jordens arrondering gjorts till föremål för undersökning. Resultatet av denna del av undersökningen redovisas emellertid inte i den tryckta redogörelsen.

Vissa uppgifter om arronderingsförhållandena i socknen ha översänts av hushållningssällskapet. Samtliga gårdar ha indelats efter antalet skiften. Härvid har det befunnits, att 87 % av samtliga brukningsdelar blott har 1 skifte, 11 % 2 skiften och endast 2 % 3 eller flera skiften. Beträffande skogsarronderingen har det uppgivits, att bolag ha förvärvat 4 stora skogskomplex med god arrondering, huvudsakligen bestående av från resp. byar frånsålda utskogsskiften. Arronderingen i kronoparken av kyrkoboställets skogsmark samt av det Lagfors bruk tillhörande skogsområdet uppges vara god. Bondeskogarnas arrondering däremot är i många fall mindre god eller dålig med långa, smala skiften och i vissa fall uppdelning av skogsinnehavet på två skilda områden (hemskog och s. k. fjällskog).

C. Äganderättsförhållandena.

Beträffande äganderättsförhållandena föreligga från 1937 års jordbruksräkning uppgifter om den utarrenderade åkerjordens storlek. Liksom i hela Norrland har arrendesystemet i undersökningsområdet ringa utbredning. Nämnda år var 14,5 % av socknens åkerareal utarrenderad, vilket dock var avsevärt mera än i genomsnitt för hela Västernorrlands län (10,3 %), men något mindre än för länets inland (15,2 %).

Efter denna tidpunkt synes arrendesystemet ha avsevärt förlorat i betydelse inom undersökningsområdet. Enligt hushållningssällskapets på arbetsblockmaterialet grundade undersökning har den arrenderade åkerarealen sjunkit från 262 ha år 1937 till 204 ha år 1943 eller från 14,5 till 10,2 % av totala åkerarealen. Kommunens två största jordbruk äro dock utarrenderade.

D. Produktionsinriktning.

Åkerjordens användning i Ljustorps kommun visar god överensstämmelse med motsvarande siffror för hela länet. Bland spannmålsgrödorna dominerar som överallt i Norrland kornet. Vallarna upptaga nära 70 % av åkerjorden (tab. 10). Nedan återges dels resultaten från Nannesons lokalundersökning i vad avser åkerjordens användning vid brukningsdelar av olika storlek, dels siffror från 1937 års jordbruksräkning för samtliga brukningsdelar i socknen resp. länet, dels slutligen av hushållningssällskapet meddelade siffror för år 1943.

Åkerjordens användning år 1938 vid brukningsdelar inom olika storleksklasser (i %).

	2—5 ha	5—10 ha	10—15 ha	Ljustorps kommun	Västernorrl. län	Ljustorp, år 1943 enl. meddelande från hushålln.-sällskapet
	enl. Nannesons undersökning			enl. 1937 års jordbruksräkning		
Spannmål	18·7	25·0	24·2	21·8	20·0	20·7
Grönfoder	3·9	1·3	1·9	2·8	3·7	1·7
Vall	70·9	67·6	65·9	68·5	70·1	71·5
Potatis och rotfrukter	6·5	6·1	8·0	5·7	5·4	5·2
Helträda och obrukad åker	·	·	·	1·2	0·8	0·9
Summa	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

Skillnaderna i åkerjordens användning mellan de olika storleksgrupperna äro anmärkningsvärt små. Spannmålsodlingen har dock något större omfattning vid de större brukningsdelarna medan grönfoder- och vallarealen vid dessa är i motsvarande grad mindre. Potatis odlas i ungefärligen samma utsträckning vid samtliga brukningsdelar. Förskjutningarna i åkerjordens användning mellan åren 1937 och 1943 äro tämligen obetydliga.

Hektarskördesiffror ha för åren 1938 och 1939 inhämtats från Statistiska centralbyrån.

Hektarskördar i kg.

	År 1938		År 1939	
	Ljustorp	Västernorrl.	Ljustorp	Västernorrl.
Korn	1 800	2 040	1 800	1 750
Havre	1 500	2 010	1 400	1 690
Blandsäd	1 600	1 930	1 550	1 750
Potatis	15 000	13 250	15 000	11 930
Hö från odlad jord	5 000	4 580	4 500	3 920
Hö från naturlig äng	2 000	1 910	1 800	1 930

I stort sett synas sålunda socknens hektarskördar ligga i närheten av länsgenomsnittet. Denna iakttagelse bekräftas även i hushållningssällskapets skrivelse till jordbrukskommittén.

Beträffande *boskapsskötselns omfattning* inom Ljustorps socken föreligga uppgifter dels från 1932 års jordbruksräkning, dels för olika storleksgrupper av jordbruk, från Nannesons lokalundersökning (1938).

Förhållandena inom de olika storleksgrupperna av jordbruk samt i hela kommunen och länet framgå av nedanstående tabell, där antalet husdjur dels framräknats per brukningsdel dels satts i relation till brukningsdelarnas åkerareal.

Antalet husdjur per brukningsdel.

	2—5 ha	5—10 ha	10—15 ha	Ljustorps komm.	Västernorrlands län
	enl. Nanneson, 1938			enl. 1937 års jordbruksräkn.	
Hästar	0·38	1·23	2·12	0·66	0·72
Kor	2·83	4·80	8·32	3·31	3·13
Samtliga nötkreatur	3·41	7·03	11·20	4·59	4·32
Får o. getter	0·40	0·83	0·88	0·52	1·11
Svin	0·56	1·18	2·70	0·73	0·76
Höns	4·96	6·88	10·00	3·41	4·19
S:a nötkreatursenheter	3·87	8·20	13·40	5·17	5·06

Antalet husdjur per 100 hektar reducerad åkerjord.[1]

Hästar	11·3	16·4	16·2	13·6	16·8
Kor	84·2	64·0	63·4	68·1	72·9
Samtliga nötkreatur	101·5	93·7	85·4	94·3	100·2
Får och getter	11·9	11·1	6·7	10·6	25·8
Svin	16·7	15·7	20·6	15·0	18·9
Höns	147·6	91·7	76·2	70·1	103·3
S:a nötkreatursenheter	115·2	109·3	102·1	106·3	116·4

[1] Omräkningen från ängsmark till åkerareal har skett efter samma grunder som tillämpats i 1937 års jordbr.räkn. för Västernorrl. läns vidkommande.

Räknat per brukningsdel är kreatursbeståndet inom undersökningsområdet obetydligt större än för hela länet, vilket uteslutande beror på något större bestånd av nötkreatur, i synnerhet kor. Påfallande litet är beståndet av får och getter samt höns. Innehavet av husdjur stiger helt naturligt för samtliga djurslag med stigande åkerareal, dock givetvis inte i samma proportion.

Bilden blir delvis en annan, om antalet djur sättes i relation till åkerarealen (inkl. till åkerareal reducerad ängsmark). Denna relation ligger genomgående lägre för Ljustorps kommun än för hela Västernorrlands län, ävenledes lägre än för länets kustland där kreatursskötsel inte är lika intensiv som i länets inland. Utom beträffande hästar är beståndet av kreatur störst vid de minsta brukningsdelarna. Anmärkningsvärt är det ringa beståndet av får och getter samt svin vid samtliga brukningsdelar. Ifråga om de förstnämnda, där Ljustorps bestånd ligger vid blott 40 % av genomsnittssiffran för hela länet, kan det förmodas, att bristen på lämplig betesmark är den viktigaste orsaken.

Det har icke varit möjligt att erhålla tillförlitliga siffror för mjölkavkastningen. Blott 4 besättningar med inalles 40 kor äro anslutna till kontrollföreningsverksamheten mot före kriget 10 besättningar med 65 kor. Endast omkring hälften av alla gårdar leverera till mejeri, beroende på att vissa även relativt stora småbruk allt fortfarande äro inställda på självhushåll och driva en mera extensiv produktion. Från kommunens västligaste del med sina 60 brukningsdelar sker ej någon försäljning till mejeriet. Försäljning till annan än mejeriföreningen förekommer icke.

E. Jordbrukets driftsekonomiska förhållanden.

Den *täckdikade arealen* utgjorde år 1932 inom Ljustorps kommun 1,3 % av totala åkerarealen mot 4,5 % för hela länet. Blott en försvinnande liten del av täckdikningen i kommunen är utförd med rör. Täckdikningens omfattning inom undersökningsområdet var sålunda detta år obetydlig även då man mäter med norrlandsförhållanden.

Av hushållningssällskapets material att döma — uppgifterna om dikningsförhållandena äro dock mycket osäkra, enär de grunda sig på vederbörande uppgiftslämnares subjektiva uppfattning och ej på besiktning å åkrarna — ha avsevärda framsteg gjorts sedan år 1932. Inalles är 10,8 % av åkerarealen numera täckdikad, men siffran påverkas starkt av det förhållandet, att inom ett block praktiskt taget all jord är täckdikad. Bortses från detta block, blir täckdikningsprocenten 6. Även denna siffra är dock för hög eftersom däri ingå åkrar, där öppna diken lagts igen på ett ur täckdikningssynpunkt icke tillfredsställande sätt. Rör ha kommit till användning i mycket obetydlig utsträckning.

Täckdikningsbehovet i socknen har uppskattats till 28,8 % av åkerarealen, men med hänsyn till den starkt kuperade terrängen och den rikliga förekomsten av genomsläppliga sandjordar torde siffran vara för hög. Sammanfattningsvis konstateras i hushållningssällskapets promemoria, att den nuvarande täckdikningen till stor del är bristfällig och att följaktligen ytterligare täckdikning är behövlig i rätt stor utsträckning.

Hushållningssällskapet har även meddelat uppgifter om användningen av *konstgödsel*. Konstgödselförbrukningen i socknen är relativt obetydlig. Enligt av kristidsnämnden utfärdade licenser har förbrukningen av kväve år 1943 uppgått till 16 kg/ha, av superfosfat til 26 kg/ha och av kali till 19 kg/ha.

Beträffande *ekonomibyggnadernas beskaffenhet* inhämtades i samband med Nannesons lokalundersökning vissa uppgifter, men resultaten redovisas inte i den angivna redogörelsen. I denna omnämnes dock allmänt, att förhållandena i nämnda och liknande avseenden varit mycket bristfälliga.

I hushållningssällskapets undersökning får detta omdöme sin bekräftelse. Att över 42 % av ladugårdarna enligt de inhämtade uppgifterna skulle befinna sig i gott

skick synes visserligen inte tyda på extremt låg standard. I kommentaren till siffrorna säges emellertid, att även dessa ladugårdar i regel tarva vissa förbättringsarbeten för att bli tidsenliga. 24 % av ladugårdarna anses vara i behov av större reparation och resten — 1/3 av samtliga — har befunnits fallfärdiga. Siffrorna äro nästan exakt desamma för de fristående logbyggnaderna. Den lägsta standarden på ekonomibyggnader återfinnes vid jordbruken längs Mjällåns dalgång, ett förhållande, som torde sammanhänga med att ett stort antal av de nuvarande brukningsdelarna förr utnyttjats som fäbodar till hemman, belägna vid Ljustorpsåns dalgång.

Betäffande *gödselvården* kan hänvisas till följande uppgifter från 1932 års jordbruksräkning.

	Med gödselstad utrustade jordbruk i % av samtliga	Med cementerad urinbrunn utrustade jordbruk i % av samtliga
Ljustorps kommun	6·1	0·5
Västernorrlands län	13·0	5·8
Norra Sverige	14·8	5·4

Av siffrorna framgår den extremt låga standarden beträffande gödselvården inom Ljustorps socken vid undersökningstillfället.

Sedan denna tidpunkt har läget givetvis avsevärt förbättrats. Enligt uppgift från hushållningssällskapet var år 1943 12,6 % av brukningsdelarna utrustade med inbyggd gödselstad och 8,7 % med cementerad sådan. Blott ett litet fåtal av de öppna gödselstäderna kan givetvis betecknas som tillfredsställande. Av samtliga gödselstäder har hälften redovisats såsom av medelgod beskaffenhet och 43 % som dåliga.

Helt naturligt befinner sig gödselvården vid de mindre jordbruken på lägre nivå än vid de större. Andelen jordbruk, utrustade med inbyggda och/eller cementerade gödselstäder uppgår i de olika storleksgrupperna till följande siffror:

0·5— 2·0 hektar	14 %
2·1— 5·0 »	19 %
5·1—10·0 »	25 %
10·1—15·0 »	37 %
15·1—20·0 »	40 %

Urinbrunnar förekomma alltjämt blott på ett fåtal gårdar.

Jordbrukets *maskinutrustning* inom området förefaller vara tämligen bristfällig. Följande uppgifter ha införskaffats av hushållningssällskapet beträffande maskinbeståndet.

	Ägaren är ensam om mask.	2—3 delägare	Flera än 3 delägare	Totalt maskinbestånd	I % av antalet gårdar
Slåttermaskin	201	1	—	202	46·2
Skördeapparat till slåttermaskin	32	—	—	32	7·3
Släpräfsa	209	—	—	209	47·8
Hjulräfsa	47	3	—	50	11·4
Självavläggare	8	4	1	13	3·0
Självbindare	4	2	—	6	1·4
Såningsmaskin	71	8	—	79	18·1
Potatisupptagare	15	10	—	25	5·7
Mjölkningsmaskin	13	—	—	13	3·0
Tröskverk	14	8	1	23	5·3
Gödselspridare	20	1	—	21	4·8
Konstgödselspridare	1	1	—	2	0·5
Traktor	[1]2	—	—	2	0·5

Slåttermaskiner och släpräfsor finnas vid ungefär hälften av alla brukningsdelarna och i praktiskt taget samtliga fall står vederbörande som ensam ägare. Av övriga

[1] Varav en s. k. epatraktor.

maskiner förekommer blott såningsmaskiner i någon större omfattning. Antalet självbindare och mjölkningsmaskiner är mycket ringa. Delägarskap är vanligt ifråga om potatisupptagare, tröskverk och självavläggare. Numera utnyttjas rätt allmänt de ambulerande tröskverk, som stå till förfogande.

Av nedanstående översikt framgår de mindre brukningsdelarnas underlägsenhet med avseende på den maskinella utrustningen samt den gemensamma maskinanvändningens omfattning, varigenom denna brist i viss mån kan kompenseras.

Antal med vissa maskiner utrustade brukningsdelar i % av samtliga i resp. storleksgrupp.

Åkerareal, ha	Slåtter-maskin	Självavläggare		Självbindare		Mjölkn.-maskin	Tröskverk	
		A	B[1]	A	B[1]		A	B[1]
0·5— 2·0	4·3	—	—	—	—	—	—	—
2·1— 5·0	93·0	0·5	1·0	—	—	—	9·1	11·7
5·1—10·0	93·9	7·0	11·1	2·0	3·0	11·0	15·2	28·3
10·1—15·0	94·7	5·3	5·3	5·3	10·6	26·3	31·6	42·1
15·1—20·0	100·0	20·0	20·0	20·0	40·0	60·0	—	40·0
20·1—	100·0	50·0	50·0	50·0	50·0	50·0	50·0	50·0

Hushållningssällskapet har även inhämtat *allmänna omdömen om jordens skötsel* vid de olika brukningsdelarna. Denna uppges vara god vid 18 %, medelgod vid 58 % och dålig vid 24 % av samtliga. De flesta illa skötta gårdarna äro till finnandes bland de mindre brukningsdelarna, men såsom mycket anmärkningsvärd måste den omständigheten anses att jordens skötsel uppges vara dålig även vid socknens två största jordbruk. Dessa äro för närvarande utarrenderade.

Jordens skötsel vid brukningsdelar av olika storlek (%).

Åkerareal, ha	God	Medelgod	Dålig
0·5— 2·0	12	53	35
2·1— 5·0	15	63	22
5·1—10·0	26	62	12
10·1—15·0	53	47	—
15·1—20·0	(40)	(60)	—
20·1—	—	—	(100)

F. Skogsbruket.

Skogsbruket är näst efter jordbruket undersökningsområdets viktigaste näringsfång. Ur »Årsbok för Sveriges kommuner» kunna uppgifter erhållas, vilka ge en uppfattning om skogens betydelse för områdets näringsliv. *Skogsfastigheternas taxeringsvärde* utgjorde år 1942 inte mindre än 59,4 % av jordbruksfastigheternas värde mot 50,5 % för hela Västernorrlands län. Värdestegringen för skogsfastigheterna har även under tiden 1933—1942 varit med nära 57 % avsevärt större än för annan fastighet än jordbruksfastighet (14 %). Värdet av jordbruksfastighet (exkl. skogsfastighet) har under samma tid minskats med över 22 %.

Skogsmarkens fördelning på olika *ägarekategorier* framgå av 1938 års fastighetstaxering resp. 1937 års jordbruksräkning. Bolagsskogarna svara i undersökningsområdet för en långt större andel av totala skogsarealen än för hela länet. Bondeskogarnas andel undersiger $^1/_3$.

Ur 1937 års *avverkningsstatistik*[2] erhållas uppgifter om skogsavverkningens fördelning efter sortiment och skogsägargrupper (tab. 11), som ge en ungefärlig bild av produktionsstrukturen inom undersökningsområdets skogsbruk. Siffrorna böra givetvis inte pressas alltför hårt eftersom undersökningen avsåg blott ett enda produktionsår och avverkningen som bekant varierar starkt både med hänsyn till

[1] A = antalet maskiner. B = antalet delägare.
[2] Undersökning angående skogsavverkningen år 1937. Stat. Meddel. Ser. A Band V: 6.

sortiment och till skogsägarkategorier. Ljustorps kommun upptager 1,9 % av länets skogsareal. Sagda år utgjorde avverkningen inom kommunen 1,6 % av totalavverkningen inom länet. Skogsinnehavet och avverkningen fördelade sig efter skogsägargrupper på följande sätt (%):

	Areal skogsmark		Avverkning år 1937	
	Ljustorp	Västernorrlands län	Ljustorp	Västernorrlands län
Kronoskogar	5·6	7·3	5·9	4·8
Övriga allmänna skogar	1·8	1·6	5·9	2·3
Aktiebolagens skogar	60·8	47·2	64·5	40·8
Övriga enskilda skogar	31·8	43·9	29·6	52·1
Samtliga skogar	100·0	100·0	100·0	100·0

Av tabellen framgår, att avverkningen i stora drag motsvaras av skogsarealens fördelning på olika kategorier av skogsägare.

Bolagens avverkning i socknen var år 1937 något större än som motsvaras av deras skogsinnehav, medan motsatsen var fallet beträffande länet som helhet. Huruvida detta sammanhänger med en — tillfällig resp. mera varaktig — överavverkning å bolagsskogarna eller med större produktionsförmåga för dessa kan inte avgöras utan kännedom om de lokala förhållandena. Av distriktsjägmästarens karta över området att döma synes dock en stor del av den bästa skogsmarken befinna sig i enskild ägo.

Ur avverkningsstatistiken framgår även avverkningens fördelning på olika sortiment.

Avverkningen år 1937 efter olika sortiment (%).

	Ljustorps kommun	Västernorrlands län
Timmer	25·1	30·1
Pappersved	63·1	64·8
Brännved	9·6	3·2
Övriga sortiment	2·2	1·9
S:a avverkning	100·0	100·0

Fördelningen var sålunda detta år tämligen likartad i kommunen och hela länet. Brännvedsproduktionen spelade dock en mera framträdande roll för Ljustorp.

Uppgifter om skogens bonitet och rotvärde, den relativa skogstillgången och skogsmarkens taxeringsvärde erhållas ur en redgörelse för 1938 års allmänna fastighetstaxering. Dessa siffror, som tyda på att skogen inom området uppvisar ungefärligen genomsnittlig produktionsförmåga men ger något sämre avkastning, återges och kommenteras nedan s. 93, där jordbrukets ekonomiska ställning belyses närmare.

Beträffande vissa för områdets skogsbruk relevanta förhållanden har distriktsjägmästaren lämnat en rad uppgifter, ur vilka följande må anföras.

Under de två senaste decennierna har inom Ljustorp skötseln av de skogar, som stå under skogsvårdsstyrelsens uppsikt, alltmer förbättrats. Numera är det en sällsynthet att avverkning sker utan föregående utsyning. Bolagen förfoga nu över väl utbildad skoglig personal och bönderna och övriga enskilda skogsägare använda sig så gott som uteslutande av skogsvårdsstyrelsens tjänstemän.

Å de 11 146 ha skogsmark, vilka ägas av mindre skogsägare, ha t. o. m. år 1943 under skogsvårdsstyrelsens medverkan nedanstående åtgärder kommit till utförande:

Röjning i ungskog	1 370 ha
Gallring i yngre skog	5 070 »
Annan avverkning	1 746 »
Hyggesrensning	636 »
Skogsodling	42 »
Skogsdikning	100 »

Några detaljerade sifferuppgifter över bolagens åtgärder finnas ej tillgängliga, men skogsvårdande arbeten bedrivas i ungefär samma omfattning på bolagsskogarna som på bondeskogarna. Under senare år ha bolagen på allvar tagit itu med kultivering av sådana hyggen, som, framför allt å höjdlägen, icke visat sig mottagliga för självföryngring.

Såväl bolags- som bondeskogarna inom Ljustorp äro så gott som uteslutande sammansatta av yngre bestånd. Fullt mogen skog av nämnvärd omfattning finnes endast på ett par bondeskogar. Till övervägande del äro skogarna genomgångna med beståndsvårdande huggningar. För närvarande finnas icke några tillförlitliga siffror rörande tillväxten, men med hänsyn till att avverkningarna numera bedrivas på ett rationellt sätt och så gott som uteslutande i form av beståndsvårdande huggningar torde man med visshet våga påstå, att avverkningen icke överstiger tillväxten.

Ljustorp kan utan tvekan hänföras till de socknar, där behovet av *skogsvägar* är stort. Bristen på vägar är helt naturligt en av orsakerna till att rotvärdet för socknen är lägre än medelrotvärdet för Västernorrlands län. Vinterbasvägarna äro i stort behov av förbättring. Bristen på goda skogsvägar har särskilt gett sig till känna under de sista vedavverkningsåren.

Om skogsbrukets *betydelse för jordbruksbefolkningens sysselsättning* lämnar Nannesons lokalundersökning för Västernorrlads län vissa uppgifter. Nanneson redovisar för jordbruk i olika storleksgrupper dels den del av arbetskapaciteten som åtgår för skogsarbete på brukningsdelen, dels också skogsarbetets betydelse som bisyssla.

Skogsarbetets andel i männens totala arbetskapacitet i jordbruk av olika storlek, Ljustorp, 1938 (%):

	2—5 ha	5—10 ha	10—15 ha
På brukningsdelen	5·2	18·5	28·3
Utanför » [1]	22·2	10·9	3·1
S:a skogsarbete	**27·4**	**29·4**	**31·4**

Skogsarbetet får sålunda ökad betydelse som sysselsättningsfaktor med stigande åker- (och därmed skogs-) areal. Visserligen söka ägarna av de mindre brukningsdelarna kompensera de bristande sysselsättningsmöjligheterna på den egna gården genom arbete utanför brukningsdelen men deras totala sysselsättning i skogsbruk når inte helt upp till samma nivå som för innehavarna av de större jordbruken. För hela kommunen torde skogsarbetets andel i den totala arbetskapaciteten ligga mellan 25 och 30 %.

Beträffande *flottledernas beskaffenhet* och flottningens omfattning ha uppgifter lämnats i distriktsjägmästarens flera gånger omnämnda promemoria. Ljustorpsån, inberäknat Mjällån och övriga biflöden, bildar inom Ljustorp ett flottledssystem av sammanlagt c:a 10 mils längd. Vattendragen äro delvis rätt svårflottade och hela systemet är mycket känsligt för hastiga vårfloder. Flottlederna äro i gott skick. Underhållskostnaderna äro i allmänhet höga.

Flottningens omfattning framgår av nedanstående uppgifter från Sundsvallsbolagens kustförvaltning.

År	Antal flottade bitar	Antal dagsverken
1942	c:a 300 000	c:a 2 000
1943	» 300 000	» 2 400
1944	» 360 000	ännu ej känt

I medeltal har per år sedan 1937 flottats c:a 350 000 bitar, hållande i genomsnitt c:a 3,7 kbf.

[1] Inkl. flottningsarbete.

G. Jordbrukets och skogsbrukets arbetskraftsförhållanden.

Från 1932 års jordbruksräkning ha några uppgifter hämtats rörande dels antalet yrkesverksamma familjemedlemmar dels antalet lejda arbetare. Nämnas bör, att dessa uppgifter avse blott gårdar med minst 2 ha åkerareal och torde inte ens för dessa få anses vara fullständiga. Den lejda arbetskraftens betydelse för områdets jordbruk är av naturliga skäl mycket ringa. Den procentuella andelen av lejd arbetskraft (anställd under minst hälften av arbetstiden) av totalantalet inom jordbruket sysselsatta stannade för män vid 9 % och för kvinnor vid 8 %. Motsvarande siffror samma år voro för Västernorrlands län 12 resp. 17 %.

I Nannesons lokalundersökning redovisas den lejda manliga arbetskraftens arbetskapacitet inom jordbruk av olika storlek. Denna uppgick till nedanstående andel av männens totala arbetskapacitet.

Vid jordbruk med	2— 5 hektar	5·0 %
» »	5—10 »	17·9 %
» »	10—15 »	25·6 %

Det förefaller troligt, att den lejda arbetskraften vid de större brukningsdelarna i viss omfattning sysselsättes med skogsarbete.

En helt annan bild av den lejda arbetskraftens betydelse erhålles av hushållningssällskapets, på material från arbetsblockorganisationen grundade uppgifter. Enligt dessa skulle år 1943 i socknen funnits allenast 16 lejda arbetare inom jordbruket, varav 7 manliga och 9 kvinnliga. Eftersom en minskning i antalet lejda arbetare av denna omfattning på blott fem år förefaller osannolik även då hänsyn tages till den starka utflyttningen under krigsåren kan det förmodas, att definitionen av begreppet »lejd arbetskraft» inte varit densamma i de båda undersökningarna. Sålunda kan det tänkas, att i hushållningssällskapets undersökning till denna grupp hänförts uteslutande personer, som varit anställda i jordbruket under hela året, vilket torde vara relativt sällsynt. Å andra sidan kan i Nannesons undersökning även en del personer ha räknats till den lejda arbetskraften, som i själva verket varit verksamma i hushållsarbete eller övervägande sysselsatta i skogsbruket. Under alla förhållanden synes en jämförelse mellan de bägge undersökningarna inte vara möjlig.

Utan tvekan har dock en minskning i antalet anställda i jordbruket ägt rum under senare år. I hushållningssällskapets promemoria talas om besvärande brist på lejd arbetskraft i synnerhet under skördetiden och för hushållsarbetet. I distriktsjägmästarens rapport omnämnes stor brist på arbetskraft i skogen, särskilt under åren 1941—42. En viss mildring häri synes ha inträtt genom en något jämnare säsongfördelning av skogsarbetet.

På anmodan av 1942 års jordbrukskommitté har jägmästare Hadar Olsson vid Sundsvallsbolagens Förvaltnings AB verkställt en undersökning av skogsbrukets behov av arbetskraft inom Ljustorps socken, enkannerligen inom denna sockens norra del, vilken del i huvudsak består av bolagsmarker. Resultatet av denna utredning återges nedan in extenso.

»Beträffande intensiteten inom bolagsskogarna i Ljustorps socken kunna vi utgå från, att dessa ur geografisk synpunkt äro så välbelägna i förhållande till Sundsvallsdistriktets industrier, att ett intensivt skogsbruk därstädes även i fortsättningen kommer att bedrivas. Fördelen med sådan skogsskötsel är ej enbart att gagnvirkesdugliga sortiment för massafabriker och sågverk kunna uttagas, utan jämväl allt avfalls- och röjningsvirke kan tillvaratagas till vedbränslen o. dyl. Vidare kunna dessa skogar ävenledes förse industrien med behövliga kvantiteter kol. En skillnad mellan det intensiva skogsbruket inom Ljustorps socken och det extensiva, vilket sistnämnda på grund av avsättningssvårigheter och dyl. ej exempelvis kan tillvaratagas avfalls- och röjningsvirket, ger vid handen, att en skog eller ett skogskomplex, varå intensiv

vård förefinnes, har behov av större mängd arbetskraft. Dagsverksåtgången per har är nämligen avsevärt större där vedsortiment kunna uttagas, än vid sådana beståndsvårdande huggningar, varest röjningsvirket nedhuggas och får kvarligga på marken.

Den utbyggnad av vägnätet inom bolagsskogarna i Ljustorp, som redan är verkställd, samt de förslag, som i samråd med Länets Skogsvårdsstyrelse äro upprättade, styrker det ovan gjorda påståendet, att skogsvården inom socknen ävenledes framdeles kommer att ytterligare intensifieras.»

Bolagens innehav av skogsmark inom norra sockendelen framgår av efterföljande tablå.

Produktiv mark ha	Impediment ha	Summa ha	Medelbonitet enl. indelningshandl.
14 477	332	14 809	2·2

Enligt en av jägmästare Ronge verkställd utredning har arbetskraftsbehovet per har prod. mark beräknats enligt nedan.

Län el. länsdel *Västernorrland.*	Genomsnittsbonitet enl. riksskogstax. kbm	Arbetskraftsbehov dagsv. pr ha
Fjällsjö tingslag	1·8	1·6
Ramsele—Resele	2·0	1·8
Övriga länet	2·2	2·0

»Den här ovan omförmälda dagsverksåtgången vid olika boniteter grundar sig på systematiska undersökningar, varför densamma ävenledes bör vara representativ för den del av Ljustorp, som här avhandlas. Enär medelboniteten inom Ljustorpsdelen uppgår till 2,2 fm^3 har blir följaktligen det sammanlagda årliga arbetskraftsbehovet 14 477 har produktiv mark × 2 dagsverken per år/har eller *28 954 dagsverken.*

Jordbrukets behov av arbetskraft har, under hänsvisning till samma författare och källa som ovan är angivet, beräknats till 25 mansdagsverken per har åker och år.

Enligt verkställd utredning uppgår den totala åkerarealen inom norra delen av Ljustorps socken till

för arbetaresmåbruk	122 ha
för s. k. ofullständiga jordbruk	161 »
eller tillhopa	**283** ha åker

Det årliga manliga arbetskraftsbehovet blir
283 har × 25 dagsverken per år eller
7 075 dagsverken per år.
Det totala arbetskrafsbehovet per år skulle följaktligen bliva

för skogsbruket	28 954 dagsverken
för jordbruket	7 075 »
eller tillhopa	**36 029** dagsverken per år

För att erhålla uppgift om den arbetsdugliga manuella befolkningen inom undersökningsområdet hava vi verkställt en folkräkning. Denna folkräkning har uppdelats i åldersklasser och fastighetsägargrupper. Inventeringen omfattar följande byar: Bredsjön, Lagfors, Laxsjö samt en åbo på V:a Roten. Till kategorin småbrukare ha hänförts sådana fastighetsägare, som äro innehavare av fastigheter av »Arbetaresmåbruks karaktär» samt till »ofullständiga jordbruk», sådana som enligt missvisande, men dock vedertagen terminologi äro ägare till eller brukare av jord med tilldelad husbehovsskog.

Inventeringsresultatet framgår av efterföljande tablå.

Kategori	Åldersgrupp 18—24	25—34	35—49	50—60	Summa
Småbrukare	1	6	7	7	21
Ofullständiga jordbruk	1	3	17	4	25
Arbetare utan jordbruk	17	10	8	6	41
Summa	**19**	**19**	**32**	**17**	**87**

I förestående sammanställning ingå som synes ej män över 60 år, vilkas antal uppgå till 23 st., samt ej heller den vid Lagfors och Rundbacken tjänstgörande kraftverkspersonalen.

För beräkning av effektiv arbetstid per arbetare och år refereras åter till tidigare åberopad utredning, — Ronge — varvid han gjort följande sammanställning.

Söndagar och helgdagar	c:a 75 dagar	
Spilltid, resdagar, ev. sjukdagar m. m.	» 40 »	115 dagar
återstår effektiv arbetstid		250 »
	Summa	**365** dagar

Med förestående utgångsläge kan följaktligen den bofasta befolkningen inom området prestera

Kategori		Antal dagsverken Jordbruk	Skogsbruk	Summa
Småbrukare	21 st.	3 050	2 200	5 250
Ofullständiga jordbruk	25 st.	4 025	2 225	6 250
Arbetare utan jord	41 st.	—	10 250	10 250
	Summa	**7 075**	**14 675**	**21 750**

Med de beräkningsgrunder som ovan äro gjorda visar det sig att en brist på arbetskraft för skogsbrukets behov förefinnes med 14 279 dagsverken per år eller efter 250 effektiva arbetsdagar per år 57 st. manliga arbetare.

I detta sammanhang bör anmärkas, att samtliga inom undersökningsområdet boende arbetare upptagits som fullgoda sådana. Någon reduktion för arbetsoförmögna arbetare har ej blivit gjord.»

Arbetsförtjänsten.

»Samtliga de arbeten som inom skogsbruket utföras, såväl dags- som ackordsarbeten, äro kollektivavtalsreglerade, varför jag saknar anledning närmare ingå på detta spörsmål. Som avtalsslutande part förutom skogsbolagen är Svenska Skogs- och Flottningsarbetareförbundet samt Riksförbundet Landsbygdens folk — RLF —.

Som av förestående utredning framgår kan den bofasta befolkningen inom skogsdelen, med den numerär som för närvarande förefinnes, ej medhinna de arbeten, som skogsbruket kan erbjuda, utan underskottet måste nu som tidigare fyllas genom arbetskraft från andra håll.

I detta sammanhang vill jag med några ord beröra den nu förefintliga fastighetsbildningen.

Samtliga bolagets tidigare ägda arrendegårdar äro avstyckade enl. 1927 års avstyckningsförordning samt flertalet självägda torp hava erhållit sina skogsrättigheter utbrutna genom tilldelning av vederlagsmark. Den fastighetsbildning som sålunda uppstått är i full överensstämmelse med sistnämnda avstyckningsförordning och utgör i stort ett konfirmerande av tidigare bestående bebyggelse. En ev. sammanslagning av en del av de i slutet av 1800-talet bildade torpen skulle kunna tänkas, men att i övrigt sammanlägga brukningsdelar för erhållande av större brukningsenheter kan ej vara till nytta för den bofasta befolkningen. Den form av

fastighetsbildning, som enl. 1927 års lag bildats, är, enligt mitt förmenande, ändamålsenligt och tillgodoser på ett lämpligt sätt det arbetskraftsbehov, som tarvas för såväl skogs- som jordbruk.

Befolkningens framtida utkomstmöjligheter böra, med stöd av förestående, kunna bedömas som förmånliga, varför någon »flykt från landsbygden» ej kan dikteras av brist på arbete, utan om så blir fallet måste detta bero på andra omständigheter, då främst den rekrytering av industriarbetare, som alltid förekommer från samtliga intill industrierna närbelägna socknar.

Som sammanfattning av vad ovan är sagt framgår

att för norra delen av Ljustorps socken föreligger f. n. brist på arbetskraft;

att den bofasta befolkningen framdeles kommer att erhålla betryggande existens genom de arbetsmöjligheter som skogshanteringen kan erbjuda;

att underskott på arbetskraft nu som tidigare måste täckas med folk från andra delar av socknen eller kringliggande socknar;

att den på senare tid verkställda fastighetsbildningen är till gagn för befolkningen.»

Ehuru denna utredning för socknens norra del synes tyda på en avsevärd brist på arbetskraft — detta dock endast under förutsättning, att skogsvårdsåtgärderna inom socknen bedrives med den intensitetsgrad som ligger till grund för de av Ronge uppgivna arbetsåtgångstalen — förefaller det å andra sidan befogat att för hela socknens småbruk tala om en permanent »överbefolkning» av socknens småbruk.

Detta omdöme kan stödjas på Nannesons lokalundersökning. Genom att beräkna dels den för löpande jordbruksdriften disponibla arbetskraften, dels brukningsdelarnas normala arbetskraftsbehov (båda serierna uttryckta i mansdagsverken som enhet) erhåller Nanneson en relation, som han benämner »*arbetsförbrukningsindex*» och vilken sålunda anger graden av arbetskraftens utnyttjande. Arbetsförbrukningsindex utgör för brukningsdelar av olika storlek:

209	för gårdar	med	2— 5	hektar	åker	
127	»	»	5—10	»	»	och
109	»	»	10—15	»	»	

Härav följer, att vid de mindre jordbruken mindre än hälften av den för jordbruksdriften disponibla arbetskraften kan utnyttjas. Överskottet, den latenta arbetslösheten, är visserligen avsevärt mindre vid de större brukningsdelarna, men kvarstår t. o. m. vid gårdarna med 10—15 hektar åkerareal (vilka i det Nannesonska materialet disponera över i genomsnitt 84 ha skogsmark). Blott i en av de av honom undersökta åtta västernorrländska socknarna utnyttjades den disponibla arbetskraften ännu mindre effektivt än i Ljustorp.

H. Avsättningen av jordbruks- och skogsbruksprodukterna.

Inga uppgifter ha kunnat erhållas om saluproduktionens omfattning och avsättningsvägarna utom beträffande mjölken, vilken levereras till Timråortens mejeriförening. — Anslutningen till olika ekonomiska föreningar framgår av följande översikt.

Antalet medlemmar i:

Medelpads lantmannaförbund	Nedre Norrlands slakteriförening	Vivsta mejeriförening	Medelpads skogsägareförening	Ljustorps jordbrukskassa[1]
63	261	212	77	416

[1] Härav c:a 15 lägenhetsägare.

Undersökningsområdets *läge ur kommunikationssynpunkt* präglas helt av brukningsdelarnas belägenhet i de långsträckta dalgångarna, som samtidigt hysa socknens enda landsvägar. Sämst är läget givetvis för de längst upp i Ljustorpsåns dalgång belägna gårdarna (norr om Bredsjön), varifrån avståndet till Indasälvens mynning är omkring fem mil. För flertalet jordbruk torde dock avståndet till avsättningsorterna, industrierna vid Indalsälven, Fagervik, Vivsta m. fl., stanna vid hälften av denna sträcka.

Under senare år ha allmänna vägar byggts och dragits så, att samtliga byar beröras av dem. Ytterligare 4 vägar äro åt söder eller sydväst stakade, nämligen: Slättmon—Lidens kyrka, 13 km, Bredsjön—Östloning, 16 km, Myckelsjö—Skälljom, 6 km, och Aspen—Myckelsjö, 6 km. Härigenom erhåller Ljustorp förbindelse med landsvägen längs Indalsälven. Av särskild betydelse för jordbrukarna blir vägen till Liden, där veterinären är bosatt. Det är dock mycket ovisst, när dessa vägar komma till utförande.

För att klargöra fastigheternas läge i förhållande till allmänna landsvägen ha gårdarna hänförts till 5 grupper.

Grupp A:	Gården	ligger invid landsvägen	41·2 %
B:	»	har egen kortare utfartsväg	12·8 %
C:	»	ligger vid byväg; allmän vinterväghållning förekommer ej	25·6 %
D:	»	ligger vid byväg, men ett stycke från densamma	14·7 %
E:	»	väg saknas	5·7 %

Undersökningsområdet beröres inte av någon järnvägslinje, men från Stavrevikens station leder ett stickspår fram till omedelbar närhet av sockengränsen, så att socknen praktiskt taget har järnvägsförbindelse med Sundsvallsdistriktet.

Statens järnvägar har dels en busslinje mtllan Stavrevikens station och Bredsjön, dels en lastbilslinje för befordran av gods över Stavreviken till Sundsvall. Längs Mjällådalen gå de bussar, som trafikera sträckan Sundsvall—Sollefteå.

Den senare linjen har en daglig tur i vardera riktningen. Den route, som upprehålles av Statens järnvägar, är lagd så, att vissa turer gå den sydliga vägen över Edsåker och vissa turer den nordligare över Åsäng. Postbil går dagligen från Stavreviken till Bredsjön. Mjölktransporten ombesörjes av Timråortens mejeriförening.

Som helhet betraktat förefalla kommunikationsförhållandena för Ljustorps kommun inte vara utpräglat ogynnsamma. Att vägnätet är glest torde inte vara av avgörande betydelse för jordbruket, eftersom få brukningsdelar ligga på längre avstånd från de två huvudstråken. Däremot inverkar vägnätets gleshet, såsom tidigare påpekats, oförmånligt på skogsbruket.

I. Jordbrukets ekonomiska ställning.

De uppgifter om jordbrukets ekonomiska ställning, som i den officiella statistiken redovisas kommunvis, äro mycket fåtaliga. Ett sammanfattande uttryck för produktionens naturliga förutsättningar och avsättningsförhållanden utgör det *taxeringsvärde,* som åsättes jordbruksfastigheterna. Ur den undersökning av taxeringsutfallet som verkställdes på grundval av 1938 års allmänna fastighetstaxering (SOU 1943: 23) kunna följande uppgifter hämtas:

		Taxeringsvärde per ha, kr.			
	Åker	Skogsmark	Bonitet	Rotvärde	Relativ skogstillgång
Ljustorps kommun	890	18·1	2·23	2·67	0·72
Västernorrlands län	1 154	18·5	2·12	2·90	0·68

Det är givetvis vanskligt att rätt tolka taxeringsvärdet å åkerjorden inom ett norrlandslän, eftersom jordbruksfastigheterna där i regel äro så små, att byggnadernas värde i hög grad påverkar det åsatta taxeringsbeloppet, samtidigt som åkerns vär-

de träder tillbaka för värdet av skogsmarken. I vårt fall ligger åkerns taxeringsvärde dock så långt nedanför länsgenomsnittet (ett lägre värde förekommer för 2 av länets 63 kommuner), att förhållandet bör tolkas som ett uttryck för extremt oförmånliga driftsvillkor. Eftersom de naturliga förutsättningarna icke äro ogynnsamma — i den geologiska beskrivningen betecknas Ljustorpsådalens jordmån som bördig — torde det låga taxeringsvärdet i främsta rummet återspegla ekonomibyggnadernas undermåliga beskaffenhet, men i viss mån också den låga tekniska standarden i allmänhet liksom det jämförelsevis långa avståndet till avsättningsorten.

Beträffande skogsmarkens taxeringsvärde äro förhållandena inom Ljustorp inte lika extrema. Boniteten ligger t. o. m. något över länsgenomsnittet medan rotvärdet understiger detsamma. Det sistnämnda förhållandet torde vara ett uttryck för relativt oförmånliga utdrivnings- och transportförhållanden inom undersökningsområdet.

Anslutningen till områdets jordbrukskassa år 1937 och det till medlemmarna utlånade beloppet framgår av en officiell publikation, »Jordbrukskassorna och centralkassorna för jordbrukskredit åren 1924—1937» (Stat. Medd. Ser. A. Band V: 5). Av socknens jordbrukare voro sagda år inte mindre än omkr. 78 %[1] anslutna till Ljustorps jordbrukskassa mot en anslutningsprocent av blott 44 % för hela Västernorrlands län. Det utlånade beloppet per ansluten medlem uppgick samma år till 1 029 kr. i Ljustorp och till 959 kr. i hela länet. Jordbrukskreditkasserörelsens större utbredning och omfattning i undersökningsområdet kan tänkas tyda på ett större lånebehov därstädes eller på mera begränsade möjligheter att tillgodose kreditbehovet genom andra låneinstitut. Några säkra slutsatser härom äro givetvis inte möjliga utan noggrann kännedom om övriga kreditinstituts utlåning till jordbrukare i Ljustorps socken.

II. Sammanfattning av inom området konstaterade brister, som vidlåda näringslivet.

Av den lämnade redogörelsen har framgått, att undersökningsområdets näringsliv uppvisar ett flertal brister. En grundläggande brist, som dock med hänsyn till socknens naturliga förutsättningar torde vara svår för att icke säga omöjlig att avhjälpa, utgöres av näringslivets ensidiga, i mycket väsentlig grad på skogen baserade inriktning. Härigenom begränsas de mindre jordägarnas möjligheter att förvärva behövliga biinkomster till vad skogsbruket kan erbjuda av arbetstillfällen. Områdets stödjordbruk och näringsliv i allmänhet får på grund härav en prägel av stark konjunkturkänslighet.

Andra konstaterade brister torde däremot kunna mildras eller helt avhjälpas genom lämpliga åtgärder. På grundval av vad som tidigare anförts samt med ledning av från hushållningssällskapet lämnade uppgifter sammanfattas de mera väsentliga av dessa brister i följande punkter.

1. Ingen förädlingsverksamhet i industriell skala, varken beträffande jordbruks- eller skogsprodukter förekommer inom området, som sålunda saknar bl. a. mejeri, kvarn och träförädlingsindustri. Hantverket synes vara föga utvecklat. Ehuru det ur arbetsmarknadssynpunkt torde vara av underordnad betydelse kan bristen på reparationsverkstäder för inom jord- och skogsbruk använda maskiner och redskap påpekas.

---

[1] Det exakta antalet anslutna medlemmar framgår inte av den redovisade statistiken. Bland medlemmarna återfinnes nämligen sannolikt ett avsevärt antal personer, som icke äro ägare och brukare av jordbruksfastighet. Här har antagits, att andelen av dylika personer varit densamma i Ljustorps socken som i hela Västernorrlands län.

2. Bostadsstandarden är låg. En mycket stor del av lägenheterna är i behov av omfattande reparation eller betecknas som fallfärdiga. Elektriskt ljus saknas i många fall. Vattenförhållandena äro ofta inte ordnade på ett tillfredsställande sätt.

3. Om jordbrukarnas yrkesutbildning ha inga uppgifter kunnat erhållas. Beträffande skogsarbetare ha instruktionskurser i redskapsvård m. m. anordnats, vilket visat sig välbehövligt. Ordnad bokföring, såväl inom det egentliga jordbruket som i skogsbruket, är ett önskemål, som dock förutsätter kursverksamhet eller intensifiering av andra undervisnings- och upplysningsformer.

4. Ett av jordbrukets driftsekonomiska kärnproblem torde utgöras av talrika brukningsdelars otillräckliga eller helt obefintliga skogsinnehav. Härigenom och med hänsyn till avsaknaden av all industriell verksamhet inom området är antalet ofullständiga jordbruk i området mycket betydande med allt vad detta innebär av ekonomiska och sociala problem.

5. Tillgången på fullgod betesmark är otillräcklig. Att skogsbetet helt dominerar är ur både jordbruksekonomisk och skogsvårdssynpunkt av ondo.

6. Det kan ifrågasättas, huruvida servitutsrättigheterna utgöra den lämpligaste vägen att avhjälpa bristen på skogs- och betesmark. Institutionens fördelar böra avvägas mot dess nackdelar, däribland servitutens roll som ett allvarligt hinder för rationell skogsskötsel.

7. Av det granskade materialet att döma är områdets arronderingsproblem väsentligen ett skogsproblem. I synnerhet inom bondeskogarna förekomma ofta ekonomiskt olämpliga ägofigurer.

8. Jordbrukets tekniska utrustning har befunnits vara i flera avseenden bristfällig. Ekonomibyggnaderna äro ofta undermåliga och gödselvården befinner sig i regel på låg nivå.

9. Maskinbeståndet torde blott i enstaka fall vara ur driftsekonomisk synpunkt tillfredsställande. Den gemensamma maskinanvändningens stora betydelse bör i detta sammanhang framhävas. Denna lösning av småbrukets mekaniseringsproblem har uppenbarligen tillgripits i alltför få fall.

10. Om produktionsinriktningens ändamålsenlighet är det svårt att av undersökningsmaterialet erhålla en klar bild. Dock förefaller det, som om de naturliga förutsättningarna vore på många håll gynnsamma för potatisodling, som måhända kunde ökas på bekostnad av andra grödor, vilka uppvisa lägre skördeavkastning. Beträffande kreatursskötseln är det ringa beståndet av svin, får och höns påfallande. Nötkreatursskötseln bedrives i stor utsträckning i extensiv form med låg mjölkavkastning och ringa mejerileveranser. Anslutningen till mjölkkontrollverksamheten är mycket ringa. Det kan ifrågasättas, huruvida foderstaterna äro lämpligt sammansatta.

11. Beträffande skogsbruket har tidigare berörts den otillräckliga yrkesutbildningen, servitutsfrågan och arronderingsproblemet.

Härutöver må framhållas, att avverkningsmetoderna i vissa fall torde kunna rationaliseras, i främsta hand genom förbättring av redskapen och utbyggande av vägnätet. En ökning av sommaravverkningarna skulle leda till en jämnare sysselsättning av arbetskraften.

Trots bristen på arbetskraft i vissa verksamhetsgrenar torde området med sin nuvarande produktionsstruktur kunna karakteriseras som överbefolkat i den meningen, att befolkningen på de talrika ofullständiga brukningsdelarna icke kan finna en rimlig ekonomisk bärgning.

TABELLER.

(Undersökningsområde I.)

Tab. 1. Medeltemperatur och medelnederbörd vid Lagfors i Ljustorps socken av Västernorrlands län (1901—1930).

Medeltemperatur.

Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	Året
− 7·8	− 6·5	− 3·0	+ 1·6	+ 6·7	+ 11·7	+ 15·0	+ 12·9	+ 8·2	+ 2·8	− 2·8	− 6·7	+ 2·7

Medelnederbörd.

Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	Året
41	22	25	30	56	50	62	81	60	65	49	43	584

Källa: Enl. meddelande från Meteorologiska anstalten.

Tab. 2. Folkmängden och dess sammansättning inom Ljustorps socken av Västernorrlands län, 1930, 1940 och 1943.

Folkmängden [1]			Folkmängdens fördelning efter kön 1930 [2]			Folkmängdens fördelning efter kön 1940 [2]			Antalet män per 1 000 kvinnor	
1/1 1930	1/1 1938	1/1 1943	Män	Kvinnor	S:a	Män	Kvinnor	S:a	1930	1940
2 617	2 554	2 361	1 345	1 244	2 589	1 304	1 184	2 488	1 081	1 101

Källa: [1] »Årsbok för Sveriges kommuner». — [2] Folkräkningarna.

Tab. 3. Folkmängdens ålderssammansättning år 1940 (i %) i Ljustorps socken av Västernorrlands län.

Män i åldern			Kvinnor i åldern			Män per 1 000 kvinnor inom gruppen 15—65 år	Antalet gifta kvinnor i åldern 15—45 år per 1 000 invånare
0—15	15—65	65—	0—15	15—65	65—		
25	67	8	26	64	10	1 145	99

Källa: 1940 års folkräkning.

Tab. 4. Befolkningens yrkesfördelning, 1940 i Ljustorps socken av Västernorrlands län.

	Total befolkning	Därav tillhörande yrkesgrupp					Antalet yrkesutövare
		I	II	III o. IV	V	VI o. VII	
a) absoluta siffror:	2 488	1 855	277	105	52	199	1 034
b) relativa siffror:	100	75	11	4	2	8	42
Länets landsbygd	100	45	33	12	4	6	38

Grupp I = Jordbruk och binäringar
II = Industri och hantverk
III = Samfärdsel
IV = Handel
Grupp V = Allm. förvaltningstjänst och fria yrken
VI = Husligt arbete
VII = Ospecificerad verksamhet

Källa: 1940 års folkräkning.

Tab. 5. Fastigheternas taxeringsvärde, 1933 och 1942 i Ljustorps socken av Västernorrlands län.

	Taxeringsvärde 1 000-tal kronor			Summa	Jordbruksfastighet i % av hela värdet	Skogsfastighet i % av jordbruksfastighet
	Jordbruksfastighet	Därav skogsfastighet	Annan fastighet			
a) 1933:	4 030·6	1 695·9	867·0	4 897·6	82·3	42·1
b) 1942:	4 468·8	2 655·4	985·5	5 454·3	81·9	59·4

Källa: »Årsbok för Sveriges kommuner», åren 1934 och 1943.

Tab. 6. Jordbrukarnas biinkomster i Ljustorps kommun, år 1943.

Åkerareal, ha	Samtliga bruknings-delar	Härav med biinkomster	Endast skogs- o. flottnings-arbete	Härav i egen skog	Skogs- o. flottn.-arb. i kombination med annan bisyssla	Härav i egen skog	Andra bisysslor
0·5— 2·0.....	113	84	49	4	11	—	24
2·1— 5·0.....	202	165	118	23	28	5	19
5·1—10·0.....	99	85	75	37	6	1	4
10·1—15·0.....	19	19	19	12	—	—	—
15·1—20·0.....	5	5	5	2	—	—	—
20·1	2	1	11	—	—	—	—
Samtliga	**440**	**359**	**267**	**78**	**45**	**6**	**47**

Källa: Av Västernorrlands läns hushållningssällskap verkställd undersökning.

Tab. 7. Arbetsåtgången för olika bisysslor vid brukningsdelar av olika storlek, Ljustorps kommun 1943.

Åkerareal, hektar	½ mån.	1 mån.	1½ mån.	2–3 mån.	3–4 mån.	4–6 mån.	6–8 mån.	8–10 mån.	10–11 mån.	11 mån.	12 mån.	Uppgift saknas	S:a jordbruk med redovisad bisyssla
a. Endast skogs- eller flottningsarbete.													
0·5— 2·0	—	—	—	1	2	11	3	12	1	2	17	—	49
2·1— 5·0	—	2	—	16	10	54	14	11	2	—	9	—	118
5·1—10·0	2	2	—	32	18	17	2	1	—	—	1	—	75
10·1—15·0	—	—	—	8	10	1	—	—	—	—	—	—	19
15·1—20·0	—	—	—	4	1	—	—	—	—	—	—	—	5
20·1—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Samtliga	**2**	**4**	—	**62**	**41**	**83**	**19**	**24**	**3**	**2**	**27**	—	**267**
b. Skogs- och flottningsarbete i kombination med annan sysselsättning.													
0·5— 2·0	—	—	—	—	—	1	1	2	4	—	3	—	11
2·1— 5·0	—	—	—	2	1	4	6	6	2	—	7	—	28
5·1—10·0	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	3	—	6
10·1—15·0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15·1—20·0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20·1—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	—	—	—	**2**	**1**	**6**	**8**	**9**	**6**	—	**13**	—	**45**
c. Enbart annan sysselsättning.													
0·5— 2·0	—	—	—	—	—	—	3	3	—	—	14	4	20
2·1— 5·0	—	1	—	1	—	3	1	1	—	—	12	—	19
5·1—10·0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	3
10·1—15·0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15·1—20·0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20·1—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	—	**1**	—	**1**	—	**3**	**4**	**4**	—	—	**29**	**5**	**42**
Samtliga bisysslor.													
0·5— 2·0	—	—	—	1	2	12	7	17	5	2	34	4	80
2·1— 5·0	—	3	—	19	11	61	21	18	4	—	28	—	165
5·1—10·0	2	2	—	32	18	18	3	2	—	—	7	1	84
10·1—15·0	—	—	—	8	10	1	—	—	—	—	—	—	19
15·1—20·0	—	—	—	4	1	—	—	—	—	—	—	—	5
20·1—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Samtliga	**2**	**5**	—	**65**	**42**	**92**	**31**	**37**	**9**	**2**	**69**	**5**	**354**

Källa: Av Västernorrlands hushållningssällskap verkställd undersökning.

Tab. 8. Arealens fördelning efter ägoslag 1927 och 1937 i Ljustorps socken av Västernorrlands län.

	År 1927		År 1937	
	Absoluta tal (ha)	Relativa tal (%)	Absoluta tal (ha)	Relativa tal (%)
Åker	1 829	4·0	1 813	3·9
Slåtteräng	1 016	2·2	852	1·8
Kultiverad betesäng	—	—	4	0·0
Annan betesäng	738	1·6	814	1·7
Skogsmark	36 396	78·8	34 910	74·3
Övrig mark	6 164	13·4	8 627	18·3
Summa	**46 143**	**100·0**	**47 020**	**100·0**
Antal brukningsdelar	388	—	407	—
Antal lägenheter	10	—	20	—

Källa: 1927 och 1937 års jordbruksräkningar.

Tab. 9. Antalet brukningsdelar i olika storleksklasser år 1932 i Ljustorps socken av Västernorrlands län.

Åkerareal (ha)	Absoluta tal	Relativa tal %
0·26— 1	28	7·0
1 — 2	89	22·5
2 — 5	155	39·1
5 — 10	101	25·5
10 — 20	21	5·3
20 — 30	—	—
30 — 50	1	0·3
50 —100	1	0·3
Över 100	—	—
Summa	**396**	**100·0**
Antal lägenheter	7	
Genomsnittlig åkerareal per brukningsdel (ha)	4·6	

Källa: 1932 års jordbruksräkning.

Tab. 10. Åkerjordens användning 1927 och 1937, Ljustorps socken av Västernorrlands län.

	År 1927		År 1937	
	Absoluta tal (ha)	Relativa tal (%)	Absoluta tal (ha)	Relativa tal (%)
Höstvete	—	—	1	0·8
Vårvete	—	—	13	—
Höstråg	11	1·1	6	0·5
Vårråg	10	—	3	—
Korn	241	13·2	193	10·6
Havre	171	9·3	142	7·8
Blandsäd	66	3·6	36	2·0
Baljväxter	1	0·1	1	0·1
Potatis	132	7·2	100	5·5
Foderrotfrukter	13	0·7	4	0·2
Grönfoder av säd	67	3·7	50	2·7
Vall till slåtter och fröskörd	1 089	59·5	1 229	67·8
Betesvall			12	0·7
Andra växtslag	3	0·2	1	0·1
Helträda	25	1·4	13	0·7
Obrukad åker			9	0·5
Summa åkerjord	**1 829**	**100·0**	**1 813**	**100·0**

Källa: 1927 och 1937 års jordbruksräkningar.

Tab. 11. Avverkning efter sortiment och skogsägargrupper år 1937.[1]

	Allmänna skogar				Aktiebolagets skogar			
	Timmer	Pappersved	Övr. sort.	S:a	Timmer	Pappersved	Övr. sort.	S:a
Ljustorp	2 831	1 428	—	4 259	10 490	33 082	2 953	46 525
Västernorrland.	129 307	178 235	9 192	316 734	532 048	1 185 295	95 677	1 813 020

	Övriga enskilda skogar				Samtliga skogar				
	Timmer	Pappersved	Övr. sort.	S:a	Timmer	Pappersved	Bränneved	Övr. sort.	S:a
Ljustorp	4 752	10 983	5 594	21 329	18 073	45 493	6 894	1 653	72 113
Västernorrland.	677 030	1 518 351	122 470	2 317 851	1 338 385	2 881 881	140 824	86 515	4 447 605

[1] Uppgifter i fm^3 verklig massa med bark.

Källa: Undersökning angående skogsavverkningen år 1937.

Tab. 12. Arbetskapaciteten och arbetskraftens användning i Ljustorps socken vid brukningsdelar av olika storlek 1938.

	2—5 ha	5—10 ha	10—15 ha
Arbetskapacitet i mansdagsverken			
Brukaren	246	237	294
Söner och övriga familjemedlemmar	160	186	238
Summa	**406**	**423**	**532**
Avgår för sjukdom och allm. uppdrag	4	15	6
Återstår för manl. familjemedlemmar	**402**	**408**	**526**
Drängar	2	14	37
Daglönare	19	75	144
Total arbetskapacitet	**423**	**497**	**707**
Kvinnodagsverken i lantbr.	118	177	213
Arbetskraftens användning, mdv.			
A. Utanför brukningsdelen			
Flottning	17	6	3
Vägarbete	1	3	—
Skogsarbete	77	48	19
Annat arbete	43	39	6
Summa	**138**	**96**	**28**
B. På brukningsdelen			
Nyanläggningsarbeten	2	1	1
Skogsarbete	22	92	200
Jordbruket, saldot	261	308	478
Summa	**285**	**401**	**679**
För den löpande jordbruksdriften disponibel arbetskraft i mdv.			
Manlig arbetskraft mdv.	261	308	478
Kvinnlig arbetskraft red. mdv.	71	106	127
Summa mdv.	**332**	**414**	**605**
Normalt arbetsbehov	159	326	557
Arbetsförbrukningsindex	209	127	109

Källa: L. Nanneson, Utredning om jordbruksbefolkningens utkomstmöjligheter i Västernorrlands län. Härnösand 1940.

Fig. 1. Ljustorp.

Skala 1 : 100 000.

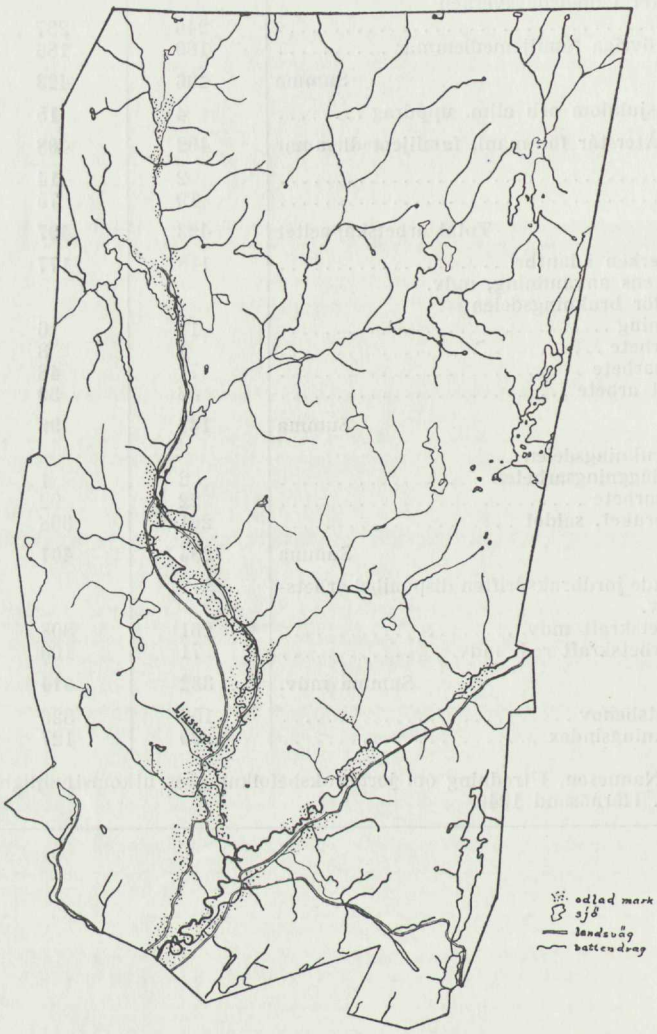
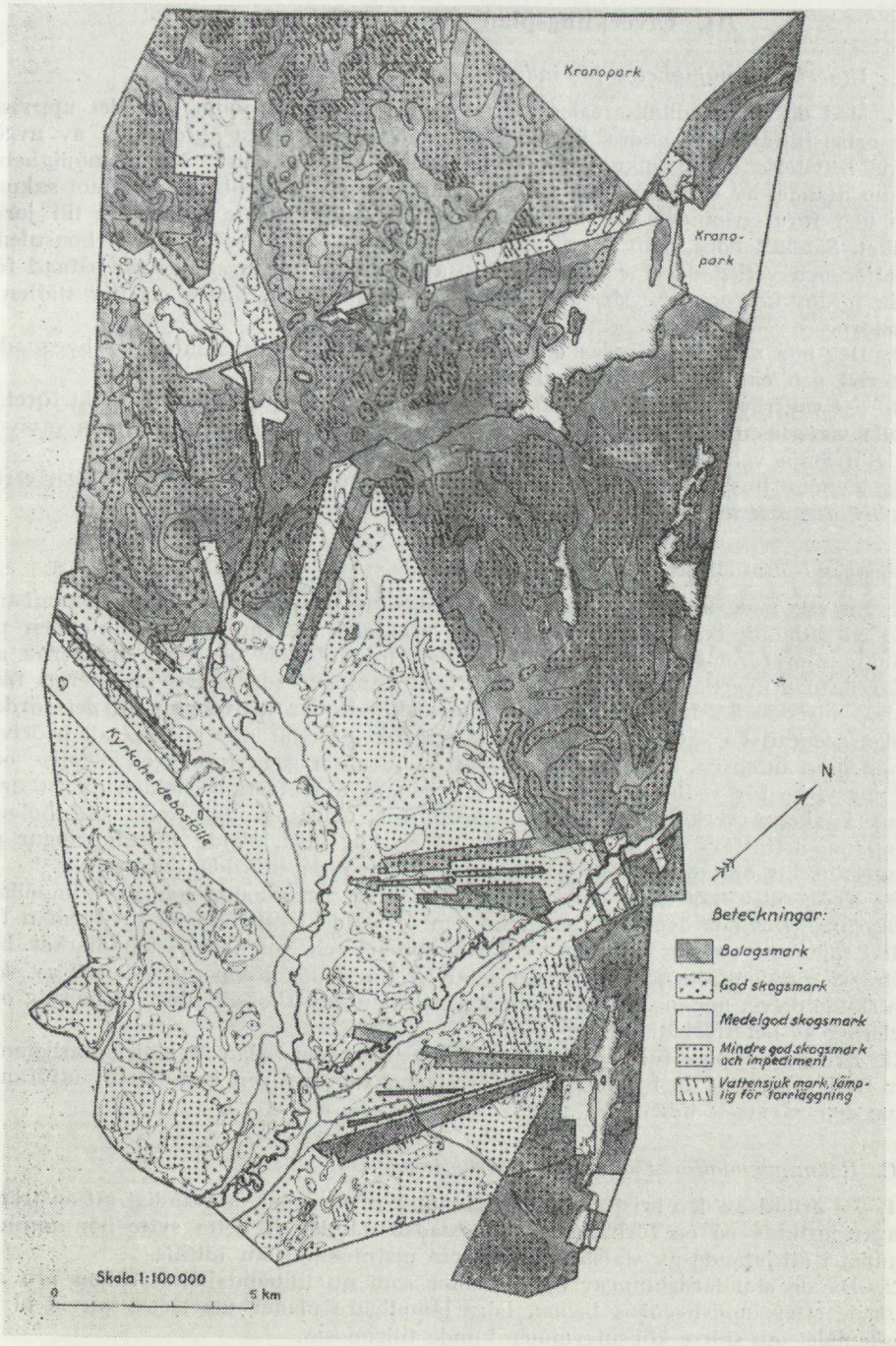

Fig. 2. Skogskarta för Ljustorps socken av Västernorrlands län.

Upprättad år 1944 av R. Holmer, distriktsjägmästare.

III. Utvecklingsplan (Västernorrlands län).

A. Utvecklingsmöjligheter för industri, hantverk och hemslöjd.

1. Med de ringa odlingsarealer, flertalet brukningsdelar inom området uppvisa, blir arbetstillfällena i andra näringsgrenar än det egentliga jordbruket av avgörande betydelse för befolkningens sysselsättning och utkomst. Några möjligheter för inrättandet av större industrianläggningar synes icke föreligga. Däremot saknas inte helt förutsättningar för småindustri och hemslöjd såsom binäringar till jordbruket. Särskilt böra, som bl. a. understrukits av företagareföreningens konsulent, smedjor och verkstäder för framställning av redskap och maskiner till båtnad för både jordbruket och skogsbruket kunna anläggas på ytterligare ett par ställen i Ljustorp.

2. Det bör närmare utredas om inte snickerier för framställning av byggnadsmaterial och enklare möbler skulle kunna inrättas.

3. Ett vallfrörenseri bör med det snaraste anläggas i Ljustorp. Ett dylikt företag skulle visserligen vara av ringa betydelse ur sysselsättningssynpunkt men otvivelaktigt främja vallodlingen och därmed gagna jordbruket.

4. Genom hushållningssällskapets förmedling bör ambulerande hovslageriverksamhet organiseras.

B. Sysselsättningsmöjligheter i skogsbruket.

1. En viss nedgång i sysselsättningen i skogsbruket synes ofrånkomlig i samband med en sannolik framtida minskning i avverkningarnas omfattning. Enligt en utredning som företagits av skogsindustriens representanter bedömas utsikterna att i skogsbruket kvarhålla den nuvarande arbetarstammen, som delvis rekryterats från andra områden än Ljustorp, likväl optimistiskt. Under hänvisning till det fördelaktiga geografiska läget anses sålunda skogsbruket fortfarande komma att bedrivas i hög grad intensivt med tillvaratagande av förutom gagnvirke även avfalls- och röjningsvirke för vedbränsle. För att i någon mån motverka effekten av en nedgång i skogsavverkningarna, skulle emellertid, ehuru skogsskötseln vad bolagsskogarna beträffar redan befinner sig på en hög nivå, ökade ansträngningar på skogsskötselns område behöva göras, framför allt i de enskilda skogarna.

2. Kooperativ skötsel av skogen bör främjas för åstadkommande av rationellare skogsvård. Det bör övervägas om icke den särskilda lagstiftningen till förmån för dylikt sambruk, som är gällande för Västerbottens och Norrbottens lappmarker, bör utsträckas att omfatta jämväl övriga delar av Norrland. Kooperativ skötsel av skogen skulle delvis undanröja svårigheterna att finansiera skogsdikning, plantering och reglering av betesförhållandena.

3. Den generalplan för skogsvägnätet i Ljustorp, som redan är under utarbetande bör fullbordas och de i denna plan föreslagna vägföretagen komma till utförande inom den närmaste tiden.

C. Rekommendationer om bostadsförbättringen.

1. På grund av den bristfälliga bostadsstandarden, synes nödvändigt att ansträngningar inriktas på en förbättring av bostadsbeståndet. I detta syfte bör området komma i åtnjutande av statsbidrag i större utsträckning än hittills.

2. Då de standardritningar för bostäder som nu tillhandahållas sällan äro avpassade efter landsbygdens behov, böra lämpligare planer utarbetas, varvid bl. a. önskemålet om större köksutrymmen kunde tillgodoses.

D. Åtgärder för förbättrad yrkesutbildning.

1. Eftersom en av orsakerna till yrkesutbildningens låga nivå anses vara lantmannaskolornas i jämförelse med folkhögskolornas låga standard böra anslagen till lantmannaskolorna höjas för att möjliggöra en erforderlig upprustning.

2. Kommunen bör öka anslagen till stipendier för bevistande av kurser vid lantmannaskolorna och skapa ett starkare intresse för yrkesutbildningen hos befolkningen genom att göra stipendiemöjligheterna mera allmänt kända.

3. Samtidigt med yrkande om ökade statsbidrag bör kommunen öka anslagen för anordnande av lokal kursverksamhet i hushållningssällskapets regi.

4. Studiecirklar kring korrespondenskurser i skilda jordbruksfrågor böra bildas inom området. Särskilt bör uppmärksamheten i detta sammanhang riktas på behovet av rationell bokföring.

E. Jordbrukets fastighetsbildning och arealförhållanden.

1. Möjligheterna att genom nyodling komplettera de ofullständiga jordbrukens åkerareal äro begränsade. Bland andra medel som böra prövas för en ökning av åkerarealen vid dessa jordbruk synas i första hand sammanläggningar böra ifrågakomma. I vissa delar av området föreligga de rent tekniska förutsättningarna för en förstärkning av de mindre jordbruken genom sammanläggningar. Hushållningssällskapet bör med hänsyn härtill utarbeta planer för att påskynda en utveckling i denna riktning.

2. Då arbetarsmåbruksverksamheten i vissa fall resulterat i avstyckningar från bärkraftiga jordbruk, vilka härigenom kommit i ett ofördelaktigt ekonomiskt läge bör denna verksamhet i framtiden handhas med yttersta försiktighet, detta så mycket mer som utsikterna för industriell sysselsättning inom området icke äro odelat ljusa.

3. Ehuru något allmänt behov av omskifte av åkerjorden icke föreligger, torde likväl för ett fåtal brukningsdelar arronderingsförhållandena kunna förbättras genom ägobyten.

4. Beträffande skogstorpen i övre delen av socknen kan icke mycket göras för att komplettera åkerarealen. Frågan om dessa lägenhetsinnehavare böra flyttas samman i en mera koncentrerad bebyggelse bör närmare undersökas av kommunen och i samarbete med hushållningssällskapen och andra berörda myndigheter en planering av skogstorparnas bosättning företagas.

5. Betning i skogen bör principiellt upphöra eftersom skogsbetet är till avsevärd skada för skogen och dessutom verkar hämmande på mjölkproduktionen. Som ett första led i lösningen av betesfrågan böra på de bolagsägda markerna lämpliga sambeten upplåtas och iordningställas. De berörda jordbrukarna böra bilda en betesförening som under hushållningssällskapets översyn underhåller betesmarken. Man bör ifrågasätta om inte det inom området verksamma skogsbolaget bör lämna bidrag till täckande av de kostnader, som äro förenade med ett vidmakthållande av avkastningen från dessa marker. Åtminstone i den utsträckning betesmarker utläggas å fastigheter, vilka förvärvats från enskilda och ej lämpar sig för nybebyggelse bör föreskrivas, att markägaren bidrar till betesmarkens underhållande med ett årligt belopp ungefär motsvarande räntekostnaden för beräknat nybyggnadskapital.

6. Därest sambeten iordningställas på sätt nu antytts bör till förhindrande av att jordbrukarna allt fortfarande släppa djuren i skogen gällande ägofredslag revideras med syfte att skapa effektiv betesfred. Förslag härom bör kunna framläggas av berörda länsorgan.

7. För en förbättring av arronderingsförhållandena i områdets södra del erfordras ett omskifte. Förutsättningarna härför bör närmare undersökas och omregleringsplaner utarbetas.

8. På gårdar, vilkas belägenhet är sådan att de ej kunna betjänas av sambeten, bör innehavaren med ekonomiskt bistånd av det allmänna anlägga kulturbeten, vilka som regel böra omfatta 0,25 ha per nötkreatursenhet eller minst $^1/_{10}$ av brukningsdelens odlade areal.

9. Servitutsrätten, vilken som regel innefattar rätt till husbehovsavverkning, bör utbrytas. Hur mycket skog som vid dylik utbrytning skall tilldelas servitutsinnehavaren är givetvis beroende av innehållet i den handling vari servitut finnes angivet, liksom också av storleken av servitutsinnehavarens fastighet. Full husbehovsrätt torde i allmänhet motsvara 30—45 fkbm årligen, vilket skulle kunna erhållas från 15—20 ha skogsmark. Vid servitutsutbrytning bör följaktligen servitutsinnehavaren erhålla skogsareal av nyssnämnd storlek.

10. På mindre fastigheter, där skogstillgången normalt endast motsvarar husbehovet, bör avsaluavverkning endast kunna äga rum efter utsyning eller anvisning. Föreskrift om dylikt utsyningstvång bör snarast utfärdas.

11. För att möjliggöra rationell skogsvård bör servitutsavverkning, där sådan fortfarande förekommer och utbrytning icke varit möjlig, endast få ske efter anvisning av skogsvårdsstyrelsen.

F. Jordförbättringsåtgärder.

Det föreligger inom området behov av en förbättring av täckdikningen eftersom denna i stor utsträckning utförts med trä som material. För att väcka intresse härvidlag bör upplysningsverksamheten intensifieras.

G. Åtgärder till förbättring av jordbrukets tekniska utrustning.

1. För att få till stånd bättre gödselvård böra bidragen för detta ändamål höjas och samtidigt härmed propagandan och upplysningen ökas.

2. Då antalet ladugårdar, som behöva upprustas eller nybyggas, är synnerligen stort, och medelstillgången för ladugårdsförbättringsbidragen vida lägre än som svarar mot ansökningarna, böra anslagen för detta ändamål höjas.

3. Intresset för gemensam maskinanvändning är mycket stort inom området. Även i fortsättningen synes det allmänna böra underlätta bildandet av föreningar i och för detta ändamål liksom även inrättandet av maskinhållarsystem.

4. Ehuru elektrifieringen i stort sett är tillfredsställande finnas fortfarande ett antal avsides belägna brukningsdelar, vilka ej ha tillgång till elektrisk kraft. Det är ett allmänt intresse, att även dessa snarast böra komma i åtnjutande av elektrisk kraft.

H. Rekommendationer rörande produktionsinriktningen.

1. Potatisodlingen bör utökas, eftersom de naturliga förutsättningarna för denna odling äro gynnsamma inom området.

2. Intresset för en potatisodlareförening, som skall verka för en standardisering av sorterna och underlätta försäljningen, bör väckas bland jordbrukarna.

3. Såsom lämpliga specialodlingar böra lin- och vallfröodlingar rekommenderas.

4. Eftersom länet i dess helhet utgör ett underskottsområde i fråga om fläsk och smågrisar böra jordbrukarna uppmanas att öka grisuppfödningen och svinaveln.

5. En galtförening bör bildas i området.

6. Med hänsyn till den otillräckliga betestillgången bör fåraveln minskas i framtiden.

7. Nötkreatursskötseln bör bedrivas efter rationellare och mindre traditionella metoder. I detta syfte bör bl. a. propagandan för AIV-inläggning intensifieras och kontrollföreningsverksamheten utvidgas. Härför erfordras att utbildningen av kon-

trollassistenter förbättras, så att dessa bli fullt kompetenta att uppgöra foderstater och i övrigt tillhandagå jordbrukarna med råd och upplysningar. En centralt ledd kontrollverksamhet synes vara att föredraga inom området framför självständigt arbetande provmjölkningsringar.

8. Avelsarbetet bör främjas, möjligen genom att import av avelsdjur från andra områden underlättas och finansiellt stödjes.

I. Åtgärder till förbättring av de sociala förhållandena.

1. Gemensamma tvättstugor, lämpligast i kombination med bastuinrättningar, böra uppföras i de tätbebyggda områdena av socknen.

2. För uppförandet av samlingslokal inom området bör kommunen införskaffa ritningar och kostnadsförslag från bygdegårdarnas riksförening.

3. En ytterligare utbyggnad av vägnätet i anslutning till den förut berörda planen för skogsvägarna bör vidtagas.

Undersökningsområde II (Örebro län).

I. Beskrivning av området.

1. Allmän karakteristik.

Det område inom Örebro län som valts som typområde bildas av socknen Asker i Askers härad samt socknarna Ekeby och Sköllersta i Sköllersta härad. Områdets totala landareal uppgår till 29 651 hektar eller 3,5 % av länets landareal. Undersökningsområdet genomskäres från sydväst mot nordost av en förkastningslinje, som betecknar gränsen mellan en norr därom belägen slättbygd, den s. k. Kvismaredalen, och ett mera bergigt skogsområde, som bildar den nordligaste utlöparen av ett större högländ skogsmassiv. Härigenom delas socknarna Asker och Sköllersta i tvenne ur jordbrukssynpunkt tydligt avskilda delområden, av vilka det nordliga uppvisar goda naturliga förutsättningar för jordruksdriften och en jämförelsevis tät bebyggelse medan jordbruket i det sydliga området får sin prägel av den kargare jordmånen och den rikligare förekomsten av skogsmark. Även inom skogsbygden finnas dock större sammanhängande åkerbruksmarker, företrädesvis längs de två dalar, som i nordsydlig riktning sträcka sig från Kvismaredalen till sjön Sottern. Socknen Ekeby, som i sin helhet ligger norr om förkastningslinjen, är följaktligen enhetligare ur jordbrukssynpunkt och har i huvudsak slättbygdsnatur. Karakteristiskt för Kvismaredalen är, att jordbruken i stor utsträckning äga marker på det genom Kvismaresjöarnas torrläggning utvunna, synnerligen bördiga området.

Typområdet är sålunda långtifrån enhetligt beträffande sina naturliga förutsättningar. Ehuru gårdarna på slätten dominera, både med hänsyn till antalet och till deras betydelse ur produktionssynpunkt, ge de statistiska siffrorna för socknarna Asker och Sköllersta dock snarast uttryck för förhållanden inom ett jordbruksområde av starkt blandad karaktär. Det synes visserligen förhålla sig så — härpå tyder även lantbruksakademiens lokalundersökning — att jordbruksdriften inom bägge områdena är tämligen allsidig men det är dock ofrånkomligt, att den får sin prägel av de skiljaktiga naturliga betingelserna.

Både med hänsyn till sina naturlig förutsättningar, sin näringsstruktur och sin bebyggelse förefaller undersökningsområdet vara rätt typiskt för mellansvensk jordbruksbygd. Ett antal tätorter med en rad småindustrier och ett fåtal mellanstora industriella anläggningar finnas inom området, dock ha dessa inte sådan betydelse, att bygdens karaktär av jordbruksbygd nämnvärt påverkats härav. En avgörande ändring härvidlag har dock inträffat år 1942, då ett större skifferoljeverk påbörjat driften inom Ekeby kommun. De betydelsefulla problem, som härigenom uppstått eller kunna väntas uppstå för områdets jordbruk och bygden i dess helhet, komma givetvis ännu icke till uttryck i det statistiska material, som stått till förfogande vid utarbetandet av föreliggande beskrivning.

2. Beskrivning av områdets naturliga beskaffenhet.

Urformationens bergarter träda i undersökningsområdet — om man undantager området kring Brevens bruk — blott på enstaka ställen i dagen, företrädesvis i ett fält, som sträcker sig från Breven längsefter Sotterns stränder västerut, samt i ett parallellt fält från Fasttorpssjön mot Sköllersta. Urberget i dessa fält utgöres över-

vägande av grå gneis. Granithällar förekomma mera sällan, mest vid Sotterns norra strand. Järnmalm saknas icke helt inom området men är icke föremål för egentlig gruvdrift. Några äldre gruvskärpningar förekomma dock. Mindre kalkstensfyndigheter finnas vid Skärsätter vid Askers östgräns. Av större betydelse för områdets kalkbehov torde vara de stora kalkbrotten vid Yxhult och Hällebråten i Kumla socken, mindre än två km från Sköllerstas västliga gräns. Vid Vrana, norr om Sköllersta, brytes alunskiffer i mindre omfattning. En större alunskifferfyndighet vid Kvarntorp är sedan våren 1942 föremål för brytning i storindustriell skala.

Bland de lösa *jordlagren* är krosstensgruset det vanligast förekommande. Eftersom detsamma oftast är något lerhaltigt är det i stor utsträckning upptaget till åkermark, i synnerhet i skogsbygderna. Härtill bidrager även det förhållandet, att de undre lagren icke sällan visat sig vara kalkhaltiga. I synnerhet där markerna äro belägna på krosstensåsarnas breda sluttningar uppvisar den sålunda utvunna åkerjorden produktionsresultat, som väl motivera det mödosamma arbetet med röjningen och uppbrytningen. I regel användas dock krosstensmarkerna till skogsodling.

Den bästa jordmånen utgöres givetvis av lera. Glaciallera (varvig lera) förekommer sparsamt inom området och är i regel täckt av den postglaciala åkerleran. Stora sammanhängande lermarker förekomma främst på Kvismaredalens sydsluttningar och i en bred dalgång, som sträcker sig från Ekeby mot sydost. Mosand finnes flerstädes inom undersökningsområdet och har även uppodlats på många håll i synnerhet inom skogsbygden. Ett brett mosandsområde sträcker sig i ett bågformigt bälte från Asker över Sköllersta, varifrån det följer en rullstensås i rakt nord-sydlig riktning mot Pålsboda och Svennevad. Torvdy och mosstorv, som i stor utsträckning ha kunnat uppodlas, täcka betydande arealer, i främsta rummet kring västra och östra Kvismarens gamla sjöområden samt kring en rad delvis torrlagda småsjöar (Östansjön, Finntorpssjön, Himmersjön m. fl.) En del av mossmarkerna erbjuder synnerligen lämpligt material för torvtäkt, men sådan synes inte bedrivas i större skala.[1]

Av övriga jordarter av betydelse för odlingen kunna nämnas gyttja, svämlera och svämsand. Den förstnämnda, som är i hög grad gräsbärande, förekommer mest kring den sänkta Mosjön. Svämlera, som har stor likhet med åkerlera, finnes i större fält kring Telgeån. Svämsand slutligen förekommer dels kring Tarstabäcken i Sköllersta dels nordost om Valsta i Askers socken. Som helhet kan konstateras, att undersökningsområdets nordliga del förefaller vara synnerligen välutrustad med bördiga jordmåner, ett förhållande, som avspeglas i den betydande andel som åkerjorden utgör av områdets totala areal.

Vissa uppgifter om *åkerjordens fördelning på olika jordarter* kunna erhållas ur lantbruksakademiens undersökning (i % av hela arealen):

	Slättbygden	Skogsbygden
Lerjord	21	9
Sandjord	17	43
Mulljord	30	22
Blandjord	32	26

Mulljorden, består främst av dyjord, som utvunnits genom sjösänkningarna. Med blandjord förstås som regel moränjord. Skogsbygdernas sandjord utgöres huvudsakligen av mosand.

Markkartering har hittills utförts å en åkerareal av 466,77 ha, varav inom Asker 263,05 ha (nära 5 % av totala åkerarealen), inom Ekeby 13,46 ha (0,6 %) och inom Sköllersta 190,26 ha (4,6 %).

Av undersökningsresultaten framgår, att i regel brist föreligger på fosforsyra och merendels även kalk på fastmarksjordarna. I fråga om sjösänkningsjordarna börjar

[1] Enligt uppgift från arbetsmarknadskommissionen har under åren 1942 och 1943 intet företag för produktion av bränntorv blivit inregistrerat inom undersökningsområdet.

mullhaltens gradvisa sänkning göra sig kännbar, varför nya näringsproblem uppstå. Enligt beräkningarna kan man på sina håll räkna med en uttunning av lagret med ca 1 cm per år.

Även om markkarteringsresultaten anses motsvara rådande uppfattning om åkerjordens beskaffenhet, är den markkarterade arealen ännu för liten för att kunna betraktas som representativ. En del fältförsök behöva dessutom komma till utförande för komplettering av karteringsresultaten.

Ur produktionssynpunkt torde det övervägande flertalet jordar vara synnerligen lämpligt och kunna även anses komplettera varandra på ett lyckligt sätt med tanke på årsvariationerna i nederbördshänseende.

De kalkrika kärrtorvjordarna (inom sjösänkningsområdet) äro lämpliga för hampodling. Vissa områden, i synnerhet inom Askers socken, äro särskilt lämpliga för potatisodling i större skala. Redan nu har potatisodlingen i nämnda område betydande omfattning.

Ur skogsproduktionssynpunkt tillhör undersökningsområdet länets bördigaste marker. Svagare marker finnas endast på sina håll inom Askers socken (bl. a. Himmer). Om produktionsförmågan för länet i genomsnitt beräknas till 3,1 fm^3 per ha och år, torde siffran för Ekeby bli i genomsnitt 4,5, för Sköllersta 4 à 4,5 och för Asker 3,5. Även om skogsmarken mångenstädes är så god, att den med fördel kunde uppodlas, föreligger dock behov av skogsmark, varför frågan inte torde vara aktuell. Några mindre områden inom Askers socken (ca 1 %) torde däremot kunna anses lämpligare som skogsmark än som åkerjord.

I skogsområdet finnas några lägre belägna trakter, som lida av frostlänthet. De härigenom uppkommande skadorna drabba huvudsakligen granbestånden.

Vid nära hälften av samtliga jordbruk är någon del av marken *vattensjuk*. Inom den lägsta storleksgruppen är den vattensjuka jorden starkt koncentrerad till ett fåtal brukningsdelar. I de övriga brukningsdelarna utgör den vattensjuka jorden blott 20—25 % av totala åkerarealen vid jordbruk, som redovisa vattensjuk jord. Sättes den vattensjuka arealen i relation till totala åkerarealen inom resp. storleksgrupp, erhålles en stadigt fallande andel från den lägsta upp mot den högsta storleksgruppen.

Stenbunden jord utgör en femtedel av undersökningsområdets totala åkerareal. Andelen är högst vid brukningsdelarna i storleksgruppen 2—5 ha åker, där den uppgår till nära 40 %. Åkerjorden vid de gårdar i nämnda storleksgrupp, som redovisa stenbunden mark, är till två tredjedelar stenbunden.

Nyodlingsverksamheten har enligt lantbruksakademiens undersökning varit av ringa omfattning och under åren 1930—1934 stannat vid 0,4 % av hela åkerarealen, företrädesvis inom skogsbygden.

Genom hushållningssällskapets medverkan har nyodling under åren 1928—1933 utförts i följande omfattning:

Asker	12·63 ha	(16 brukningsdelar)
Ekeby	2·66 »	(5 brukningsdelar) samt
Sköllersta	8·87 »	(18 brukningsdelar) eller

sammanlagt 0·2 % av totala åkerarealen inom området.

Tillgången på *odlingsbar mark* inom området är obetydlig. Enligt hushållningssällskapets undersökning redovisas odlingsbar mark av blott en femtedel av samtliga brukningsdelar. Inalles uppges tillgången på odlingsbar jord uppgå till 2 % av den nuvarande totala åkerarealen (tab. A).

Några större förskjutningar i fråga om den odlingsbara markens omfattning torde dock knappast vara önskvärda ur jordbrukets synpunkt. Sålunda har endast i rena undantagsfall sådan jord uppodlats, som bätttre skulle lämpa sig för skogsmark. Nyodling är i regel endast aktuell i samband med åstadkommandet av bättre arrondering.

Sedan Kvismarsjöarna och Mosjön torrlagts i slutet av 1800-talet, finnes förutom Sottern blott ett fåtal *sjöar* inom området, av vilka Hällebysjön är den största. Den tidigare omnämnda förkastningen utgör vattendelare mellan Hjälmarens och Nyköpingsåns flodområden, i det att vattnet dels avrinner norrut i Telgeån och Kvismarekanalen samt därifrån till Hjälmaren, dels söderut till Svennevadsån och Sottern, som har Vingåkersån till avlopp.

Temperatur- och i synnerhet *nederbördsförhållandena* äro något skiljaktiga inom slätt- och skogsbygderna. Visserligen har Meteorologiska anstalten inga observationsplatser inom undersökningsområdet men Högsjö i Södermanlands län, beläget strax öster om Brevens bruk, kan förmodas ha ungefärligen samma klimat som undersökningsområdets skogsbygd, medan Örebro torde representera slättbygdens klimatologiska förhållanden. Beträffande temperaturförhållandena äro skillnaderna mellan slätt- och skogsbygd synbarligen obetydliga. Medelnederbörden är något rikligare på slätten än i den kuperade skogsbygden, men skillnaden är störst under vintern och våren. Under de för växtligheten avgörande försommarmånaderna är nederbörden ungefärligen densamma inom båda områdena (Tab. 1).

I stort sett kunna de klimatologiska betingelserna för jordbruket inom undersökningsområdet anses goda, såväl vad gäller den *egentliga jordbruksbygden* som större delen av skogsbygden. Området är mera utsatt för försommartorka än de västra delarna av Närke. Skördearbetet gynnas dock av de västliga och sydvästliga vindar, som draga fram över slätterna. Särskilt inom Asker finnas dylika gynnsamma torkområden.

Beträffande *frostlänthetén* göres ibland gällande, att brukningsdelar, som helt eller delvis ligga i anslutning till torkområden, numera äro något mera frostlänta. Där förut funnits sjöområde med viss förmåga att magasinera värme finnas nu ängsmarker, lågt belägna och relativt fuktiga.

Av sammanställningen i tab. A framgår, att hälften av samtliga gårdar, som undersökts av hushållningssällskapet, rapporterat frostlänthet.

3. Demografiska uppgifter.

Folkmängden inom undersökningsområdet uppgick den 1 januari 1938 till 7 775 personer eller 4,7 % av totalbefolkningen på länets landsbygd. Folktätheten per km² är inom området 26,2 personer mot 19,7 för hela länets landsbygd och området är sålunda jämförelsevis tätt befolkat. Skillnaderna mellan de tre socknarna äro i detta avseende obetydliga (Asker 25,3, Ekeby 26,6 och Sköllersta 27,5 invånare per km²). Dock är bebyggelsen jämnare spridd inom Ekeby socken, medan den i de bägge övriga socknarna är starkt koncentrerad till dels Kvismaredalen och dels de två tidigare omnämnda nord—sydliga dalarna, nämligen Pålsbodadalen samt den dal som sträcker sig från Sotterns nordöstra hörn norrut. Förutom municipalsamhället Pålsboda i Sköllersta socken (år 1940 678 invånare) finnes även ett antal icke-administrativa tätorter inom undersökningsområdet, nämligen brukssamhället Breven (381 inv.), stationssamhället Kilsmo (259 inv.) och handelsorten Odensbacken (237 inv.), de tre sistnämnda inom Askers kommun.

Folkmängden inom området har under årtiondet 1930—1940 minskat från 8 365 till 7 541 personer eller med nära 10 %. Under krisåren har minskningen avstannat. Den $^1/_1$ 1944 uppgick folkmängden till 8 056 personer. Befolkningsförlusten under 30-talet har varit störst (— 13 %) inom Askers kommun, som har den största andelen tätorts- och industribefolkning i området, minst i Sköllersta kommun (— 6 %). Avflyttningen i slättlandssocknen Ekeby låg ungefärligen i mitten. Till jämförelse kan nämnas, att folkminskningen på Örebro läns landsbygd mellan åren 1930 och 1940 uppgick till 18 %, den kraftigaste minskningen under denna

period bland samtliga län. Anmärkningsvärd är befolkningsutvecklingen under krisåren. Folkminskningen i Asker har fram till 1943 fortsatt i snabb takt, den har stagnerat i Sköllersta men förbytts i en ansenlig folkökning i Ekeby, vilket givetvis sammanhänger med att ett stort skifferoljeverk år 1942 förlagts till denna socken. Även folkökningen inom Sköllersta socken under år 1942 torde ha orsakats av inflyttning av vid Kvarntorp sysselsatt arbetskraft. Under år 1943 uppvisade både Ekeby och Sköllersta socknar fortsatt inflyttningsöverskott. Anställningsförhållandena vid Kvarntorpsindustrien synas nu ha stabiliserats. Någon ytterligare inflyttning av större omfattning synes inte vara att vänta, åtminstone inte med nu rådande tillverkningsmetoder. Det kan även nämnas, att den från fabrikens skorsten utvällande röken gör trakten mindre lämplig för bebyggelse. Beträffande Kvarntorpsindustriens betydelse ur sysselsättningssynpunkt för undersökningsområdets befolkning jämför s. 115.

Utflyttningen inom undersökningsområdet under 30-talet synes ha varit kraftigare för kvinnor (11,3 % folkminskning) än för män (— 8,4 %), varigenom könsproportionen förskjutits i oförmånlig riktning. År 1930 var proportionen 990 män per 1 000 kvinnor, år 1940 1 022/1 000. Det kan dock nämnas, att proportionen varit avsevärt gynnsammare än för hela länets landsbygdsbefolkning (1 053/1 000).

Vad gäller in- och utflyttning bland jordbruksbefolkningen synes en om ock tillfällig stagnation ha inträtt. Enligt hushållningssällskapets kompletterande rapport gör sig inom bygden den uppfattningen gällande, att den ungdom, som nu finnes vid jordbruket, har för avsikt att stanna inom näringen. Detta innebär givetvis inte, att den stannar kvar inom hembygden. I nämnda rapport framhålles som en väsentligt bidragande orsak till de ungas flykt från landsbygden den sena hembildningen, varigenom ungdomen tvingas bo kvar hemma och icke blir i tillfälle att sätta bo förrän relativt sent.

Övriga demografiska förhållanden inom undersökningsområdet uppvisa inga anmärkningsvärda särdrag. Befolkningens åldersstruktur avviker i så måtto från motsvarande förhållanden för hela länets landsbygd, att antalet personer i de produktiva åldrarna är relativt sett något mindre, medan de högre åldersgrupperna äro talrikare företrädda. Detta förhållande sammanhänger givetvis med undersökningsområdets starkare jordbrukskaraktär. Antalet gifta kvinnor i åldern 15—45 år per 1 000 invånare är (1940) med 104 mycket lågt. Motsvarande siffra för Örebro läns landsbygd var samma år 124 och för hela länet 131. De demografiska uppgifterna för de enskilda kommunerna och för hela undersökningsområdet äro sammanställda i tabellerna 2, 2 a och 2 b.

Undersökningsområdet uppvisar sålunda flertalet av de för den svenska landsbygden under senare årtionden utmärkande dragen: en avsevärd folkminskning, sannolikt i främsta rummet framkallad av utflyttning, en oförmånlig åldersstruktur och växande disproportion mellan könen, i synnerhet i de produktiva åldersgrupperna samt, som en följd härav, en utomordentligt låg giftermålsfrekvens.

Befolkningens *yrkesfördelning* erhålles ur 1930 års och 1940 års folkräkningar. Det bör dock påpekas, att de båda yrkesräkningarna icke äro direkt jämförbara. År 1940 tillhörde 55 % av områdets totalbefolkning gruppen »jordbruk med binäringar» och 24 % gruppen »industri och hantverk». Områdets starkare utpräglade karaktär av jordbruksdistrikt framgår av en jämförelse med motsvarande uppgifter för hela länets landsbygd där jordbruket svarar för en blott obetydligt högre andel av befolkningen (42 %) än industri och hantverk (38 %).

Störst är jordbruksbefolkningens andel i Ekeby socken (70 %), minst i Sköllersta (49 %), där Pålsboda stationssamhälle med en betydande icke-jordbruksbefolkning är beläget. Befolkningens fördelning på de olika yrkesgrupperna inom socknarna och tätorterna framgår av tabell 3.

4. Befolkningens levnadsstandard och sociala förhållanden.

Följande siffror äro grundade på uppgifter ur 1938 års »Årsbok för Sveriges kommuner».

Kommun	Taxerad inkomst per inv. kr. (1937)	Utdebitering av kommunalutskylder: Utdeb. av allm. kommunalskatt	Hela komm. utdebiteringsbehovet	Statligt bidrag till skattelindring	Antalet understödstagare per 1 000 inv. (1936)
Asker	539	6·25	10·10	—	58
Ekeby	437	8·60	12·45	—	76
Sköllersta	611	6·20	10·05	—	64
S:a området	**551**	**6·48**	**10·33**	—	**62**
Örebro län (landsbygd)	854	6·67	·	0·15	79

Den taxerade genomsnittsinkomsten inom undersökningsområdet är förhållandevis ringa, lägst inom Ekeby socken där jordbrukarebefolkningen dominerar, högst inom den starkast agglomererade socknen Sköllersta. Utdebiteringen till kommunalskatt ligger nära länsgenomsnittet men är tämligen hög i Ekeby. Ingen av kommunerna har år 1937 erhållit skattelindringsbidrag.

Den relativa frekvensen understödstagare förefaller normal med hänsyn till att undersökningsområdet i högre grad än länet som helhet har jordbrukskaraktär.

Om *löneläget* inom undersökningsområdets industri och jordbruk ha några uppgifter lämnats i hushållningssällskapets rapport. Industriarbetarnas löner torde i stort sett ansluta sig till det allmänt rådande löneläget. Några anmärkningsvärt höga arbetsförtjänster inom exempelvis Kvarntorpsindustrien torde icke förekomma. Arbetare, som äro anställda därstädes och samtidigt äga mindre jordbruk, torde förtjäna mellan 200—225 kr per månad. En jämförelse mellan förtjänstmöjligheterna inom industrien och för vana skogsarbetare torde visa, att de äro ungefär desamma.

Svårigheterna att erhålla tillräckligt med arbetskraft för skogsbruket torde sålunda icke för närvarande sammanhänga med lönenivån eller arbetets art. Snarare gäller problemet bostadsförhållandena och bostädernas läge. Från ledande håll inom Askers skogsbruk har anförts, att tendensen torde bli den, att avlägset belägna huggartorp och liknande få läggas ut och bostäder beredas i närheten av jordbruksbebyggelsen i skogstrakterna. Det »inre» vägväsendet finge ordnas i överensstämmelse därmed. Avfolkningen från skogen skulle alltså i stort sett innebära, att denna befolkningsgrupp blir bosatt i de bebyggelsecentra som finnas i anslutning till jordbruksbebyggelsen. En ny slags bebyggelse är alltså eventuellt att emotse. Enligt en annan uppfattning skulle utvecklingen leda till att skogsarbetarna vilja bo i anslutning till olika centra (t. ex. Breven, Kilsmo, Pålsboda).

Lönerna inom jordbruket torde i stort sett följa de i avtalet fastställda satserna.

Beträffande *bostadsförhållandena* kunna uppgifter hämtas från dels hushållningssällskapets dels lantbruksakademiens undersökningar. Den förstnämnda undersökningens resultat redovisas i tab. K. Vid något mer än hälften av samtliga undersökta jordbruk betecknades boningshusets beskaffenhet som god, vid över 40 % som mindre god och vid blott 8 % som dålig. De dåliga bostäderna äro koncentrerade till de mindre brukningsdelarna, dock är bilden för den lägsta storleksgruppen anmärkningsvärt förmånlig. Mindre än hälften av bostäderna äro utrustade med vatten och avlopp, nära 80 % med elektriskt lyse. I dessa hänseenden framträder de större brukningsdelarnas överlägsenhet med full tydlighet. Som komplettering till dessa uppgifter kunna några siffror anföras ur lantbruksakademiens undersökning för år 1935. Förutom året för undersökningens utförande bör ihågkommas, att sagda undersökning blott berörde jordbruk med 4—50 ha åkerareal och att läget inom området som helhet följaktligen torde vara avsevärt ogynnsammare än siffrorna visa.

I flertalet av de av undersökningen berörda gårdarna består bostaden av kök och minst tre rum, i de större gårdarna av 4 à 5 rum. Vattenledning, avlopp och elektriskt ljus saknas i övervägande antalet fall i de mindre gårdarna (mindre än 20 ha åker). I nästan samtliga avseenden är bostadsstandarden sämre i skogsbygden även inom samma storleksklass. Boningshus av nyare datum äro mycket sällsynta. Beträffande boningshusens underhåll har i undersökningen tillämpats en omdömesskala (utmärkt — god — medelmåttig — dålig). Mindre än 5 % av samtliga undersökta gårdar ha boningshus, som bedömts som dåliga.

Av boningshusen på de mindre gårdarna betecknades omkring hälften som medelmåttiga, av de större drygt en tredjedel. Övriga boningshus voro sålunda i gott skick, nära 10 % i utmärkt skick. Synnerligen anmärkningsvärd är den höga kvalitet som skogsbygdens boningshus uppvisa (70 % à 90 % vid gårdarna med över 20 ha åker i gott eller utmärkt skick). Av övriga uppgifter ur lantbruksakademiens undersökning kan nämnas, att nära en tredjedel av alla gårdar voro utrustade med telefon, omkring hälften med radio och att över 80 % av samtliga jordbrukare prenumererade på minst en facktidning.

En jämförelse mellan de båda undersökningarnas resultat ger vid handen, att skillnaderna inte äro betydande. Att bostädernas beskaffenhet i den lägsta storleksgruppen är långt bättre enligt lantbruksakademiens undersökning är naturligt med hänsyn till att gårdarna under 4 ha åkerareal icke äro medtagna i densamma. I någon mån har dock denna omständighet, statistiskt sett, neutraliserats av bostadsförbättringsverksamheten under perioden 1935—1944. Som helhet betraktat kan lantbruksakademiens undersökning sägas utgöra ett stöd för den uppfattningen, att hushållningssällskapets undersökning är byggd på ett för undersökningsområdet representativt urval.

Genom hushållningssällskapet ha uppgifter införskaffats beträffande egnahemslån och bostadsförbättringsverksamheten. Denna verksamhet har fram till den 10 mars 1944 varit av följande omfattning:

	Asker	Sköllersta	Ekeby	Samtliga
Jordbrukslån	23	6	10	39
Belopp, kr.	108 500	22 900	38 600	170 000
Bostadslån	7	8	3	18
Belopp, kr.	20 700	27 200	8 500	56 400
Nybyggnadslån	6	2	5	13
Belopp, kr.	3 550	2 400	3 875	9 825
Förbättringslån	1	—	1	2
Belopp, kr.	250	—	600	850
Förbättringsbidrag	43	13	19	75
Belopp, kr.	18 900	6 925	7 725	33 550

Vad gäller *yrkesutbildning för jordbrukare* är undersökningsområdet i så måtto välutrustat, som där finnes en utbildningscentral för lantbruksundervisningen, nämligen Kävesta lantmannaskola och lanthushållsskola i Sköllersta. Där är för övrigt även Örebro läns folkhögskola förlagd. Detta förhållande har givetvis medverkat till ökad kontakt mellan bygdens folk och jordbruksundervisningens företrädare. En undersökning av hemortsförhållandena bland eleverna vid Kävesta giver däremot icke något tydligt belägg för att ungdomen i denna trakt särskilt frekventerar skolorna vid Kävesta. Av samtliga elever, som under åren 1915—1943 besökt lantmannaskolan i Kävesta, var blott 14 % hemmahörande inom undersökningsområdet varav över hälften i Sköllersta socken. I fråga om lanthushållsskolan var 31 % av eleverna från undersökningsområdet. Nämnas må, att lantmanna- och lanthushållsskolorna därstädes icke äro så utbyggda som gällande författningar medge, enär frågan om jordbrukets yrkesutbildning alltjämt är under utredning genom landstingets försorg.

Yrkesutbildade män och kvinnor inom jordbruket äro alltfort i liten minoritet trots en under en längre tid bedriven propaganda för höjningen av utbildningsstandarden bland näringens utövare. De ekonomiska resurserna torde i allmänhet inte lägga hinder i vägen för deltagandet i längre eller kortare skolkurser. Även det fria och frivilliga folkbildningsarbetet ligger ännu i sin linda. Det bör dock betonas, att genom ett vitt utgrenat föreningsliv, särskilt genom nykterhetsorganisationen och religiösa sammanslutningar, befolkningens allmänna fostran har främjats avsevärt. Asker är en av huvudorterna för de frireligiösa rörelserna i vårt land, och med 6 à 7 kapell den största baptistiska landsförsamlingen. I samband med yrkesutbildningen och föreningslivet bör dock nämnas, att bristen på lämpliga samlingslokaler, om man undantager en del skollokaler, är betydande. Den nybyggda folkskolan i Pålsboda ger inte möjlighet för någon form av undervisning och upplysning utanför skolundervisningens ram. Flera bygdegårdar synas vidare vara placerade på avlägsna platser i stället för mera centralt belägna platser.

5. Industri.

Jordbruk och skogsbruk äro undersökningsområdets viktigaste näringsgrenar. Ett uttryck härför är proportionen mellan jordbruksfastighets och annan fastighets taxeringsvärde (jfr tab. 4). År 1933 utgjorde jordbruksfastigheternas taxeringsvärde över 78 % av allt fastighetsvärde och ännu år 1941 uppgick denna andel till 72 %. Detta år var andelen högst i Ekeby socken (96 %), lägst i Sköllersta socken (62 %). År 1942 inträdde emellertid en avgörande förändring härvidlag, som påverkade icke blott Ekebys utan hela undersökningsområdets näringsstruktur. Detta år upptog nämligen det nya skifferoljeverket vid Kvarntorp driften. Taxeringsvärdet för bolagets fastigheter uppgick år 1942 till 5,3 milj., vilket belopp redovisas under »jordbruksfastighet». En riktigare bild erhålles dock, om beloppet hänföres till »annan fastighet» (jfr tabell 4). Härigenom sjunker andelen av jordbruksfastighetens taxeringsvärde mellan åren 1941 och 1942 från 90 till 30 % och för hela undersökningsområdet från 72 till 57 %. Genom att en industriell anläggning av betydande storlek förlagts till området har detta med ett slag skiftat karaktär.

Det nya skifferoljeverket, som givetvis är av stor betydelse för bygdens näringsliv och i synnerhet för jordbruket, är beläget vid Kvarntorp i den sydvästligaste fliken av Ekeby socken, omkring 7 km öster om Kumla. Antalet arbetare och anställda vid verket överstiger 1 000. Tidigare var den enda industriella anläggningen inom socknen en mindre kvarn med blott ett fåtal arbetare.

Kvarntorpsindustriens betydelse för undersökningsområdet ur sysselsättningssynpunkt framgår av en av Svenska Skifferolje AB uppgjord förteckning över arbetarnas bostadsorter. Större delen av de vid skifferoljeverket sysselsatta arbetarna är visserligen bosatt utanför området, i främsta rummet i Kumla och Örebro, där 377 resp. 349 arbetare äro bosatta. Härutöver bo 232 arbetare utanför undersökningsområdet. 126 arbetare ha sin hemvist i Sköllersta, 113 i själva Kvarntorp, 23 i Pålsboda, 13 i Asker och 8 i Odensbacken. Bussförbindelse finnes med Sköllersta, Asker och Odensbacken. En rätt betydande del av dessa numera inom undersökningsområdet bosatta personer torde vara nyinflyttade i samband med driftens upptagande vid Kvarntorp.

För övrigt ligga områdets största industriföretag, av vilka dock intet har tillnärmelsevis samma storlek och betydelse ur sysselsättningssynpunkt, inom Askers socken. Främst kan här nämnas Brevens bruk med gjuteri och mekanisk verkstad, sydost om Sottern, och Kilsmo såg i stationssamhället med samma namn vid järnvägslinjen Stockholm—Göteborg. Av övriga industrier kan nämnas en bleckkärlsfabrik och ett flertal mindre kvarnar, sågverk och mekaniska verkstäder i bl. a. Asker, Odensbacken, Malgräva och Valsta.

Även inom Sköllersta finnes ett flertal industriföretag, dock samtliga på ett undantag när av ringa storlek. Centrum för denna småindustri är Pålsboda, där den smalspåriga järnvägen Örebro—Norrköping skär linjen Stockholm—Göteborg. Här finnes ett antal kvarnar, sågar, mekaniska verkstäder, ett gjuteri, bildhuggerier och tryckerier. För övrigt är den industriella verksamheten koncentrerad till den tättbebyggda dalen norr om Pålsboda, där en ångsåg och en mindre cementvaruindustri äro belägna vid Åkerby och en kvarn vid Siggetorp. Efter krigsutbrottet har en fabrik för tillverkning av häftstift börjat driften inom Sköllersta socken. Tre mejerier finnas inom området, varav ett i Asker, ett i Pålsboda och ett tredje, som är det största, i Sköllersta. Det förefaller sålunda, som om den industriella verksamheten inom undersökningsområdet vore tämligen livlig och allsidig, vilket i främsta rummet torde sammanhänga med de goda kommunikationerna, tillgången till råvaror och, beträffande bruksdriften, en kunnig arbetarstam.

Av tabell 5 framgår, att under förkrigsåren omkring 280 personer voro direkt sysselsatta inom områdets industriella anläggningar. Antalet utgör 8,3 % av antalet yrkesutövare inom området enligt 1940 års folkräkning. Eftersom samma år 24 % av befolkningen uppgavs tillhöra gruppen »industri och hantverk» torde ett icke obetydligt antal personer ha sin utkomst i industrier utanför undersökningsområdet. Av betydelse i detta hänseende äro i synnerhet Yxhults kalkbrott, stenindustri och gasbetongfabrik.

Industriens produktionsvärde inom området år 1939 uppgick till 2,4 milj. kr., varav Odensbackens kvarn, Brevens bruk och Kilsmo såg svarade för sammanlagt 60 %. År 1942 hade tillverkningsvärdet stigit till 11,4 milj. kr., huvudsakligen till följd av det nya skifferoljeverkets verksamhet, men i viss mån även på grund av kraftigt ökade värden för övriga tillverkningar.

Vid sidan av egentlig jordbruksdrift förekommer hemarbete i viss omfattning.

I Asker, närmare bestämt i Fastorps by, finnes alltjämt kvar en omfattande laggkärlstillverkning. Genom elektrifiering skulle tillverkningen kunna underlättas. Laggkärlstillverkning och korgfabrikation förekommer även i Sköllersta (Skruke). Det tidigare inom området mycket vanliga handskomakeriet har däremot fullständigt försvunnit. Vid 40 % av alla gårdar, som berörts av lantbruksakademiens undersökning, ägnade sig de kvinnliga familjemedlemmarna åt vävning, övervägande dock för husbehov.

I hushållningssällskapets enkät ha uppgifter infordrats även om jordbrukarnas bisysslor och biförtjänster. Resultaten redovisas i tab. B. Inte mindre än 28 av 51 undersökta jordbruk uppge biförtjänster av något slag, givetvis i främsta rummet de mindre brukningsdelarna. Men inte blott antalet jordbrukare med regelbundna bisysslor sjunker med gårdarnas storlek utan jämväl det antal dagsverken som åtgår för biinkomsternas förvärvande. Vid brukningsdelarna med 5—10 ha åkerareal förekommer sålunda inte i något fall, att antalet årliga bisyssledagsverken överstiger 100 och vid de större jordbruken ligger antalet under 50. Den genomsnittliga inkomsten av bisysslorna är avsevärd vid brukningsdelarna upp till 5 ha åkerareal och torde i själva verket för dessa utgöra den huvudsakliga inkomstkällan. Bland bisysslorna dominerar skogs-, jordbruks- och annat grovarbete medan bisysslan i ett långt mindre antal fall utgöres av industriarbete eller hantverk.

En något avvikande bild beträffande bisysslornas art och omfattning erhålles av Lantbruksakademiens undersökning. Mera regelbundna biförtjänster uppgåvos enligt denna blott av omkring 15 % av samtliga jordbrukare, vilket givetvis sammanhänger med att de mindre gårdarna äro underrepresenterade i undersökningen. Ingen skillnad synes råda i detta avseende mellan slätt- och skogsbygd. Den vanligaste bisysslan är hantverk av något slag, främst snickeri, smide och skomakeri. Därjämte förekomma bisysslor från skogskörning och grusförsäljning. Några jordbrukare i skogsbygden ha tillverkning av laggkärl som bisyssla.

Möjligheter torde icke finnas för utvidgad industriell verksamhet i större skala.

Däremot torde åtskilligt kunna åstadkommas genom initiativ av mindre omfattning. För jordbrukets fortsatta mekanisering är synnerligen angeläget, att de bysmeder som ännu finnas kvar erhålla tidsenlig utrustning. Förutsättningar finnas även för reparationsverkstäder i något större skala med tanke bl. a. på cykelns och bilens ökade användning. Vidare anses en tidsenlig kvarnanläggning i Askers skogsdel böra komma till stånd.

Visst intresse för ökad skiffer- och kalkbrytning torde finnas i Tarstatrakten (Sköllersta) där för övrigt en icke obetydlig cementvarufabrikation igångsatts. Däremot torde de nedlagda stenhuggerierna i Vilhemsberg och Tångsäter knappast kunna komma igång igen, eftersom fraktkostnaderna torde ställa sig för dyra.

Det må vidare påpekas, att förutsättningar för en viss utvidgning av skogsförädlingsindustrien torde vara för handen. Stora möjligheter torde förefinnas för kemisk industri i anslutning till skogsbruket. Av stor betydelse för områdets näringsliv blir givetvis, huruvida Kvarntorpsindustrien kommer att kunna bereda sysselsättning efter handelsspärrens hävande. Enligt en för fabriken uppgjord »fredsplan» skulle några mera omfattande avskedanden efter omställningen till fredsproduktion icke behöva företagas. Ur jordbrukssynpunkt bör antecknas, att bland nyttiga biprodukter till den nuvarande tillverkningen utvinnas även vissa konstgödselmedel.

Sysselsättningsmöjligheterna utanför undersökningsområdet för traktens folk äro för närvarande synnerligen begränsade. Genom snabbare kommunikationer i en framtid torde dock icke vara uteslutet, att vissa industrier kunna komma att suga åt sig ytterligare arbetskraft. Exempelvis torde industrierna i Örebro kunna räkna med en del arbetskraft från Ekeby. Likaså torde den industriella verksamheten på så långt avstånd som exempelvis i Vingåker måhända något komma att påverka arbetskraftsförhållandena i Kilsmotrakten. Sysselsättningstillfällen utanför området behöva dock inte nödvändigtvis medföra utflyttning från hemorten. Genom sammanläggning av vissa fastigheter kan ett antal bostadslägenheter bli överflödiga, vilka med fördel kunde hyras ut till personer, som ha sysselsättning på annan ort men önska kvarbo i den gamla bygden.

6. Jordbruket.

A. Fördelningen på ägoslag.

Arealens fördelning efter olika ägoslag inom undersökningsområdet och hela länet år 1937 framgår av ovanstående sammanställning. (Siffrorna i procent.)

	Undersökningsområdet	Örebro län
Åker	39·9	18·8
Slåtteräng	0·3	0·5
Kultiverad betesäng	1·1	0·4
Annan betesäng	4·2	1·8
Skogsmark	43·3	63·3
Övrig mark	11·2	15·2
Summa	**100·0**	**100·0**

Härav framgår, att åkerarealens andel inom området är mer än dubbelt så stor som för länet i dess helhet. Skogsmarkens andel är i motsvarande grad mindre. Skillnaderna de olika kommunerna emellan äro dock rätt avsevärda. Sålunda utgör åkerarealens andel i Ekeby nära 60 %, i Asker blott 34 % (tab. 6). Även slättbygdsgårdarna förfoga dock oftast över skogsmark. I lansbruksakademiens material saknar omkring en tredjedel av slättbygdsgårdarna skogsmark.

Siffrorna för kultiverad betesäng tyda på, att beteskulturen inom området trots mycket goda naturliga förutsättningar ännu har föga utbredning. Okultiverade

skogs- och hagmarker ha alltjämt stor omfattning. Annan betesäng upptager en jämförelsevis stor del av arealen inom Askers socken där den gamla sjöbotten erbjuder goda naturliga beten.

Större sammanhängande åkermarker ligga främst inom norra delen av Ekeby socken, på Kvismaredalens sydsluttningar mellan Sköllersta och Asker, i dalgången, som förbinder Sköllersta och Pålsboda samt i ett område norr och nordost om Sottern kring Bysta och Kilsmo. Ett större jordbruksområde är slutligen beläget kring den numera torrlagda Himmersjön.

B. Brukningsdelarnas storlek och arrondering.

För bedömandet av jordbrukens möjligheter att rationellt utnyttja arbetskraften är det av vikt att känna till storleken av deras skogs- och betesinnehav. Den officiella statistiken lämnar inga uppgifter härom.

Ur hushållningssällskapets undersökning av 52 gårdar inom undersökningsområdet erhålles dock en tydlig bild av brukningsdelarnas innehav av skogs- och betesmark (tab. D). Inte mindre än 30 av 52 gårdar sakna helt bete. Anmärkningsvärt är, att gårdar utan bete inte blott påträffas i de lägsta storleksgrupperna utan också i de högre. Sålunda saknas bete vid 3 av 4 undersökta brukningsdelar i gruppen med mer än 30 ha åkerareal.

Flertalet tillfrågade jordbrukare ha ansett betestillgången otillräcklig, givetvis främst i de lägre storleksgrupperna.

Storleksgrupp, ha	Betestillgången		Summa	Otillräcklig % av samtliga
	Tillräcklig	Otillräcklig		
0— 2	—	7	7	100
2— 5	2	6	8	75
5—10	1	6	7	86
10—30	4	15	19	79
30—	2	2	4	50
Summa	**9**	**36**	**45**	**80**

Även antalet skoglösa jordbruk är betydande och dominerar i de två lägsta storleksgrupperna. Den ur driftsekonomisk synpunkt ytterligt oförmånliga typen av jordbruk, som saknar både bete och skog, är inte heller sällsynt utan utgör nära $^1/_3$ av samtliga undersökta jordbruk, varav några äro större gårdar.

Skogsarealen ökar i regel med åkerns storlek men inte i direkt proportion till denna. Sambandet mellan åker- och betesmark är inte lika tydligt. Tillgången på betesmark är ringa även vid flertalet stora jordbruk.

Ur lantbruksakademiens undersökningar kunna som komplettering följande siffror återges, som belysa kombinationen av åker- och skogsinnehav inom slätt- och skogsbygderna.

Medelareal (ha)	Slättbygden				Skogsbygden			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV[1]
Åker	7·5	14·8	24·3	39·8	7·1	14·6	24·6	37·0
Skog	2·6	6·4	9·3	18·3	5·8	20·8	46·0	106·0
Skog i % av åker	35	43	38	46	82	142	187	286

Den relativa andelen skogsmark stiger sålunda med stigande åkerareal, dock avsevärt hastigare inom skogsbygden där helt naturligt även de mindre jordbruken äro utrustade med större skogsmarker. Ånyo bör här framhållas, att denna undersökning inte omfattar jordbruk under 4 ha åkerareal.

Enligt 1932 års jordbruksräkning uppgick den genomsnittliga åkerarealen för områdets 1 040 brukningsdelar till 11,5 hektar eller avsevärt mera än för hela Örebro

[1] I = upp till 10 ha åker, II = 10—20 ha, III = 20—30 ha, IV = över 30 ha åker.

län (8,8 ha). Skillnaderna mellan områdets olika kommuner voro i detta hänseende icke betydande såsom framgår av nedanstående sammanställning:

Kommun	Antalet brukn.-delar	Brukningsdelar inom olika storleksgr. i % av totala antalet 0·26—5	5—10	10—30	30—ha	Genomsnittsareal
Asker	488	45·6	19·3	28·2	6·9	11·0
Ekeby	187	49·1	10·7	34·8	5·4	12·8
Sköllersta	365	48·8	16·2	29·3	5·7	11·4
S:a området	**1 040**	**47·5**	**16·6**	**29·7**	**6·2**	**11·5**

Nära hälften av samtliga brukningsdelar inom området har sålunda en åkerareal understigande 5 ha. Ytterligare en sjättedel ligger inom gruppen 5—10 ha, som väl blott i undantagsfall torde rymma familjejordbruk i detta begrepps egentliga bemärkelse. Den storleksgrupp som närmast kan anses representera familjejordbruket (10—30 ha) svarar för mindre än 30 % av samtliga brukningsdelar. Större jordbruk, som i regel torde kräva lejd arbetskraft, utgöra blott 6 % av samtliga. Förhållandena äro tämligen likartade inom de tre undersökta socknarna. Inom slättbygdssocknen Ekeby är dock gruppen 10—30 ha något starkare företrädd än inom de övriga socknarna och den genomsnittliga arealen något större.

Såsom de i detta och föregående avsnitt anförda siffrorna visa präglas jordbruket inom undersökningsområdet i hög grad av förekomsten av stödjordbruk och ofullständiga jordbruk. De förstnämnda i de egentliga jordbruksområdena äro i regel välskötta, även om avkastningssiffrorna äro genomgående låga. I de fall då till och med tillskottsfoder måste inköpas torde lönsamheten vara mycket ringa eller ingen. Inom skogsbygden torde en numerär tillbakagång av stödjordbruken vara att vänta, om icke särskilt ogynnsamma konjunkturer skulle inträda.

De ofullständiga jordbruken uppvisa en betydligt mörkare bild. Omdömesgilla personer förmena, att å de gårdar, där arealen är för stor för brukaren att samtidigt hålla sig med annat arbete, en prägel av fattigdom håller på att framträda allt tydligare. Här föreligga givetvis många gränsfall liksom exempel på att genom utomordentlig arbetsförmåga och sinne för att tillvarataga allt vad jorden kan ge, en relativt god ekonomi framskapats. Men tydliga tendenser i två avseenden kunna dock konstateras. Antingen söker man genom ett mera extensivt bruk få mer tid över till arbete utom hemmet eller också söker man — detta gäller särskilt de större ofullständiga jordbruken — att komma över mera jord eller arrendera något närliggande ställe. Behov synes föreligga för en lagstiftning, som underlättar dylika jordförvärv.

Vid hushållningssällskapets undersökning inhämtades uppgifter om huruvida ägaren ansåg det fördelaktigt och *möjligt att lägga samman gården med annan.* Svaren på denna fråga äro sammanställda nedan.

Storleksgrupp, hektar	Antal jordbrukare, som ansett sammanläggning Fördelaktig och möjlig[1]	Ofördelaktig el. omöjlig	Summa	Positiva svar i % av samtliga
0— 2	7	5	12	58
2— 5	6	3	9	67
5—10	3	4	7	43
10—30	4	15	19	21
30—	—	4	4	—
Summa	**20**	**31**	**51**	**39**

Behovet av sammanläggning är sålunda stort, i synnerhet för de mindre brukningsdelarna.

Icke heller beträffande *arronderingsförhållandena* lämnar den officiella statistiken någon vägledning.

[1] Häri ingå även jordbruk, där tillköp av jord ansetts fördelaktigt.

I hushållningssällskapets undersökning har även de undersökta gårdarnas arrondering gjorts till föremål för en bedömning. Denna synes tyda på att arronderingsförhållandena inom området inte äro ogynnsamma (jfr tab. K). Vid inte mindre än drygt 82 % av alla gårdar betecknas arronderingen som god eller mycket god. Dålig arrondering rapporteras inte i något enda fall. Arronderingsförhållandena äro sämre vid de större brukningsdelarna än vid de mindre.

I Lantbruksakademiens undersökning redovisas dels förekomsten av utjord, dels ett graderat omdöme om arronderingen inom området. Med utjord betecknas all jord, som är belägen på något större avstånd från byggnaderna och den övriga jorden (»hemmajorden»). Dylik utjord är mycket vanlig inom undersökningsområdet beroende på att det laga skiftet icke blivit fullständigt genomfört samt på den jordfördelning som följt med Kvismaresjöarnas torrläggning 1884—1886. Över 60 % av slättbygdsgårdarna ha någon utjord, medan siffran för skogsbygden ligger vid en tredjedel. Medelavståndet till utjorden är på slätten omkring 3 km., inom skogsbygden något mindre. I byar, där till de olika brukningsdelarna höra ängsjordar, äro skiftena ofta av sådant utseende, att arbetet genom långa körningar blir ytterst tidsödande. En omskiftning härvidlag förutsätter givetvis i många fall anläggning av nya vägar m. m., varigenom på lång sikt stora ekonomiska värden skulle kunna tillvaratagas.

Beträffande arronderingen visar Lantbruksakademiens undersökning inte fullt så gynnsamma resultat som hushållningssällskapets. De i det följande redovisade omdömena avse endast den egentliga hemmajorden.

Omdömet om arronderingen (i procent av samtliga gårdar).

Omdöme	Slättbygden				Skogsbygden			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Utmärkt	1	1	3	—	—	1	9	—
God	46	27	48	64	53	41	46	40
Medelmåttig	43	59	36	32	47	51	27	50
Dålig	10	13	13	4	—	7	18	10

Arronderingen är sålunda bättre inom de större brukningsdelarna på slätten medan tendensen i skogsbygden inte är lika entydig. Inom samma storleksgrupp äro arronderingsförhållandena i regel något gynnsammare i skogsbygden.

På uppdrag av 1942 års jordbrukskommitté har överlantmätaren i Örebro län Bertil Lindquist utfört en undersökning angående arronderingsförhållandena inom delar av Askers, Sköllersta och Ekeby socknar. Ur denna undersökning må följande anföras:

»Det är givet, att en fullständig undersökning beträffande de för omdömet om arronderingen bestämmande faktorerna var och en för sig och i deras inbördes relation icke låter sig göra enbart på grundval av det kartmaterial, som i allmänhet finnes tillgängligt, d. v. s. för ifrågavarande områdes vidkommande, lantmäterikartorna. Men i viss utsträckning kunna dock dessa kartor utgöra grund för ett omdöme om arronderingen. Där terrängen är i stora drag ensartad såsom inom det nu ifrågavarande området och där den odlade jordens utbredning och beskaffenhet är i huvudsak känd, är det möjligt att med ledning av kartmaterialet fastslå, att exempelvis ägosplittringen inom en brukningsenhet är så stor, att den dels måste medföra betydande olägenheter ur brukningssynpunkt, dels icke kan vara motiverad av hänsyn till någon av de övriga ovan berörda faktorerna. På samma sätt kan ett befintligt vägnät redan på grund av kartbilden i vissa fall bedömas såsom uppenbart icke ändamålsenligt. Man kan alltså med ledning av kartmaterialet och en allmän kännedom om terräng- och jordmånsförhållanden m. m. konstatera, att arronderingen i vissa fall är uppenbart olämplig. Likaså kan man i andra fall konstatera,

att ägorna ligga så väl samlade och i skiften av sådan form m. m., att brister i fråga om arronderingen knappast kunna föreligga.

Mellan dessa två grupper av fastigheter får man så en tredje grupp av brukningsenheter, där visserligen av kartorna framgår, att ägorna äro i viss mån splittrade, och skiftena icke i allo väl anpassade till vägnätet etc., men där möjligheterna att nå en bättre arrondering äro beroende av förutsättningar för flyttning av byggnader, omläggning av vägnät etc., vilka förutsättningar icke kunna bedömas på grundval av kartorna. Beträffande denna grupp kan således endast konstateras, att en omreglering *kan* vara *lämplig* och *möjlig* men att frågan härom måste bli beroende av närmare undersökningar.

Då en fullständig undersökning angående arronderingen skulle bli relativt tidsödande och dyrbar, har en enligt ovan med avseende å möjligheterna begränsad undersökning på *grundval av lantmäterikartor* ansetts motiverad. Icke heller denna har emellertid med hänsyn till tidsåtgång och kostnader kunnat göras fullständig. Den har därför begränsats *till ett femtiotal skifteslag* (byar och enstaka hemman) inom undersökningsområdet. Urvalet av dessa har bestämts med hänsyn till ett av de system, som ansetts böra uppställas för undersökningen, nämligen att klarlägga huru den fortgående sammanslagningen av fastigheter till större brukningsenheter genom jordbrukares förvärv av självständiga fastigheter inverkar på arronderingen av brukningsenheterna. I första hand har sålunda utvalts skifteslag, inom vilka flera brukningsenheter bestå av mer än en fastighet. Härutöver ha några skifteslag medtagits för att i vissa fall få ett större sammanhängande område för arronderingsundersökningen.

Materialet och dess redovisning. För undersökningen har det i första hand varit nödvändigt att upprätta *kartor över den bestående fastighetsindelningen.* Dessa ha upprättats genom sammanställning av lantmäterikartor. Beträffande en del avsöndrade lägenheter, över vilka kartor saknas i länets lantmäterikontor, har det icke varit möjligt att göra kartorna fullständiga. I allmänhet har det dock härvid endast varit fråga om mindre lägenheter, varför denna ofullständighet i kartmaterialet knappast torde ha någon praktisk betydelse med hänsyn till undersökningens ändamål. Härjämte förekomma en del sämjedelningar, som icke heller kunnat redovisas å sammanställningskartorna, men dessa delningar äro relativt fåtaliga.

Det har vidare varit nödvändigt att upprätta förteckningar över fastigheterna, upptagande dessas areal och dennas fördelning på olika ägoslag. Uppgifterna härom liksom angående bestående sambruksförhållanden ha hämtats ur fastighetstaxeringslängderna: arealerna ur 1938 års längd, äganderättsförhållandena ur 1943 års. Där två eller flera fastigheter ägas av samma person ha de i förteckningarna upptagits under ett och samma ordningsnummer.

En uppgift för undersökningarna har varit att söka i någon mån belysa möjligheten till sammanslagning av ofullständiga jordbruk med hänsyn till arronderingsförhållandena. För detta ändamål har det varit nödvändigt att uppställa någon norm för vad som skall betraktas såsom ofullständigt jordbruk. Härvid torde man i främsta rummet få utgå från arealen av den odlade jorden, och med hänsyn till undersökningens ändamål har det ansetts lämpligt att avgränsa gruppen ofullständiga jordbruk relativt snävt. Till denna grupp har därför hänförts jordbruk, vars odlade areal ligger mellan 4 och 12 hektar. Jordbruk med mindre odlad areal än 4 hektar ha ansetts kunna i regel betraktas såsom stödjordbruk, och brukningsenheter med större odlad areal än 12 hektar ha ansetts kunna utgöra fullständiga jordbruk. Undantagsvis har en brukningsenhet med mindre odlad areal ansetts kunna hänföras till gruppen fullständiga jordbruk, såvida till densamma hört betydande skogstillgång. Sannolikt ligger arealgränsen 12 hektar för ifrågavarande område för lågt, men då en säkrare beräkning av jordbrukets bärkraft förutsätter närmare undersökning angående jordens beskaffenhet m. m., har det ansetts riktigast med hänsyn till undersökningens syfte att sätta gränsen relativt lågt liksom den

i fråga om stödjordbruken satts relativt högt. Klassificeringen innebär med avseende å de sistnämnda brukningsenheterna givetvis icke att det konstaterats, att ägarna verkligen ha tillgång till stadigt arbete vid sidan av jordbruket. Många av dessa enheter kunna mycket väl tänkas i själva verket utgöra ofullständiga jordbruk.

Sedan kartorna och förteckningarna upprättats har varje brukningsenhet för sig studerats med avseende å arronderingsförhållandena. Anteckningar ha härvid gjorts rörande antalet ägoskiften, deras inbördes avstånd och skiftenas form. Där så ansetts möjligt, har även gjorts anteckning angående möjligheten att sammandraga ägorna eller eljest ernå bättre arrondering genom omskifte eller ägoutbyte.

Dessa anteckningar ha sammanställts för varje kartblad för sig, och som avslutning har antecknats ett *totalomdöme*. Detta har i stort sett begränsats till att avse frågan, huruvida eventuellt konstaterade brister i arronderingen äro av den omfattning, att de icke kunna undanröjas utan en mera omfattande omreglering i form av omskifte, eller om de kunna avhjälpas med mindre regleringar genom ägoutbyten, köp och sammanläggningar el. dyl.

Slutligen har upprättats ett sammandrag över undersökningen, i vilket de undersökta skifteslagen hänförts till tre olika grupper:

Grupp I, omfattande sådana skifteslag, där brister i arronderingen uppenbarligen äro så allmänt förekommande och av den omfattning, att en rationalisering av brukningsenheterna kräver omskifte.

Grupp II, omfattande skifteslag, där visserligen betydande brister i arronderingen kunnat konstateras, men där väsentliga förbättringar funnits möjliga genom partiella omregleringar och det synts osäkert, huruvida genom omskifte härutöver kan ernås förbättringar, vilkas värde överstiger kostnaderna och olägenheterna av omskiftet.

Grupp III, omfattande skifteslag, där, såvitt av kartmaterialet kunnat bedömas, förefintliga brister synts kunna undanröjas genom ägoutbyten och andra regleringar av mindre omfattning och där sålunda omskifte ansetts *icke* böra komma i fråga.

I vissa fall har tvekan rått, om ett skifteslag skolat hänföras till grupp I eller grupp II. Sålunda ha exempelvis beträffande Leds by konstaterats rätt stora brister i arronderingen, men å andra sidan ha förutsättningarna för ett omskifte varit svårbedömda med hänsyn till frågan om lämplig fördelning av de omfattande landvinningsjordarna. I dylika fall har skifteslaget hänförts till grupp II. I andra fall har tvekan kunnat förekomma om hänförande av ett område till grupp II eller grupp III och i dessa fall har området hänförts till grupp III. Det har sålunda ansetts angeläget, att utredningen i varje fall icke skulle komma att utvisa större brister i arronderingen än de verkligen förefintliga.

Resultat. Av sammandraget framgår, att de undersökta områdena fördela sig på ovan angivna grupper på följande sätt:

Grupp	Antal brukningsdelar				Areal, ha								I procent av hela arealen	I procent av hela antalet brukn.-delar
	Fullst.	Ofullst.	Övriga	Summa	Åker	Tomt och trädgård	Slåtteräng	Kultiverad betesäng	Annan betesäng	Skogsmark	Övrig mark	Summa		
I.....	115	62	84	261	2 671·7	94·5	5·0	27·4	214·6	1 930·3	128·5	5 072·0	51·8	55·1
II.....	49	36	33	118	1 389·3	44·1	—	12·0	29·9	687·0	38·6	2 200·9	22·5	24·9
III.....	51	20	24	95	1 358·6	42·7	0·9	8·9	149·4	894·5	64·7	2 519·7	25·7	20·0
Summa	**215**	**118**	**141**	**474**	**5 419·6**	**181·3**	**5·9**	**48·3**	**393·9**	**3 511·8**	**231·8**	**2 792·6**	**100·0**	**100**

I stort sett äro sålunda ungefär hälften av de undersökta brukningsdelarna så illa arronderade, att omskifte kan anses påkallat. Endast en fjärdedel av det undersökta området företer sådana arronderingsförhållanden, att ett omskifte uppenbarligen icke bör komma i fråga, medan den återstående fjärdedelen visserligen företer brister i arronderingshänseende men dock icke utan närmare undersökningar kan antagas vara i behov av omskifte.

Antalet ägoskiften för de *fullständiga* jordbruk, som omfattats av undersökningen, är i medeltal 3,4. För de *ofullständiga* jordbruken är medeltalet 2,5. Största skiftesantalet för en brukningsenhet uppgår till 12. Avståndet mellan de olika skiftena är ofta stort, i många fall över fem kilometer.

Skiftesantalet är störst inom grupp 1, och av de tre socknarna företer Askers socken den största ägosplittringen. Förhållandena belysas av följande sammanställning rörande skiftesantal inom de olika grupperna och socknarna:

Socken	Grupp I			Grupp II			Grupp III		
	Antal			Antal			Antal		
	brukningsenheter	skiften	skiften i medeltal pr brukn.-enhet	brukningsenheter	skiften	skiften i medeltal pr brukn.-enhet	brukningsenheter	skiften	skiften i medeltal pr brukn.-enhet
Fullständiga jordbruk.									
Asker	84	350	4·2	25	81	3·2	6	13	2·2
Sköllersta..	14	55	3·9	18	49	2·7	27	52	1·9
Ekeby.....	[1]18	72	4·0	6	16	2·7	[1]17	43	2·5
Summa	**[1]116**	**477**	**4·1**	**49**	**146**	**3·0**	**[1]50**	**108**	**2·2**
Ofullständiga jordbruk.									
Asker	41	128	3·1	22	49	2·2	2	3	1·5
Sköllersta..	11	28	2·5	14	31	2·2	15	23	1·5
Ekeby	9	22	2·4	1	2	2·0	3	9	3·0
Summa	**61**	**178**	**2·9**	**37**	**82**	**2·2**	**20**	**35**	**1·75**
Fullständiga och ofullständiga jordbruk.									
Asker	125	478	3·8	47	130	2·8	8	16	2·0
Sköllersta..	25	83	3·3	32	80	2·5	42	75	1·8
Ekeby	[1]27	94	3·5	7	18	2·6	[1]20	52	2·6
Summa	**[1]177**	**655**	**3·7**	**86**	**228**	**2·7**	**[1]70**	**143**	**2·0**

[1] En av brukningsenheterna i Ekeby by (grupp III), som har sina flesta skiften i Frommersta (grupp I), har här överförts till grupp I.

De områden, som omfattats av denna arronderingsundersökning, kunna givetvis icke utan vidare antagas vara representativa för hela det ifrågavarande planeringsområdet. Sannolikt äro arronderingsförhållandena inom de nu undersökta områdena något sämre än inom socknarna i övrigt. Områdena ha nämligen, såsom ovan framhållits, utvalts med hänsyn till förekomsten av brukningsenheter, bestående av mer än en fastighet, för att undersökningen skolat kunna giva en uppfattning om verkningarna med avseende på arronderingen av den fortgående sammanslagningen av fastigheter till större brukningsenheter. Som närmare nedan skall beröras, har undersökningen givit vid handen, att nämnda företeelse i stor utsträckning lett till försämrade arronderingsförhållanden. Man kan därför antaga, att arronderingsförhållandena i stort sett skola vara bättre inom de delar av socknarna, där dylika sammanslagningar icke förekommit i någon större utsträckning och vilka sålunda

icke ingå i undersökningen. Med hänsyn till undersökningens omfattning torde dock i varje fall av densamma få anses framgå, att arronderingsförhållandena inom stora delar av planeringsområdet allmänt äro så bristfälliga, att en reglering och rationalisering icke är möjlig utan omskifte.

Med anledning av de förslag till fastighetsplanering och genomförande av regleringar i avseende å arronderingen genom successiva köp, byten och ägoutbyten i anslutning till denna planering, som under den senaste tiden förekommit (bl. a. i framställning från Norrlandsutredningen) må här framhållas, att denna väg till reglering icke synes vara ändamålsenligare än ett omskifte, om den ens överhuvud taget är framkomlig, inom områden, där arronderingen genomgående är bristfällig. Skall en verkligt rationell fastighetsindelning inom sådana områden kunna ernås, har man att räkna med tämligen allmänna och omfattande överflyttningar av ägor mellan brukningsenheterna. En sådan reglering kan icke begränsas att beröra endast något fåtal brukningsenheter. Icke sällan torde även omläggningar av vägar bli nödvändiga, särskilt i fråga om vissa oftast sämre s. k. ägovägar, vilka användas för ett flertal fastigheter. En dylik radikal omläggning av fastighetsindelningen kan knappast genomföras successivt, utan förutsätter en samtidigt genomförd reglering för ett större område. Slutligen må framhållas, att en successivt genom ägoutbyten, avstyckningar och sammanläggningar genomförd reglering ur kostnadssynpunkt knappast torde vara fördelaktigare än en reglering på en gång. Snarare torde uppdelningen på ett flertal förrättningar och andra åtgärder kunna antagas medföra en stegring av kostnaderna. Givetvis förutsättes härvid, att den pågående revisionen av fastighetsbildningslagstiftningen skall leda till en sådan förenkling av skiftesförfarandet, att detta i och för sig icke skall föranleda högre kostnader än genomförandet av motsvarande reglering genom ägoutbyte eller andra förrättningsinstitut.

Med hänsyn till det i alla avseenden ändrade tidsläget torde de arronderingsbrister, som enligt ovan visats föreligga, näppeligen kunna anses vara relativt mindre betydande än de, som på sin tid föranledde laga skiftena under mitten av 1800-talet. Lika visst som dessa torde ha varit ekonomiskt sett motiverade och i avsevärd grad främjat jordbrukets utveckling, torde omskiften nu kunna medföra motsvarande fördelar. Det är visserligen fråga om företag av stor omfattning och betydande kostnader, men 1800-talets laga skiften voro för sin tid icke mindre eller billigare företag, och betydelsen av omreglering med hänsyn till jordbrukets utvecklingsmöjligheter är nu knappast mindre än den var då.

Rörande verkningarna av kompletteringsförvärven och sammanslagningen av ofullständiga jordbruk till fullständiga sådana framgår av utredningen, att denna fortgående verksamhet i allmänhet lett till betydande försämring av arronderingen.

Särskilt förtjänar det att observeras, hurusom ofullständiga jordbruk ofta kompletterats genom förvärv av fastigheter inom andra byar, ofta på långt avstånd från gården. I regel förefinnes dock inom sistnämnda byar behov av jord till komplettering av ofullständiga jordbruk, och den försålda jorden skulle ur arronderingssynpunkt avsevärt bättre kunna utnyttjas till brukningsenheter inom den egna byn.

De här berörda förhållandena synas förtjäna beaktande i samband med den genom egnahemsnämnderna bedrivna jordförmedlingsverksamheten. Denna är nu till en del inriktad på direkt komplettering av ofullständiga jordbruk. Ofta ligga emellertid jordbruk, som utbjudas till salu icke så till att de lämpligen kunna utnyttjas till komplettering av ofullständiga jordbruk utan lämpligast böra utnyttjas tillsammans med närliggande förut fullständiga jordbruk. I de fall, där dessa ha ägor inom andra byar, torde emellertid ett byte kunna komma till stånd så att dessa ägor överlåtas till ofullständigt jordbruk inom den by, där de äro belägna, och överlåtaren kompenseras genom det salubjudna jordbruket. På så sätt skulle icke blott vinnas en komplettering av ett ofullständigt jordbruk utan även en förbättring av arronderingen för ett befintligt fullständigt jordbruk. Överhuvud taget måste det anses önskvärt, att den jordförmedlande verksamheten till komplettering av de ofull-

ständiga jordbruken bedrives mera planmässigt under beaktande av fastighetsförhållandena i orten och icke endast med inriktning på den enskilda i varje särskilt fall aktuella brukningsenheten.

Härutöver torde det kunna ifrågasättas, om icke åtgärder kunna anses påkallade för att förhindra fortsatt ägosplittring genom sammanslagningar av jordbruk. Närmast kunde härvid komma i fråga att stadga hembudsskyldighet till staten (egnahemsnämnden eller annat organ, som finnes lämpligen kunna anförtros jordförmedlingen till de ofullständiga jordbrukens komplettering). En annan möjlighet vore att införa koncessionstvång med prövning av förutsättningarna för eventuellt avsett sambruk med avseende å arrondering m. m.

Åtskilliga av de ofullständiga jordbruken ligga dock så till, att de överhuvud taget icke torde kunna utnyttjas till inbördes komplettering utan avsevärd försämring av arronderingen. Oftast äro arronderingsförhållandena inom byn i dessa fall genomgående dåliga, varför ett omskifte kan anses påkallat. Vid ett sådant skulle ett tillgängligt ofullständigt jordbruk kunna utnyttjas på bästa sätt genom att eventuellt fördelas på flera brukningsenheter till komplettering och samtidigt till hjälp för vinnande av bästa möjliga skiftesplan. I dylikt fall borde det jordförmedlande organet ha möjlighet att efter förvärv av det salubjudna jordbruket påkalla omskifte.

Vad slutligen eventuella omskiften beträffar, måste givetvis förutsättas, att dessa icke skola bli bundna vid den bestående skifteslagsindelningen. Denna lägger särskilt inom vissa delar av Askers och Sköllersta socknar med dess långa och smala skifteslag hinder i vägen för lämpligt skifte. Två eller flera skifteslag eller delar därav böra sammanföras till skifteslag efter närmare prövning i varje särskilt fall. Delar av ett befintligt skifteslag, där arronderingsförhållandena i stort sett äro bristfälliga, kunna även på så sätt uteslutas med hänsyn till att arronderingen inom dessa delar är tillfredsställande, och omskiftet kan begränsas till vad som oundgängligen kräves för undanröjande av de allmänna bristerna i arronderingen. Man torde sålunda icke behöva räkna med omskifte av *hela* den i grupp I ovan redovisade arealen utan kunna utesluta icke obetydliga delar därav.»

C. Äganderättsförhållanden.

Från 1937 års jordbruksräkning föreligga uppgifter om den utarrenderade åkerjordens storlek i varje kommun. Arrendesystemet har större utbredning inom undersökningsområdet än i länet som helhet (30 % resp. 24 %). Förhållandena äro i detta hänseende mycket olikartade inom skilda delar av området. Andelen utarrenderad åkerjord varierar från 17 % i Ekeby till 37 % i Askers socken. (Jfr tab. 6.)

Arealens storlek för arrendatorer och självägande jordbrukare, enligt hushållningssällskapets undersökning, fördelad på olika storleksgrupper, framgår av tab. D. Omkring $^1/_4$ av samtliga undersökta gårdar brukas av arrendatorer. Dessa äro jämförelsevis talrikt företrädda i grupperna 2—10 ha, men mycket få i brukningsdelar av familjejordbruksstorlek. Det fåtaliga materialet tillåter inga säkra slutsatser beträffande skiljaktigheterna i fråga om innehav av skogs- och betesmark inom jämförbara storleksgrupper. Huvudsakligen som en följd av den avvikande storleksfördelningen är i genomsnitt skogs- och betesinnehavet avsevärt större för de utarrenderade jordbruken än för de självägda gårdarna.

Av hushållningssällskapet företagna stickprov utvisa att normala arrendevillkor äro gällande inom undersökningsområdet.

D. Produktionsinriktningen.

Åkerjordens användning inom de olika kommunerna år 1937 framgår av tab. 8. För att belysa skiljaktigheterna mellan slätt- och skogsbygd med avseende på produktionens inriktning ha även resultaten från Lantbruksakademiens undersökning

återgivits i tabellbilagan (tab. 9). Slutligen redovisas i tab. E resultaten från hushållningssällskapets representativa undersökning.

Av de nämnda tabellerna framgår, att veteodlingen inom området är av ungefärligen samma omfattning som i länet som helhet, dock givetvis av större betydelse på slätten än i skogsbygden. Rågodlingen upptager större procent i undersökningsområdet och här är förhållandet det motsatta: odlingen har större omfattning i skogsbygden samt vid de mindre brukningsdelarna. Av vårsädesslagen dominerar havren, som upptager över 30 % av åkerarealen, med små skillnader mellan olika odlingsområden och storleksgrupper. Potatisodlingen har ringa omfattning och är koncentrerad till de mindre jordbruken. Slättervallarna upptaga något mindre åkerareal än för Örebro län i genomsnitt. Att beteskulturen har ringa utbredning inom undersökningsområdet har tidigare framhållits. Skiljaktigheterna mellan de olika storleksgrupperna äro dock i detta hänseende betydande. Vid brukningsdelarna under 10 ha åker förekomma praktiskt taget inga kulturbeten. Betesvallsarealen stiger dock snabbt med stigande åkerareal och uppnår för jordbruken över 30 ha 4,5—5 % av hela åkerarealen. Vissa smärre förskjutningar i åkerns användning kunna konstateras under perioden 1927—1937. Veteodlingen har sålunda genomgående ökat på bekostnad av rågodlingen. Beträffande övriga grödor äro förändringarna av mindre betydelse.

Uppgifter om *hektarskördarnas storlek* för åren 1938 och 1939 ha införskaffats genom Statistiska centralbyrån. Dessa uppgifter äro baserade på uppskattningar från hushållningssällskapets sockenombud och torde vara tämligen approximativa, i synnerhet för kommuner, vilka såsom Asker äro uppdelade på skogs- och slättområden. Siffrorna äro återgivna i tab. 10. För flertalet grödor ligga hektarskördarna avsevärt högre inom undersökningsområdet än för länet i dess helhet. Goda hektarskördar redovisas under båda åren främst för höstvete, havre och rotfrukter. Avkastningssiffrorna ligga nästan genomgående högst för Sköllersta, där i synnerhet höstvetet lämnar rikliga hektarskördar. Potatisskörden är anmärkningsvärt låg inom Ekeby socken.

Lantbruksakademiens undersökning gör det möjligt, att för år 1934 särskilja hektarskördarna för slätt- och skogsbygden.

Hektarskördar enl. Lantbruksakademiens undersökning år 1934 (kg/ha).[1]

	Höstvete	Höstråg	Potatis	Rotfrukter	Vallhö
Slättbygden	3 500	2 850	14 190	33 310	3 510
Skogsbygden	3 020	2 630	14 580	34 410	3 530

Slättbygdsgårdarnas överlägsenhet i fråga om spannmålsodlingen framgår tydligt av sammanställningen. Beträffande potatis- och rotfruktsodlingen däremot ge brukningsdelarna i skogsbygden obetydligt högre skörderesultat.

Hektarskördeuppgifter ingå även i hushållningssällskapets undersökning av 52 gårdar inom området. Skörderesultaten, uppdelade på gårdar av olika storlek, återges i tab. F. Som regel ökar avkastningen med gårdens storlek. Stegringen är synnerligen kraftig för *vårvete och potatis.*

En motsvarande bild av skörderesultatens samband med gårdens storlek erhålles, då antalet skördeenheter sättes i relation till brukningsdelens åkerarel (jfr tab. G). Avkastningen per ha åker, mätt i skördeenheter, är inte mindre än 50 % högre i den högsta storleksgruppen än vid jordbruk med högst 2 ha åker.

Sammanfattningsvis kan konstateras, att avkastningen i skogsområdet är betydligt lägre än inom de egentliga jordbruksområdena. Inom samma bygd varierar av-

[1] Lantbruksakademiens undersökningsområde sammanfaller icke helt med undersökningsområdet för denna rapport. Det bör även observeras, att 1934 var ett i vissa avseenden exceptionellt gynnsamt skördeår.

kastningen vidare med gårdarnas storlek. Hektarskördarna vid de större gårdarna kunna betecknas som goda, medan förhållandena i de lägre storleksgrupperna på grund av bristande ekonomiska resurser äro avsevärt sämre. Av de större gårdarna äro en del utarrenderade, men någon mera påtaglig försämring i avkastningshänseende torde för den skull i regel icke kunna konstateras.

Beträffande den nuvarande produktionsinriktningens ändamålsenlighet torde några allmänna omdömen här knappast kunna fällas. Vissa specialodlingar såsom t. ex. hamp- och potatisodlingar torde efter närmare undersökning kunna visa sig lämpliga för ett antal brukningsdelar. Foderproduktionen har sedan gammalt varit förhärskande inom området. Förutsättningar synas vara förhanden att öka spannmålsproduktionen på de produktionskraftiga gårdarna, främst i fråga om vårvete och korn. Stora förutsättningar finnas även för utsädesodling, vilken redan nu förekommer i viss omfattning i form av bl. a. kontraktsodlingar.

Av verkställda stickprovsundersökningar framgår, att de treåriga vallarna överväga. På de sandaktiga jordarna torde kortvariga vallar ge bättre resultat. Luzerninblandningens stora betydelse torde icke ha tillräckligt beaktats av jordbrukarna. En påtaglig brist inom områdets produktionsstruktur utgöres av den otillräckliga produktionen av äggviterikt foder.

Boskapsskötseln intager en framträdande plats inom undersökningsområdets jordbruk. Det övervägande antalet gårdar har nötkreatursbesättningar och egna dragare.

Förhållandena inom de enskilda socknarna äro påfallande likartade, vilket framträder särskilt tydligt, då man sätter kreatursantalet i relation till åkerarealen (häri inbegripen till åker reducerad äng). Resultatet framgår av nedanstående sammanställning:

Antalet nötkreatur och hästar samt nötkreatursenheter per 100 ha åkerjord, år 1937.[1]

	Nötkreatur	Därav kor	Hästar	Får o. lamm	Svin	Höns	Nötkreatursenheter
Asker	66·6	43·7	14·0	0·9	22·9	179·2	81·8
Ekeby	65·1	42·0	12·8	1·9	21·5	207·6	77·7
Sköllersta	65·7	43·0	13·3	1·0	24·6	156·7	79·6
S:a området	**66·0**	**43·1**	**13·5**	**1·2**	**23·2**	**176·9**	**80·2**
Örebro län	69·6	46·3	12·7	1·8	19·7	·	81·6

Nötkreatursskötseln har sålunda något mindre utbredning inom undersökningsområdet än för länet. Häststammen är däremot något större, i synnerhet i Askers socken. Enligt lantbruksakademiens undersökning ligger skogsbygden något före slättbygden i fråga om antalet kreatursenheter per arealenhet. Skillnaderna äro dock icke avsevärda. I själva verket tyda både de tidigare anförda siffrorna över åkerjordens uppdelning på olika grödor och de här redovisade uppgifterna om kreatursstammen på att en starkt blandad driftsform är den förhärskande inom undersökningsområdet. Ensidig vegetabilieproduktion på slättbygden synes vara lika sällsynt som ensidig kreatursskötsel i skogsbygderna.

Ur hushållningssällskapets undersökning anföras i tab. I några siffror, som belysa kreatursskötselns betydelse i olika storleksgrupper av jordbruk. Blott få helt kreaturslösa jordbruk redovisas och dessa ligga samtliga i de lägsta storleksgrupperna. Antalet kreatursenheter stiga helt naturligt avsevärt med gårdarnas storlek men sjunker, beräknat på åkerarealen. Kreatursbeståndet satt i relation till åkerarealen är dubbelt så stor i den minsta storleksgruppen som i den högsta (30 ha åker och större).

[1] Omräkningen från ängsareal till åkerareal har skett efter samma grunder som tillämpats i 1937 års jordbruksräkning för Örebro läns vidkommande.

I nämnda undersökning redovisas även mjölkproduktionens storlek i olika storleksgrupper (tab. I). Såsom man kunnat vänta sig är mjölkproduktionen mycket låg i den lägsta gruppen, högst vid de större jordbruken. Produktionen är även inom samma storleksgrupp högre hos mejerileverantörer än vid gårdar, där mjölken behålles hemma. Av de större gårdarna är det blott ett fåtal, som inte leverera till mejeri. Vid dessa uppfödas gödkalvar och säljas sannolikt mjölk direkt till konsumenterna.

Lantbruksakademiens undersökning redovisar mjölkproduktionen per ko inom olika bygder och storleksgrupper (kg per år):

	Slättbygd	Skogsbygd
Grupp I	2 189	1 759
II	2 310	1 857
III	2 547	2 201
IV	2 752	2 085
Summa	**2 430**	**1 906**

Av sammanställningen framgår mycket tydligt slättbygdens överlägsenhet beträffande mjölkproduktionen. Tabellen belyser även produktionens jämna ökning med stigande åkerareal. Den enda officiella siffra för den genomsnittliga mjölkproduktionen per ko som kan tjäna till jämförelse kan hämtas från en representativ undersökning av animalieproduktionens storlek år 1937/1938.[1] Undersökningen uppger för sagda produktionsår en medelproduktion av 2 566 kg per ko i hela Örebro län. Vid jämförelsen bör visserligen beaktas, att lantbruksakademiens undersökning icke inkluderar de mindre jordbruken samt vidare, att en produktionsminskning ägt rum sedan förkrigsåren men även under hänsynstagande till dessa förhållanden synes mjölkproduktionen vara låg inom undersökningsområdet.

Den jämförelsevis låga mjölkavkastningen torde främst bero på att djuren erhålla för mycket halm (grovfoder) och för litet kraftfoder. Djurmaterialet utnyttjas inte tillräckligt ur mjölkproduktionssynpunkt. Många djur erhålla nästan endast underhållsfoder, varför antalet djur inom området under rådande förhållanden torde vara i överkant. Vallkulturen har ännu inte nått en önskvärd standard. Fodret på ängarna är med den knappa gödslingen av ringa värde. Intresset för ensilageberedning är ringa. Anslutningen till mjölkkontrollföreningarna är tämligen obetydlig. Dess omfattning framgår av nedanstående sammanställning.

Till mjölkkontrollförening år 1942/43 anslutna gårdar i % av samtliga år 1932.

Storleksgrupp, ha åker	Asker	Sköllersta	Ekeby	Samtliga
0·26— 2	—	—	—	—
2— 5	2	—	—	1
5—10	—	—	—	—
10—30	12	7	3	8
30—	50	48	20	45
Samtliga	**7**	**5**	**2**	**5**

Mjölkkontroll förekommer sålunda praktiskt taget blott vid brukningsdelar med mer än 10 ha åkerareal och anslutningen är mycket ringa även i gruppen 10—30 ha. Anslutningen torde vara mindre än för länet i dess helhet.

Tuberkulosbekämpandet är inom undersökningsområdet ungefär av samma omfattning som inom övriga jämförliga delar av länet. Ekeby ligger dock i detta avseende särskilt lågt. Liknande omdömen gäller även tjurföreningarna. Förståelsen för bättre avelsmaterial synes dock vara i stadigt stigande.

Något större intresse för svinavel finnes icke inom området. Detta är en stor brist särskilt i fråga om skogsbygdens jordbruk. Förutsättningar torde finnas för

[1] Den animaliska produktionen år 1937/38, Statistiska Meddelanden Ser. A. Band V: 8.

avsevärt mera omfattande uppfödning av smågrisar och för intensivare hönsskötsel. Förutsättningar saknas däremot inom de egentliga jordbruksområdena för fåravel.

Biodlare- och fruktodlareföreningar finnas i tämligen stor utsträckning och intresset för dessa binäringar är nog i allmänhet större än vad man brukar räkna med. Området är ett av de bästa i fråga om fruktodling. Det kan jämställas med Latorpstrakten. Utmärkande äro de oräkneliga körsbärsbestånden. Möjligheterna för försöksodling beträffande frukt och för ökad odling under glas torde vara goda. Växthusanläggningar, som under senaste år kommit till stånd, synas ha slagit väl ut. En bidragande orsak härtill äro givetvis de gynnsamma avsättningsförhållandena med större befolkningscentra på nära avstånd (Örebro, Kumla, Kvarntorp).

Fiske förekommer inom området i nämnvärd omfattning endast i sjön Sottern, vilket i försäljningshänseende är av lokal betydelse.

E. Jordbrukets driftsekonomiska förhållanden.

I den officiella statistiken lämnas inga uppgifter om jordbrukets driftsekonomiska förhållanden inom de enskilda kommunerna för senare år. Från 1932 års jordbruksräkning ha införskaffats siffror om *arealen täckdikad åker*. Motsvarande uppgifter ha icke kunnat erhållas för år 1937. Beträffande täckdikningen ha förhållandena förändrats avsevärt under det gångna decenniet.

Kommun	Den täckdikade åkerarealen i % av totala åkerarealen, 1932
Asker	13·3
Ekeby	31·2
Sköllersta	26·2
Hela området	21·4
Örebro län	25·9

Det är av ett visst intresse att jämföra dessa uppgifter med motsvarande uppgifter från lantbruksakademiens undersökning. De vid denna erhållna siffrorna äro följande:

	Slättbygden	Skogsbygden
Täckdikad areal i % av hela åkerarealen	40	45
Areal, som ej behöver dikas	7	6
Areal, som återstår att dika	53	49

Bilden är sålunda långt gynnsammare än enligt den officiella statistiken, vilket givetvis sammanhänger med att den senare även inkluderar uppgifter från de mindre brukningsdelarna. Av denna anledning kan lantbruksakademiens undersökning inte användas för belysningen av hela jordbrukets driftsekonomiska standard. Undersökningens uppgifter om gödslingen, ekonomibyggnadernas beskaffenhet, mekaniseringsgraden, gemensam maskinanvändning, arbetskraften och jordbrukets ekonomiska läge återges därför icke, hur upplysande de i och för sig än må vara. Det är uppenbart, att jordbrukets genomsnittliga standard inom undersökningsområdet är väsentligt lägre än dessa siffror ange.[1]

Hushållningssällskapets undersökning avsåg även att belysa täckdikningens omfattning vid gårdar av olika storlek (jfr tab. K). Den täckdikade arealen enligt denna undersökning ligger blott obetydligt högre än enligt 1932 års jordbruksräkning. Den stiger med åkerarealen men utgör även vid de större gårdarna blott omkring en fjärdedel av totala åkerarealen. Ifall undersökningens material är representativt i detta avseende torde de framsteg som gjorts på detta område under det gångna

[1] Sålunda uppges det t. ex. i lantbruksakademiens undersökningar, att blott 5 % av samtliga ekonomibyggnader befunno sig i dåligt skick.

decenniet vara tämligen obetydliga. En bidragande orsak till att dikningen försummats under senaste år har varit svårigheter att erhålla hjälp av löskarlar.

Trots olika former av uppmuntran ha inte heller övriga *jordförbättringsarbeten* vidtagits i sådan omfattning, som motiveras av de goda odlingsbetingelserna. I huvudsak inom Asker och Sköllersta återstår förutom täckdikning även en del betesförbättrings- och stenröjningsarbeten.

Det har tidigare nämnts, att sänkningen av matjordslagret på torrläggningsområdena är ett av områdets större problem. I vad mån och i hur stor omfattning invallning m. fl. åtgärder behöva vidtagas måste klarläggas genom särskilda undersökningar. För att få bort det nuvarande högvattenståndet erfordras en omfattande upprensning av Kvismare kanal. I detta sammanhang kan även nämnas, att Kvarntorpsindustrien medfört vissa föroreningsproblem i vattendragen.

Här kan även nämnas, att enligt lantbruksakademiens undersökning omkring 30 % av samtliga undersökta jordbruk regelbundet kalka en del av arealen, vilket tyder på avsevärd kalkbrist i jorden. Kalken torde i regel erhållas från Yxhults kalkbruk strax utanför områdets västgräns.

Vad beträffar *ekonomibyggnadernas beskaffenhet* så torde i detta avseende i stort sett gälla detsamma som i fråga om bostadshusen. De äro i regel väl byggda men oftast illa disponerade och otidsenligt inredda. I hushållningssällskapets undersökning betecknades beskaffenheten vid hälften som god, vid en tredjedel som mindre god och vid resten som dålig. Vattenledning i djurstallen saknas vid drygt en tredjedel av gårdarna. I detta avseende är skillnaden mellan små och större jordbruk mycket utpräglad.

Beträffande *gödselvården* kunna följande uppgifter återges från 1932 års jordbruksräkning.

Kommun	Med gödselstad utrustade jordbruk i % av samtliga	Med cementerad urinbrunn utrustade jordbruk i % av samtliga
Asker	4·9	2·9
Ekeby	10·7	8·0
Sköllersta	10·7	5·5
S:a området	8·0	4·7
Örebro län	12·2	4·7

Av resultaten från hushållningssällskapets undersökning att döma har en avsevärd förbättring ägt rum under den förflutna 10-årsperioden. Gödselstad redovisas numera av 14 % av de undersökta jordbruken och urinbrunn av nära 8 %. Fortfarande befinner sig dock gödselvården inom området på låg standard, varvid Askers kommun intager en oförmånlig särställning. Härvid är att märka, att Örebro län som helhet beträffande tillgången på cementerade gödselstäder och urinbrunnar ligger långt under riksgenomsnittet.

Att så trots allt upplysningsarbete är förhållandet måste betecknas som anmärkningsvärt. Gödselvårdsanläggningarna äro otillfredsställande inte blott vid de små brukningsdelarna utan i nästan samma grad vid de större.

Användningen av konstgödsel vid de av hushållningssällskapet undersökta gårdarna framgår av tab. L. Något klart samband mellan brukningsdelarnas storlek och konstgödselanvändningen kan inte spåras. Kvävetillförseln förefaller låg. Vid flertalet gårdar är gödningen numera av mindre omfattning än före kriget.

Beträffande *jordbrukens mekanisering* föreligga uppgifter dels från hushållningssällskapets undersökning, dels från länsarbetsnämnden. Resultaten från den förstnämnda undersökningen framgår av tab. M. I runt tal en femtedel av jordbruken — samtliga ha över 10 ha åker — är utrustad med traktor, drygt en tredjedel med mjölkningsmaskin och nära 70 % med slåttermaskin. Gemensam maskinanvändning eller maskinlån förekommer vid 85 % av samtliga undersökta jordbruk.

Dessa uppgifter kunna lämpligen jämföras med länsarbetsnämndens siffror över maskinutrustningen inom arbetsblocken. Denna undersökning omfattar 60 jordbruk över 2 ha eller drygt 8 % av samtliga.

Maskinutrustningen inom undersökningsområdet.

Storleksgrupp, ha åker	Antal undersökta gårdar[1]		Gårdar med traktor		Gårdar med mjölkn.-maskiner		Gårdar med självbindare	
			i % av samtliga gårdar					
	A	B	A	B	A	B	A	B
2— 5	9	16	—	—	11	—	—	—
5—10	7	11	—	9	14	18	29	27
10—30	19	26	37	23	68	42	84	81
30—	4	7	75	86	100	100	100	100
Samtliga	**39**	**60**	**26**	**22**	**49**	**33**	**56**	**52**
Örebro län	.	1 046	.	14	.	25	.	27

[1] A = Enl. hushållningssällskapets undersökning. B = Enl. arbetsblocksmaterialet.

Med hänsyn till de båda materialgruppernas olikhet och till det ringa antalet undersökta gårdar — gruppen A utgör ett urval av 5 % av samtliga gårdar, grupp B ett urval av 8 % — kan överensstämmelsen anses tillfredsställande, i synnerhet beträffande användningen av traktorer och mjölkningsmaskiner. Mekaniseringsgraden inom undersökningsområdet synes ligga rätt väsentligt högre än för hela länet i genomsnitt. Elektrifieringen kan anses tillfredsställande i vad avser belysningen (78 % av samtliga av hushållningssällskapet undersökta gårdar elektrifierade) medan kraftbehovet ännu inte tillräckligt beaktats (57 % av gårdarna ha tillgång till elektrisk kraft, jfr tab. K).

F. Skogsbruket.

Enligt vissa uppgifter i »Årsbok för Sveriges kommuner», utgjorde skogsfastigheternas taxeringsvärde år 1942 18,5 % av jordbruksfastighetens värde mot nära 33 % på hela länets landsbygd. Skogens ekonomiska betydelse är synnerligen ringa inom Ekeby socken, störst inom Askers socken, där skogsfastigheternas värde utgör 22 %. I sin helhet har sålunda undersökningsområdet till följd av sitt ringa skogsbestånd mindre tillgång till supplementära arbetstillfällen än Närkebygden i allmänhet (jfr härtill tab. 4).

Tidigare har omnämnts, att skogens produktionsförmåga är avsevärt större inom undersökningsområdet än i länet i genomsnitt. Å de mindre ägolotterna torde avkastningen i m^3 i regel visa ett större netto, sammanhängande med lägre omkostnader och ett fullständigare tillvaratagande av avfallsprodukterna.

G. Jordbrukets och skogsbrukets arbetskraftsförhållanden.

Ur primärmaterialet från 1932 års jordbruksräkning ha vissa uppgifter rörande antalet yrkesverksamma familjemedlemmar och den lejda arbetskraften kunnat införskaffas, men dessa uppgifter avse blott gårdar med minst 5 ha åkerareal. Andelen av familjens arbetskraft inom området översteg år 1932 något länets (74 resp. 71 %). Några större olikheter mellan de olika kommunerna med hänsyn till arbetsförhållandena kunna icke konstateras. Andelen lejd arbetskraft var dock något större inom slättbygdssocknen Ekeby än i områdets övriga socknar.

I hushållningssällskapets undersökning av 52 brukningsdelar inom området ha även uppgifter om arbetskraftsanvändningen inhämtats, uppdelade på familjens arbetskraft och lejd, fast anställd arbetshjälp. Arbetskraften har satts i relation till åkerinnehavet (tab. N). Av tabellen framgår den starka överbefolkningen på smågårdarna. Emellertid kommer här inte den omständigheten till uttryck, att ägaren

på dessa ofta blott ägnar en mindre del av sin arbetskraft åt jordbrukets skötsel. Den lejda arbetskraften är inom området av mycket ringa omfattning.

Anskaffandet av tillräcklig arbetskraft för jordbruket är i detta område liksom annorstädes en mycket svår fråga. Genom Kvarntorpsindustriens tillkomst har läget i detta avseende skärpts ytterligare. Bristen är synnerligen stor beträffande löskarlar, daglönare och tillfällig arbetskraft överhuvud taget.

H. Avsättningen av jordbruks- och skogsbruksprodukterna samt kommunikationsförhållandena inom området.

Jordbrukarnas egna organisationer sörja för den övervägande delen av avsättningen. Området är i det avseendet synnerligen väl organiserat. Beträffande avsättningsriktningarna hänvisas till särskild skiss (fig. 2). Följande detaljuppgifter må lämnas:

Ekeby:

Spannmålen går till ungefär 50 % till centralföreningen i Sköllersta, 25 % till centralföreningen i Kumla och 25 % till Kumlabolaget. En mindre kontraktsodling förekommer dessutom.

Mjölken går till Örebroortens mejeri i Sköllersta (85—90 %). Ett mindre område levererar till mejeriet i Kumla.

Av slaktdjuren gå 75—80 % till föreningsslakteriet i Ormesta. Dessutom finnas ett par privatslaktare, som vidarebefordra till privatslakteriet i Gällersta.

Frukt torgföres i allmänhet i Örebro.

Sköllersta:

Spannmålen går till ca 99 % till centralföreningen i Sköllersta, 4—5 gårdar sälja till Kumla foder- och utsädes AB.

Mjölken från samtliga gårdar utom två samt ca tio småställen levereras till mejeriet i Sköllersta.

Slaktdjur sändas till ca 95 % till Ormesta, dessutom till en slaktare i Ekeby och en i Kumla samt fyra hemslaktare.

Frukten köpes av uppköpare från Örebro samt en mindre del till Pålsboda (Findusfabrikerna).

Asker:

Spannmål: i östra och södra delarna levereras till centralföreningen i Odensbacken, i västra delen till centralföreningen i Sköllersta. En by (Tybble) säljer till Kumlabolaget.

Mjölk: ca 90 % äro anslutna och sända till Örebroortens mejeri i Asker, några byar och Brevens bruk till Mjölkcentralen i Vingåker.

Slaktdjursleveranserna gå till 70—75 % till Ormesta. Från Asker levereras viss del till tvenne slaktare i Kilsmo, från Brevens bruk dock till Ormesta.

Av fig. 2 torde framgå att den mest centraliserade avsättningen utgöres av slaktdjursleveranserna till Ormesta. Viktiga centra för övriga jordbruksprodukter äro Sköllersta, Asker, Odensbacken samt för biprodukter Örebro. Sottern-fisken torde till huvudsaklig del säljas å platsen. Skogsprodukterna avsättas främst i Kilsmo, Örebro, Pålsboda och Kumla.

Ur kommunikationssynpunkt synes undersökningsområdet jämförelsevis vällottat. Det har redan anförts, att området genomskäres av två järnvägslinjer, dels linjen Stockholm—Göteborg i öst-västlig riktning med stationerna och tätsamhällena Kilsmo och Pålsboda, och ett stickspår från Kumla å linjen mellan Örebro och Hallsberg till Kvarnstorps oljeskifferverk dels av den smalspåriga järnvägen Örebro—Pålsboda —Norrköping i nord-sydlig riktning. Av övriga kommunikationer kan nämnas Kvismarekanalen, som förbinder Kvismaredalen med Hjälmaren. Någon trafik på kana-

len ovanför Odensbacken förekommer icke för närvarande. Huvudhandelsort vid denna kanal är Odensbacken i nord-östra hörnet av Askers socken. Undersökningsområdet genomdrages även av en rad förstklassiga vägar, som i regel gå i nordsydlig riktning, främst vägarna Pålsboda—Sköllersta och Kilsmo—Asker. I östvästlig riktning går vägen Sköllersta—Asker—Odensbacken. Efter en vägbreddskarta att döma är vägnätet dock tämligen glest inom skogsbygderna norr om sjön Sottern.

Utfartsvägarnas beskaffenhet och längd vid de av hushållningssällskapet undersökta gårdarna framgår av en sammanställning i tab. K. Utfartsvägarna ha i genomsnitt en längd av 1,5 km. Nära hälften av vägarna betecknas som goda, drygt 40 % som mindre goda. Skillnaden i detta hänseende är stor för de olika storleksgrupperna. I den lägsta gruppen överväga de dåliga vägarna medan de större gårdarna i regel förfoga över goda utfartsvägar.

I. Jordbrukets ekonomiska ställning.

Ett visst uttryck för jord- och skogsbrukets ekonomiska läge erhålles av det taxeringsvärde som åsättes jordbruksfastigheterna. Följande uppgifter äro hämtade ur 1938 års allmänna fastighetstaxering (SOU 1943: 23).

Kommun	Taxeringsvärde per ha, kronor		Bonitet	Rotvärde
	Åker	Skogsmark		
Asker	960	44·9	3·55	4·20
Ekeby	1 010	47·5	3·75	4·48
Sköllersta	1 000	51·9	3·76	4·58
S:a området	**984**	**47·7**	**3·64**	**4·36**
Örebro län	968	33·4	3·06	3·58

Siffrorna visa, att åkermarkens taxeringsvärde inom området ligger något över länsgenomsnittet. Skillnaderna mellan socknarna äro obetydliga. Högst är taxeringsvärdet inom Ekeby, dock är skillnaden ganska ringa med hänsyn till att socknen i långt högre grad än områdets övriga delar består av bördigt slättland. Det förefaller i så fall obefogat, att på grundval av likheten i taxeringsvärdena dra slutsatsen, att den driftsekonomiska standarden inom områdena vore likartad. Taxeringsvärdet påverkas ju för övrigt även av andra omständigheter än jordmån och teknisk utrustning, såsom skiftesförhållanden, avstånd till väg och järnväg m. m. Beträffande kommunikationerna är i synnerhet skogsbygden inom Askers socken sämre lottad än undersökningsområdet för övrigt.

I fråga om skogsbruket är läget inom området uppenbarligen mycket gynnsamt. Skogsmarkens taxeringsvärde överstiger inom samtliga av undersökningen berörda socknar avsevärt länsgenomsnittet. Detsamma gäller för bonitet och rotvärde. Sämst är skogens produktionsförmåga inom Asker. Den höga siffran i Ekeby är av mindre praktisk betydelse eftersom någon nämnvärd avsaluavverkning inom detta område knappast torde förekomma.

II. Sammanfattning av inom området konstaterade brister, som vidlåda näringslivet.

Av det föregående torde ha framgått, att undersökningsområdets jordbruk i flera avseenden befinner sig på tämligen hög nivå, jämfört med länet som helhet. Anläges en absolut standard, framträder dock ett antal brister inom områdets näringsliv. På grundval av vad som tidigare anförts samt med ledning av från hushållnings-

sällskapet lämnade uppgifter sammanfattas de mera väsentliga bristerna i följande punkter:

1. Allmänt gäller, att möjligheterna för industrier och hantverksmässig verksamhet — om man undantager Kvarntorpsanläggningen — icke i full utsträckning blivit tillvaratagna. Förutsättningar torde finnas för bl. a. reparationsverkstäder och förädlingsindustrier av olika slag (skogsprodukter, kemiska industrier m. m.). Den låga elektrifieringsgraden verkar hämmande på jordbrukarnas möjligheter att ägna sig åt lönande bisysslor.

2. Tillgången på lokaler för ekonomisk, kommunal och kulturell verksamhet (banker, sammanträdes- och skollokaler) är otillräcklig. Bygdegårdarna äro ibland belägna på ur kommunikationssynpunkt oförmånliga platser.

3. Bostäderna äro i allmänhet otillfredsställande, främst beträffande disposition och inredning samt utrustning med tekniska hjälpmedel (vatten och avlopp). Svårigheterna att erhålla arbetskraft för områdets skogsbruk anses huvudsakligen bero på bostadsförhållandena för skogsarbetarna. Kvarntorpsindustriens rökgaser utgöra en allvarlig olägenhet för den kringliggande bebyggelsen.

4. Yrkesutbildningen befinner sig på jämförelsevis låg nivå. Kävesta frekventeras inte i önskad omfattning av bygdens ungdom. Intresset för ordnad bokföring inom jordbruksföretagen är ringa.

5. Möjligheterna att genom specialodlingar (utsäde, hampa, potatis m. m.) samt genom ökad produktion av äggviterikt foder höja bärkraften utnyttjas inte tillräckligt av jordbrukarna.

6. Markkarteringsverksamheten bör intensifieras. Ett flertal jordförbättringsåtgärder återstå att utföra såsom täckdikning och betesförbättring. Sänkningen av matjordslagret på torrläggningsområdena utgör ett allvarligt problem och kräver särskilda åtgärder. Arealerna kring Kvismare kanal äro utsatta för årligen återkommande översvämningar och en omfatttande upprensning av kanalen synes erforderlig. Nämnas bör även, att Kvarntorpsindustrien medfört vissa föroreningar av vattendragen.

Beteskulturen har trots goda naturliga förutsättningar ringa omfattning. Okultiverade skogs- och hagmarker dominera alltjämt.

7. Djurmaterialet utnyttjas inte tillräckligt. Antalet mjölkkor torde vara i överkant i förhållande till den nuvarande foderbasen. Mjölkavkastningen är låg, i synnerhet i skogsbygderna. Intresset för ensilageberedning är svagt, liksom för rationell svinavel. Anslutningen till kontrollföreningsverksamheten är obetydlig.

8. Jordbrukens tekniska utrustning är ofta bristfällig. Ekonomibyggnaderna äro i många fall illa disponerade och otidsenligt inredda. Mekaniseringsgraden är låg och de mekaniska hjälpmedlen utnyttjas icke tillräckligt. Maskinvården lämnar mycket övrigt att önska. Ökad mekanisering inom området är synnerligen angelägen med hänsyn till den starka konkurrensen om arbetskraften från Kvarntorpsindustriens sida. I synnerhet bristen på löskarlar och kvinnlig arbetskraft är besvärande.

9. Arronderingen är otillfredsställande. Av överlantmätare Lindquists specialutredning framgår, att hälften av de undersökta brukningsdelarna är så illa arronderade, att omskifte anses påkallat. Vid ytterligare en fjärdedel är arronderingen bristfällig. Vissa ängsarealer äro illa belägna och körningarna tidsödande.

10. De ofullständiga jordbruken äro många och förhållandena vid dessa mycket otillfredsställande. Ofta äro de så belägna, att de icke kunna sammanläggas utan avsevärd försämring av arronderingen. Sammanläggningen försvåras även i många fall av det relativt dyrbara byggnadsbeståndet.

11. En avsevärd produktionsstegring kunde vinnas inom skogsbruket genom fortsatt ökning av virkesförrådet och genom intensivare skogsvård.

TABELLER.

(Undersökningsområde II.)

Tab. 1. Medeltemperatur och medelnederbörd vid vissa observationsplatser i Örebro län, perioden 1901—30.

Plats	Kommun	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	Året
Medeltemperatur.														
Högsjö [1]		−2·9	−2·8	−0·2	+3·9	+10·0	+14·2	+16.7	+14·6	+10·6	+5·8	+0·9	−2·0	+5·7
Örebro		−3·2	−3·3	−0·9	+3·4	+ 9·6	+14·0	+16·6	+14·5	+10·1	+5·4	+0·8	−2·2	+5·4
Askersund		−3·0	−3·0	−0·6	+3·8	+ 9·8	+13·9	+16·6	+14·6	+10·5	+5·7	+1·0	−1·9	+5·6
Medelnederbörd.														
Högsjö [1]		30	23	25	31	42	64	74	75	52	53	41	42	552
Örebro		39	29	34	39	46	61	72	85	53	58	44	50	610
Askersund		42	33	34	41	46	64	69	89	54	64	52	54	642
Esplunda	Rinkaby	29	22	25	33	42	64	77	84	56	57	40	40	569
Skrubby	Viby	22	17	20	29	40	63	69	81	51	47	35	30	504
Mariedam	Lerbäck	40	29	35	42	51	64	74	95	64	70	56	56	676

[1] Beläget inom V:a Vingåkers socken i Södermanlands län, mindre än 1/2 mil från Askers östgräns.

Källa: Enl. meddelande från Meteorologiska anstalten.

Tab. 2. Folkmängden och dess sammansättning inom undersökningsområdet, 1930, 1938 och 1943.

Kommun	Folkmängden		
	1/1 1930	1/1 1938	1/1 1943
Asker	4 308	3 903	3 680
Ekeby	1 162	1 057	1 221
Sköllersta	2 947	2 815	2 922
S:a området	**8 417**	**7 775**	**7 823**

Tab. 2 a. Folkmängdens fördelning efter kön 1930 och 1940.

	1930			1940			Antalet män per 1 000 kvinnor	
	Män	Kvinnor	S:a	Män	Kvinnor	S:a	1930	1940
Asker	2 117	2 145	4 262	1 880	1 844	3 724	987	1 020
Ekeby	583	552	1 135	531	493	1 024	1 056	1 077
Sköllersta ...	462	1 506	2 968	1 401	1 392	2 793	971	1 006
S:a området	**4 162**	**4 203**	**8 365**	**3 812**	**3 729**	**7 541**	**990**	**1 022**

Tab. 2 b. Folkmängdens ålderssammansättning år 1940 (i %):

	Män i åldern			Kvinnor i åldern			Män per 1 000 kvinnor inom gruppen 15—65 år	Antalet gifta kvinnor i åldern 15—45 år per 1 000 invånare
	0—15	15—65	65—	0—15	15—65	65—		
Asker	18	68	14	19	66	15	1 046	100
Ekeby	19	65	16	19	68	13	1 039	91
Sköllersta ...	20	68	12	17	67	16	1 027	115
S:a området	**19**	**67**	**14**	**19**	**66**	**15**	**1 038**	**104**

Källor: Årsbok för Sveriges kommuner och folkräkningar.

Tab. 3. Befolkningens yrkesfördelning (i procent av totalbefolkningen) 1940.

Kommun	Total befolkning	Därav tillhörande yrkesgrupp[1]					Antal yrkesutövare
		I	II	III o. IV	V	VI o. VII	
Asker	100	55	27	8	4	6	44
därav Breven	100	14	76	5	2	3	39
Kilsmo	100	18	49	25	5	3	47
del av Odensbacken	100	6	39	32	16	7	51
Ekeby	100	70	16	3	4	7	48
Sköllersta	100	49	23	12	6	10	44
därav Pålsboda	100	15	41	27	7	10	44
S:a området	**100**	**55**	**24**	**9**	**5**	**7**	**45**
Örebro läns landsbygd	100	42	38	10	4	6	47

[1] Grupp I = Jordbruk och binäringar
II = Industri och hantverk
III = Samfärdsel
IV = Handel
Grupp V = Allm. förvaltningstjänst och fria yrken
VI = Husligt arbete
VII = Ospecificerad verksamhet

Källa: 1940 års folkräkning.

Tab. 4. Fastigheternas taxeringsvärde, 1933, 1941 och 1942.

Kommun	Taxeringsvärde 1 000-tal kr.				Jordbruksfastighet i % av hela värdet	Skogsfastighet i % av jordbruksfastighet
	Jordbruksfastighet	Därav skogsfastighet	Annan fastighet	Summa		
a) 1933:						
Asker	6 253	975	1 365	7 618	82·1	15·6
Ekeby	2 503	166	229	2 732	91·6	6·6
Sköllersta	4 854	667	2 225	7 079	68·5	13·7
S:a området	**13 610**	**1 808**	**3 819**	**17 429**	**78·1**	**13·3**
b) 1941:						
Asker	6 942	1 506	2 173	9 115	75·3	21·7
Ekeby	2 745	260	287	3 032	90·5	9·5
Sköllersta	5 444	1 002	3 341	8 785	62·0	18·4
S:a området	**15 131**	**2 768**	**5 801**	**20 932**	**72·3**	**18·3**
c) 1942 (okorrigerat):						
Asker	6 942	1 506	2 273	9 215	75·3	21·7
Ekeby	7 892	256	369	8 261	95·5	3·2
Sköllersta	5 441	1 002	3 343	8 784	61·9	18·4
S:a området	**20 275**	**2 764**	**5 985**	**26 260**	**77·2**	**13·6**
d) 1942 (korrigerat).[1]						
Asker	6 942	1 506	2 273	9 215	75·3	21·7
Ekeby	2 570	256	5 691	8 261	31·1	10·0
Sköllersta	5 441	1 002	3 343	8 784	61·9	18·4
S:a området	**14 953**	**2 764**	**11 307**	**26 260**	**56·9**	**18·5**

Källa: »Årsbok för Sveriges kommuner», åren 1934, 1942 och 1943.

[1] I Ekeby socken har ett belopp av 5 322 000 kr flyttats från jordbruksfastighet till annan fastighet. Närmare förklaring härtill återfinnes i texten.

Tab. 5. Industriföretag inom undersökningsområdet, produktionsvärde, antal arbetare och arbetstimmar, 1938, 1939 och 1942.[1]

Kommun	Antal företag	Dagar i drift	Produktionsvärde, 1 000-tals kr.	S:a arbetare	S:a arbetstimmar
a) 1938:					
Asker	10	2 499	1 729·9	203	408 237
Ekeby	1	—	5·0	—	3 000
Sköllersta	13	3 393	550·4	77	150 485
S:a området	**24**	**5 892**	**2 285·3**	**280**	**561 722**
b) 1939:					
Asker	10	2 183	1 883·7	205	395 928
Ekeby	1	280	4·0	—	2 250
Sköllersta	10	1 874	474·3	71	97 306
S:a området	**21**	**4 337**	**2 362·0**	**276**	**495 484**
c) 1942:					
Asker	11	2 418	2 988·0	206	432 431
Ekeby	2	485	7 967·7	441	724 084
Sköllersta	6	1 049	466·7	42	90 519
S:a området	**19**	**3 952**	**11 422·4**	**689**	**1 247 034**

[1] Utom mejerier, om vilka fullständiga uppgifter icke kunnat införskaffas.

Källa: Industristatistiken (primärmaterial från kommerskollegium).

Tab. 6. Arealens fördelning efter ägoslag år 1937.

	Absoluta tal (ha)				Relativa tal (%)				
	Asker	Ekeby	Sköllersta	S:a området	Asker	Ekeby	Sköllersta	S:a området	Örebro län
Åker	5 285	2 366	4 179	11 830	34·2	59·7	40·8	39·9	18·8
Slåtteräng	8	78	7	93	0·1	2·0	0·1	0·3	0·5
Kultiverad betesäng	215	9	110	334	1·4	0·2	1·1	1·1	0·4
Annan betesäng	933	21	296	1 250	6·0	0·5	2·9	4·2	1·8
Skogsmark	7 060	1 137	4 619	12 816	45·7	28·6	45·1	43·3	63·3
Övrig mark	1 941	359	1 028	3 328	12·6	9·0	10·0	11·2	15·2
Summa	**15 442**	**3 970**	**10 239**	**29 651**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**
Arrenderad åkerjord	1 939	402	1 210	3 551	36·7	17·0	29·0	30·0	24·4
Antal brukningsdelar	462	155	335	952	.	.	.	.	.
Antal lägenheter	197	49	232	478	.	.	.	.	.
» » med åker eller husdjur	103	34	78	215	.	.	.	.	.

Källa: 1937 års jordbruksräkning.

Tab. 7. Antalet brukningsdelar i olika storleksklasser år 1932.

Ha åker	Absoluta tal				Relativa tal				
	Asker	Ekeby	Sköllersta	S:a området	Asker	Ekeby	Sköllersta	S:a området	Örebro län
0·26— 1	86	49	78	213	17·6	26·1	21·4	20·5	20·5
1— 2	46	22	35	103	9·4	11·8	9·6	10·0	16·3
2— 5	91	21	65	177	18·6	11·2	17·8	17·0	22·5
5— 10	94	20	59	173	19·3	10·7	16·2	16·6	16·8
10— 20	105	45	87	237	21·6	24·1	23·8	22·8	14·6
20— 30	32	20	20	72	6·6	10·7	5·5	6·9	4·6
30— 50	24	6	12	42	4·9	3·2	3·3	4·0	2·8
50—100	6	2	6	14	1·2	1·1	1·6	1·3	1·3
Över 100	4	2	3	9	0·8	1·1	0·8	0·9	0·6
Summa brukningsdelar	**488**	**187**	**365**	**1 040**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**
Genomsnittlig åkerareal per brukningsdel (ha)	11·0	12·8	11·4	11·5	.	.	.	.	.
Antal lägenheter	154	15	188	357	.	.	.	.	.

Källa: 1932 års jordbruksräkning.

Tab. 8. Åkerjordens användning år 1937.

	Absoluta tal (ha)				Relativa tal (%)				
	Asker	Ekeby	Sköllersta	S:a området	Asker	Ekeby	Sköllersta	S:a området	Örebro län
Höstvete	198	166	257	621	6·3	8·4	8·3	7·4	8·0
Vårvete	136	33	88	257					
Höstråg	439	104	276	819	9·2	4·6	6·8	7·4	4·3
Vårråg	47	4	10	61					
Korn	9	—	25	34	0·2	—	0·6	0·3	0·2
Havre	1 591	761	1 266	3 618	30·0	32·2	30·3	30·6	27·7
Blandsäd	24	15	35	74	0·5	0·6	0·8	0·6	1·5
Baljväxter	21	10	9	40	0·4	0·4	0·2	0·3	0·4
Potatis	126	48	89	263	2·4	2·0	2·1	2·2	2·7
Foderrotfrukter	69	27	51	147	1·3	1·1	1·2	1·2	0·8
Grönfoder av säd	42	13	50	105	0·8	0·5	1·2	0·9	1·5
Vall till slåtter och fröskörd	1 912	870	1 413	4 195	36·1	36·8	33·9	35·6	40·3
Betesvall	117	104	182	403	2·2	4·4	4·4	3·4	3·8
Andra växtslag	3	1	1	5	0·1	0·1	0·0	0·1	0·1
Helträda	543	206	414	1 163	10·3	8·7	9·9	9·8	8·3
Obrukad åker	8	4	13	25	0·2	0·2	0·3	0·2	0·4
Summa åkerjord	**5 285**	**2 366**	**4 179**	**11 830**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

Källa: 1937 års jordbruksräkning.

Tab. 9. Åkerns procentuella användning, år 1935.[1]

Storleksgrupp efter åkerareal (hektar)	Helträda	Grönfoderträda	Vallträda	Höstvete	Höstråg	Vårvete	Korn	Blandsäd	Havre	Ärter	Potatis	Foderrotfrukter	Vall 1:a	Vall 2:a	Vall äldre	Bete	Diverse
Slättbygd.																	
4—10	7·9	3·9	0·3	3·4	9·2	2·0	0·0	0·7	31·0	0·3	2·6	1·7	14·7	14·7	6·7	0·3	0·6
10—20	9·9	3·0	0·2	4·6	9·7	1·4	0·0	0·6	30·7	0·4	1·8	1·6	14·3	14·1	6·9	0·7	0·1
20—30	9·2	3·2	—	4·1	8·3	2·3	0·1	1·7	31·0	0·6	1·3	1·1	14·2	13·7	7·0	2·2	—
30—50	11·4	1·8	0·3	4·4	10·2	2·6	0·1	1·1	27·4	0·3	1·0	1·5	14·0	14·6	4·7	4·5	0·1
S:a	**9·8**	**2·9**	**0·2**	**4·3**	**9·4**	**2·0**	**0·0**	**1·0**	**30·0**	**0·4**	**1·6**	**1·5**	**14·2**	**14·2**	**6·4**	**1·9**	**0·2**
Skogsbygd.																	
4—10	8·0	4·5	0·2	2·6	10·6	1·5	0·0	0·3	30·0	0·1	3·2	1·4	14·9	14·4	6·6	0·5	1·2
10—20	11·6	2·7	—	3·0	10·5	0·9	0·1	0·7	30·0	0·1	2·1	1·1	13·3	14·2	7·6	1·4	0·7
20—30	9·5	3·4	—	4·1	10·4	0·4	0·3	0·4	33·9	0·4	1·6	1·4	14·2	13·2	3·4	3·4	—
30—40	10·1	1·8	—	4·3	7·8	0·8	—	—	30·5	0·2	1·3	0·9	12·2	13·7	10·8	4·8	0·8
S:a	**10·3**	**3·0**	**0·0**	**3·3**	**10·1**	**1·0**	**0·1**	**0·5**	**30·6**	**0·2**	**2·2**	**1·2**	**13·4**	**14·0**	**7·4**	**2·0**	**0·7**

[1] Tabellen avser icke samma område som övriga statistiska uppgifter. Sålunda saknas en del av Askers socken och nästan hela Ekeby socken medan å andra sidan ett 40-tal gårdar i Svennevads socken ingå i materialet. Vidare äro de flesta brukningsdelarna med under 4 ha och över 50 ha åkerareal uteslutna.

Källa: Lantbruksekonomiska lokalundersökningar (Kungl. Lantbruksakademiens Handlingar och Tidskrift, nr 4—5, 1938).

Tab. 10. Hektarskörden 1938 och 1939 inom undersökningsområdet (kg/ha).

	1938					1939				
	Asker	Sköllersta	Ekeby	S:a området	Örebro län	Asker	Sköllersta	Ekeby	S:a området	Örebro län
Höstvete	2 800	3 500	2 800	3 090	2 700	2 500	3 500	2 900	3 021	2 620
Höstråg	1 800	2 800	1 800	2 137	2 160	1 900	2 800	1 900	2 203	2 200
Vårvete	2 200	2 000	1 900	2 093	2 230	1 800	2 000	1 600	1 843	1 890
Vårråg	—	—	1 600	.	1 920	—	—	1 500	.	1 930
Korn	—	3 000	—	.	1 960	—	—	—	.	1 920
Havre	2 200	3 000	2 200	2 480	2 170	2 000	2 700	2 100	2 266	2 090
Blandsäd	—	3 000	2 100	2 730	2 140	—	2 500	—	.	2 060
Potatis	12 000	28 000	8 000	16 684	10 550	7 000	17 000	9 000	10 749	11 580
Foderrotfrukter	—	55 000	50 000	53 269	38 740	—	35 000	45 000	38 462	33 120
Hö från odlad jord	3 600	4 000	3 500	3 714	4 040	3 000	4 000	3 500	3 441	3 140

Källa: Statistiska centralbyrån (primärmaterial).

Tab. A. Förekomsten av vattensjuk, stenbunden och odlingsbar jord samt markens frostlänthet.

Storleksgrupp efter åkerareal (ha)	Vattensjuk mark					Stenbunden mark					Odlingsbar mark					Frostlänthet			
	Antal gårdar		Vattensjuk jord, ha	I % av arealen vid gårdar med vattensjuk mark	I % av totala åkerarealen inom gruppen	Antal gårdar		Stenbunden mark, ha	I % av arealen vid gårdar med stenbunden mark	I % av totala åkerarealen inom gruppen	Antal gårdar		Odlingsbar mark per gård, ha	I % av arealen vid gårdar med odlingsbar mark	I % av totala åkerarealen inom gruppen	Antal gårdar			
	Utan	Med				Utan	Med				Utan	Med				Utan	Något	Med	Ingen uppg.
0— 2	9	3	2·12	57	15·4	7	5	2·03	39	14·8	11	1	0·5	30	3·6	1	—	11	—
2— 5	4	5	3·00	18	9·4	2	7	12·40	64	38·8	8	1	1·5	30	4·7	—	4	4	1
5—10	3	4	5·50	26	9·3	3	4	10·90	32	18·5	7	—	—	—	—	—	3	4	—
10—30	10	9	27·50	21	9·0	7	12	65·65	34	21·6	11	8	0·9	7	3·0	1	13	5	—
30—	2	2	12·00	18	6·7	2	2	26·00	39	14·6	4	—	—	—	—	1	1	2	—
Summa	**28**	**23**	**50·12**	**21**	8·5	**21**	**30**	**116·98**	**37**	**19·9**	**41**	**10**	**1·0**	8	**2·0**	**3**	**21**	**26**	**1**

Källa för tabellerna A—N: Örebro läns hushållningssällskaps undersökning av 52 gårdar inom området.

Tab. B. Jordbrukarnas bisysslor och biförtjänster.

Storleksgrupp, ha åker	Antal brukningsdelar	Härav jordbruk med uppgivna biförtjänster	Jordbrukare med nedanstående antal bisysseledagsverken per år				Bisysslornas art					Genomsnittlig årsinkomst, kr.
			0—50	50—100	100—200	200—	Skogsarbete	Jordbruksarbete, vägarbete o. annat grovarbete	Industri	Hantverk	Annat	
0— 2.....	12	10	3	1	1	5	—	5	2	1	2	1 911
2— 5.....	9	8	1	1	2	3	2	1	1	2	2	1 629
5—10.....	7	5	3	1	—	—	2	1	—	—	2	512
10—30.....	19	5	5	—	—	—	3	—	—	—	2	353
30—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	**51**	**28**	**12**	**3**	**3**	8	**7**	**7**	**3**	**3**	8	**1 372**

Tab. C. Genomsnittlig areal per brukningsdel i ha.

Storleksgrupp efter åkerareal	Antal brukningsdelar	Åker	Bete[1]	Skog[1]	Antal gårdar		
		Hektar per brukningsdel			utan bete	utan skog	utan skog och bete
0— 2	13	1·2	2·6	—	11	13	11
2— 5	9	3·6	1·7	8·9	5	5	3
5—10	7	8·4	4·6	8·6	3	2	—
10—30	19	16·0	2·2	19·0	8	3	2
30—	4	44·5	5·0	76·0	3	1	1
Summa	**52**	**11·4**	**2·7**	**21·8**	**30**	**24**	**17**

[1] Areal per brukningsdel med bete resp. skog.

Tab. D. Areal per brukningsdel i ha efter ägarekategorier.

Ha åker	Antal arrenderade gårdar	Antal av ägaren brukade gårdar	Åker		Bete		Skog	
			Areal i hektar per		Areal i hektar per		Areal i hektar per	
			Arrenderad	Av ägaren brukad	Arrenderad	Av ägaren brukad	Arrenderad	Av ägaren brukad
0— 2	2	10	1·0	1·2	—	2·6	—	—
2— 5	3	6	3·4	3·6	1·6	2·0	8·0	9·2
5—10	4	3	8·8	8·0	4·6	—	11·3	6·8
10—30	1	18	11·0	16·3	0·5	2·4	3·5	19·1
30—	2	2	35·5	53·5	5·0	—	94·0	25·0
Samtliga	**12**	**39**	**10·8**	**11·7**	**2·4**	**0·8**	**18·5**	**9·7**

Anm. Arrenderad åker utgjorde 22·0 % av totala åkerarealen.

Tab. E. Åkerjordens användning i hektar.

Storleksgrupp, hektar åker	Genomsnittlig areal per brukningsdel						
	Höstvete	Höstråg	Vårvete	Havre	Potatis	Rotfrukter	Slåttervall
0— 2	—	0·25	0·25	0·51	0·20	0·03	0·48
2— 5	—	0·45	0·29	1·13	0·28	—	1·24
5—10	0·63	0·96	0·25	2·21	0·31	0·10	3·36
10—30	0·90	1·62	1·06	5·10	0·37	0·37	5·17
30—	2·33	3·25	2·50	14·25	0·53	0·35	12·69
Summa	**1·06**	**1·45**	**0·92**	**4·09**	**0·32**	**0·32**	**3·87**

Tab. F. Hektarskördar (deciton per ha).

Storleksgrupp (hektar åker)	Höstvete	Höstråg	Vårvete	Havre	Potatis
0— 2	—	—	6·00	12·64	52·46
2— 5	—	16·30	12·44	17·24	77·95
5—10	22·80	18·95	17·00	17·40	97·21
10—30	27·46	16·87	10·51	16·90	115·49
30—	27·79	19·77	20·93	16·89	138·10
Summa	**26·99**	**17·83**	**14·34**	**16·87**	**102·12**
därav: Asker	22·23	20·10	17·43	19·40	108·09
Sköllersta	27·54	18·15	15·21	15·52	107·98
Ekeby	34·29	9·14	8·88	14·05	68·36

Tab. G. Antal skördeenheter per ha åker i medeltal för gårdar inom olika storleksklasser.

Storleksgrupp (hektar åker)	Asker	Sköllersta	Ekeby	Samtliga
0— 2	1 181	1 190	1 068	1 139
2— 5	1 886	1 367	—	1 514
5—10	1 387	2 050	—	1 727
10—30	1 819	1 559	1 278	1 580
30—	1 894	1 567	—	1 716
Summa	**1 790**	**1 595**	**1 269**	**1 620**

Tab. H. Kreatursbestånd.

Storleksgrupp (hektar åker)	Totala antalet gårdar	Gårdar utan kor	Kor per gård	Nötkreaturs-enheter per gård	Nötkreaturs-enheter per 100 ha
0— 2	12	2	1·6	1·9	141·8
2— 5	9	1	2·4	4·2	114·6
5—10	7	—	4·6	8·1	96·3
10—30	19	—	7·6	13·8	86·4
30—	4	—	19·5	31·7	71·2
Summa	**51**	**3**	**6·0**	**10·4**	**84·8**

Tab. I. Mjölkproduktionen.

Storleksgrupp (hektar åker)	Antal besättningar	Antal besättningar med redovisad mjölkproduktion	Total produktion per besättning	Total produktion per ko	Antal mjölkleverantörer	Produktion per ko hos mjölkleverantör
0— 2	6	6	2 637	1 582	2	1 831
2— 5	8	6	5 267	2 107	5	2 258
5—10	7	6	8 133	1 877	6	1 877
10—30	19	18	15 541	2 012	17	2 029
30—	4	4	45 775	2 347	4	2 347
Summa	**44**	**40**	**13 976**	**2 086**	**34**	**2 120**

Tab. K. Gårdarnas beskaffenhet och utrustning.

	Vid gårdar med nedanstående åkerareal: (ha)						I % av samtliga gårdar
	0—2	2—5	5—10	10—30	30—	S:a	
Boningshusets beskaffenhet.							
God	6	1	3	13	4	27	53·0
Mindre god	5	5	4	6	0	20	39·2
Dålig	1	3	0	—	0	4	7·8
Vattenledning och avlopp.							
Finnes	2	0	3	13	4	22	43·1
Finnes ej	10	9	4	6	0	29	56·9
Ekonomibyggnadernas beskaffenhet.							
God	6	1	4	12	2	25	49·0
Mindre god	3	4	2	6	2	17	33·3
Dålig	3	4	1	1	—	9	17·7
Vattenledning i djurstallen.							
Finnes	1	4	5	19	4	33	64·7
Finnes ej	11	5	2	0	0	18	35·3
Gödselstad.							
Finnes	0	2	2	3	0	7	13·7
Finnes ej	12	7	5	16	4	44	86·3
Urinbrunn.							
Finnes	0	0	2	2	0	4	7·8
Finnes ej	12	9	5	17	4	47	92·2
Siloanläggning.							
Finnes	0	0	0	0	0	0	—
Finnes ej	12	9	7	19	4	51	100·0
Elektriskt lyse.							
Finnes	9	5	4	18	4	40	78·4
Finnes ej	3	4	3	1	0	11	21·6
Elektrisk kraft.							
Finnes	2	3	4	17	3	29	56·9
Finnes ej	10	6	3	2	1	22	43·1
Täckdikning.							
Ej täckdikade	9	6	4	7	0	26	51·0
Täckdikade	3	3	3	12	4	25	49·0
Täckdikad areal, ha	2·74	2·63	6·85	71·30	46·40	129·92	—
i % av åkern vid gårdar med redovisad täckdikning	90·1	23·9	25·8	36·6	26·1	31·4	—
i % av hela åkerarealen inom gruppen	20·0	8·2	11·6	23·5	26·1	22·1	—
Åkerns arrondering.							
Mycket god	5	1	1	—	0	7	13·7
God	6	5	5	15	4	35	68·6
Mindre god	1	3	1	4	0	9	17·7
Utfartsväg.							
Belägen vid huvudväg	5	3	1	6	0	15	—
Gårdar med utfartsväg	7	6	6	13	4	36	—
Längd i kilometer, genomsnitt	1·4	2·0	1·2	1·4	2·3	1·6	—
Beskaffenhet:							
God	1	1	3	8	3	16	44·4
Mindre god	3	4	3	5	0	15	41·7
Dålig	3	1	0	0	1	5	13·9

Tab. L. Användning av konstgödsel.

Storleksgrupp (hektar åker)	Antal brukningsdelar med uppgift	Kg konstgödsel per hektar åker			Gödningen mindre eller mer än normalt		
		Superfosfat	Kalkkväve, salpeter	Kali	Mindre	Lika	Mera
0— 2	7	71	9	47	3	5	—
2— 5	9	56	25	29	4	4	—
5—10	7	30	12	18	7	—	—
10—30	19	37	19	25	13	6	—
30—	4	54	25	30	2	2	—
Summa	**46**	**43**	**20**	**26**	**29**	**17**	—

Tab. M. Maskinutrustning.

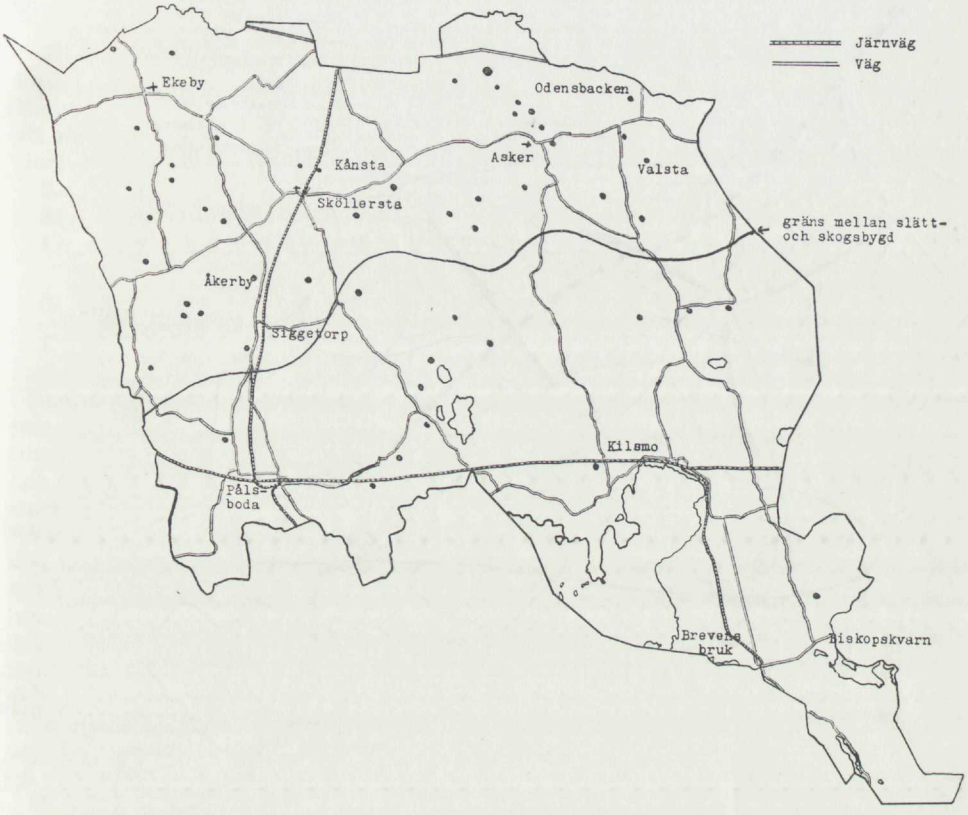
Storleksgrupp (hektar åker)	0—2	2—5	5—10	10—30	30—	Summa	I % av samtliga gårdar
Antal gårdar	12	9	7	19	4	51	100
Traktor	—	—	—	7	3	10	20
Bindare	—	—	2	16	4	22	43
Avläggare	—	—	1	3	—	4	8
Slåttermaskin	—	6	7	18	4	35	69
Såningsmaskin	—	4	6	18	4	32	63
Mjölkningsmaskin	—	1	1	13	4	19	37
Tröskverk	—	—	—	2	—	2	4
Gemensam maskinanvändning eller maskinlån	10	5	7	17	4	43	84

Tab. N. Arbetskraftsanvändning i jordbruket.

Storleksgrupp (hektar åker)	Antal familjemedlemmar i jordbruksarbete per 100 ha åker	Fast anställda arbetare per 100 ha åker	Sammanlagd arbetskraft. Antal arbetare per 100 ha åker
0— 2	87·3	—	87·3
2— 5	28·1	—	28·1
5—10	18·6	—	18·6
10—30	10·7	4·0	14·7
30—	2·2	3·9	6·1
Summa	**11·6**	**3·2**	**14·8**

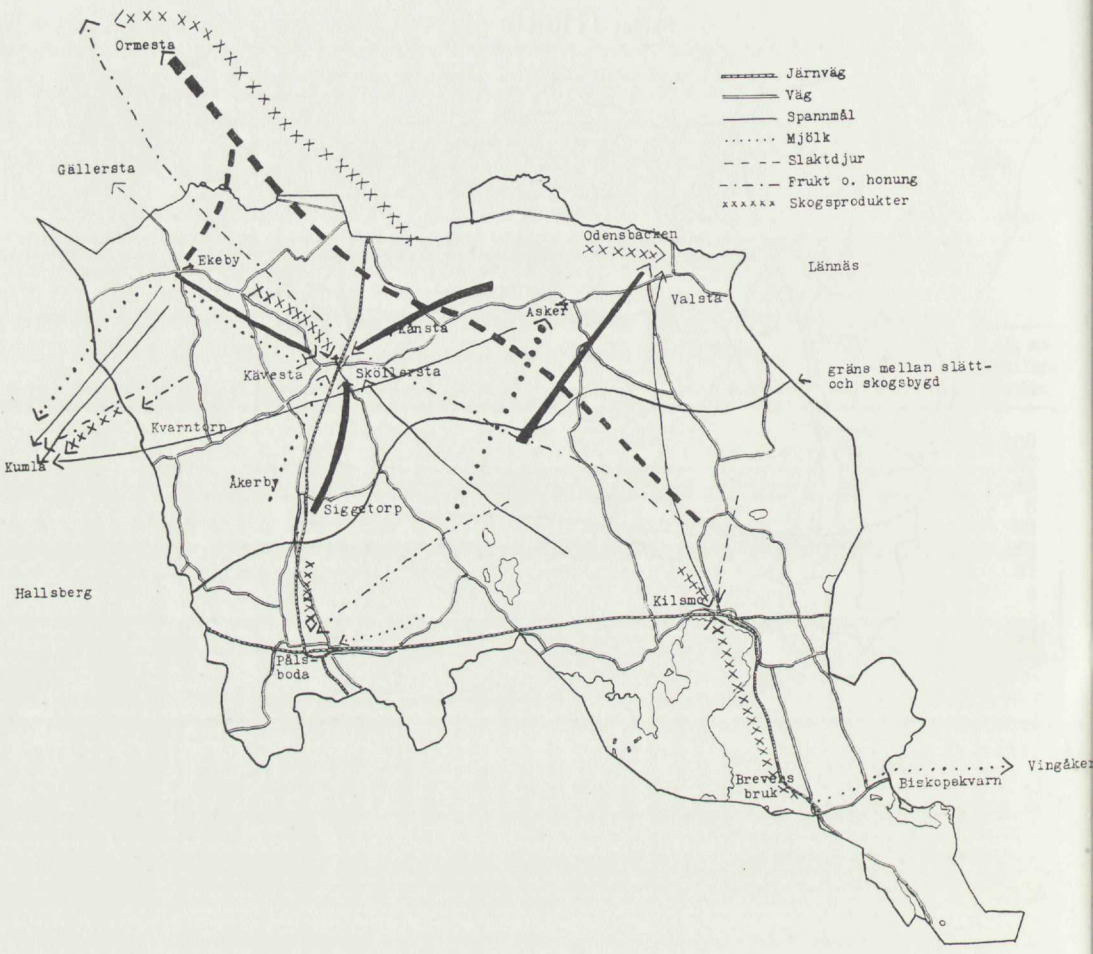
Fig. 1. Gårdar ingående i hushållningssällskapets intensivundersökning. (Ekeby, Sköllersta, Asker.)

Skala: 1 : 100 000.

10—458941.

Fig. 2. Jordbrukets avsättningsvägar.

III. Utvecklingsplan.

(Örebro län)

A. Utvecklingsmöjligheter för industri, hantverk och hemslöjd.

1. Ehuru möjligheterna för industriell verksamhet i större skala väl tillvaratagits torde likväl vissa förutsättningar föreligga för nya smärre industrianläggningar. Detta torde bl. a. gälla kemiska industrier. Av större omedelbart intresse vore dock att reparationsverkstäder för jordbruksmaskiner inrättades samt att antalet snickerier, som nu är i hög grad otillräckligt, utökades.
2. En rationalisering av inom området befintliga sågverk bör företagas.
3. Hushållningssällskapet bör överväga att organisera ambulerande hovslagning.
4. Såsom binäring till jordbruket bör laggkärlstillverkningen kunna utvidgas.

B. Jordbrukets fastighetsindelning och arealförhållanden.

1. Som närmare framgått av redogörelsen för området och härtill fogade specialundersökningar äro arronderingsförhållandena i betydande utsträckning uppenbart olämpliga, framför allt på slätten. Successiva ägobyten mellan enskilda fastigheter, sammanläggningar och avstyckningar torde endast i undantagsfall erbjuda en lösning. I stället torde för en rationell fastighetsindelning erfordras mera allmänna och omfattande överflyttningar av ägor, som måste komma att beröra ett mycket stort antal fastigheter samtidigt. Med hänsyn härtill synes ett skiftesförfarande böra förordas, vilket också bör innefatta reglering av vägnät särskilt ägovägarna, såsom den enda möjliga utvägen till förbättring av arronderingsförhållandena. Planer för dylika omskiften böra snarast utarbetas även om den tidpunkt, då dessa planer kunna omsättas i praktiken ännu är avlägsen. Som en illustration till innebörden av denna rekommendation fogas här en utan alla anspråk på fullständighet av överlantmätare Lindqvist utförd undersökning av de tekniska möjligheterna för ett omskifte inom en by omfattande 9 brukningsenheter. Det bör understrykas att ingående markundersökningar icke företagits i detta sammanhang utan omskiftesplanen har närmast karaktären av ett demonstrationsprojekt. Nuvarande förhållanden ha angivits i fig. 3 och regleringsplanen i fig. 4.

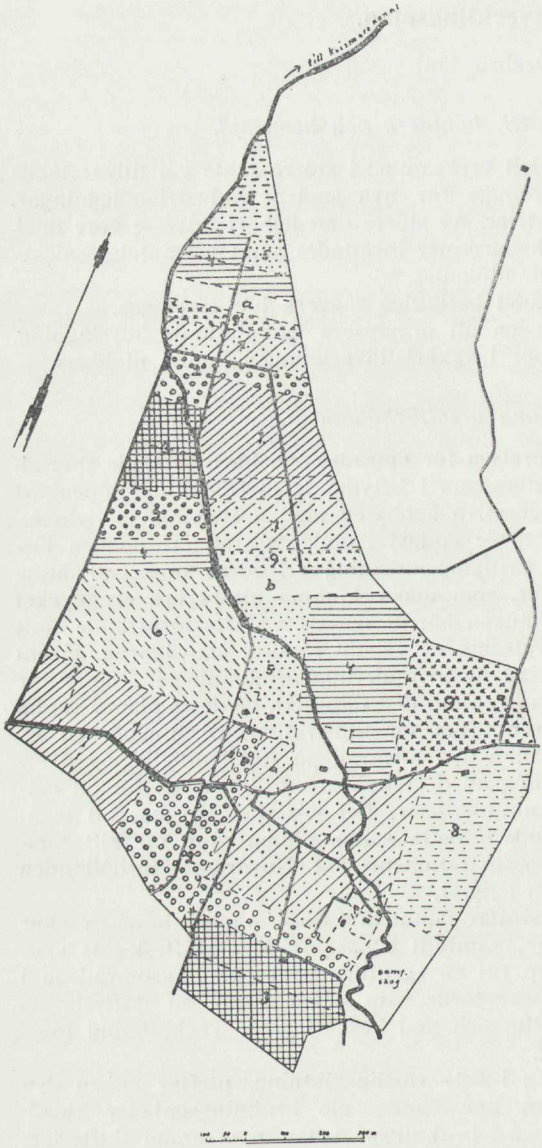
Byn är belägen på slätten, som här sluttar jämnt mot norr. Ägorna bestå av åker (lerjord) med undantag för ett mindre, samfällt skogsområde i skifteslagets sydöstra hörn. Byns område når icke upp till de egentliga översvämningsområdena i Kvismaredalen, men ägorna längst i norr torde vara något sämre än skifteslagets övriga jord, som är av tämligen enhetlig och god beskaffenhet. Täckdikning förekommer endast i obetydlig omfattning.

Skifteslaget skäres av en allmän väg i öst—västlig riktning, utefter vilken den huvudsakliga bebyggelsen ligger. Inom byn finnas nio brukningsenheter (jordbruk), två jordbruksfastigheter, som ingå i brukningsenheter inom annat skifteslag, en affärs- och bostadsfastighet vid allmänna vägen samt tre bostadslägenheter, som bebos av hantverkare. I närheten av dessa finnes en nedlagd kvarn. Fastighetsindelning och indelningen i brukningsenheter framgår av kartan.

Genom byn flyter i nord-sydlig riktning en bäck, som delvis rätats och uppgrävts till ett floddike. Där densamma korsar en norrut gående ägoväg, gör den ett knä, varest översvämning brukar förekomma, särskilt om vårarna.

I öster avgränsas skifteslaget norr om landsvägen av en större jordbruksegendom. För övrigt utgöres angränsande mark ävenledes av åker med undantag för ett område i sydost.

Fig. 3. Nuvarande fastighetsindelning.

Beteckningar.

a — Fastighet, tillhörande inom annan by belägen brukningsenhet, som angränsar skifteslaget i sydväst.

b — Fastighet, tillhörande inom annan by belägen brukningsenhet på c:a 4 km avstånd.

Brukningscentrum.

Brukningsenhet nr 1, 22·0 ha åker

» » 2, 17·0 » »

» » 3, 12·5 » »

» » 4, 15·4 » »

» » 5, 5·7 » »

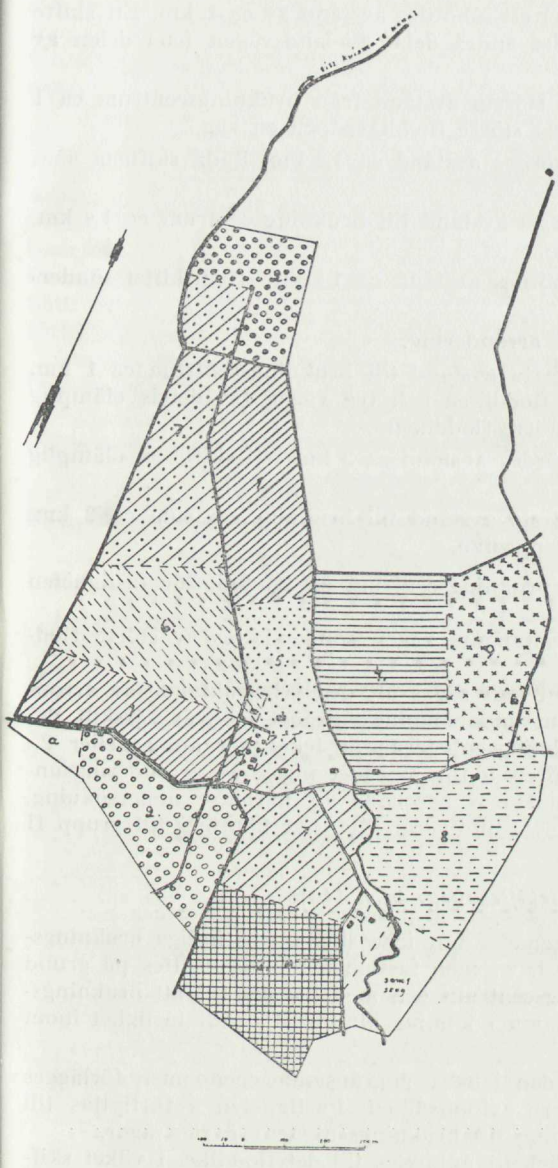
» » 6, 14·3 » »

» » 7, 22·8 » »

» » 8, 13·2 » »

» » 9, 11·4 » »

Fig. 4. Fastighetsindelning efter reglering.

Beteckningar.

a Fastighet, tillhörande inom annan by belägen brukningsenhet, som angränsar skifteslaget i sydväst.

Brukningscentrum.

Brukningsenhet nr 1, 22·0 ha åker

» » 2, 17·0 » »

» » 3, 12·5 » »

» » 4, 15·4 » »

» » 5, 5·7 » »

» » 6, 14·3 » »

» » 7, 22·8 » »

» » 8, 13·2 » »

» » 9, 11·4 » »

Rörande arronderingsförhållandena observeras omedelbart, att ägoskiftena i många fall äro sönderskurna av större floddiken och vägar till uppenbar olägenhet för brukningen. I övrigt må beträffande de olika brukningsenheterna antecknas följande:

Brukningsenhet nr 1: 2 ägoskiften på ett inbördes avstånd av ca 1 km. Ett skifte sönderskuret av ett större floddike; det andra delat av landsvägen (ena delen av olämplig form).

Brukningsenhet nr 2: Fyra skiften, största avstånd från brukningscentrum ca 1 km. Ett av skiftena sönderskuret av två större floddiken och en väg.

Brukningsenhet nr 3: 2 skiften, inbördes avstånd ca 1,2 km. Båda skiftena sönderskurna av större avloppsdiken.

Brukningsenhet nr 4: 3 skiften, största avstånd till brukningscentrum ca 1,8 km, ett av skiftena delat av större floddike.

Brukningsenhet nr 5: 2 skiften, inbördes avstånd ca 1,5 km. Hemskiftet sönderskuret av floddike.

Brukningsenhet nr 6: 1 skifte. God arrondering.

Brukningsenhet nr 7: 3 skiften, största avstånd till brukningscentrum ca 1 km. Ett skifte sönderskuret av två större floddiken och två vägar (av delvis olämplig sträckning), ett annat skifte delat av större floddiken.

Brukningsenhet nr 8: 2 skiften, inbördes avstånd ca 2 km; ett skifte av olämplig form.

Brukningsenhet nr 9: 3 skiften, största avstånd till brukningscentrum ca 2 km. Ett skifte sönderskuret av större avloppsdike.

För fastigheten a är avståndet till brukningscentrum ca 2,5 km, för fastigheten b nära 4 km.

Affärs- och bostadsfastigheten vid allmänna vägen sönderskäres av större floddike (den gamla bäcken).

Som totalomdöme om arronderingen kan sägas att den i betraktande av arronderingsförhållandena i allmänhet inom undersökningsområdet icke är särskilt dålig. Antalet ägoskiften för de 9 brukningsenheterna är icke mer än 2,2 eller 2,4 per brukningsenhet. Vid den i redogörelsen för området ingående arronderingsundersökningen har det ansetts tveksamt och beroende av närmare undersökning, huruvida ett omskifte skulle kunna anses motiverat. Byn har hänförts till grupp II i sammandraget.

Det tänkta omskiftet (fig. 4, s. 149).

Förutsättningar: Utflyttning av byggnader bör icke ske. De befintliga brukningsenheterna inom byn skola bibehållas t. v., men fastigheten b förutsättes på grund av sitt läge i förhållande till brukningscentrum och med hänsyn till att brukningsenheten är fullt bärkraftig utan densamma komma att försäljas till fastighet inom skifteslaget.

Utförande: Genom ägoutbyte med den i öster angränsande egendomen förlägges skifteslagets gräns till befintliga större avloppsdiken. Fastigheten a förflyttas till skifteslagets sydvästra hörn i anslutning till brukningsenhetens övriga ägor.

Det långa nordsydliga floddiket (bäcken) anknytes till det floddike, i vilket skifteslagsgränsen förlägges genom ägoutbytet, varigenom torde erhållas jämnare fall och bättre avrinning. De ovan nämnda översvämningarna torde på så sätt undgås, varjämte lämpligare utformning av produktionsområdena erhålles. Vägen söderut, vilken bl. a. användes vid transport av ved och andra skogsprodukter till byn, omlägges till lämpligare sträckning. Även ägovägen norrut omlägges (rätas) på en kortare sträcka.

Skiftesanläggningen har i största möjliga mån anpassats efter diken och vägar.

Resultat: Som framgår av fig. 2 har antalet ägoskiften nedbringats från 22 till 12, varjämte fastigheten a förenats med brukningsenhetens övriga ägor. Skiftena äro stora och formliga samt sönderskäras icke av avloppsdikena. Den totala längden av utfarts- och ägovägarna förkortas med 480 meter, längden av huvudavloppen med 680 meter. I ägovägen norrut inbesparas en större stenbro. Härjämte inbesparas ett flertal enklare broar över floddikena, vilka broar använts vid brukningen av de sönderskurna ägoskiftena.

Kostnaderna för väganläggningarna och dikesgrävningen uppskattas approximativt till 8 000 kronor, varvid i fråga om vägarnas standard räknats med den nu befintliga. Förrättningskostnaderna uppskattas till 3 000 kronor. Sammanlagda kostnaderna beräknas sålunda röra sig om ca 11 000 kronor.

Häremot bör vägas värdet av minskningen i direkta brukningskostnader och kostnader för underhåll av vägar, broar och diken. Enbart detta värde torde årligen överstiga 4 % ränta å det nämnda beloppet (440 kronor). Härtill kommer förbättrade förutsättningar för maskinanvändning (traktorer), täckdikning och andra förbättringsåtgärder.

Omskifte synes sålunda vara ekonomiskt motiverat. I övrigt hänvisas till här bifogade kartor.

2. Ehuru koncentrerad bebyggelse icke undantagslöst kan rekommenderas böra gårdarna vid utflyttningen icke läggas på alltför långa avstånd från varandra.

3. För de mindre brukningsdelarna och bland dem även stödjordbruken föreligger behov av tillskottsjord. Vid uppgörande av omskiftesplaner bör frågan om komplettering av de ofullständiga jordbrukens jordinnehav uppmärksammas.

C. Åtgärder för rationell skogsvård.

1. Skogsbete bör helt upphöra.
2. Skogsvägarna, som äro otillräckligt utvecklade eller eftersatta, böra förbättras.
3. Planer för rationell skogsdikning böra uppgöras.
4. Upplysningsverksamheten på skogsvårdens och virkesskötselns område bör intensifieras och bedrivas på bredare bas än hittills. Lantmannaskolorna synas härvidlag kunna lämna sin medverkan.

D. Jordförbättringsåtgärder.

1. Jämte arronderingsfrågan utgör torrläggningsproblemet det viktigaste i området och förmodligen samtidigt det mest svårlösta. Till förhindrande av Kvismaredalens försumpning stå teoretiskt sett olika utvägar öppna. Högvattnet kunde sänkas om kanalen breddades och sänktes. Detta skulle emellertid icke ändra medelvattenståndet i nämnvärd mån. I stället torde invallning vara den bästa metoden att lösa detta problem, även om detta försvåras på vissa håll genom stark sprickbildning i leran. Som förberedande åtgärd bör en invallning av Kvismaredalens lågområden företagas i syfte att utmärka erforderliga och lämpliga invallningsområden.

2. Även vid sjön Sottern pågår en successiv marksänkning, varför invallning bör genomföras också för de områden som beröras härav.

3. Då betesmarken mångenstädes är otillräcklig borde gemensamhetsbeten iordningställas genom hushållningssällskapets förmedling.

E. Åtgärder till förbättring av jordbrukets tekniska utrustning.

1. Ehuru erfarenheterna av den gemensamma maskinanvändningen inom området icke varit odelat gynnsamma torde dock som ett led i jordbrukets mekanisering det allmänna stödja inrättandet av maskincentraler antingen i kooperativ eller enskild regi.

2. Möjligheterna att genom kollektiva brukningsmetoder, bl. a. andelsladugårdar, nedbringa arbetskraftsanvändningen böra närmare undersökas.
3. Ökad upplysning rörande AIV-beredning erfordras.

F. Rekommendationer rörande produktionsinriktningen.

1. Med hänsyn till de gynnsamma naturliga betingelserna bör potatisodlingen kunna ökas i Askers socken.
2. Inom samma delområde synes man också böra överväga en ökning av svinaveln.

Bilaga V.

Undersökningsområde III (Östergötlands län).

I. Beskrivning av området.

1. Allmän karakteristik.

Det område inom Östergötlands län, som valts som typområde, bildas av socknarna Yxnerum, Östra Ryd och Gårdeby i Skärkinds härad samt socknen Björsäter i Bankekinds härad. Områdets totala landareal uppgår till 33 397 hektar eller 3,3 % av länets landareal. Ifrågavarande område kan i såväl geologiskt som geografiskt hänseende karakteriseras som övergångsområde mellan det småländska höglandet å ena sidan och Östergötlands slättbygd och kustområde å andra sidan. Undersökningsområdets sydligare delar, Yxnerum och södra delen av Björsäter, ha sålunda karaktär av skogsklätt berglandskap. Landskapet är här starkt sönderklyftat med branta bergkullar och djupa, delvis vattenfyllda dalar, som uppstått som jordbävningssprickor. Landet sänker sig sedan företrädesvis mot nordväst och nordost men uppvisar även i de lägre belägna delarna kuperad och skogsbevuxen terräng. Större slättområden finnas endast i områdets norra delar i Östra Ryd, samt framför allt i Gårdeby, där området övergår i Östgötaslätten.

Försöksområdet är sålunda icke typiskt i den bemärkelsen att det i renodlad form representerar vare sig skogsbygden eller slätten. Övergången mellan dessa bygdeformer sker tämligen kontinuerligt allteftersom landet sluttar från söder mot norr. Vid tolkningen av de statistiska uppgifter, som komma att lämnas i det följande, bör sålunda ihågkommas, att siffrorna grundas på förhållandena inom dels en typisk skogsbygd, dels mindre områden av slättlandskaraktär. Att genomsnittssiffrorna för hela undersökningsområdet i flera avseenden ligga nära genomsnittsvärdena för hela länet utesluter sålunda icke, att området rymmer ett stort antal brukningsdelar med starkt särpräglade produktionsvillkor, varvid ytterligheterna representeras av resp. Yxnerums och Gårdeby socknar.

2. Beskrivning av områdets naturliga beskaffenhet.

Urberget, som i betydande omfattning, i synnerhet inom områdets högre belägna trakter, är blottlagt, består övervägande av granitiska bergarter med mindre fält av gneis. Ingen stentäkt i större skala förekommer dock. Området är fattigt på malmfyndigheter. Blott vid Bersbo, beläget vid gränsen mellan Björsäter och Värna socknar, har vid skilda tillfällen brytning av svavelmetaller förekommit. Gruvdriften är dock för närvarande nedlagd.

Av *jordlagren* ha moränbildningar den största utbredningen inom området. Moränen är i allmänhet skogbärande mark och användes här ej som åker. Grus- och sandtag förekomma på några ställen inom området såsom vid Högboda i Björsäter och Timmersberg i Östra Ryd samt i nordöstra hörnet av Gårdeby. Åkerjorden är övervägande sammansatt av olika lerarter, varav varvig lera har den största utbredningen på slättbygden och i dalgångarna, men förekommer även å bergplatåerna. Leran är på slättområdena i Gårdeby och Östra Ryd styv, på något djup avsevärt kalkhaltig. Den inom skogs- och bergsbygderna förekommande lerjorden är mera sandig och stenblandad. Större sammanhängande lerjordsområden förekomma kring

kyrkorna i Gårdeby, Östra Ryd och Björsäter samt inom några av de djupa dalar som i nordvästlig riktning sträcka sig tvärs genom undersökningsområdet. I områdets norra del är ca 90 % av åkerjorden lerig, i dess södra något mer än 50 %. Leran utnyttjas inte inom området för tegelproduktion. Ett nedlagt tegelbruk finnes i Yxnerum. Sandjordar förekomma i mindre utsträckning och äro i regel uppodlade. S. k. dungjord, d. v. s. styv, mycket mullrik lera, förekommer i större fält och flerstädes även i kuperade trakter, företrädesvis vid stränderna av sjöarna Hövern och Ommen samt nordväst om Östra Ryd. Slutligen finnas inom området betydande mossmarker och torvjordar, särskilt kring Hallebysjön, kring sjön Teden, väster om sjön Risten samt söder om Östra Ryd. Mossarna äro i stor utsträckning upptagna till åker både i slättlandet och i de större dalarna.

I områdets tre sydligaste socknar upptages 20—30 % av åkerjorden av torvjord, medan denna i Gårdeby socken endast upptager en obetydlig del. I rätt stor utsträckning vila mossarna på lerig alv och kunna till större delen anses vara av rätt god beskaffenhet.

Markkartering har hittills blott förekommit i mindre omfattning. Av områdets 7 115 hektar åker ha under senare år genom hushållningssällskapets försorg 562 hektar eller omkring 8 % undersökts för bestämning av pH-tal och fosfathalt, medan kalihalten bestämts för ca 420 hektar eller omkring 6 %. Att döma av dessa undersökningar, vilka i flertalet fall utförts på större egendomar, som torde representera den bättre och i högre kultur varande jorden inom området, synes kalktillståndet i den norra delen vara avsevärt bättre än i den södra. Den undersökta jorden visar pH-tal av 5—6 på 37 % av arealen i Gårdeby, 49 % i Östra Ryd, 72 % i Björsäter och 95 % i Yxnerum. För återstoden av åkerjorden ligger pH-talet mellan 6 och 7. Några värden under 5 eller över 7 ha praktiskt taget ej iakttagits.

Fosfathalten är på ca 90 % av den undersökta jorden mycket otillfredsställande, på knappt 9 % ej fullt tillfredsställande och på drygt 1 % fullt tillfredsställande.

Åkerjordens kalitillstånd synes vara avsevärt bättre. Av de undersökta jordarna ha 60 % visat fullt tillfredsställande kalihalt, 27 % ej fullt tillfredsställande och 13 % otillfredsställande.

Även om de anförda siffrorna för reaktionstal samt fosfat- och kalihalt böra anses såsom mycket ungefärliga och sålunda icke kunna ge en fullt tillförlitlig bild av jordens tillstånd och produktionsförmåga inom området, kan man dock av dem med stor sannolikhet draga den slutsatsen, att områdets åkerjord i stort sett är i behov av både kalk- och fosfattillförsel.

I intensivundersökningen ingå uppgifter om förekomsten av *stenbunden* och *vattensjuk jord* vid jordbruk i olika storleksklasser.

Stenbunden och vattensjuk jord i % av totala åkerarealen.

Åker, hektar	Stenbunden jord	Vattensjuk jord
— 2	30·3	15·2
2— 5	12·1	19·4
5—10	10·2	13·1
10—30	9·3	14·7
30—	9·7	16·0
Samtliga	9·8	15·6

Förekomsten av stenbunden jord är sålunda avsevärt vanligare vid de minsta brukningsdelarna än vid de större. Vattensjuk mark förekommer i ungefärligen samma omfattning inom samtliga storleksgrupper.

Arealen *för nyodling lämplig mark* inom området är obetydlig och begränsas i huvudsak till trakten närmast Hällerstadssjön i Östra Ryd, där omkring 130 hektar

förstklassig åkerjord skulle kunna vinnas genom sjöns sänkning. Av de 54 intensivundersökta brukningsdelarna ha blott 4 uppgivit tillgång på odlingsbar jord.

Beträffande markens lämplighet ur *skogsproduktionssynpunkt* har från hushållningssällskapet anförts, att skogsmarken till sin natur är starkt växlande från blockrik och kuperad i områdets södra del till alltmer plan och stenfri i den norra. Inom Östra Ryd är moränen även i skogsmarken delvis lerig, varigenom en för skogens föryngring ej lämplig gräsväxt gynnas. I övrigt är skogen lätt att föryngra och för t. ex. Yxnerums socken säkras 90 % av skogens återväxt genom självföryngring. På återstoden behöver annan metod än frösådd sällan användas. Företrädesvis inom områdets södra delar finnas rätt många mossar och kärr, som i viss utsträckning med fördel kunna torrläggas. För närvarande anses åtgärder för skogsodling möjliga att utföra på 2—4 % av totalarealen. Omkring 15 % av densamma utgöres av impediment. I stort sett ligger skogsmarkens produktivitet något över medeltalet för länet

Området är jämförelsevis rikt på *vattendrag,* som dock övervägande ligga inom den sydliga mera kuperade delen. De största sjöarna äro Hövern, Teden, Risten, Borken, Såken och Yxningen, av vilka de fyra förstnämnda ha en nordvästlig sträckning. Dessutom förekommer ett mycket stort antal småsjöar. En del tidigare insjöar ha växt igen till torvmossar.

För belysandet av *temperatur- och nederbördsförhållandena* föreligga inga uppgifter från inom undersökningsområdet belägna observationsplatser. Närmaste stationer äro Linköping, Adelsnäs och Bjärka-Säby. På de två sistnämnda platserna torde förhållandena i stort sett vara likartade med de inom undersökningsområdet rådande. Medeltemperaturen i Adelsnäs uppgick i genomsnitt för åren 1901—1930 till + 5,4° mot + 6,3° i Linköping. Medelnederbörden under samma tid uppgick till 530 mm i Adelsnäs, till 517 mm i Bjärka-Säby och till 511 mm i Linköping. Siffrorna tyda på, att området är något nederbördsfattigare än länet i genomsnitt (543 mm). (Jfr tab. 1.)

Beträffande klimatets inverkan på skogsbruket har uppgivits, att det förefinnes risk för torkskador på skogskulturer i medeltal vart tredje år. Frostskador ha iakttagits under de senare årens särdeles stränga vintrar, varunder asp och ädelgran i viss utsträckning dött av kylan. Det förekommer även uppfrysning av plantor på lerig jord.

I fråga om jordbruket synas frostlänta jordar företrädesvis förekomma i områdets västra delar, där omkring 15 % av åkerarealen angives vara frostlänt.

Vårsådden börjar merendels i slutet av april. Havre med t. o. m. så lång växttid som sorten Stormogul hinner mogna även i områdets i klimatiskt hänseende minst gynnade delar. Höstvetesorten Weibulls Ergovete besitter tillfredsställande vinterhärdighet för att kunna odlas och synes vara den inom området för närvarande mest odlade sorten. Av råg kan Kungsråg och Stålråg odlas inom hela området; dock uppgivas vinterhärdigare sorter, såsom Vasaråg, vara vanligare i dess södra del. I övrigt odlas de båda förut angivna sorterna med fördel inom området.

3. Demografiska uppgifter.

Folkmängden inom undersökningsområdet uppgick den 1 januari 1938 till 4 003 personer eller 2,1 % av totalbefolkningen på Östergötlands landsbygd. Området kan karakteriseras som tämligen glest befolkat. Folktätheten per kvkm är inom området 11 mot 19 för hela länets landsbygd. Tätheten är störst inom Gårdeby (13) och minst inom Yxnerums socken (7). Bebyggelsen är koncentrerad till jordbruksområdena, främst sålunda kring Östra Ryd och Gårdeby, samt kring Björsäters stationssamhälle, som är den enda tätorten (ehuru icke i administrativ bemärkelse) inom området. Bebyggelsen följer för övrigt de stora dalarna, som sträcka sig över området, medan den är gles i skogsbygden.

Den totala folkmängden inom området har under årtiondet 1930—1940 minskat från 4 371 till 3 800 eller med omkring 13 %. Därefter har minskningen avstannat och den 1/1 1943 uppgick folkmängden till 3 779 personer. Befolkningsförlusten har varit kraftigast i Yxnerum (— 19 %) och Gårdeby (— 18 %), men tämligen ringa inom Björsäter (— 7 %), som uppenbarligen kunnat erbjuda bättre försörjningsmöjligheter. Det är dock anmärkningsvärt, att efter år 1940 ett omslag härvidlag synes ha inträffat, i det att Yxnerum och Gårdeby därefter visa en viss ehuru ringa folkökning. Till jämförelse kan nämnas, att folkminskningen inom Östergötlands landsbygd mellan åren 1930 och 1940 stannat vid 6,2 %.

Om ut- och inflyttningen ha uppgifter inhämtats genom hushållningssällskapets försorg.

Under åren 1931—1943 ha sålunda till undersökningsområdet inflyttat 1 860 män och 1 788 kvinnor. Avflyttningen har under samma tid varit 2 320 män och 2 264 kvinnor. Härtill kan läggas, att sammanlagt 206 män och 198 kvinnor under angivna tid flyttat från en socken till en annan inom området. Avflyttningen från området har skett till följande näringsgrenar.

	Män	Kvinnor
Jordbruk	1 771	1 459
Industri	124	55
Affärsverksamhet	50	55
Övriga yrken	375	695
Summa	**2 320**	**2 264**

De olika socknarnas del i avflyttningen framgår av följande sammanställning.

	Män	Kvinnor
Björsäter	781	826
Gårdeby	342	296
Yxnerum	306	310
Östra Ryd	891	832
S:a området	**2 320**	**2 264**

Eftersom ingen motsvarande uppdelning föreligger för inflyttningen tillåta siffrorna inga slutsatser beträffande de olika socknarnas bidrag till de totala flyttningsförlusterna. Att Gårdeby uppvisar en jämförelsevis hög utflyttningsfrekvens kan sålunda sammanhänga med en större omflyttningsintensitet i denna starkt jordbruksbetonade kommun.

Genom utflyttningen har disproportionen mellan könen ökat ytterligare. År 1930 var könsproportionen 1 057 män per 1 000 kvinnor, år 1940 1 098/1 000.

Övriga demografiska förhållanden inom undersökningsområdet uppvisa föga av intresse. Befolkningens åldersstruktur sammanfaller i stort sett med den på Östergötlands landsbygd rådande, dock med en anmärkningsvärt hög andel män i de produktiva åldersgrupperna inom Yxnerums socken.

För samtliga jordbruk finnes brukarens ålder angiven i totalundersökningen. Uppgifterna äro i Tab. T8 sammanställda för olika storleksgrupper av brukningsdelar. Av tabellen framgår, att brukarens ålder i stort sett sjunker med stigande gårdsstorlek. Vid de minsta gårdarna är den genomsnittliga åldern högst med 56 år, i storleksgruppen 30—50 hektar åker lägst (46 år).

Antalet gifta kvinnor i åldern 15—45 år per 1 000 invånare är (1940) med 105 jämförelsevis lågt. Motsvarande siffra för Östergötlands landsbygd var samma år 116 och för hela länet 123. De demografiska uppgifterna för de enskilda kommunerna och för hela undersökningsområdet äro sammanställda i tabellerna 2 och 3.

Med ledning av tillgängliga demografiska uppgifter synes man sålunda kunna fastslå, att undersökningsområdet uppvisar de för den svenska landsbygden under senare årtionden karakteristiska dragen: kraftig folkminskning, växande disproportion mellan könen i de produktiva åldersgrupperna och låg giftermålsfrekvens.

Beträffande befolkningens *yrkesfördelning* må påpekas, att år 1940 inte mindre än 72 % av områdets totalbefolkning tillhörde gruppen jordbruk med binäringar och blott 13 % gruppen industri och hantverk. Områdets ringa tillgång till industriella arbetstillfällen framgår av en jämförelse med motsvarande siffror för hela länets landsbygd. År 1940 tillhörde blott 51 % av den på Östergötlands landsbygd bosatta befolkningen jordbruket med binäringar, medan industrien svarade för 31 %.

Störst är jordbruksbefolkningens andel i Gårdeby socken (82 %), minst i Björsäter, där ett stationssamhälle med några mindre industriföretag och någon handelsverksamhet är beläget. Befolkningens fördelning på de olika yrkesgrenarna framgår av tab. 4.

4. Befolkningens levnadsstandard och sociala förhållanden.

Tillgängliga uppgifter i »Årsbok för Sveriges kommuner» rörande den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten och utdebiteringen av kommunal- m. fl. utskylder samt antalet understödstagare ge en allmän bild av befolkningens ekonomiska läge i ifrågavarande kommuner. Följande tal äro grundade på uppgifter ur 1938 års »Årsbok för Sveriges kommuner».

Kommuner:	Taxerad inkomst per invånare, kr. (1937)	Utdebitering av kommunalutskylder (1937)			
		Utdebit. av allm. kommunalskatt	Hela kommunala utdebiteringsbehovet	Statligt bidrag till skattelindring	Antalet understödstagare per 1 000 invånare (1936)
Yxnerum	349	11·20	15·20	1·08	57
Östra Ryd	328	10·10	14·10	0·76	80
Gårdeby	262	15·60	19·60	4·22	113
Björsäter	449	8·00	12·00	—	76
S:a området	**367**	**9·80**	**13·80**	**0·76**	**78**
Östergötlands län (landsbygd)	525	7·91	.	0·44	81

Skillnaderna mellan dels undersökningsområdet och Östergötlands landsbygd för övrigt, dels de enskilda socknarna inbördes äro i de flesta avseenden fullt tydliga. Sålunda ligger områdets inkomsttaxering per invånare drygt 30 % under länsgenomsnittet, varvid ett synnerligen lågt värde observeras för Gårdeby. Utdebiteringen för Gårdeby överträffas blott av två socknar inom hela Östergötlands län och samma är förhållandet beträffande det kommunala utdebiteringsbehovet. I enlighet härmed är även det statliga skattelindringsbidraget av exceptionell storlek.

Det relativa antalet understödstagare inom området kan förefalla normalt med hänsyn till att denna frekvens i regel stiger med agglomerationsgraden. Den är sålunda genomsnittligen lägre på landsbygden än i städerna och på landsbygden lägst i de egentliga jordbrukskommunerna. Så mycket mera påfallande är den höga siffran för Gårdeby socken, som ju inom området representerar slättlandskapet. Den låga frekvensen inom Yxnerum torde ha samband med de sysselsättningsmöjligheter som skogen erbjuder.

Ehuru de anförda siffrorna icke få pressas alltför hårt på sin innebörd synas de dock tyda på ett ytterst oförmånligt ekonomiskt läge inom Gårdeby socken och på ett relativt svagt läge inom undersökningsområdet som helhet. Björsäter kommun med dess större andel av icke-jordbrukande befolkning och dess uppenbarligen avsevärt effektivare driftsförhållanden inom jordbruket utgör härvidlag ett tydligt undantag.

Detta omdöme bekräftas till en viss del av övriga tillgängliga uppgifter om de sociala förhållandena inom undersökningsområdet. *Boningshusets beskaffenhet* redovisas i tab. T 7. Bostadsstandarden synes vara högst i Björsäter, där blott 10 % av samtliga bostäder uppges vara dåliga mot över 19 % i de övriga socknarna. Inalles ha bostäderna i nära 45 % av samtliga fall betecknats som goda. Bostads-

standarden är uppenbarligen lägst vid de mindre och medelstora gårdarna (5—20 hektar), bäst vid de största brukningsdelarna. Vattenledning finnes vid mindre än 1/3 av gårdarna. Av gårdarna med mindre än 10 hektar är blott ett ringa fåtal utrustat med denna bekvämlighet. Björsäters socken ligger även i detta hänseende avsevärt över genomsnittet för hela försöksområdet. Centralvärme saknas vid 85 % av samtliga gårdar.

Några kompletterande uppgifter om bostadsstandarden kunna hämtas från intensivundersökningen (jfr tab. I 5). Enligt denna bebor drygt 40 % av jordbrukarfamiljerna boningshus om högst två rum och kök. Bland dessa finnas även ett antal innehavare av gårdar om 10—30 hektar, men det övervägande antalet är att finna i de lägsta storleksgrupperna. Ett anmärkningsvärt ringa antal jordbruk — 44 % av samtliga — är utrustat med elektriskt lyse och blott 35 % har tillgång till elektrisk kraft.

I fråga om *yrkesutbildningen* förefinnas stora brister inom området. Mindre än 10 % av dem, som såsom ägare eller arrendatorer bruka gårdarna inom området, torde ha erhållit yrkesutbildning i lantmanna- eller lantbruksskola. I fråga om kvinnornas yrkesutbildning äro förhållandena avsevärt sämre. I Östergötland finnas två lantmannaskolor, en lantbruksskola och två lanthushållsskolor, men antalet elever i dessa skolor från här ifrågavarande område är i genomsnitt mycket litet.

5. Industri och övriga förvärvskällor utanför jordbruket.

Åker- och skogsbruk äro de dominerande näringarna inom undersökningsområdet. Någon ehuru blott mycket allmän uppfattning härom erhåller man av fördelningen mellan jordbruksfastighets och annan fastighets taxeringsvärde.

Taxeringsvärdet för annan fastighet än jordbruksfastighet uppgick år 1942 inom området till 14 % av totala fastighetstaxeringsvärdet. Det är anmärkningsvärt, att denna andel blott stigit obetydligt under 1930-talet. Den uppgick år 1933 till 11,2 %, vilket tyder på, att området icke i nämnvärd grad haft del i industrialiseringsprocessen under nämnda period. Den fåtaliga industrien och handelsverksamheten inom området har sålunda praktiskt taget stagnerat (tab. 6).

Med avseende på jordbruksfastighetens dominerande betydelse inom fastighetsbeståndet är undersökningsområdet enhetligt (över 90 %), om man bortser från Björsäters kommun, där ifrågavarande andel år 1942 blott uppgått till knappt 77 %. Till jämförelse kan nämnas, att motsvarande andel för hela länets landsbygd samma år uppgick till 63 %.

De fåtaliga industrierna inom området, uteslutande mindre sågverk och småkvarnar, ligga spridda praktiskt taget över hela området. Inom Gårdeby kommun förekomma dock inga egentliga industrianläggningar. Inalles sysselsatte industrien inom undersökningsområdet före krigsutbrottet ett 60-tal arbetare eller inte fullt 4 % av antalet yrkesutövare. Eftersom enligt 1940 års folkräkning 13 % av befolkningen tillhörde gruppen »industri och hantverk» skulle nära 10 % av befolkningen antingen ha sin försörjning genom hantverk, vara sysselsatt inom industriell verksamhet utanför undersökningsområdet eller också vara f. d. yrkesutövare. Enligt uppgift har dock blott ett 20-tal inom området bosatta personer arbete utanför detsamma, varav ungefär hälften i Åtvidaberg.

Inom Yxnerum var under perioden 1938—1942 blott ett enda företag i verksamhet, nämligen Borkhults kvarn i dalen mellan sjöarna Borken och Yxningen. År 1938 redovisas drift under ett fåtal dagar vid Fröjerums såg, belägen inom den skogsrika trakten i socknens sydligaste spets. Inom Östra Ryd redovisar industristatistiken tre sågverk och två kvarnar, varav i synnerhet de senare äro småföretag med blott 1 à 2 lejda arbetare. Kvarnarna ligga inom socknens rikaste jordbruksbygd, söder och sydväst om Östra Ryds kyrka, sågverken dels på en halvö i sjön Hövern vid gränsen till Björsäters socken, dels i socknens skogrika del vid

gränsen till Yxnerum. I Björsäters kommun slutligen ligga två sågverk, en kvarn och ett mindre företag för tillverkning av träkol. Vid Lakviks station ligger områdets största industriella anläggning, ett sågverk med i medeltal 20 arbetare. Ytterligare ett sågverk ligger i Höstbäck vid södra änden av sjön Hövern. I Björsäters stationssamhälle, undersökningsområdets enda tätort och handelsort, finnes blott en mindre kvarn.

En icke alldeles obetydlig ökning i områdets industriella aktivitet synes ha inträtt under de senaste åren. Från hushållningssällskapet har sålunda uppgivits, att utöver de ovan redovisade företagen numera ett tjärbränneri, som sysselsätter ett 10-tal arbetare, är i verksamhet i Östra Ryd, samt att ett trävaruföretag har utvidgats och numera omfattar jämväl en bilreparationsverkstad. Ifrågavarande företag sysselsatte år 1943 ett 50-tal arbetare med helårsanställning, varjämte 50—60 st. dessutom haft arbete vid företaget under kortare tid. Siffrorna innebära, att en flerdubbling av företagets arbetarstam ägt rum på några få år.

Inom området förekommande kvarnar, vilka lämna goda förmalningsprodukter, äro utrustade med moderna apparater för rensning och betning av spannmål, avsedd till utsäde. Flertalet jordbrukare inom området låta numera vid kvarnarna rensa och beta den spannmål, som de använda till utsäde.

Antalet sysselsatta arbetare ger blott ett ofullständigt intryck av områdets industriella sysselsättningsmöjligheter. Blott kvarnarna äro nämligen i drift under större delen av året, under det att sågverken i regel äro i verksamhet blott under några veckor per år.

Utgår man från totala antalet arbetstimmar, som år 1942 redovisats för områdets industriföretag, så finner man, att dessa i själva verket vid full sysselsättning blott kunnat ge utkomstmöjligheter för högst 25 man. Detta tyder på förekomsten av kombination mellan jordbruk och (starkt säsongbetonad) industriell sysselsättning. Som ovan nämnts ha sysselsättningsmöjligheterna något förbättrats under de senare åren.

Industriens produktionsvärde stannade år 1938 vid 170 000 kr., men ökade hastigt — trots obetydlig ökning av antalet arbetare — under de följande åren. Tillverkningsvärdet var sålunda år 1939 nära en kvarts milj. kr. och översteg år 1942 en halv milj. kr. Sågverken svarade år 1938 för 75 %, år 1939 för 85 % och 1942 för 88 % av totala produktionsvärdet[1] (jfr tab. 5).

Undersökningsområdets industriella verksamhet torde helt bygga på förädling av traktens egna råvaror. Eftersom den icke-jordbrukande befolkningen utgör en obetydlig del av områdets befolkning, är det sannolikt, att produkterna till allra största delen saluföras utanför produktionsområdet. Ur kommunikationssynpunkt närmast belägna befolkningscentrum är Åtvidaberg, blott 16 km från Lakviks station, vars sågverk svarar för över hälften av områdets produktionsvärde.

Beträffande *jordbrukarnas biförtjänster* kan anföras, att hemslöjden i området är av mycket ringa omfattning. Endast 3—4 personer torde ha sitt levebröd därav. Uppgifter om arbetsförtjänster vid sidan av jordbruket ha infordrats i samband med intensivundersökningen. Resultatet framgår av nedanstående tabell.

Jordbrukarnas biförtjänster enligt intensivundersökningen.

Åker, hektar	Totala antalet brukningsdelar	Antal personer med biförtjänster	Antal dagsverken per person	Inkomst per person (kr. per år)
— 2	3	1	—	150
2— 5	12	9	132	1 264
5—10	9	3	115	957
10—30	18	9	49	800
30—	12	6	143	1 975
Samtliga	**54**	**28**	**99**	**1 195**

[1] Inkl. ett företag för träkolsproduktion.

Vid över hälften av samtliga undersökta brukningsdelar har någon person biinkomster. Vid de mindre brukningsdelarna är det omkring $^2/_3$, vid de medelstora och större i runt tal hälften, som redovisar biförtjänster. Antalet bisysselsdagsverken sjunker med stigande gårdsstorlek, med undantag dock för de största jordbruken, som anmärkningsvärt nog uppvisa det högsta genomsnittliga antalet dagsverken för biinkomsternas förvärvande. Inkomsterna per person visa helt naturligt en motsvarande tendens.

Skogen intager en helt dominerande ställning som källa för jordbrukarnas biinkomster. Av 28 personer med redovisade biförtjänster uppge icke mindre än 24 skogsarbete som inkomstkälla. Industri, hantverk och jordbruksarbete, som vartdera svarar för ett rapporterat fall av biförtjänst, spela sålunda i detta avseende en helt underordnad roll. För bedömandet av den angivna genomsnittliga förtjänsten — omkring 1 200 kr. per år — kan nämnas, att årsinkomsten för skogsarbetare med arbete året om inom skogsbruket uppges i försöksområdet ligga mellan 2 000: — och 3 000: — kr.

Antalet brukningsdelar, som kunna karakteriseras som stödjordbruk, har av hushållningssällskapet uppgivits till 14 i Björsäter, till 6 i Gårdeby, till 10 i Yxnerum och till 10 i Östra Ryd.

6. Jordbruket.

A. Fördelning på ägoslag.

Landarealens fördelning efter olika ägoslag inom undersökningsområdet år 1937 återges nedan. Till jämförelse ha även motsvarande siffror för hela länet medtagits (siffrorna i procent).

	Undersökningsområdet	Östergötlands län
Åker	21·3	25·0
Slåtteräng	0·3	0·7
Kultiverad betesäng	1·1	1·6
Annan betesäng	3·3	4·6
Skogsmark	64·5	56·6
Övrig mark	9·5	11·5
Summa	**100·0**	**100·0**

Avvikelserna från länsgenomsnittet äro som synes måttliga. Emellertid är, såsom tidigare i olika sammanhang framhållits, undersökningsområdet långt ifrån enhetligt. Bakom genomsnittssiffran för området dölja sig betydande skiljaktigheter jämväl i fråga om fördelningen på ägoslag. Östra Ryd är en östgötsk »normalsocken» i den bemärkelsen, att andelen åker- och skogsmark ligger mycket nära länsgenomsnittet. För Björsäter gäller i stort sett samma iakttagelse, dock är där skogens andel något större. Yxnerum och Gårdeby däremot representera jämförelsevis extrema förhållanden. I den förstnämnda socknen stannar åkerns areal vid 12 % av totalarealen, i den senare överstiger den en tredjedel. Dessa skiljaktigheter gå igen i samtliga jordbruksstatistiska uppgifter, vilket gör det nödvändigt att vid sidan av de i texten kommenterade genomsnittssiffrorna för hela området beakta de i tabellbilagan redovisade uppgifterna för varje enskild kommun (tab. 7).

Åkerjorden utgjorde år 1937 21,3 % av totala landarealen mot 25,0 % i länet. Större sammanhängande åkermarker äro belägna i ett område av omkring 1,5 km radie kring Gårdeby kyrka samt inom ett ungefärligen lika stort område kring Östra Ryds kyrka. Från det sistnämnda området utgå nästan strålformigt en rad dalgångar, vilka var för sig utgöra långsmala områden av sammanhängande åker- och ängsmark. En dylik dalgång sträcker sig sålunda rakt norrut mot Hällerstadssjön, en

annan mot nordost in mot Hammarkinds härad. En tredje dalgång genomskär hela socknen utgående från Östra Ryd i sydostlig riktning. Ett annat smalt jordbruksområde sträcker sig i sydvästlig riktning mot sjön Hövern. Slutligen ligger rakt väster om Östra Ryd ett mera söndersplittrat lerjordsområde. Åkerjorden inom Yxnerums socken är koncentrerad kring sjöarna. Det största sammanhängande lerjordsområdet är beläget vid Yxningens västra stränder. Inom Björsäters socken slutligen ligger den största sammanhängande åkermarken i ett brett bälte strax söder om grannsocknen Örtomta mellan sjöarna Teden och Hövern, söder om Björsäters samhälle samt i den dalgång, som förbinder sjöarna Ommen, Risten och Borken.

Av intresse torde vara den förhållandevis höga andelen kultiverad betesäng i ett par av områdets socknar. Denna andel är högre i Östergötland än i någon annan del av riket och anmärkningsvärt stor för Gårdeby (2,3 %) och Björsäter (1,9 %). Andelen »övrig mark» är i samma kommuner med resp. 7,3 och 7,7 % låg och understiger avsevärt länsgenomsnittet.

Från hushållningssällskapets sida har påpekats, att i betesarealen även inräknas betesmarker, på vilka kulturåtgärder icke vidtagits och på vilka underhållsgödsling icke äger rum. Den relativt höga arealen »kultiverad betesäng» kan leda till den föreställningen, att betesfrågan skulle vara särskilt välordnad inom försöksområdet. Så är emellertid icke fallet, vilket jordbrukarnas i det följande berörda omdömen beträffande betesmarkens tillräcklighet utvisa. Den stora arealen betesmark sammanhänger med en tendens i detta område, liksom även i länet för övrigt, att låta en stor betesareal ersätta intensiteten i kulturåtgärderna. De gamla vidsträckta s. k. kulturbetena ge därför ett alltför torftigt bete för att kunna nöjaktigt försörja mjölkande kor. Betestillgången är sålunda inom området väsentligt sämre än vad som kan antagas med ledning av den relativt stora betesarealen. I själva verket torde endast en mycket liten del av områdets brukningsdelar ha betesfrågan ordnad på ett tillfredsställande sätt.

De i det föregående anförda siffrorna ge dock ingen bild av de enskilda brukningsdelarnas innehav av betesmark och skog. Den officiella statistiken medger ingen uppdelning av ägoslagsfördelningen på olika storleksgrupper av jordbruk. I detta avseende lämna de vid hushållningssällskapets undersökningar framkomna uppgifterna en god ledning.

Det genomsnittliga innehavet av åker, bete och skog vid områdets samtliga brukningsdelar, uppdelad på olika storleksgrupper framgår av tab. T1. Av de minsta brukningsdelarna är det ett ringa fåtal, som äro utrustade med betesmark. T. o. m. av brukningsdelarna med över 30 hektar åker saknas betesmark dock helt vid drygt 23 % av samtliga. I tab. T3 är betestillgången redovisad för de olika socknarna. I Björsäter är andelen med betesmark försedda brukningsdelar 72 %, i Yxnerum 38 %. Skillnaden beror i någon mån på att de mindre brukningsdelarna dominera i den sistnämnda socknen. Men även inom motsvarande storleksgrupper är ett mindre antal av Yxnerums gårdar utrustade med betesmark än inom övriga delar av området.

Betestillgången är, såsom tidigare framhållits, vid en betydande del av jordbruken otillräcklig. Enligt intensivundersökningen har brukaren i nedanstående antal fall betecknat betestillgången som otillräcklig:

Åker, hektar	Antal jordbruk med otillräcklig betestillgång	D:o i % av samtliga undersökta jordbruk
— 2	1	33
2— 5	3	25
5—10	5	50
10—30	8	47
30—	4	33
Samtliga	**21**	**39**

Uppgifterna beträffande brukningsdelarnas skogsinnehav återfinnas i tab. T1 och T4.[1] Två tredjedelar av jordbruken i försöksområdet ha egen skog. Flertalet av de skogslösa brukningsdelarna tillhöra de minsta storleksgrupperna. $^6/_7$ av jordbruken under 2 hektar åker saknar sålunda skog mot hälften i gruppen 2—5 hektar. Det måste betecknas som anmärkningsvärt, att nära hälften av jordbruken i Yxnerums socken, som redovisar områdets relativt största skogsareal, är i avsaknad av skog.

I ett betydande antal fall — 71 av inalles 357 — sakna brukningsdelarna såväl bete som skogsmark. Denna ur driftssynpunkt oförmånliga kombination är visserligen koncentrerad till de mindre gårdarna men förekommer t. o. m. vid gårdar inom storleksgruppen 10—20 hektar åker.

Åker, hektar	Gårdar, som sakna både bete och skog i % av samtliga
— 1	87
1— 2	64
2— 5	33
5—10	27
10—20	8

B. Brukningsdelarnas storlek och arrondering.

Enligt 1932 års jordbruksräkning — det enda tillfället då brukningsdelarnas storlek redovisades kommunvis — uppgick den genomsnittliga åkerarealen för områdets 400 brukningsdelar till 18,0 ha eller något mera än för länet i dess helhet, (15,0 ha). Att skillnaderna härvidlag varit betydande för de olika kommunerna framgår av tabell 8.

I bil. II har framhållits, att betydande skiljaktigheter föreligga mellan 1932 års jordbruksräkning och det av Östergötlands läns hushållningssällskap införskaffade materialet i fråga om brukningsdelarnas antal och storlek. Huruvida skiljaktigheterna äro av statistisk-teknisk art eller återge en faktisk utveckling torde vara svårt att avgöra. Det förefaller dock sannolikt, att de av hushållningssällskapet redovisade siffrorna, som hänföra sig till en senare tidpunkt, äro i bättre överensstämmelse med nu rådande förhållanden än uppgifterna enligt 1932 års jordbruksräkning.

Gårdarnas storlek enl. hushållningssällskapets undersökning (1944).

Kommun	Antalet brukn. delar	Brukningsdelar inom olika storleksgrupper (i % av samtliga) 0·26—5	5—10	10—30	30— ha	Genomsnittlig åkerareal, hektar
Yxnerum	66	22·7	24·2	44·0	9·1	14·9
Ö. Ryd	148	27·0	18·2	34·5	20·3	21·6
Gårdeby	53	18·9	41·5	18·9	20·7	18·7
Björsäter	90	26·7	13·3	25·6	34·4	22·2
Summa området	**357**	**24·9**	**21·6**	**31·7**	**21·8**	**20·0**

Omkring en fjärdedel av försöksområdets jordbruk har sålunda en åkerareal understigande 5 ha. Ytterligare drygt en femtedel ligger inom gruppen 5—10 ha, som väl blott i undantagsfall torde rymma familjejordbruk i detta begrepps egentliga be-

[1] Det har kunnat konstateras, att det genomsnittliga skogsinnehavet enligt intensivundersökningen avsevärt understiger motsvarande siffra för totalundersökningen. Till en del torde detta förhållande sammanhänga med att, såsom inledningsvis påpekats, de mindre (och därmed skogsfattigare) gårdarna äro något underrepresenterade i intensivundersökningens material. Från hushållningssällskapets sida har vidare uttalats den förmodan att till utarrenderade gårdar hörande skogsarealer icke alltid i undersökningen medtagits, eftersom arrendatorn icke disponerar över skogsmarken.

märkelse. Den storleksgrupp som närmast kan anses representera familjejordbruket (10—30 ha åker) svarar för något mindre än en tredjedel av antalet brukningsdelar. Större jordbruk, som i regel torde kräva lejd arbetskraft, utgöra 22 % av samtliga.

Ser man på storleksgrupperingen i de enskilda kommunerna, finner man att densamma icke i alla avseenden synes motsvara den karakteristik av socknarnas naturliga förutsättningar, som lämnats i det föregående. Att över 45 % av brukningsdelarna i det skogbevuxna och starkt kuperade Yxnerum äro småbruk under 10 ha och blott ett fåtal jordbruk i denna socken ligger ovanför familjejordbruksgränsen förefaller naturligt. Däremot skulle man ha väntat sig, att Gårdeby med dess ringa skogsbestånd och slättlandskaraktär skulle uppvisa en större genomsnittlig åkerareal än t. ex. Björsäter. Att så icke är fallet och att tvärtom småbruket dominerar inom Gårdeby socken synes tyda på, att ägosplittringen där nått större omfattning än inom områdets övriga delar. Enligt uppgift har styckning för egnahemsbildning skett vid ett flertal större egendomar.

Antalet ofullständiga jordbruk inom försöksområdet kan ej med nöjaktig säkerhet uppges. Detta antal torde dock vara betydande, eftersom biförtjänster i intensivundersökningen redovisas för blott omkring hälften av jordbruken under 10 hektar åker. Förhållandena vid dessa brukningsdelar karakteriseras i hushållningssällskapets skrivelse sålunda: »På mången mindre gård, som egentligen borde räknas som ofullständigt jordbruk, drager sig en familj fram genom att pressa ned sin levnadsstandard till det yttersta. Detta gäller främst äldre människor.»

Beträffande *arronderingsförhållandena* kunna inga uppgifter hämtas ur den officiella statistiken. Hushållningssällskapets totalundersökning redovisar ett omdöme beträffande jordens arrondering för fastigheterna i tre av försöksområdets kommuner. (Tab. T 7.) Någon särredovisning för Björsäters kommun efter gårdarnas storlek har icke varit möjlig. Enligt dessa uppgifter har arronderingen befunnits vara god vid nära 40 % av samtliga fastigheter, medelgod vid ungefärligen lika många och dålig vid resten. Det har dock påpekats från hushållningssällskapet, att kraven för omdömena god och medelgod arrondering varit ganska låga. Dålig arrondering är vanligare vid de mindre brukningsdelarna än vid övriga. Å andra sidan ha blott få gårdar i de högsta storleksgrupperna (över 30 hektar åker) god arrondering, nämligen 21 % mot 39 % för samtliga. I dessa storleksgrupper dominerar den arronderingsstandard som betecknats som medelgod.

För de intensivundersökta jordbruken har uppgift inhämtats, huruvida sammanläggning ansetts möjlig eller ej. I $^3/_5$ av samtliga fall, där uppgift härom kunnat erhållas, har det ansetts möjligt att genomföra sammanläggning, i främsta rummet vid mindre och medelstora gårdar.

Åker, ha	Sammanläggning möjlig (i % av samtliga gårdar i gruppen)
0— 2	—
2— 5	75
5—10	80
10—30	50
30—	55
Samtliga	61

C. Äganderättsförhållanden.

Beträffande äganderättsförhållandena föreligga från 1937 års jordbruksräkning uppgifter om den utarrenderade åkerjordens storlek i varje kommun. Arrendesystemet har utomordentligt stor omfattning inom Östergötlands län, där år 1937 över 47 % av åkerjorden voro utarrenderade mot blott 27 % för riket i genomsnitt. Andelen utarrenderad jord var synnerligen stor inom länets skogsbygder. Inom försöks-

området uppgick den utarrenderade åkerjordens andel år 1937 till 39,1 % av totala åkerarealen (jfr tab. 7).

Förhållandena äro i detta hänseende mycket olikartade inom skilda delar av undersökningsområdet. Andelen utarrenderad åkerjord varierar från 26 % i Östra Ryd till drygt 80 % i Yxnerum. Den sistnämnda andelen har mycket få motsvarigheter inom länet.

Främsta anledningen till att procenten utarrenderade gårdar är så stor i Yxnerum, är, att nästan alla socknens gårdar tidigare ingått som del i Borkhults fideikommiss, vilket under senare år styckats. Därvid har bl. a. ett ganska stort komplex försålts till ett Linköpingskonsortium, som har jordbruken utarrenderade. Även i övrigt ha gårdar i ganska stor utsträckning försålts till icke-jordbrukare. Fideikommisset i fråga har under flera årtionden varit illa skött, vilket i hög grad bidragit till att jordbruket och näringslivet i övrigt i Yxnerums socken står på en relativt låg nivå. De gårdar, som hört till fideikommisset, äro sålunda i allmänhet dåligt bebyggda och dåligt dikade samt ha även i övrigt låg standard.

Några speciella arrendevillkor existera veterligen ej inom området. I intensivundersökningen ha uppgifter inhämtats beträffande arrendeavgiftens storlek. I några fall erläggs denna till viss del i form av dagsverken eller naturaprestationer. För att få jämförbarhet ha dessa prestationer genom tillämpning av gängse löner resp. produktpriser omräknats i penningvärde.

Antal arrenderade jordbruk och arrendeavgifter enligt intensivundersökningen.

Åkerareal, hektar	Antal arrenderade jordbruk	D:o i % av samtliga	Arrenderad åkerareal i % av totala åkerarealen	Arrendeavgift per hektar (kr.)
0— 2	—	—	—	—
2— 5	3	25	24	107
5—10	3	33	32	56
10—30	11	61	64	53
30—	7	58	48	60
Samtliga	**24**	**44**	**50**	**58**

Arrendesystemet är sålunda starkt koncentrerat till de större brukningsdelarna. För det fåtal gårdar i storleksgruppen 2—5 ha som äro utarrenderade blir arrendeavgiften, beräknad per hektar åkerjord, nära dubbelt så hög som för större arrendegårdar.

D. Produktionsinriktning.

Produktionsinriktningen inom området förefaller vara jämförelsevis likartad. Brödspannmålsarealen upptog år 1937 17 % av totala åkerarealen, vilket är något mindre än för hela länet. I fråga om havreodlingen är förhållandet mellan undersökningsområdet och länet det omvända. Mer än en tredjedel av åkerjorden utgjordes samma år av vall till slåtter och fröskörd, vilket var avsevärt mera än i genomsnitt för hela länet. Odlingen av potatis, sockerbetor, foderrotfrukter och baljväxter var av mycket ringa omfattning. Helträdans andel var jämförelsevis stor.

De lokala olikheterna inom området med hänsyn till produktionsinriktningen äro inte betydande. Inom Gårdeby har helt naturligt veteodlingen större omfattning än i området för övrigt medan omvänt i Yxnerum odlas mera råg och havre. Slåttervallens relativa andel är i stort sett densamma inom hela området. Arealen helträda och obrukad åker är störst inom Yxnerums och minst i Gårdeby socken (jfr tab. 9). Vissa smärre förskjutningar i produktionsstrukturen kunna konstateras under perioden 1927—1937. Veteodlingen har genomgående ökat på bekostnad av rågodlingen, mest

inom Gårdeby. Havreodlingen har minskat och blandsädesodlingen ökat. Slåtter- och betesvallarna ha ökat med omkring 6 %. Helträdan har minskats synnerligen kraftigt inom Gårdeby och Björsäter socknar.

Från intensivundersökningen föreligga uppgifter rörande åkerjordens användning (tab. 12). De absoluta siffrorna, som i varje grupp grunda sig på ett fåtaligt material, böra icke pressas för hårt. Däremot torde de möjliggöra en jämförelse i grova drag mellan åkerjordens användning vid jordbruk i olika storleksgrupper.

Åkerjordens användning (i %).

Åkerareal, ha	Vårvete	Höstvete	Höstråg	Potatis	Fodersäd	Rotfrukter	Vall
— 2	—	3	7	7	50	8	25
2— 5	10	3	8	6	37	1	35
5—10	6	4	8	1	40	—	40
10—30	3	12	7	1	37	1	38
30—	11	12	8	1	32	1	35
Samtliga	**9**	**11**	**8**	**1**	**34**	**1**	**36**

Höstveteodlingens betydelse ökar snabbt med stigande åkerareal medan motsatsen är fallet beträffande odlingen av potatis och rotfrukter. Höstråg odlas i ungefärligen samma omfattning i samtliga storleksgrupper.

Uppgifter om *hektarskördarnas storlek* ha för perioden 1930—1943 genom hushållningssällskapets försorg inhämtats från Statistiska centralbyrån.

Hektarskördar i genomsnitt för perioden 1930—1943 (kg).[1]

	Yxnerum[2]	Östra Ryd	Gårdeby	Björsäter	S:a försöksomr.	Östergötlands län
Höstvete	2 038	1 936	2 311	2 354	2 141	2 430
Höstråg	1 727	1 793	1 971	2 064	1 862	2 076
Vårvete	1 608	1 536	1 843	1 757	1 672	1 955
Korn	1 522	1 683	1 990	1 861	1 764	2 265
Havre	1 608	1 907	2 050	1 921	1 876	1 927
Blandsäd	1 738	2 021	2 093	1 946	1 975	2 166
Ärter	1 154	1 207	1 557	1 558	1 372	1 537
Potatis	16 000	11 929	9 143	11 346	12 028	14 252
Foderrotfrukter	37 846	36 115	28 714	38 769	36 377	33 497
Hö från odlad jord	3 973	3 036	3 157	3 357	3 262	3 590

Ovanstående sammanställning ger vid handen, att skördeavkastningen inom försöksområdet som helhet understiger länsmedeltalet under 14-årsperioden för samtliga grödor med undantag för foderrotfrukter. Hektarskördarna i fråga om bröd- och foderspannmål äro högst inom Gårdeby och Björsäter, i allmänhet, lägst i Yxnerums socken. Men icke ens Gårdebys skördesiffror nå upp till länsmedeltalet. Beträffande potatis, foderrotfrukter och hö från odlad jord intager Yxnerum en gynnsam särställning inte blott gentemot områdets övriga socknar utan även i förhållande till länets medelavkastning. Potatisodlingens avkastning i Gårdeby är påfallande låg. För intensivundersökningen ha uppgifter infordrats om skördeavkastningens storlek. Med ledning härav har hektarskörden kunnat beräknas för jordbruk inom olika storleksgrupper. Siffrorna variera synnerligen kraftigt med gårdarnas storlek och tyda särskilt i fråga om brödspannmålsodlingen på en avsevärt högre avkastningsförmåga vid de större brukningsdelarna.

[1] Från hushållningssällskapet har översänts en tablå över en i samråd med lokala sakkunniga verkställd uppskattning av hektarskördarna inom området. För flertalet grödor understiga dessa siffror mycket avsevärt centralbyråns hektarskördeuppgifter.

[2] Uppgifter för år 1939 saknas.

En viss ledning för bedömandet av *kreatursskötselns betydelse* för jordbruket inom området erhålles då kreatursantalet, uttryckt i nötkreatursenheter, sättes i relation till åkerarealen (häri inbegripen till åker reducerad äng). Resultatet härav framgår av det följande.

Antalet nötkreatur och hästar samt nötkreatursenheter per 100 ha åkerjord, år 1937.[1]

	Nötkreatur	Därav kor	Hästar	Nötkreatursenheter
Yxnerum	72·7	45·6	15·7	88·7
Östra Ryd	63·1	38·9	14·1	75·3
Gårdeby	65·6	38·3	14·1	76·6
Björsäter	70·5	39·9	14·9	82·7
Hela området	**66·9**	**40·0**	**14·5**	**79·5**
Östergötlands län	69·1	41·2	15·1	83·5
Därav: Östgötaslätten	61·7	35·3	14·1	74·5
Södra kustlandet	77·5	55·5	14·3	110·1

Antalet nötkreatur per 100 ha åker inom området år 1937 understeg såväl länssiffran som rikssiffran (76,5). Nötkreatursstammen i förhållande till åkerarealen var givetvis större i skogsbygderna än på slättlandet. Samma var förhållandet beträffande kostammen. I fråga om dragare voro skogskommunerna obetydligt bättre utrustade än slättbygden. Slutligen gäller för den totala kreatursstammen, uttryckt i nötkreatursenheter, att undersökningsområdet visar lägre tal än länet i genomsnitt. Såväl svin- som hönsskötseln äro i området av långt mindre omfattning än i länet som helhet (jfr tab. 10).

Skiljaktigheterna i fråga om de enskilda kommunernas relativa kreatursbestånd äro avsevärda. Boskapsskötseln i Östra Ryd och Gårdeby är av ungefärligen samma omfattning som på den egentliga Östgötaslätten, medan kreatursbeståndet i Yxnerum och Björsäter är avsevärt större. Det når dock icke på långt när samma nivå som i länets södra kustland, dit Yxnerums kommun hänföres i den officiella jordbruksstatistiken.

I tab. T 5 redovisas antalet gårdar med kor och mejerileveransernas storlek per ko vid brukningsdelar i olika storleksgrupper. Helt nötkreaturslösa jordbruk äro relativt sällsynta inom försöksområdet (1,5 % i Yxnerum, 4 % i Östra Ryd, 7,5 % i Gårdeby och 8 % i Björsäter). Dessa gårdar ligga undantagslöst i de lägsta storleksgrupperna.

Ett betydande antal brukningsdelar äro icke mejerileverantörer. Ännu i storleksgruppen 5—10 hektar, där medelkoantalet överstiger 4 djur per gård, är det föga mer än hälften, som levererar mjölken till mejeri. En påtaglig skillnad råder i detta hänseende mellan de olika socknarna. I Gårdeby leverera omkring $^5/_6$ av samtliga brukningsdelar till mejeri, i Yxnerum mindre än hälften. Försöksområdets övriga socknar intaga i detta avseende liksom även för övrigt en mellanställning. Mjölkleveranserna per ko äro högst i Björsäter, minst i Yxnerum. Något samband mellan gårdens storlek och mjölkleveransen per ko kan icke påvisas utom beträffande gårdarna med över 50 hektar åker, vilka åtminstone i Björsäter och Gårdeby uppvisa höga mejerileveranser. — Uppgifter om mjölkproduktionens storlek ha icke erhållits.

Anslutningen till *kontrollföreningsverksamheten* i försöksområdet framgår av tab. T 6. Denna är som synes begränsad till gårdar med minst 10 hektar åkerjord samt i huvudsak till socknarna Östra Ryd och Björsäter. Inalles äro 15 % av områdets samtliga gårdar och drygt 16 % av alla nötkreatursbesättningar anslutna till kontrollföreningar. Anslutningsprocenten är avsevärt lägre än för länet i dess helhet.

[1] Omräkningen från ängsareal till åkerareal har skett efter samma grunder som tillämpats i 1937 års jordbruksräkning för Östergötlands läns vidkommande.

Tuberkulosbekämpandets ståndpunkt i de olika socknarna framgår av följande sammanställning, som hänför sig till utgången av år 1943.

Kommun	Totala antalet nötkreatursbesättn.	Tub.-fria st.	Tub.-fria % av samtliga	Anslutna till kliniskt tub.-bekämpande st.	Anslutna till kliniskt tub.-bekämpande % av samtliga
Björsäter	83	45	54·2	23	27·7
Gårdeby	49	6	12.2	12	24·5
Yxnerum	65	49	75·4	3	4·6
Östra Ryd	142	34	24·0	33	23·3
Hela området	**339**	**134**	**39·5**	**71**	**20·9**

Såsom framgår av sammanställningen har tuberkulosbekämpandet nått långt i Yxnerum. Sjukdomens utbredning synes där från början ha varit mycket liten. Antalet djur, som man måst slakta för att efter tuberkulinundersökningar utrensa tuberkulosen ur besättningarna, har varit obetydligt. Även i Björsäter ha goda resultat nåtts, ehuru sjukdomen där varit mera spridd. Procenten tuberkulosfria besättningar ligger för denna socken obetydligt under länsmedeltalet. I Gårdeby och Östra Ryd är däremot tuberkulosbekämpandet eftersatt. Särskilt gäller detta Gårdeby, där tuberkulosen också synes vara mycket utbredd. I fråga om procenten tuberkulosfria besättningar uppvisa endast 4 kommuner i länet lägre tal än Gårdeby.

Antalet inom området verksamma tjurföreningar är mycket ringa, nämligen en i Gårdeby och en i Yxnerum. Inom vardera av Björsäter och Östra Ryd är en galtförening verksam.

Såväl siffrorna över åkerjordens fördelning på olika grödor som uppgifterna om kreatursstammens storlek tyda på att en starkt blandad driftsform är den förhärskande inom undersökningsområdet. Ensidig vegetabilieproduktion på slättbygden synes vara lika sällsynt som ensidig kreatursskötsel i skogsbygderna. Även med avseende på jordbrukets produktionsstruktur kan undersökningsområdet sägas utgöra ett övergångsområde.

I fråga om *produktionsinriktningens ändamålsenlighet* har, enligt vad som meddelats från hushållningssällskapet, av ortsrepresentanter framhållits, att foderväxtodlingen borde utökas på spannmålsodlingens bekostnad och flera kor hållas. På en del större gårdar, där arealen betesmark ej kan bliva tillräcklig genom kultivering av ängs- och hagmarker, har föreslagits, att beten borde anläggas på åker. Odlingen av vårvete till avsalu borde framför annan spannmålsodling inskränkas. Enligt den uppfattning, som kommer till uttryck i hushållningssällskapets skrivelse, bör en reservation göras beträffande utökningen av koantalet. Detta synes i regel vara tillräckligt stort; framför allt gäller detta de mindre gårdarna. Utökningen av animalieproduktionen bör snarare ske i första hand genom att fodrets mängd och i all synnerhet dess kvalitet förbättras, så att högre avkastning per ko kan uppnås. I detta sammanhang kan anföras, att siloanläggningar i intensivundersökningen redovisats för endast 2 av inalles 54 brukningsdelar.

E. Jordbrukets driftsekonomiska förhållanden.

Ingen officiell statistik om jordbrukets driftsekonomiska förhållanden finnes tillgänglig för senare år. Det har blott varit möjligt att från 1932 års jordbruksräkning införskaffa siffror om *arealen täckdikad åker*. Motsvarande uppgifter ha icke kunnat erhållas för år 1937. Att beträffande täckdikningen förhållandena ha förändrats avsevärt under det gångna decenniet är uppenbart. Siffrorna för år 1932 fylla dock den uppgiften att de möjliggöra en jämförelse mellan undersökningsområdets och hela länets standard i nämnda avseenden.

Kommun	Den täckdikade åkerarealen i % av totala åkerarealen
Yxnerum	31·8
Östra Ryd	76·4
Gårdeby	63·6
Björsäter	58·7
Hela området	63·2
Östergötlands län	55·0

Östergötland med 55 % av åkerarealen täckdikad är föregångslänet i detta hänseende och låg år 1932 främst bland samtliga län. År 1937 var täckdikningsprocenten något högre endast för Västmanlands län.

Enligt intensivundersökningen har den täckdikade arealen ökat ytterligare och uppgår för närvarande till 40,8 % i Yxnerum, till 69,4 % i Östra Ryd, till 89,2 % i Gårdeby, till 73,1 % i Björsäter och till 71,3 % för hela försöksområdet. Den täckdikade arealen är minst i den lägsta storleksgruppen (18 %), högst vid brukningsdelar över 30 hektar (78 %). Till någon del kan ökningen sedan år 1932 vara skenbar och sammanhänga med att bland de intensivundersökta gårdarna de minsta brukningsdelarna äro underrepresenterade.

I hushållningssällskapets skrivelse har den åsikten uttalats, att täckdikningen på den såsom täckdikad uppgivna åkern till en del är bristfällig. För närvarande torde, framhålles det, den tillfredsställande täckdikade åkern inom socknarna Gårdeby, Yxnerum och Östra Ryd icke ens uppgå till den för år 1932 uppgivna andelen av totala åkerarealen.

Inom Björsäter uppgives 25—30 % av åkerjorden vara i behov av täckdikning. En femtedel därav anses dock icke kunna torrläggas på grund av vattenståndet i sjöar eller av andra skäl. Med all sannolikhet är behovet av täckdikning minst lika stort i Östra Ryd och i Yxnerum, möjligen något mindre i Gårdeby. Procenten självdränerande jord är störst i skogsbygden. Vid den representativa undersökningen av 54 brukningsdelar har det ej varit möjligt att få någorlunda säkra uppgifter om behovet av täckdikning. De tal, som angivits, ha med säkerhet varit för låga.

Behovet av *stenröjning* är inom den mera utpräglade skogsbygden i området ganska stort. Stenröjningen måste betraktas som en synnerligen viktig åtgärd, för att man skall kunna bibehålla jorden i odling på de nu stenbundna gårdarna.

Uppgifter om *användningen av konstgödsel* ha inhämtats i samband med intensivundersökningen (tab. I 3). Något samband mellan konstgödselanvändningen och gårdarnas storlek synes ej råda. Dock förefaller det, som om användningen av superfosfat och kväve vore intensivast vid de minsta brukningsdelarna.

Ekonomibyggnadernas beskaffenhet framgår av tab. T 7. Åbyggnaderna ha vid nära hälften av samtliga brukningsdelar i området betecknats som goda, vid drygt en tredjedel som medelgoda och vid 19 % som dåliga. Förhållandena äro åtskilligt gynnsammare i Björsäter än inom övriga delar av undersökningsområdet. I Gårdeby, Yxnerum och Östra Ryd saknar mer än en tredjedel av ladugårdarna cementinredning och nära hälften rinnande vatten. Ekonomibyggnadernas standard uppvisar ett tydligt samband med gårdens storlek. Av gårdarna med högst 5 ha åker ha icke mindre än 43 % utdömda ekonomibyggnader, av gårdarna med över 30 ha blott 11 %.

Beträffande *gödselvården* kan hänvisas till nedanstående uppgifter från 1932 års jordbruksräkning.

Kommun	Med gödselstad utrustade jordbruk i % av samtliga jordbruk	Med cementerad urinbrunn utrustade jordbruk i % av samtliga jordbruk
Yxnerum	11·1	7·4
Östra Ryd	26·6	26·6
Gårdeby	14·8	14·8
Björsäter	24·0	23·0
Hela området	**21·0**	**20·0**
Östergötlands län	17·8	15·7

Som helhet betraktat intog försöksområdet med avseende på gödselvårdens standard år 1932 en avsevärt gynnsammare ställning än i länet i övrigt. Skillnaderna de olika kommunerna emellan voro dock betydande. Yxnerum intog här som i ett flertal andra avseenden en oförmånlig särställning. Gårdeby synes icke heller ha uppnått den standard, som man med hänsyn till socknens slättlandskaraktär hade anledning att förutsätta.

Av hushållningssällskapets undersökning att döma har utrustningen med gödselvårdsanläggningar avsevärt förbättrats sedan år 1932. För närvarande finnes gödselstad vid drygt 31 % av samtliga brukningsdelar inom undersökningsområdet och urinbrunn vid nära 29 %. Den snabbaste förbättringen synes ha ägt rum inom Björsäters socken (jfr tab. T 7). I samma tabell redovisas även utrustningen med gödselvårdsanläggningar vid brukningsdelar i olika storleksgrupper. Följande procentuella andel av samtliga gårdar har rapporterat gödselstad resp. urinbrunn:[1]

Åkerareal, ha	Gödselstad	Urinbrunn
— 1	10·0	10·0
1— 2	5·9	5·9
2— 5	13·2	13·2
5—10	23·1	21·5
10—20	35·6	32·2
20—30	41·9	35·5
30—50	35·5	35·5
50—	43·8	43·8
Samtliga	**27·7**	**25·8**

Gödselvården förbättras sålunda påtagligt med stigande gårdsstorlek, men icke ens av de större gårdarna är hälften utrustade med ändamålsenliga gödselvårdsanläggningar.

Om *förekomsten av vissa jordbruksmaskiner* ha uppgifter inhämtats genom hushållningssällskapets försorg. Brukningsdelarnas maskinutrustning framgår av nedanstående tablå:

Kommun	Gårdar utrustade med		
	Självbindare	Traktor	Mjölkningsmaskin
	i % av samtliga gårdar		
Björsäter	57·8	44·4	37·8
Gårdeby	43·4	17·0	17·0
Yxnerum	33·3	21·2	9·1
Östra Ryd	52·7	16·2	18·2
Summa	**49·0**	**24·4**	**21·3**
D:o, enligt intensivundersökningen	46·3	.	20·4

I viss mån sammanhänger maskinbeståndets storlek med den skiljaktiga produktionsstrukturen i de olika socknarna och i främsta rummet med gårdarnas genom-

[1] Siffrorna inkludera icke uppgifterna för Björsäter, för vilken kommun ingen fördelning på storleksgrupper föreligga.

snittliga storlek. Den starkare parcelleringen och skogsbrukets större betydelse äro sålunda de faktorer, som kunna anses ha orsakat den ringa mekaniseringsgraden inom Yxnerums kommun. Den relativt obetydliga användningen av mjölkningsmaskiner torde stå i samband med gårdarnas ringa elektrifiering. Enligt intensivundersökningen äro blott 35 % av gårdarna utrustade med elektrisk kraft. Tröskning sker i rätt stor utsträckning med s. k. bolagströskverk.

I tab. I 4 redovisas användningen av olika maskiner samt den gemensamma maskinanvändningens omfattning vid gårdar i skilda storleksgrupper. Såsom framgår av sista raden i omstående tablå torde intensivundersökningen kunna anses vara fullt representativ i detta avseende. Slåttermaskiner och såmaskiner finnas vid praktiskt taget samtliga brukningsdelar med mer än 5 hektar åker. Mjölkningsmaskiner förekomma blott i den högsta storleksgruppen. Den gemensamma maskinanvändningen har sin största omfattning vid de mindre och medelstora brukningsdelarna.

F. Skogsbruket.

Ur »Årsbok för Sveriges kommuner» kunna uppgifter erhållas ur vilka skogens betydelse för områdets näringsliv kan utläsas. Skogsfastigheternas taxeringsvärde utgjorde år 1942 35 % av jordbruksfastigheternas taxeringsvärde. Härvid bör dock beaktas, att området är mycket oenhetligt i detta avseende. Yxnerum är en utpräglad skogskommun, där skogsfastigheternas värde utgör mer än hälften av jordbruksfastigheternas taxerade värde. Det motsatta extremet representeras av Gårdeby med en andel, som föga överstiger 20 %. Östra Ryd och Björsäter, som äro av blandad karaktär, uppvisa procenttal som ligga väsentligt högre. Motsvarande tal för hela länets landsbygd uppgår till ca 25 %. I sin helhet är sålunda området för sin försörjning starkare beroende av skogen än på den östgötska landsbygden i allmänhet är fallet (jfr tab. 6).

Skogarna skötas numera i stort sett rationellt under skogsvårdsstyrelsens överinseende och med hjälp av skogvaktare. Under krisåren synes dock en viss överavverkning ha skett beroende dels på produktionsplikt, dels på stormfällning. Bilvägar, som tillåta användning av traktortåg, och basvägar för såväl sommar- som vintertransporter äro behövliga. En del större gårdar ha börjat med sådana anläggningar. I områdets södra del äro utdrivningsförhållandena relativt svåra. För att transporter här skola kunna ske i full omfattning, anses det för närvarande nödvändigt, att sjöar och kärr äro tillfrusna. Inom Yxnerums socken måste på grund av den rikliga blockförekomsten i många fall ved och virke plockas för hand, innan de nå mark, som kan beträdas av dragare. Frånsett väganläggningarna i skogarna anses möjligheterna att rationalisera skogsbruket vara små. Behovet av bostadsförbättring för skogsarbetarna uppgives vara stort. Vatten- och avloppsledningar i bostäderna saknas nästan överallt liksom också centraluppvärmning. Elektriskt ljus finnes i vissa fall, men många skogsarbetare bo så avlägset, att små utsikter anses föreligga för dem att komma i åtnjutande härav.

För närvarande går en icke ringa del av virkes- och vedtransporterna från området med järnväg, men det mesta fraktas även nu med lastbil. I någon mån ske transporterna medelst flottning eller på prämar, såsom fallet är beträffande en liten del av produktionen i Yxnerum, som över sjön Yxningen går till Yxningens hållplats vid järnvägen Norrköping—Valdemarsvik.

G. Jordbrukets och skogsbrukets arbetskraftsförhållanden.

I fråga om jordbruksbefolkningens sociala sammansättning lämnar inte folkräkningsstatistiken någon ledning eftersom ifrågavarande uppgifter inte redovisas sockenvis. Ur primärmaterialet från 1932 års jordbruksräkning ha dock uppgifter rörande dels antalet yrkesverksamma familjemedlemmar dels antalet lejda arbetare

kunnat införskaffas. Blott sådana personer ha här medräknats, som under minst hälften av arbetstiden kunde anses deltaga i jordbrukets skötsel. Uppgifterna avse vidare blott fastigheter med minst 5 hektar åkerareal och torde icke ens för dessa vara fullständiga. Andelen av familjens arbetskraft i den totala inom jordbruksdriften sysselsatta arbetskraften var år 1932 med 64 % något högre än för länet (61 %). Inom försöksområdet står proportionen mellan familjens arbetskraft och lejd arbetskraft i tydlig relation till åkerarealens genomsnittliga storlek. Den lejda arbetskraftens andel är sålunda störst (39 %) i Björsäter, där det större jordbruket är starkast företrätt, och minst (31 %) i det småbruksbetonade Yxnerum.

Arbetskraftstillgången vid de intensivundersökta brukningsdelarna framgår av tab. I 6. Ingen fast anställd arbetskraft redovisas för jordbruk med mindre än 10 hektar åkerareal. I gruppen 10—30 hektar utgör den lejda arbetskraften en femtedel och i den högsta storleksgruppen nära två tredjedelar av den totala, varaktigt i jordbruket sysselsatta arbetskraften.

Av stort intresse är minskningen av arbetskraftstillgången[1] beräknad på totala åkerarealen, med stigande gårdsstorlek. Enligt tab. I 6 är tillgången på arbetskraft i den lägsta storleksgruppen mångdubbelt större än i den högsta gruppen. Siffrorna tyda på en latent »överbefolkning» vid försöksområdets mindre brukningsdelar.

Enligt uppgift från hushållningssällskapet synes för närvarande med undantag för ladugårdspersonal annan större brist på arbetskraft i jordbruket ej föreligga än den som orsakats av inkallelser till militärtjänst. Å andra sidan förekommer ingen arbetslöshet i formell bemärkelse. Även inom skogsbruket sysselsatt arbetskraft utnyttjas till fullo.

H. Avsättningen av jordbruks- och skogsbruksprodukterna.

Beträffande saluproduktionens omfattning ha vissa uppgifter lämnats av länets hushållningssällskap. Den uppskattade procentuella fördelningen mellan jordbrukets saluprodukter framgår av följande sammanställning.

	Spannmål och frö	Mjölk	Slaktdjur
Björsäter	35	45	20
Gårdeby	50	30	20
Yxnerum	25	40	35
Östra Ryd	35	40	25

Som synes äro skiljaktigheterna i fråga om de olika socknarnas produktionsstruktur avsevärda.

Gårdeby skiljer sig från området i övrigt i fråga om produktion av spannmål. I Yxnerum är spannmålsproduktionen minst. Saluöverskottet av slaktdjur har här större betydelse än i övriga socknar. Spannmål försäljes huvudsakligen i Norrköping från hela området med undantag för Yxnerum, som säljer större delen av sin spannmål i Åtvidaberg. Björsäter säljer en mindre del av sitt spannmålsöverskott till Åtvidaberg och likaledes en mindre del i Linköping. För konstgödsel och kraftfoder äro handelsorterna desamma som för spannmål. Slaktdjuren från Gårdeby och Östra Ryd gå i stort sett till Norrköping, där Norrköpingsortens slakteriförening har slakteri och där det därjämte finnes offentligt slakthus. Från Björsäter och Yxnerum gå djuren i huvudsak till Linköping, dit medlemmarna i Östergötlands Andelsslakteriförening leverera och där till slakteriföreningen icke anslutna jordbrukare leverera till stadens offentliga slakthus. En liten del av slaktdjuren från Yxnerum avsättes dock i Åtvidaberg.

[1] D. v. s. antalet personer per 100 ha åkerjord, som icke redovisa verksamhet utanför jordbruket. Bland dessa personer kan givetvis befinna sig även ett antal blott partiellt arbetsföra och helt arbetsoförmögna.

Anslutningen till slakteriförening framgår av tab. T 6. Denna är ringa i Yxnerum trots socknens relativt höga slaktdjursproduktion. Inalles äro två tredjedelar av försöksområdets samtliga gårdar anslutna till slakteriförening. Anslutningsprocenten vid gårdarna i gruppen 2—10 hektar åker stannar dock vid 57 %.

Av skogsprodukterna förädlas det mesta timret inom orten. Sågat virke säljes mest till Norrköping. Massaveden går till Skärblacka och Ljusfors. Brännveden går huvudsakligen till Norrköping, men en del till Linköping och Söderköping. Det uppgives, att Björsäter säljer sin mesta ved till Linköping. Kol- och gengasved framställes även inom området.

Ur kommunikationssynpunkt intager undersökningsområdet ett jämförelsevis oförmånligt läge. Att området befinner sig mitt i en triangel, som bildas av så betydande befolkningscentra som Linköping, Norrköping och Åtvidaberg samt att avståndet till dessa från områdets mittpunkt blott är ett par mil, behöver sålunda ingalunda innebära, att avsättningsförhållandena äro gynnsamma. Tvärtom torde man ha skäl att förmoda, att undersökningsområdet befinner sig i en ur avsättningssynpunkt »död vinkel» i förhållande till de nämnda agglomerationerna. Såväl Norrköpings som Linköpings tillförsel av jordbruksprodukter torde mer än väl täckas av de rika jordbrukstrakterna i dessa städers omedelbara omgivning.

Men härutöver gäller, att områdets kommunikationer äro till synes dåliga. Områdets enda järnvägslinje skär detsamma i dess västligaste del, som är skild från områdets övriga delar genom en kedja av större sjöar. Av en vägbreddskarta vinner man vidare den uppfattningen, att undersökningsområdet lider brist på goda vägförbindelser. De egentliga jordbruksbygderna äro sålunda inte genom större bilvägar förbundna med sina avsättningsområden. Av de två enda vägarna med mer än 5 m körbana slutar den ena (utgående från Söderköping) sydost om Östra Ryds kyrka medan den andra (Rinkarum—Åtvidaberg) följer en ur jordbrukssynpunkt sekundär bebyggelse i områdets starkast kuperade och skogsbevuxna del. Slutligen förefaller även nätet av mindre vägar vara i förhållande till grannbygderna glest. Ett mycket stort område söder om Östra Ryds kyrka har t. ex. uppenbarligen blott tillgång till sämre körvägar.

Mjölk och slaktdjur transporteras från hela området uteslutande med bil. Slakteriföreningarna betala transporter för slaktdjuren och alla gårdar inom samma slakteriförenings område erhålla sålunda oavsett belägenheten samma pris. Detsamma gäller de mejerier, till vilka mjölken inom området levereras.

Från Björsäter går en mindre mängd spannmål med järnväg, men med undantag härför går jämväl denna produkt med bil från området. Transporter av förnödenheter ske nästan uteslutande med bil. Behovet av goda landsvägar är sålunda med hänsyn till de omfattande biltransporterna stort.

Utfartsvägarnas beskaffenhet vid de intensivundersökta gårdarna framgår av tab. I 5. Sannolikt ha fordringarna på utfartsvägar av mycket god och god beskaffenhet varit tämligen stränga. Att utfartsvägarna även vid de större brukningsdelarna i så stor utsträckning bedömts som dåliga är i varje händelse anmärkningsvärt.

I. Jordbrukets ekonomiska ställning.

Ett sammanfattande uttryck för jord- och skogsbrukets ekonomiska läge, i främsta rummet för produktionens naturliga förutsättningar och avsättningsförhållandena men i viss mån även för den tekniska standarden, utgör det taxeringsvärde som åsättes jordbruksfastigheterna. Ur den undersökning av taxeringsutfallet som verkställdes på grund av 1938 års allmänna fastighetstaxering (SOU 1943: 23) kunna följande uppgifter hämtas:

Kommun	Taxeringsvärde (kr) per ha Åker	Skogsmark	Bonitet	Rotvärde
Yxnerum	750	34·0	3·04	3·75
Östra Ryd	840	40·4	3·50	3·92
Gårdeby	950	42·6	3·38	4·25
Björsäter	910	38·8	3·39	3·81
S:a området	863	38·2	3·33	3·86
Östergötlands län	1 097	36·8	3·15	3·89

Av sammanställningen framgår, att åkermarkens taxeringsvärde inom området är utomordentligt lågt. I själva verket är det blott två av länets 144 socknar, som uppvisa ett lägre taxeringsvärde än Yxnerums socken. Även Östra Ryds taxeringsvärde måste betraktas som extremt lågt. Orsaken eller orsakerna härtill kunna uppenbarligen inte utan ingående lokala studier anges. Att de naturliga förutsättningarna skulle vara exceptionellt ogynnsamma torde åtminstone beträffande Östra Ryd näppeligen kuna göras gällande. Gårdeby, som snarast kan räknas till Östergötlands slättland, uppvisade visserligen områdets högsta värde men ligger dock avsevärt lägre än socknarna på den egentliga Östgötaslätten. Detta förhållande är så mycket mera anmärkningsvärt, som sönderstyckningen inom Gårdeby synes ha nått en viss omfattning, vilket i regel — vid för övrigt likartade förhållanden — brukar påverka taxeringsvärdena i höjande riktning. Av mera sannolika förklaringsgrunder till det låga taxeringsvärdet kan nämnas en icke rationell teknisk utrustning av områdets jordbruk, varvid dåliga ekonomibyggnader och otillräcklig eller icke ändamålsenlig maskinanvändning kunna tänkas spela en viss roll. Även en oförmånlig arrondering kan givetvis medverka till ett dåligt driftsresultat och därmed till jämförelsevis låga taxeringsvärden. Slutligen är avståndet till närmaste konsumtionsort och kommunikationsnätet en faktor av betydelse för jordbruksfastigheternas värdesättning. Ytligt sett synes undersökningsområdet just i detta hänseende vara tämligen vanlottat.

Ur den förut anförda utredningen erhållas även vissa uppgifter rörande skogsmarkens taxeringsvärde samt skogens bonitet och rotvärde. I dessa hänseenden är områdets läge synbarligen avsevärt gynnsammare. Skogsmarkens taxeringsvärde överstiger något genomsnittsvärdet för hela länet. Värdet är större i slättområdet än i skogsbygderna, vilket torde sammanhänga dels med att de sistnämndas läge ur transportsynpunkt är sämre, dels också med dessa skogars sämre återväxtförhållanden. Boniteten är sålunda lägst inom skogskommunen Yxnerum (3,04), högst i Östra Ryd (3,50). Skogens produktionsförmåga inom undersökningsområdet ligger dock något högre än för länet i dess helhet. Att samtidigt rotvärdet ligger under länsgenomsnittet, tyder på jämförelsevis oförmånliga avsättningsförhållanden för områdets skogsbruk.

II. Sammanfattning av inom området konstaterade brister som vidlåda näringslivet.

Som framgår av den nu lämnade beskrivningen har försöksområdet karaktären av en övergångsbygd mellan skog och slätt. Dess södra del kan närmast hänföras till det småländska höglandets utlöpare medan norra delen snarast tillhör Östgötaslätten. I Yxnerum är sålunda skogen av stor betydelse för befolkningens utkomstmöjligheter, medan däremot befolkningen i Gårdeby i övervägande grad för sin försörjning är hänvisad till det egentliga jordbruket. Överhuvud taget gäller att jordbruket och dess binäringar i vida större utsträckning dominerar näringslivet inom området än vad fallet är inom länet i allmänhet. Närmare $^3/_4$ av befolkningen har

sålunda enligt den senaste folkräkningen hänförts till dessa yrkesgrupper mot blott hälften för länets landsbygd. De dåliga kommunikationerna, den låga industrialiseringsgraden och den starka parcelleringen även bland slättbygdens jordbruk har förlänat området karaktären av ett problemområde. De mest framträdande bristerna kunna sammanfattas i följande punkter.

1. Industrien är endast i mycket ringa grad differentierad. Vid sidan av ett fåtal förädlingsindustrier för livsmedel, ett mejeri och fem kvarnar, svara i huvudsak skogsindustrierna för den industriella sysselsättningen. Icke ens de sistnämnda synas fullt tillvarataga områdets råvarutillgångar. Anmärkningsvärt är vidare, att hemslöjden har en mycket ringa omfattning. Möjligheterna för personer bosatta inom området att finna industriell sysselsättning utanför detsamma synas på grund av de dåliga kommunikationerna vara synnerligen begränsade.

2. Bostadsstandarden företer ett flertal brister, i synnerhet på de mindre jordbruken. Mer än $^2/_3$ av samtliga boningshus sakna vattenledning och över hälften elektriskt ljus.

3. Jordbrukarnas yrkesutbildning står på en mycket låg nivå. Knappt 10 % av jordbrukarna torde ha erhållit utbildning vid lantmanna- eller lantbruksskola. Ännu sämre ställer sig yrkesutbildningen för kvinnorna.

4. Antalet mindre jordbruk är alltför stort. Här som annorstädes har det visat sig, att avkastningen är relativt sett sämre bland de mindre storleksgrupperna av jordbruk än bland de större. De mindre gårdarna sakna skog i stor utsträckning, anmärkningsvärt nog också i skogsbygden. Även vid de gårdar, för vilka skogsinnehavet redovisats, är skogsarealen ringa. Som tidigare nämnts, är den industriella verksamheten inom området av så ringa omfattning, att den erbjuder jordbruksbefolkningen få förvärvsmöjligheter utanför det egna jordbruket. Antalet stödjordbruk, där familjens inkomst i huvudsak härleder sig från industriell sysselsättning, utgör drygt 10 % av samtliga. Skogen framstår sålunda såsom den viktigaste källan till biinkomst för jordbruksbefolkningen. Inom vissa delar av försöksområdet torde dessa arbetstillfällen icke vara tillräckliga, vilket tar sig uttryck i ett latent överskott på arbetskraft å de mindre brukningsdelarna. Det har sålunda visat sig, att antalet personer huvudsakligen sysselsatta i jordbruket i förhållande till åkerarealen är mångdubbelt större vid jordbruk under 2 hektar än vid jordbruk över 30 hektar. Möjligheterna att komplettera odlingsarealerna vid de mindre brukningsdelarna äro ytterst begränsade och hänföra sig till ett område på omkring 130 hektar i Östra Ryd. Däremot torde tekniska förutsättningar för sammanläggning av mindre jordbruk föreligga i viss utsträckning. Möjligheterna att företaga dylika sammanläggningar äro givetvis beroende av i vilken utsträckning sysselsättning inom andra områden av näringslivet kan beredas den del av jordbruksbefolkningen, som härigenom skulle bli överflödig.

5. Mindre god arrondering försvårar driften på många gårdar.

6. Jordens torrläggning är ofta otillfredsställande, vilket bland annat framgår därav att över 15 % av den i intensivundersökningen ingående åkerarealen betecknats såsom vattensjuk. Omkring $^1/_4$ av åkerjorden i området synes vara i behov av täckdikning. Även stenröjning återstår att utföra särskilt inom de mera utpräglade skogsbygderna, om jorden skall kunna bibehållas i odling på gårdarna i dessa trakter.

7. Ett betydande antal jordbruk saknar betesmark, särskilt bland de mindre brukningsdelarna och i skogsbygden. Betesmarkerna äro i stor utsträckning dåligt skötta. Kulturåtgärder vidtagas icke och underhållsgödsling äger icke rum i önskvärd utsträckning. Betestillgången är sålunda i området väsentligt sämre än vad som kan antagas med ledning av den relativt stora betesarealen. I själva verket torde endast en mycket liten del av områdets brukningsdelar ha betesfrågan ordnad på ett tillfredsställande sätt.

8. Med hänsyn till den relativt omfattande animaliska produktionen inom området framstår foderväxtodlingen såsom otillräcklig och produktionen av brödsäd, framför allt vårvete, såsom alltför stor. Det har framhållits, att mjölkavkastningen är lägre än den skulle behöva vara vid rationell beteskultur och utfodring. Härtill bidrager även det förhållandet, att avelsarbetet och tuberkulosbekämpandet äro eftersatta. Anslutningen till kontrollföreningsverksamheten är i hög grad otillräcklig, särskilt i Gårdeby och Yxnerum. Smågrisuppfödningen är alltför litet utbredd inom området. Hektarskördarna förefalla låga. Även i detta avseende intager Yxnerums socken en oförmånlig särställning, dock icke i fråga om potatis och foderrotfrukter.

9. Jordbrukets tekniska utrustning är i flera avseenden bristfällig. Djurstallarna äro mångenstädes otillfredsställande i hygieniskt hänseende och ur arbetssynpunkt. Den naturliga gödseln tillvaratages på många håll mindre väl på grund av avsaknad av härför erforderliga anläggningar. Enligt intensivundersökningen voro sålunda knappt $^1/_3$ av gårdarna försedda med cementerad gödselstad. Siloanläggningar förekomma ej i tillräcklig utsträckning. Maskinutrustningen är ej heller tillfredsställande. Sålunda torde behov av ytterligare traktorer, självbindare och mjölkningsmaskiner vara för handen. Särskilt framträdande är bristen på gummihjulsvagnar, vilket med hänsyn till den kuperade terrängen inom vissa delar av området framstår som en stor olägenhet.

10. I fråga om skogsbruket kan framhållas, att behov av bilvägar, som tillåta användning av traktortåg, synes föreligga. I synnerhet i områdets södra del äro utdrivningsförhållandena relativt svåra. Behovet av bostadsförbättring för skogsarbetarna uppges även vara stort. Vatten och avloppsledningar i bostäderna saknas nästan överallt.

11. Vägnätet är otillräckligt. Både landsvägar och utfartsvägar förete delvis ganska betydande brister, varigenom transporter inom området samt till och från detsamma försvåras.

TABELLER.

(Undersökningsområde III.)

Tab. 1. Medeltemperatur och medelnederbörd vid vissa observationsplatser i Östergötlands län, perioden 1901—30.

	Medeltemperatur		Medelnederbörd		
	Linköping	Adelsnäs (Åtvids förs.)	Linköping	Adelsnäs (Åtvids förs.)	Bjärka-Säby (Vists förs.)
Januari	— 2·1	— 3·2	29	30	28
Februari	— 2·1	— 3·0	21	22	19
Mars	+ 0·2	— 0·7	24	26	23
April	+ 4·3	+ 3·5	35	38	35
Maj	+ 10·3	+ 9·5	38	36	37
Juni	+ 14·3	+ 13·3	60	58	64
Juli	+ 16·9	+ 16·1	63	66	63
Augusti	+ 15·0	+ 14·2	68	72	75
September	+ 11·2	+ 10·0	43	46	47
Oktober	+ 6·4	+ 5·7	50	51	47
November	+ 1·8	+ 1·0	41	43	40
December	— 1·0	— 1·8	39	42	39
Året	+ 6·3	+ 5·4	511	530	517

Källa: Enl. meddelande från Meteorologiska anstalten.

Tab. 2. Folkmängden och dess sammansättning inom undersökningsområdet 1930, 1938 och 1943.

Kommun	Folkmängden[1]		
	1/1 1930	1/1 1938	1/1 1943
Yxnerum	749	672	621
Östra Ryd	1 675	1 493	1 401
Gårdeby	499	424	400
Björsäter	1 475	1 414	1 357
S:a området	**4 398**	**4 003**	**3 779**

Kommun	Folkmängdens fördelning efter kön 1930 och 1940[2]							
	1930			1940			Antalet män per 1 000 kv.	
	Män	Kvinnor	S:a	Män	Kvinnor	S:a	1930	1940
Yxnerum	395	343	738	306	289	595	1 152	1 059
Östra Ryd	859	838	1 697	776	685	1 461	1 025	1 133
Gårdeby	245	225	470	201	183	384	1 089	1 098
Björsäter	747	719	1 466	706	654	1 360	1 039	1 080
S:a området	**2 246**	**2 125**	**4 371**	**1 989**	**1 811**	**3 800**	**1 057**	**1 098**

Källa: [1] »Årsbok för Sveriges kommuner» och
[2] folkräkningar.

Tab. 3. Folkmängdens ålderssammansättning år 1940 (i %).

Kommun	Män i åldern			Kvinnor i åldern		
	0—15	15—65	65— år	0—15	15—65	65— år
Yxnerum	17	73	10	25	62	13
Östra Ryd	23	67	10	22	67	11
Gårdeby	23	69	8	30	63	7
Björsäter	27	64	9	26	64	10
S:a området	**23**	**67**	**10**	**25**	**65**	**10**

Kommun	Män per 1 000 kvinnor inom gruppen 15—65 år	Antalet gifta kvinnor i åldern 15—45 år per 1 000 invånare
Yxnerum	1 233	94
Östra Ryd	1 138	102
Gårdeby	1 209	117
Björsäter	1 071	109
S:a området	**1 136**	**105**

Källa: 1940 års folkräkning.

Tab. 4. Befolkningens yrkesfördelning 1940 (i %).

Kommun	Total-befolkning	Därav tillhörande yrkes-grupp[1]					Antalet yrkes-utövare
		I	II	III o. IV	V	VI o. VII	
Yxnerum	100	77	10	5	3	5	44
Östra Ryd	100	75	12	5	2	6	48
Gårdeby	100	82	10	2	2	4	42
Björsäter	100	63	16	11	4	6	41
därav: stationssamhället.	100	30	25	27	9	9	44
S:a området	**100**	**72**	**13**	**7**	**3**	**5**	**44**
Östergötlands landsbygd ..	100	51	31	8	4	6	44

[1] Grupp I = Jordbruk och binäringar
II = Industri och hantverk
III = Samfärdsel
IV = Handel
Grupp V = Allm. förvaltningstjänst och fria yrken
VI = Husligt arbete
VII = Ospecificerad verksamhet.

Källa: 1940 års folkräkning.

Tab. 5. Industriföretag inom undersökningsområdet, produktionsvärde, antal arbetare och arbetstimmar, 1938, 1939 och 1942.

Kommun	Antal företag	Dagar i drift	Produktionsvärde, 1 000-tal kr.	S:a arbetare	Summa arbetstimmar
a) 1938:					
Yxnerum	2	312	6·7	11	1 825
Östra Ryd	4	812	49·5	17	14 917
Björsäter	3	543	113·7	33	32 820
S:a området	**9**	**1 667**	**169·9**	**61**	**49 562**
b) 1939:					
Yxnerum	1	296	4·0	2	1 598
Östra Ryd	5	783	93·6	27	21 398
Björsäter	3	501	148·6	32	22 250
S:a området	**9**	**1 580**	**246·2**	**61**	**45 246**
c) 1942:					
Yxnerum	1	274	3·2	3	1 318
Östra Ryd	5	377	99·1	37	13 387
Björsäter	4	1 255	400·2	37	41 158
S:a området	**10**	**1 906**	**502·5**	**77**	**55 863**

Källa: Kommerskollegium, industristatistiken.

Tab. 6. Fastigheternas taxeringsvärde, 1933 och 1942.

Kommun	Taxeringsvärde 1 000-tal kr.				Jordbruksfastighet i % av hela värdet	Skogsfastigheter i % av jordbruksfastighet
	Jordbruksfastighet	Därav skogsfastighet	Annan fastighet	Summa		
a) 1/1 1933:						
Yxnerum	1 340	471	119	1 459	91·8	35·1
Östra Ryd	3 479	897	308	3 787	91·9	25·8
Gårdeby	1 010	152	49	1 059	95·4	15·0
Björsäter	2 842	809	621	3 463	82·1	28·5
S:a området	**8 671**	**2 329**	**1 097**	**9 768**	**88·8**	**26·9**
b) 1/1 1942:						
Yxnerum	1 641	838	180	1 821	90·1	51·1
Östra Ryd	4 244	1 419	455	4 699	90·3	33·4
Gårdeby	1 255	275	51	1 306	96·1	21·9
Björsäter	3 357	1 158	1 019	4 376	76·7	34·5
S:a området	**10 497**	**3 690**	**1 705**	**12 202**	**86·0**	**35·2**

Källa: »Årsbok för Sveriges kommuner», åren 1934 och 1943.

Kommun	Åker	Slåtteräng	Kultiverad betesäng	Annan	Skogsmark	Övrig mark	S:a	Antal brukningsdelar	Antal lägenheter	Antal därav: med åker el. husdjur	Arrenderad åkerjord
a) absoluta tal (ha):											
Yxnerum	985	15	47	119	6 089	835	8 090	71	24	15	796
Östra Ryd	3 127	75	76	378	7 295	1 353	12 304	154	44	31	804
Gårdeby	966	2	64	148	1 454	208	2 842	56	18	15	272
Björsäter	2 037	11	193	469	6 669	782	10 161	109	96	52	909
S:a området	**7 115**	**103**	**380**	**1 114**	**21 507**	**3 178**	**33 397**	**390**	**182**	**113**	**2 781**
b) relativa tal (%):											
Yxnerum	12·1	0·2	0·6	1·5	75·3	10·3	100·0	.	.	.	80·8
Östra Ryd	25·4	0·6	0·6	3·1	59·3	11·0	100·0	.	.	.	25·7
Gårdeby	34·0	0·0	2·3	5·2	51·2	7·3	100·0	.	.	.	28·2
Björsäter	20·0	0·1	1·9	4·6	65·7	7·7	100·0	.	.	.	44·6
S:a området	**21·3**	**0·3**	**1·1**	**3·3**	**64·5**	**9·5**	**100·0**	.	.	.	**39·1**
Östergötlands län	25·0	0·7	1·6	4·6	56·6	11·5	100·0	.	.	.	47·2

Källa: 1937 års jordbruksräkning.

Tab. 8. Antalet brukningsdelar i olika storleksklasser, 1932.

Kommun	Åker (hektar)	Antal lägenheter	Antal brukningsdelar med åkerareal, i hektar, om 0·26—1	1—2	2—5	5—10	10—20	20—30	30—50	50—100	över 100	Summa brukn.-delar	Genomsnittlig åkerareal per brukn.-del (ha)
a) absoluta tal:													
Yxnerum	1 033	19	6	8	20	16	18	8	2	2	1	81	12·8
Östra Ryd	3 136	47	11	18	25	31	31	17	13	9	3	158	19·8
Gårdeby	988	18	3	1	15	24	6	2	5	4	1	61	16·2
Björsäter	2 062	30	5	11	19	15	11	11	18	9	1	100	20·6
S:a området	**7 219**	**114**	**25**	**38**	**79**	**86**	**66**	**38**	**38**	**24**	**6**	**400**	**18·0**
b) relativa tal (i %):													
Yxnerum	.	.	7·4	9·9	24·6	19·8	22·2	9·9	2·5	2·5	1·2	100·0	.
Östra Ryd	.	.	7·0	11·4	15·8	19·6	19·6	10·8	8·2	5·7	1·9	100·0	.
Gårdeby	.	.	4·9	1·6	24·6	39·4	9·8	3·3	8·2	6·6	1·6	100·0	.
Björsäter	.	.	5·0	11·0	19·0	15·0	11·0	11·0	18·0	9·0	1·0	100·0	.
S:a området	.	.	**6·3**	**9·5**	**19·8**	**21·4**	**16·5**	**9·5**	**9·5**	**6·0**	**1·5**	**100·0**	.
Östergötlands län	.	.	13·5	10·4	19·8	18·2	18·1	7·7	6·5	4·1	1·7	100·0	.

Källa: 1932 års jordbruksräkning.

Tab. 9. Åkerjordens användning, 1937.

Absoluta tal (ha).

Kommun	Höstvete	Höstråg	Vårvete	Vårråg	Korn	Havre	Blandsäd	Baljväxter	Potatis	Sockerbetor	Foder-rotfrukter	Grönfoder av säd	Vall till slåtter o. fröskörd	Betesvall	Andra växtslag	Helträda	Obrukad åker	Summa åkerjord
Yxnerum	94	54	21	—	4	222	69	10	18	0	12	0	329	7	—	145	— 5	985
Östra Ryd	302	137	59	2	15	541	346	33	42	0	25	18	1 110	69	3	420		3 127
Gårdeby	144	20	22	1	2	179	80	12	16	—	13	2	334	25	1	115	—	966
Björsäter	221	72	65	3	18	269	310	29	31	2	37	7	649	40	0	254	30	2 037
S:a området	**761**	**283**	**167**	**6**	**39**	**1 211**	**805**	**84**	**107**	**2**	**87**	**27**	**2 422**	**141**	**4**	**934**	**35**	**7 115**

Relativa tal (%).

Kommun	Summa vete	Summa råg	Korn	Havre	Blandsäd	Potatis	Foder-rotfrukter	Grönfoder av säd	Vall till slåtter o. fröskörd	Betesvall	Helträda	Obrukad åker	Övriga växtslag	Summa åkerjord
Yxnerum	11·7	5·5	0·4	22·5	7·0	1·8	1·2	—	33·5	0·7	14·7	—	1·0	100·0
Östra Ryd	11·5	4·4	0·5	17·3	11·1	1·3	0·8	0·6	35·5	2·2	13·4	0·2	1·2	100·0
Gårdeby	17·2	2·2	0·2	18·5	8·3	1.7	1·3	0·2	34·6	2·6	11·9	—	1·3	100·0
Björsäter	14·0	3·7	0·9	13·2	15·2	1·5	1·8	0·3	31·9	2·0	12·5	1·5	1·5	100·0
S:a området	**13·0**	**4·1**	**0·5**	**17·0**	**11·3**	**1·5**	**1·2**	**0·4**	**34·1**	**2·0**	**13·1**	**0·5**	**1·3**	**100·0**
Östergötlans län..	15·3	4·9	1·3	14·1	14·8	2·1	1·9	1·1	29·8	2·2	9·9	0·4	2·2	100·0

Källa: 1937 års jordbruksräkning.

Tab. 10. Antalet husdjur per 100 ha reducerad åkerjord inom undersökningsområdet, 1937.

Kommun	Nötkreatur	Därav: kor	Hästar	Får o. lamm	Svin	Höns	Nötkreaturs-enheter
Yxnerum	72·7	45·6	15·7	14·2	21·9	135·0	88·7
Östra Ryd	63·1	38·9	14·1	9·2	13·4	116·7	75·3
Gårdeby	65·6	38·3	14·1	12·5	12·3	117·5	76·6
Björsäter	70·5	39·9	14·9	8·4	23·5	96·6	82·7
S:a området	**66·9**	**40·0**	**14·5**	**10·1**	**17·4**	**113·4**	**79·5**
Östergötlands län	69·1	41·2	15·1	8·1	24·7	168·6	83·5

Källa: 1937 års jordbruksräkning.

Tab. T 1. Översikt över fördelningen på ägoslag inom hela området.

Åkerareal, hektar	Antal brukningsdelar	Genomsnittlig åkerareal, ha	Brukningsdelar med bete	Genomsnittlig betesareal, ha	Brukningsdelar med skog	Genomsnittlig skogsareal, ha	Brukningsdelar utan bete och skog
— 1	15	0·67	1	0·30	2	80·50	13
1— 2	22	1·61	6	1·45	3	3·83	14
2— 5	52	3·30	17	2·65	25	9·37	17
5—10	77	7·47	35	3·18	48	21·95	21
10—20	72	14·32	42	4·45	56	48·54	6
20—30	41	23·33	26	8·16	34	61·74	0
30—50	51	37·92	36	12·29	45	122·27	0
50—	27	91·64	24	26·16	24	223·92	0
Samtliga	**357**	**20·02**	**187**	**8·75**	**237**	**72·38**	**71**

Tab. T 2. Brukningsdelarna fördelade efter åkerarealen.

Åkerareal, hektar	Antal brukningsdelar i undersökningsområdet					Åkerareal i ha per brukningsdel				
	Björsäter	Gårdeby	Yxnerum	Östra Ryd	Hela området	Björsäter	Gårdeby	Yxnerum	Östra Ryd	Hela området
— 1	5	2	2	6	15	0·62	0·75	0·70	0·67	0·67
1— 2	5	—	4	13	22	1·70	—	1·43	1·64	1·61
2— 5	14	8	9	21	52	2·99	3·78	3·42	3·27	3·30
5—10	12	22	16	27	77	7·82	7·21	7·26	7·66	7·47
10—20	13	9	22	28	72	13·99	14·30	14·87	14·04	14·32
20—30	10	1	7	23	41	23·98	22·30	25·30	23·37	23·33
30—50	20	6	5	20	51	37·20	36·05	36·60	39·54	37·92
50—	11	5	1	10	27	64·17	87·00	144·60	118·89	91·64
Samtliga	**90**	**53**	**66**	**148**	**357**	**22·19**	**18·73**	**14·94**	**21·55**	**20·02**

Tab. T 3. Betestillgången vid jordbruk inom olika storleksgrupper.

Åkerareal, hektar	Antal brukningsdelar med bete					Betesareal i ha per brukningsdel				
	Björsäter	Gårdeby	Yxnerum	Östra Ryd	Hela området	Björsäter	Gårdeby	Yxnerum	Östra Ryd	Hela området
— 1	0	0	0	1	1	—	—	—	0·30	0·30
1— 2	1	0	0	5	6	3·40	—	—	1·06	1·45
2— 5	7	2	0	8	17	3·54	0·75	—	2·34	2·65
5—10	11	10	4	10	35	3·87	2·77	2·63	3·04	3·18
10—20	10	6	12	14	42	7·94	2·38	3·68	3·51	4·45
20—30	7	1	5	13	26	10·14	3·00	5·30	8·59	8·16
30—50	18	5	3	10	36	15·87	9·56	7·33	8·89	12·29
50—	11	5	1	7	24	18·48	27·40	77·00	30·09	26·16
Samtliga	**65**	**29**	**25**	**68**	**187**	**10·93**	**7·98**	**7·21**	**7·58**	**8·75**

Tab. T 4. Skogsinnehav vid jordbruk inom olika storleksgrupper.

Åkerareal, hektar	Antal brukningsdelar med skog					Skogsareal i ha per brukningsdel					
	Björsäter	Gårdeby	Yxnerum	Östra Ryd	Hela området	Björsäter	Gårdeby	Yxnerum	Östra Ryd	Hela området	Variationskoefficient[1]
— 1	2	0	0	0	2	80·50	—	—	—	80·50	106·5
1— 2	1	0	0	2	3	5·00	—	—	4·75	3·83	141·6
2— 5	7	3	4	11	25	7·74	8·33	20·55	6·62	9·37	131·5
5—10	10	14	4	20	48	21·63	8·53	18·98	32·10	21·95	255·0
10—20	7	9	16	24	56	34·40	16·57	90·79	36·48	48·54	97·7
20—30	7	1	6	20	34	65·14	37·00	121·00	44·02	61·74	73·2
30—50	19	5	5	16	45	127·88	55·24	315·00	76·32	122·27	104·3
50—	8	5	1	10	24	130·70	172·20	1 080·00	238·75	223·92	118·8
Samtliga	**61**	**37**	**36**	**103**	**237**	**75·55**	**39·67**	**138·66**	**59·11**	**72·38**	**173·1**

[1] Utgör ett spridningsmått beräknat såsom kvadratavvikelser i % av medeltalet gånger 100. Uppgifterna utvisa att skogsarealens storlek varierar i högsta grad inom de olika storleksgrupperna av jordbruk och särskilt starkt bland de mindre brukningsdelarna.

Tab. T 5. Antalet mjölkkor och mejerileverantörer.

Åker-areal, hektar	Björsäter		Gårdeby		Yxnerum		Östra Ryd		Hela området		
	Antal gårdar med kor	Antal kor per brukn.-del	Antal gårdar med kor	Antal kor per brukn.-del	Antal gårdar med kor	Antal kor per brukn.-del	Antal gårdar med kor	Antal kor per brukn.-del	Antal gårdar med kor	Antal gårdar utan kor	Antal kor per brukn.-del med kor
— 1	2	1·00	1	1·00	2	1·50	6	1·17	11	4	1·18
1— 2	4	2·00	—	—	3	2·33	10	1·90	17	5	2·00
2— 5	13	2·92	8	2·50	9	3·00	21	2·29	51	1	2·61
5—10	11	4·82	20	4·05	16	3·94	25	4·04	72	5	4·14
10—20	12	6·83	8	5·25	22	6·36	27	5·78	69	3	6·09
20—30	10	9·80	1	3·00	7	7·71	23	7·83	41	—	8·17
30—50	20	14·65	6	8·83	5	11·80	20	12·15	51	—	12·71
50—	11	19·00	5	18·80	1	27·00	10	30·30	27	—	23·44
Samtliga	**83**	**9·43**	**49**	**6·00**	**65**	**5·85**	**142**	**7·44**	**339**	**18**	**7·42**

Åker-areal, hektar	Björsäter		Gårdeby		Yxnerum		Östra Ryd		Hela området		
	Antal mejeri-leveran-törer	Lev. mjölk per ko, kg	Antal mejeri-leveran-törer	Lev. mjölk per ko, kg	Antal mejeri-leveran-törer	Lev. mjölk per ko, kg	Antal mejeri-leveran-törer	Lev. mjölk per ko, kg	Antal mejeri-leveran-törer	i % av samtl. gårdar	Lev. mjölk per ko, kg
— 1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1— 2	—	—	—	—	1	1 972	1	1 550	2	11·8	1 761
2— 5	8	2 273	4	2 220	2	1 506	10	2 142	24	47·1	2 136
5—10	8	2 133	17	2 015	1	2 180	15	1 944	41	56·9	2 021
10—20	10	1 969	8	2 081	17	1 960	19	2 154	54	78·3	2 040
20—30	10	2 185	1	1 600	5	1 991	23	2 166	39	95·1	2 145
30—50	20	2 186	6	2 000	5	1 609	19	2 050	50	98·0	2 067
50—	10	2 821	5	2 654	1	1 469	10	1 983	26	96·3	2 332
Samtliga	**66**	**2 340**	**41**	**2 242**	**32**	**1 824**	**97**	**2 057**	**236**	**69·6**	**2 148**

Tab. T 6. Anslutning till kontrollföreningar och slakteriföreningar.

Åkerareal, hektar	Björsäter			Gårdeby			Yxnerum			Östra Ryd			Hela området		
	Hela antalet gårdar	därav anslutna till kontrollför.	därav anslutna till slakteriför.	Hela antalet gårdar	därav anslutna till kontrollför.	därav anslutna till slakteriför.	Hela antalet gårdar	därav anslutna till kontrollför.	därav anslutna till slakteriför.	Hela antalet gårdar	därav anslutna till kontrollför.	därav anslutna till slakteriför.	Hela antalet gårdar	därav anslutna till kontrollför.	därav anslutna till slakteriför.
— 1	5	—	—	2	—	1	2	—	—	6	—	1	15	—	2
1— 2	5	—	3	—	—	—	4	—	—	13	—	4	22	—	7
2— 5	14	—	10	8	—	—	9	—	1	21	—	10	52	—	21
5—10	12	—	11	22	—	14	16	—	8	27	—	19	77	—	52
10—20	13	2	10	9	—	5	22	—	18	28	1	21	72	3	54
20—30	10	3	8	1	—	1	7	—	7	23	6	22	41	9	38
30—50	20	14	16	6	—	5	5	1	4	20	8	18	51	23	43
50—	11	9	10	5	3	3	1	1	1	10	7	10	27	20	24
Samtliga	**90**	**28**	**68**	**53**	**3**	**29**	**66**	**2**	**39**	**148**	**22**	**105**	**357**	**55**	**241**

Tab. T 7. Översikt över brukningsdelarnas beskaffenhet och utrustning m. m.

Antal gårdar med	Gårdeby, Yxnerum och Östra Ryd										Björsäter	Hela området
	1—	1—2	2—5	5—10	10—20	20—30	30—50	50—	Summa	I % av samtl.	I % av samtl.	I % av samtl. gårdar
	Hektar											
Arrondering:												
god	1	8	10	27	28	12	9	1	96	39·0	.	—
medelgod	1	2	7	25	23	12	18	12	100	40·7	.	—
dålig	1	6	10	10	8	7	5	3	50	20·3	.	—
Gödselvård:												
gödselstad	1	1	5	15	21	13	11	7	74	27·7	42	31·3
urinbrunn	1	1	5	14	19	11	11	7	69	25·8	37	28·6
Ekonomibyggnader:												
goda	2	4	7	17	31	18	15	7	101	43·4	58	47·1
medelgoda	—	1	9	26	20	9	11	7	83	35·6	30	34·2
dåliga	3	2	12	17	6	4	3	2	49	21·0	12	18·7
med cementinredning	3	5	11	34	45	27	30	15	170	63·7	.	—
med rinnande vatten	1	3	4	22	45	29	30	16	150	56·2	.	—
Boningshus:												
goda	2	4	12	19	25	21	20	11	114	47·3	37	44·7
medelgoda	2	2	9	25	26	6	8	3	81	33·6	53	38·5
dåliga	2	2	8	17	7	5	3	2	46	19·1	10	16·8
med vatten	2	2	4	4	10	14	20	14	70	26·2	46	31·2
med centralvärme	1	2	2	1	3	8	12	9	38	14·2	15	14·4

Anm. I fråga om arronderingsförhållandena, byggnadernas beskaffenhet och jordbrukens utrustning i vissa andra avseenden ha uppgifter icke lämnats för de enskilda brukningsdelarna i Björsäter utan endast för socknen i sin helhet. Av denna anledning kan vid redovisningen av dessa uppgifter hänsyn tagas till brukningsdelarnas storlek endast för de tre övriga i området ingående socknarna. I vissa fall har det emellertid varit möjligt att sammanväga talen för Björsäter med uppgifterna för de övriga tre socknarna.

Tab. T 8. Brukarnas ålder inom försöksområdet vid jordbruk av olika storlek.

Åkerareal, hektar	Antal innehavare	Genomsnittsålder
0— 1	23	56
1— 2	24	51
2— 5	50	52
5—10	77	49
10—20	63	48
20—30	36	51
30—50	51	46
50—	23	48
Samtliga	**347**	**50**
därav: 0— 5	97	53
5—30	176	49
30—	74	47

Tab. I 1. Areal per brukningsdel i ha.[1]

Åkerareal, hektar	Antal brukningsdelar	Åker	Bete[1]	Skog[1]	Antal gårdar utan bete	Antal gårdar utan skog
		Hektar per brukningsdel				
— 2	3	1·10	0·97	6·50	0	2
2— 5	12	3·16	1·92	5·81	1	6
5—10	9	7·80	3·45	21·18	1	4
10—30	18	15·81	4·79	40·10	1	3
30—	12	59·64	17·50	146·14	0	5
Total	**54**	**20·59**	**6·73**	**52·11**	**3**	**20**

[1] Areal per brukningsdel med bete resp. skog.

Tab. I 2. Åkerjordens användning.

Genomsnittlig areal per brukningsdel.

Åkerareal, hektar	Växtslag						
	Vårvete	Höstvete	Höstråg	Potatis	Fodersäd	Rotfrukter	Vall
— 2	—	0·03	0·07	0·07	0·50	0·08	0·25
2— 5	0·30	0·11	0·23	0·17	1·13	0·03	1·06
5—10	0·44	0·26	0·56	0·08	2·70	0·01	2·73
10—30	0·43	1·63	0·96	0·21	5·05	0·07	5·21
30—	5·93	6·17	3·95	0·56	16·18	0·52	18·05
Total	**1·60**	**1·98**	**1·35**	**0·25**	**6·01**	**0·15**	**6·45**

Tab. I 3. Användningen av konstgödsel.

Åkerareal, hektar	Antal brukningsdelar	S:a åkerareal, ha	Summa använd konstgödsel (dt)			Superfosfat kg/ha	Kalkkväve, salpeter kg/ha	Kali kg/ha
			Superfosfat	Kalkkväve, salpeter	Kali			
— 2	3	3·3	2·4	2·5	—	73	76	—
2— 5	12	38·0	16·9	25·5	5·6	44	67	15
5—10	9	70·2	35·9	36·0	16·8	51	51	24
10—30	18	284·6	121·0	115·3	35·0	43	41	12
30—	12	715·7	340·8	514·0	82·0	48	72	11
Total	**54**	**1 111·8**	**517·0**	**693·3**	**139·4**	**47**	**62**	**13**

[1] Tab. I 1—I 6 hänföra sig till hushållningssällskapets intensivundersökning av försöksområdet i Östergötlands län.

Tab. I 4. Maskinutrustning.

Åkerareal, hektar	Maskinslag					
	Traktorer	Bindare	Avläggare	Slåttermaskiner	Såmaskiner	Mjölkningsmaskiner
— 2	—	—	—	—	—	—
2— 5	—	—	1	3	5	—
5—10	—	3	3	9	9	—
10—30	1	10	4	18	17	—
30—	9	12	1	12	12	11
Total	**10**	**25**	**9**	**42**	**43**	**11**
% av samtliga gårdar	18·5	46·3	16·7	77·8	79·6	20·4

Tab. I 5. Gårdarnas beskaffenhet och utrustning.

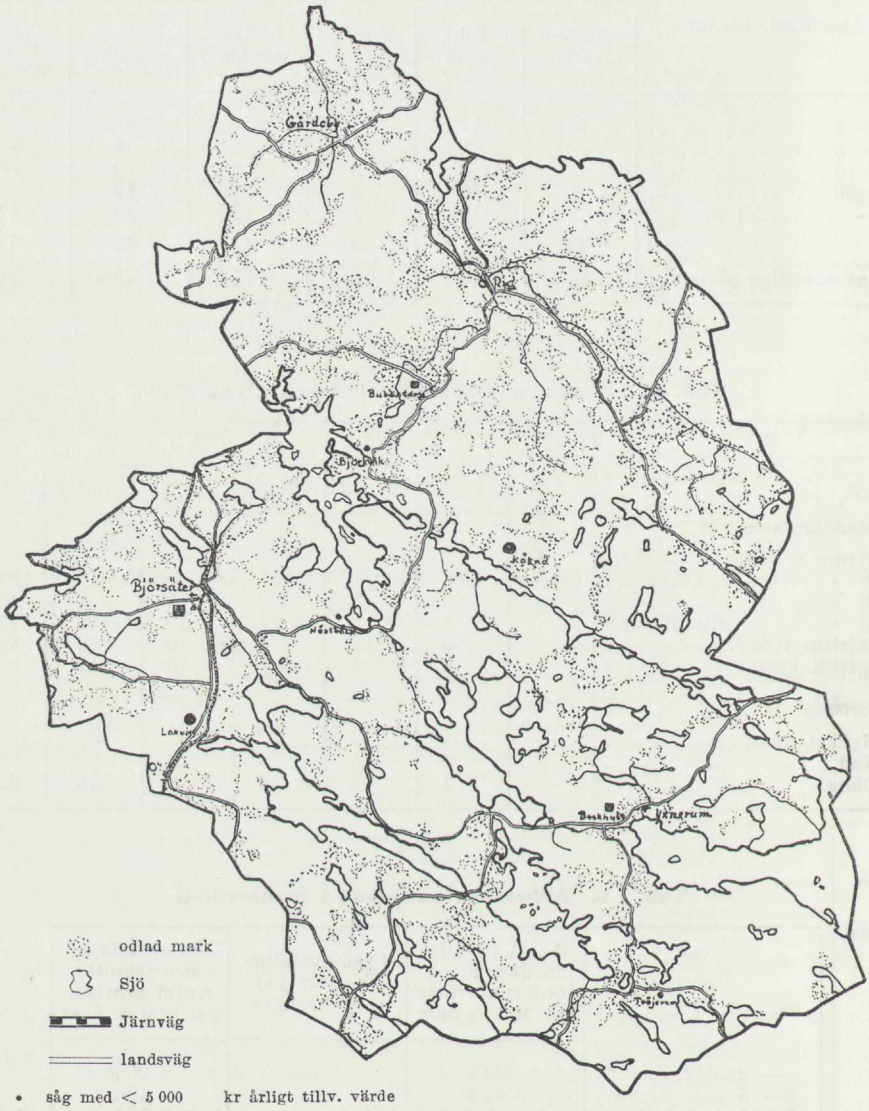
	Åkerareal, ha						
	—2	2—5	5—10	10—30	30—	Samtliga	%
Bostadsutrymme.							
1 rum o. kök	1	3	1	—	—	5	9·8
2 » » »	—	6	5	5	—	16	31·4
3 » » »	—	2	3	2	1	8	15·7
4 » » » eller däröver	—	1	—	11	10	22	43·1
Elektriskt lyse	1	4	2	7	10	24	44·4
Elektrisk kraft	1	2	1	5	10	19	35·2
Utfartsväg.							
Mycket god	—	—	—	—	—	—	—
God	2	3	5	6	6	22	57·9
Dålig	—	7	3	4	2	16	42·1

Tab. I 6. Arbetskraftstillgång i jordbruket.

	Antal familjemedlemmar i jordbruksarbete per 100 ha åker	Fast anställda arbetare per 100 ha åker	Sammanlagd arbetskraft. Antal arbetare per 100 ha åker
— 2	90·9	—	90·9
2— 5	42·2	—	42·2
5—10	19·9	—	19·9
10—30	11·6	2·8	14·4
30—	2·7	4·8	7·5
Summa	**7·6**	**3·8**	**11·4**

Gårdeby, Ö. Ryd, Björsäter, Yxnerum.

Skala: 1 : 100 000.

III. Utvecklingsplan (Östergötlands län).

A. Utvecklingsmöjligheter för industri, hantverk och hemslöjd.

1. Både med hänsyn till skogsbeståndet, som visar god tillväxt, och kraftstillgångarna synas förutsättningar föreligga för inrättande av en ny trävaruindustri. Man kunde tänka sig ett sågverk och en snickerifabrik eller eventuellt en möbelfabrik, som bland annat med hänsyn till kommunikationsmöjligheterna torde förläggas till Björsäter, där den nuvarande trävarufabriken möjligen kan få vissa svårigheter att upprätthålla driften i samma omfattning som under krigsåren. Denna fråga bör närmare utredas och planer utarbetas kommunalt att omsättas i praktiken i händelse av omfattande arbetslöshet under efterkrigstiden.
2. I Björsäter kan som ett annat tänkbart industriellt projekt nämnas ett utnyttjande av därvarande grustag för tillverkning av betongrör och cementvaror.
3. Det bör övervägas om det inte vore lämpligt att inrätta en fabrik i Gårdeby för tillverkning av halmpapp.
4. Ehuru området synes väl rustat i fråga om reparationsverkstäder föreligger behov av kvalificerade hovslagare. Elektriker, montörer, målare och murare skola säkerligen också kunna beredas ökad sysselsättning inom området, eftersom behovet av dylika yrkesarbetare nu i viss utsträckning tillgodoses utifrån.

B. Rekommendationer för förbättring av bostadsförhållandena.

1. I samband med nybyggnader, vilka i viss utsträckning komma att erfordras för en förbättring av bostadsbeståndet, böra jordbrukarna tillse att standardiserat byggnadsmaterial kommer till användning i största möjliga utsträckning. Härigenom skulle byggnadskostnaderna i någon mån kunna nedbringas.
2. Det organ, som handhar bostadsförbättringsverksamheten, bör utarbeta en plan för ordnande av vatten och avlopp. Då inrättandet av automatiska pumpanordningar flerstädes försvåras av den ringa elektrifieringsgraden bör elektrifieringen bedrivas i snabbare tempo än hittills.
3. Ökad upplysningsverksamhet beträffande finansieringsmöjligheter m. m. för förbättringar av bostadsbeståndet erfordras.

C. Åtgärder för förbättring av yrkesutbildningen.

1. Behovet av förbättrad yrkesutbildning framgår bl. a. därav att blott ett fåtal av försöksområdets ungdom genomgått lantbruksskola i Bjärka-Säby eller någon av länets lantmannaskolor. I syfte att öka anslutningen till dessa utbildningsanstalter bör upplysningsverksamheten bedrivas mer intensivt. Härjämte böra kommunerna bevilja stipendier för att i någon mån undanröja de ekonomiska hindren för deltagande i lantbruksundervisningen.
2. I större utsträckning än hittills bör hushållningssällskapet anordna lokala kurser bl. a. i gödsling, maskinskötsel, växtodling och bokföring.
3. Åtminstone i begränsad omfattning böra härjämte hushållningssällskapet och skogsvårdsstyrelsen arrangera instruktionskurser och demonstrationer med besök hos enskilda jordbrukare. För detta ändamål bör ytterligare vandringsrättare anställas.
4. För att öka intresset bland jordbrukarna för rationell bokföring bör hushållningssällskapet i samarbete med LTK anordna korrespondenskurser i detta ämne.

D. Jordbrukets fastighetsbildning och arealförhållanden.

1. Ett betydande antal ofullständiga brukningsdelar utgör ett av kärnproblemen i försöksområdet. Då tillgången på odlingsbar mark är mycket begränsad torde knappast några möjligheter förefinnas att komplettera jordinnehavet vid dessa jordbruk genom nyodling. I skogsbygden torde inte heller denna fråga kunna lösas genom sammanläggning på grund av den flerstädes spridda bebyggelsen. Att vissa jordbruk komma att nedläggas torde med hänsyn härtill inte kunna undvikas sedan man har konstaterat att utvecklingen går i denna riktning. Hushållningssällskapet bör övervaka att den åkerjord som igenlägges kommer till annan lämplig användning antingen såsom bete eller produktiv skogsmark.

2. Även på slättbygden, företrädesvis i Gårdeby finnas många brukningsdelar med otillräcklig åkerareal för rationell drift. De naturliga förutsättningarna för arealkomplettering genom sammanläggningar av mindre brukningsdelar äro här gynnsamma. Det har emellertid visat sig att i sådana fall, där lämpliga fastigheter salubjudas, dessa ofta ej inköpas av grannarna. För att få till stånd en förstärkning av de mindre brukningsdelarna och förhindra att olämpliga arronderingsförhållanden utbilda sig, bör hushållningssällskapet i samråd med de berörda jordbrukarna uppgöra kompletteringsplaner, vilka skola följas när tillfälle till sammanläggningar yppar sig.

3. Statlig medverkan vid sammanläggningar torde erfordras. Det kan ifrågasättas om inte i detta syfte statlig förköpsrätt bör föreskrivas, eller att staten i annan form lämnade ekonomiskt stöd för inlösning av angränsande fastigheter, när värdet av åbyggnaderna skulle överstiga vad som skulle vara ekonomiskt fördelaktigt för den enskilda jordbrukaren att bestrida för att åstadkomma sammanläggning.

4. I syfte att förbättra arronderingsförhållandena särskilt vid de större gårdarna och bl. a. förkorta avståndet mellan brukningscentrum och åkern kunna ägobyten mellan enskilda fastigheter företagas. Planer för dylika ägobyten böra utarbetas av hushållningssällskapet i samarbete med de berörda parterna.

5. I viss mån inverkar husbehovsavverkningen på de minsta fastigheterna oförmånligt på skogsvården. Skogsarealerna böra därför ej uppdelas i smålotter. I stället bör sammanläggning av skogsmark ske överallt, där detta är möjligt. Skogsvårdsstyrelsen bör verka för en utveckling i denna riktning.

6. Beteskulturen i området befinner sig icke på särskilt hög nivå. För att öka intresset bland jordbrukarna för betesvården bör hushållningssällskapet liksom hittills med skogsvårdsstyrelsens medverkan anordna kurser.

7. Den efterkontroll av med statsmedel iordningställda kulturbeten, som hushållningssällskapet med understöd av skogsvårdsstyrelsen inlett, bör fullföljas regelbundet.

8. Ehuru frågan om ytterligare mark för bete är mindre aktuell inom området än skötseln av de nuvarande betesmarkerna, synes dock lämpligt att avsides belägna och även i övrigt dåligt arronderade åkertegar läggas ut till bete.

E. Jordförbättringsåtgärder.

1. Då täckdikningsbehovet är betydligt större än som framgår av jordbruksräkningens uppgifter, vilka torde avse även täckdikning verkställd utan plan, böra ansträngningar göras att få till stånd en bättre dränering av åkerjorden. I detta syfte böra statsanslagen, som f. n. äro otillräckliga, höjas avsevärt. Antalet förrättningsmän bör också ökas för att möjliggöra en snabbare behandling av ansökningar om lån och bidrag för täckdikning.

2. Vid beviljande av anslagsansökningar till avloppsdiken tas för närvarande endast hänsyn till den direkta torrläggningsbåtnaden. Jämte denna torde de sociala omständigheterna (social båtnad) beaktas. Även om sålunda den genom torrläggningen

erhållna ökningen av avkastningen icke motsvarar kostnaderna skulle likväl företaget kunna igångsättas, om brukningsdelens innehavare härigenom erhöll en önskvärd inkomstförbättring från sitt jordbruk.

3. Genom intensiv upplysningsverksamhet böra jordbrukarna göras underrättade om de former av statlig hjälp, som stå öppna för dräneringsprojekt.

4. Invallning bör företagas på ett område om ca 150 hektar i Östra Ryd.

5. Stenröjning bör endast bedrivas på brukningsdelar med i stort sett tillfredsställande byggnadsbestånd, vilka kunna väntas bestå i framtiden.

6. Maskinell stenröjning bör föredragas framför manuell även där den sistnämnda ställer sig billigare.

7. Då okunnigheten beträffande gödslingsbehovet för närvarande är stor erfordras närmare undersökningar av markens beskaffenhet och ökad upplysning. Hushållningssällskapet bör erhålla medel för att anordna gödslingsförsök och markkartering inom området.

8. Då mångenstädes ett behov av kalkning föreligger, som inte tillgodoses på grund av höga fraktkostnader, bör fraktbidrag lämnas jämväl för biltransport.

F. Rekommendationer rörande jordbrukets produktionsinriktning.

1. Betingelserna för mjölkproduktionen äro inom området mycket goda. Med hänsyn härtill borde jordbruksproduktionen i större utsträckning inriktas härpå. Som ett led i en dylik utveckling synes en intensivare foderväxtodling kunna rekommenderas.

2. På fodersädsodlingens område bör havre successivt få vika för blandsäd.

3. Bland de åtgärder, som behöva vidtagas för en höjning av mjölkavkastningen, må nämnas en omsorgsfullare gallring av nötkreatursbeståndet, lämpligare utfodring och intensivare avelsarbete. Samtliga mejerileverantörer äro anslutna till C-kontrollen, vilken är avgiftsfri i den bemärkelsen att avdrag göres å mjölklikviderna. Åtminstone för de mindre gårdarna är denna kontroll att föredraga framför den fullständiga, enär uppfödning av avelsdjur icke är av någon betydelse för dessa gårdar. I samband med C-kontrollen lämnas till intresserade jordbrukare anvisning på lämpliga foderstater. Trots denna rådgivning ha kostnaderna för kontrollverksamheten kunnat hållas så låga som 2,20 per ko och år. Hushållningssällskapet bör även fortsättningsvis stödja denna verksamhet.

4. Svinproduktionen hämmas till en viss grad av gårdarnas ofta stora avstånd till mejerier och de härav föranledda höga transportkostnaderna för skummjölken. När transportsituationen ånyo blir normal blir smågrisproduktionen säkerligen en lönande verksamhetsgren, särskilt vid det mindre jordbruket, och bör följaktligen uppmuntras.

G. Åtgärder för förbättring av jordbrukets tekniska utrustning.

1. För att möjliggöra lägre byggnadskostnader bör ökad tillverkning ske av standardiserat material även för ekonomibyggnader.

2. Erfarenheterna av den gemensamma maskinanvändningen ha varit synnerligen goda. Denna verksamhet förtjänar uppmuntras i hög grad även i framtiden.

3. Ökad användning av mjölkmaskiner är naturligtvis ett starkt önskemål. På de minsta gårdarna kan maskinmjölkning dock knappast ifrågakomma. För besättningar om 8 à 9 kor eller flera torde däremot införandet av mjölkmaskiner böra rekommenderas.

4. Den ringa användningen av elektrisk kraft är en av områdets mera framträdande brister. I viss mån sammanhänger den förhållandevis ringa elektrifieringsgraden med svårigheterna att erhålla koppartråd under krigsåren. Så snart materialtillgångarna ge möjlighet härtill bör elektricitetsnätet utbyggas.

H. Åtgärder för förbättrad skogsvård.

1. Det är ett oeftergivligt villkor för rationell skogsvård, att skogsbetet utdömes och upphör.
2. Inom vissa områden där skogsbestånden äro för glesa erfordras för en föryngring av bestånden skogsplantering, vilket för närvarande torde kosta 200 kronor per hektar eller frösådd, för vilken kostnaden stannar vid 150 kronor per hektar. Skogsvårdsstyrelsen bör i samråd med berörda markägare utarbeta planer för skogsplantering och skogssådd.
3. Skogsdikning behöver utföras inom vissa delar av området. Dikningsplaner böra därför uppgöras.
4. Ehuru vedutsyningen under krigsåren onekligen varit till nytta och medfört en önskvärd beståndsgallring, skulle i längden vedavverkningar icke kunna vidtagas i samma utsträckning som under de sista åren. En försiktigare hushållning med virkeskapitalet i framtiden är därför ofrånkomlig.

I. Åtgärder för vägarnas och transportväsendets förbättring.

1. För att möjliggöra en utbyggnad av vägnätet, varav behovet kan anses mycket starkt, böra statsbidragen till enskilda jordbrukare höjas.
2. Utfartsvägarna böra i största möjliga utsträckning planeras på sådant sätt, att de lätt kunna kombineras med skogsvägnätet. Detta är angeläget också ur den synpunkten, att anslagsfrågan lättare kan ordnas.
3. Inom den närmaste framtiden bör en väg anläggas från vägkorset vid Östra Ryds kyrka över Kåknö med anslutning till vägen mellan Björsäter och Yxnerum. Detta skulle ge nu relativt isolerade delar om området mycket goda förbindelser med Söderköping i norr och Åtvidaberg i söder.
4. Backhyvling bör företagas i Yxnerum, där vissa vägar bitvis äro svårframkomliga för motorfordon.
5. Linjebilturer till Gårdeby i anslutning till busslinjerna böra inrättas.
6. Björsäter och södra delen av Östra Ryd äro i behov av ytterligare skogsvägar. Med hänsyn härtill böra planer uppgöras för en utbyggnad av skogsvägnätet inom dessa områden.

J. Åtgärder för gemensamhetsanläggningar och för förbättring av vissa sociala förhållanden.

1. I Yxnerum och Gårdeby böra genom kommunernas försorg samlingslokaler inrättas. Förslaget om dylik lokal i Östra Ryd bör, så snart bristen på byggnadsmaterial upphör, komma till utförande.
2. För att möjliggöra uppförandet av gemensamma tvättstugor, helst i anslutning till badinrättningar, bör bestämmelsen om att en viss del av delägarna skola tillhöra jordbruksbefolkningen helt slopas.

Bilaga VI.

Undersökningsområde IV (Blekinge län).

I. Beskrivning av området.

1. Allmän karakteristik.

Det område inom Blekinge län, som valts som typområde, utgöres av socknarna Kristianopel, Jämjö, Torhamn och Ramdala, samtliga belägna inom länets östra härad. Områdets landareal uppgår till 32 784 hektar eller 11,3 % av länets totala landareal. Undersökningsområdet bildar en rektangel i länets östra del med ungefär 1,5 mils bredd och sträcker sig från östra delen av Karlskrona skärgård upp till Kalmar län. Området har med sina långa sjögränser givetvis övervägande karaktären av kustlandskap, längst i söder av skärgårdstyp, men i dess längst inåt landet belägna delar uppvisar landskapet snarare drag av smålandsnatur. I själva verket kan områdets nordvästra hörn redan betraktas som ett övergångsområde till det småländska höglandet. Kustbygden i öster däremot, där kambrisk sandsten bildar grunden för de lösa avlagringarna, påminner med sin mot havet öppna, tätt bebyggda slätt snarast om Skåne. Bebyggelsen är väsentligen koncentrerad till områdets söder och öster om järnvägslinjen Karlskrona—Torsås belägna delar, vilken även för Ramdala och Jämjö socknar i grova drag kan anses beteckna skiljelinjen mellan slätt-(kust-)bygd och skogsbygd. Inom Torhamn och Kristianopels socknar utgöres slättbygden blott av ett några kilometer brett kustbälte.

Jordbruket och dess binäringar utgör undersökningsområdets viktigaste näring. Skogsbruket spelar en stor roll inom områdets näringsliv, mest inom Jämjös och Kristianopels socknar, där skogens andel uppgår till nära 60 % av landarealen. För området som helhet är dock skogens andel inte obetydligt lägre än för länet, som tillhör de skogsrikaste bland de sydsvenska länen.

Några speciellt gynnsamma naturliga förutsättningar för industriell verksamhet synas inte föreligga inom undersökningsområdet. Kuststräckan från Kristianopel till Torhamn utgör praktiskt taget den enda delen av länets kustbygd, som saknar stenbrott och även för övrigt finnas inga mineralfyndigheter av betydelse. Områdets industri sysslar i huvudsak med förädling av jordbrukets och fiskerinäringens produkter samt i någon mån med trävaruförädling.

2. Beskrivning av områdets naturliga beskaffenhet.

För bedömning av områdets geologiska och topografiska förhållanden ha förutom Generalstabens karta blott en geologisk översiktskarta över Blekinge län, upprättad av Sveriges Geologiska Undersökning, och en geologisk beskrivning över länet[1] stått till förfogande. Eftersom såväl kartan som beskrivningen avse hela länet kunna särdragen för undersökningsområdet i vissa avseenden inte klart urskiljas. Bland *bergsformationerna* dominera urgranit och granitgnejs, i regel grå och hornblendeförande men inom södra delen av Torhamns socken rödlätt. Hela Kristianopels socken öster om järnvägen har kambrisk sandsten till berggrund, som inte förekommer inom andra delar av länet men sträcker sig i ett smalt bälte längs kusten ända upp

[1] Albert Blomberg, Geologisk beskrivning över Blekinge län. Sveriges Geologiska Undersökning, Stockholm 1900.

mot Oskarshamnstrakten. I området mellan Ramdala och Lösensjön finnes ett större fält av s. k. röd växjögranit. Med bergarternas olikhet sammanhänger landskapets starkt skiljaktiga skaplynne. Kuststräckan mellan Kristianopel och Torhamn, där den kambriska sandstenen är förhärskande, är låg, jämn och utan skärgård. Den av kristalliniska bergarter bestående kusten väster om Torhamns udde däremot är starkt sönderklyftad med djupa vikar, långt utskjutande uddar och ett stort antal öar och skär. Urberget träder inom norra delen av undersökningsområdet i dagen blott på enstaka punkter, mest i det skogsbevuxna och kuperade inlandet. Inom södra delen förekomma dock större fält av granit och gnejs, huvudsakligen på Torhamnshalvön och på öarna i Torhamns skärgård.

Beträffande berggrunden och förutsättningen för stenindustriell verksamhet inom undersökningsområdet må följande uppgifter anföras, vilka äro hämtade ur en av professor Olof Tamm uppgjord promemoria, som översänts till jordbrukskommittén.

I Ramdala slättbygd utgöres berggrunden företrädesvis av granit och granitgnejs. Flera olika granitvarieteter finnas, även småkornig granit i mindre områden. På ön Senorens västra del finnes ett grönstensmassiv (diorit) och väster därom en speciell, grå gnejs. Smärre dieritförekomster finnas även på Kalvholmen och Österholmen samt fastlandet intill Kalvholmen. Inom Ramdala skogsbygd är bergarten nästan uteslutande granit, dock förekommer ett avsevärt dioritmassiv på gränsen till Småland.

Graniterna och delvis även granitgnejserna inom Ramdala, Jämjö och Torhamns socknar kunna användas till grövre stenhuggeriändamål såsom tillverkning av gatsten och sockelsten o. d. Emellertid ha de till synes användbara bergarterna ingalunda överallt de förklyftningsplan, vilka göra det möjligt att rationellt bryta dem. Dessutom bör naturligtvis ett stenbrott vara beläget nära en hamn eller lastageplats. Med hänsyn tagen till dessa omständigheter torde det vara en relativt obetydlig del av de nämnda bergarterna, vilka kunna tänkas ge upphov till en rationell stenindustri. Dock torde för sådana ändamål tillräckliga tillgångar här och var förefinnas. Flera äldre stenbrott finnas också inom området.

Ur stenindustriell synpunkt må påpekas, att den kambriska sandstenen inom Blekinge icke tyckes vara föremål för någon brytning. Porfyrgraniten, som i allmänhet är mindre lämplig för stenhuggeri, förekommer dock i Torhamn i en variant, som kan användas till gatsten o. d.

Bergarten i Kristianopels socken slutligen är i östra delen (ungefär öster om kustbanan) kambrisk sandsten, västerut granit. Av skäl, som ovan utvecklats beträffande övriga socknar, torde förutsättningarna för stenindustri vara mycket små eller inga.

Sammanfattningsvis kan sålunda sägas, att de naturliga förutsättningarna för stenbrytning i industriell skala äro mycket obetydliga inom undersökningsområdet. I detta hänseende intager östra Blekinge en oförmånlig särställning jämfört med länets övriga delar.

Av de *lösa jordlagren* är morängruset det utan all jämförelse viktigaste. Om man bortser från de områden där berget går i dagen och från större fält av mo- och svämsand, företrädesvis inom Ramdala och Jämjö socknar, samt enstaka torvmossar, täckes praktiskt taget undersökningsområdets hela yta av jökelgrus. Grusets beskaffenhet är mycket olikartad inom skilda delar av området. I allmänhet utgör gruslagret en tämligen bördig jordmån, i synnerhet i sådana områden där det underliggande urberget består av de fältspatrika bergarterna gnejs och granit. Inom kusttrakterna, som tidigare legat under havsytan, har gruset bearbetats av vågorna, varvid det fina materialet blivit bortsköljt. Ett dylikt svallgrusområde ligger öster om en postglacial strandvall av 9—10 m höjd från Torhamn ända upp mot länsgränsen. Kustvägen följer strandvallen under hela dess nära 3 mil långa sträckning. I områdets inre och mera kuperade trakter är morängruset blockrikt och av denna anledning olämpligt för jordbruksdrift.

Näst efter jökelgruset utgör mosanden områdets viktigaste lösa jordart. Denna förekommer mest i ett större fält kring Jämjö kyrka, öster om Färssjön, som är områdets största insjö, samt i osammanhängande, smärre områden därifrån rakt norrut mot länsgränsen. Svämsand och gyttja förekomma i större fält dels i Ramdala socken dels vid kuststräckan Svanhalla—Björkenäs i Kristianopels socken. Lerjord är sällsynt inom undersökningsområdet och begränsad till smärre fält söder om Ramdala station.

Torvmossar förekomma i stort antal, varav de största äro belägna väster om den tidigare omnämnda strandvallen på länets ostkust, söder om Kettilsboda i Jämjö socken samt öster om Lösensjön. Flertalet mossar äro avdikade och uppodlade. Några av de mindre äro föremål för upptagning av bränntorv.

Beträffande jordens lämplighet ur *jordbruksproduktionssynpunkt* inom områdets olika socknar må följande anföras.

I Ramdala, Jämjö och Kristianopels skogsbygd består jordarten i huvudsak dels av mullhaltig moränmo och dels av mosstorvmull. Moränjorden i detta område är i regel mycket stenbunden, dock ej så stenbunden som länets skogsbygd i övrigt. Jämjö och Kristianopels skogsbygd har stor hällförekomst, varav följer, att jordlagret delvis är mycket grunt.

Mossodlingarna i dessa trakter äro oftast vattensjuka och mycket grunda samt ha i regel stor förekomst av sten i laggarna. Mulljorden har oftast hög förmultningsgrad och är till stor del ej lämplig till åker utan borde skogsplanteras. Moränjorden är i flesta fall godartad med god vattenhållande förmåga, varför den efter utförd stenröjning blir en relativt god åkerjord, fast den ur jordbruksekonomisk synpunkt på grund av åkrarnas litenhet och spridda lägen är mindre lämpad för sitt ändamål. Marker, lämpliga för iordningställande av kulturbeten, saknas praktiskt taget fullständigt.

Jämjö och Ramdala slättbygd består av mullhaltig mo med i allmänhet lera på varierande djup och är synnerligen godartad åkerjord. Vissa delar av östra Jämjö består dock av mullhaltig mosandjord med dåligt vattenhållande förmåga, varför denna del av slättbygdsområdet är mindre lämplig för jordbruksändamål. Marker, lämpliga för iordningställande av kulturbeten, synes det vara brist på, emedan den jord, som har god vattenhållande förmåga redan tagits i anspråk för odling.

I Torhamns socken består jordarten i regel dels av mullhaltig, på en del områden mullfattig morän och sandjord, dels av mosstorvmull. De större mosstorvjordområdena äro i regel ganska godartade och synas vara någorlunda lämpliga ur jordbruksproduktionssynpunkt. Även en del av sandjordarna äro relativt godartade, men i huvudsak är den vattenhållande förmågan ringa hos dessa, och ur denna synpunkt äro de mindre lämpliga för jordbruksproduktion. Marker, lämpliga för kulturbeten, äro få, i första hand beroende på den dåliga vattenhållande förmågan.

Kustbygden, särskilt den del, som ligger öster om kustvägen, består av mullfattig — mullhaltig och på en del ställen mullrik morän och sandjord. Den vattenhållande förmågan i dessa jordar är delvis dålig, men i stort sett måste de räknas som ganska goda åkerjordar.

Väster om kustvägen finnes, förutom de ovan nämnda jordslagen, även moss- och kärrtorvmull i relativt stor omfattning. Vattentillgången väster om kustvägen är ganska tillfredsställande, beroende på vattnets uppdämning genom strandvallen. Jorden har säkert också här större vattenhållande förmåga och ur produktionssynpunkt är den att räkna till de bättre inom undersökningsområdena.

Förekomsten av strandängar är stor, vilka lämna ganska god avkastning i form av bete. Förutsättningen för iordningställande av kulturbeten är här något bättre än vad gäller Torhamns socken.

Markkartering har endast förekommit i mindre omfattning i de områden som beröras av undersökningen och har praktiskt taget endast utförts i kustområden. Verksamhetens omfattning och resultat framgå av nedanstående översikt.

Område	Antal gårdar	Provtagna hektar	Antal prov av								
			Fosfatklass			Kaliklass			p. h.		
			(i % av samtliga)								
			I	II	III	I	II	III	< 6	6—7	> 7
Kristianopel	6	157	70	24	6	19	42	39	49	47	4
Jämjö skogsbygd ...	3	51	68	23	9	10	40	50	53	45	2
Jämjö slättbygd	3	83	46	48	6	18	49	33	20	50	30
Torhamn	1	11	51	47	2	5	45	50	44	56	—
Ramdala skogsbygd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ramdala slättbygd .	10	376	53	25	22	12	34	54	26	58	16
Länsmedeltal år 1942	—	1 660	72	15	13	8	30	62	—	—	—

Sammanställningen visar, att fosfathalten i jorden i regel är låg och kalihalten hög. Ramdalas slättbygd uppvisar dock högre fosfathalt än området för övrigt. Gödslingsförsöken visa, att tillförande av kali ej nämnvärt ökar skördarna och i allmänhet icke är ekonomiskt lönande. Tillförande av kväve ger största utslag och därnäst kväve + fosfat.

Starkt *stenbunden* jord är synnerligen vanlig inom skogsbygden, företrädesvis vid de mindre brukningsdelarna. Omkring $^3/_4$ av samtliga jordbruk med mindre än 5 ha åkerareal i skogsbygden redovisar mycket eller måttligt stenbunden jord mot mindre än hälften i motsvarande storleksgrupper i kust- och slättlandet. Den stenbundna jordens andel sjunker sedan med stigande åkerareal snabbt i bägge grupperna.

I fråga om den *vattensjuka* marken kunna inga tydliga skiljaktigheter mellan skogs- och slättbygd samt mellan olika storleksgrupper inom samma bygd konstateras. Andelen varierar till synes oregelbundet mellan 10 och 30 % av totala åkerarealen.

Nyodlingsmöjligheterna inom området torde vara ytterst begränsade. År 1932 uppgavs till jordbruksräkningen, att arealen odlingsbar mark uppgick till blott 4,6 ha eller 0,5 ‰ av åkerarealen. Inom Kristianopels socken uppgåvos inga nyodlingsmöjligheter föreligga.

Även enligt intensivundersökningen rapporterar blott ett fåtal gårdar för nyodling lämplig areal.

För bedömningen av *markens lämplighet ur skogsproduktionssynpunkt* lämnas i den redan omnämnda, av professor Olof Tamm författade promemorian en rad uppgifter för de olika socknarna. I promemorian säges sålunda, att skogsmarken i Ramdala sockens kustbygd i alldeles övervägande grad utgöres av icke leriga moräner (moränleror torde överhuvud taget knappast förekomma i Blekinge) med brunjordsprofil. Trots att vissa områden med en myckenhet berg i dagen finnas, äro moränerna i stort sett relativt mäktiga. I mot havet exponerade lägen äro de ofta ytgrusiga eller starkt steniga.

Tack vare moränernas mäktighet och mineralogiska beskaffenhet samt brunjordstillståndet torde skogsmarken för det mesta vara lämplig för ek och bok. Torra grusiga och grunda marker böra dock reserveras för barrträden.

I skogsbygden utgöres skogsmarken av moräner av samma grundtyp som i kustbygden, men de äro mycket mindre bearbetade av havet och därför mindre grusiga i ytan. De äro merendels ganska mäktiga och ha brunjordsprofil.

Ur skoglig synpunkt gäller ungefär, vad som ovan sagts om kustlandet, dock äro såväl de geologiska förhållandena (moränernas mindre grusiga beskaffenhet) som de klimatiska (både temperatur och nederbörd) något gynnsammare än i kustbygden. Invid Ramdalas västra gräns äro emellertid moränerna genomsnittligt grundare än

för övrigt och marken därför i stort sett ej så lämplig för ek och bok som för övrigt.

I Jämjö sockens kustbygd överensstämmer skogsmarken med densamma inom Ramdala kustbygd utom i ett avseende; den sydöstra delen av Jämjö kustbygd utgöres av ett område med mycket grund morän och stor procent hällmark. Ur skoglig synpunkt överensstämmer Jämjö kustbygd med Ramdala kustbygd utom beträffande det ovan nämnda området med grunda och särdeles torra marker, som ej kan vara lämpligt för ädla lövträd. Det bör användas till mindre fordrande trädslag. Där maj—juninederbörden är särskilt låg och marken därtill grund eller grusig föreligga vissa svårigheter beträffande skogskulturer, vilka lätt kunna skadas av torka.

I skogsbygden utgöres skogsmarken till allra största delen av moräner med brunjord av samma karaktär som inom Ramdala skogsbygd. I temperaturhänseende överensstämmer området även med Ramdala skogsbygd, medan nederbörden är något lägre. Ur skogsbrukssynpunkt torde samma omdöme kunna fällas som beträffande huvuddelen av Ramdala skogsbygd. Invid gränsen till Kristianopels socken i nordost vidtager emellertid ett område med genomsnittligt grund morän.

Skogsmarken i Torhamns socken utgöres företrädesvis av morän med brunjord. Moränen är ofta starkt svallad av havet och därför ytgrusig, dessutom i stor utsträckning ytterst grund ovan berghällen. Dock finnas i socknens norra del betydande områden med mäktigare morän. Vid kusten finnes därtill rätt mycket flygsand.

De grunda, grusiga moränerna och den låga nederbörden göra Torhamns socken till ett i stort sett betydligt svagare skogsområde än Ramdala och Jämjö, särskilt för ädla lövträd. Men även barrträden och mera förnöjsamma lövträd nå mindre god utveckling på de grusiga, grunda och torra markerna, vartill kommer, att bergimpedimenten ha stor omfattning. Att den låga nederbörden i maj—juni skadar skogskulturerna är uppenbart.

Skogsmarken i Kristianopels socken slutligen utgöres till allra största delen av moräner, vilka öster om kustbanan till stor del äro bildade av kambrisk sandsten. Mot havet äro de starkt vägbearbetade och därför ytgrusiga och även stundom ytsteniga. Deras mäktighet är i allmänhet betydande. I socknens nordvästra del finnes dock ett rätt betydande granitområde med genomsnittligt mycket grund morän. Torvavlagringar ha på grund av den flacka terrängen med dåliga avrinningsförhållanden en ganska stor utbredning.

Skogsbruket inom Kristianopels socken måste påverkas av den låga humiditeten. Moränerna äro emellertid merendels ganska mäktiga och intill de många torvmarkerna måste grundvattnet stå ganska högt. Allt detta äro gynnsamma faktorer. Emellertid synes boken i kustzonen förekomma i för Blekingeförhållandena obetydlig frekvens, vilket möjligen beror på klimatet eftersom boken älskar ett relativt humit klimat.

Undersökningsområdet är mycket fattigt på *sjöar och vattendrag*. Förutom Färssjön finnas några småsjöar i områdets västra del. Av Lösensjön hör blott dess sydöstra hörn till Ramdala socken. Den enda ån av betydelse är Landbäcken, som bildar gränsen mot Kalmar län. Ett antal småår söka sig från inlandet ned mot kusten, flertalet i riktning från nordväst till sydost, detta i motsats till Blekinges större åar, som följa landets sluttning från norr mot söder.

För ett bedömande av de inom undersökningsområdet rådande klimatologiska förhållandena är det tillgängliga observationsmaterialet alldeles otillräckligt (jfr tab. 1). I själva verket finnas inga rapportstationer inom det egentliga undersökningsområdet. Temperaturuppgifter föreligga från två platser: Kungsholmen på Aspö i Karlskrona skärgård och Marielund i Nättraby socken, sålunda båda vid länets sydkust. I fråga om nederbördsuppgifter är redovisningen något fullständigare. Förutom från de nämnda två stationerna rapporteras nederbörden även från Vedeby i Augerums socken, 7 km rakt öster om Marielund, och från Bergkvara i Kalmar län. Den senare observationsplatsen torde kunna anses representera neder-

bördsförhållandena vid länets ostkust, d. v. s. i Torhamns och Kristianopels socknars kustbygd. Däremot saknas helt klimatologiska uppgifter från undersökningsområdets inland. Anledning finnes att förmoda, att skillnaderna mellan kust- och inlandsklimat äro avsevärda, även om det, som i det föreliggande fallet, blott är fråga om några mils avstånd. I inlandet torde sålunda temperaturen vara lägre än i kustbygden, i synnerhet på hösten och vintern. Nederbörden kan förmodas vara rikligare i landets inre än vid kusten. Härpå tyder även en jämförelse mellan observationerna i å ena sidan Bergkvara och Kungsholmen, å andra sidan Marielund, som ligger något inåt landet. Skillnaderna äro störst under höst- och vintermånaderna, minst under den för växtligheten avgörande vår- och försommartiden. Även temperaturskillnaden är avsevärd mellan kust- och inlandsbygd. Medeltemperaturen i Marielund är sålunda under vintermånaderna drygt 1° lägre än på det blott något mer än en mil utåt sjön belägna Aspö. Det förefaller även sannolikt, att inlandsbygden är starkare utsatt för nattfroster än kustbygderna.

Frostlänthet synes efter intensivundersökningens uppgifter att döma blott förekomma i ringa omfattning.

3. Demografiska uppgifter.

Folkmängden inom undersökningsområdet uppgick den 1 januari 1938 till 10 442 personer eller 10,7 % av totalbefolkningen på länets landsbygd. Folktätheten är något mindre än för länets landsbygd i genomsnitt (31,9 personer per kvkm resp. 33,4), varvid är att märka att Torhamn, som är en utpräglad kustsocken, är tätast befolkad, medan bebyggelsen i områdets tre övriga socknar är avsevärt glesare. Den är, som tidigare nämnts, koncentrerad till kustbygderna. Folktätheten i det för jordbruksdrift olämpliga inlandet är mycket mindre.

Områdets enda administrativa tätort, är den lilla köpingen Kristianopel med 83 (år 1940) invånare. Övriga tätorter äro Fågelmara i Kristianopels socken (256 inv.), Jämjöslätt i Jämjö socken (546 inv.) och Torhamn i socknen med samma namn (316 inv.).

Folkmängden i området har under årtiondet 1930—1940 minskat från 10 737 till 10 118 personer eller med 5,8 %. Minskningen var kraftigast i Ramdala socken (utan tätorter och med områdets högsta andel av inom jordbruket sysselsatt befolkning), minst i Jämjö socken (jfr tab. 2). Folkminskningen på Blekinge läns landsbygd uppgick mellan åren 1930 och 1940 till 6,7 %. Avfolkningen inom undersökningsområdet har sålunda varit något mindre än för hela länet i genomsnitt ehuru området uppvisar tämligen obetydliga industriella arbetstillfällen.

Utflyttningen från de undersökta kommunerna synes under 30-talet ha varit avsevärt kraftigare för kvinnor (8,6 % folkminskning) än för män (— 3,0 %), varigenom könsproportionen ytterligare förskjutits i ogynnsam riktning. År 1930 var proportionen sålunda 1 027 män per 1 000 kvinnor, år 1940 1 089/1 000. Proportionen var därmed obetydligt oförmånligare än för länets landsbygd i dess helhet (1 078/1 000). Könsproportionen är synnerligen ofördelaktig i åldersgrupperna 15—65 år. I denna grupp utgjorde år 1940 proportionen 1 135 män per 1 000 kvinnor. Oförmånligaste proportionen uppvisade nämnda år Ramdala socken (1 169/1 000). Torhamns kommun är ett exempel på snabb försämring av könsproportionen på blott en tioårsperiod. År 1930 rådde ännu jämvikt mellan könen. Under 30-talet balanserades männens avflyttning i stort sett av nativiteten med påföljd att den totala förlusten för den manliga befolkningen stannade vid 2 %. För kvinnorna uppgick förlusten till nära 10 %. Könsproportionen försköts därmed från 1 004/1 000 år 1930 till 1 091/1 000 år 1940.

För åren 1941—1943 föreligger ett detaljerat statistiskt material rörande *den inrikes omflyttningen* för undersökningsområdet. Uppgifterna ha av hushållningssällskapet inhämtats hos församlingarnas pastorsexpeditioner. Endast sådana personer ingå i undersökningen, som kunnat hänföras till jordbruket och dess binäringar.

Eftersom några nämnvärda skillnader i fråga om flyttningsfrekvensen mellan de nämnda åren icke kunnat konstateras har perioden 1941—1943 behandlats som enhet och siffrorna för de enskilda åren sålunda sammanslagits. Det bör emellertid påpekas, att flyttningsförlusterna efter allt att döma varit kraftigare under krisåren än under 30-talet. Siffrorna redovisas i tab. 4. Anmärkningsvärt är, att flyttningsförlusterna i Kristianopels och Torhamns socknar äro större för männen än för kvinnorna. Under förkrigstiden torde förhållandet ha varit det omvända. De absoluta siffrorna äro emellertid svårtolkade. För att möjliggöra en jämförelse mellan flyttningsintensiteten i de olika socknarna har nettoutflyttningen satts i relation till totalbefolkningen i gruppen »jordbruk och binäringar» enligt 1940 års folkräkning.

Nettoutflyttningen 1941—1943 per 1 000 invånare i gruppen »jordbruk och binäringar».

Kristianopel	Jämjö	Torhamn	Ramdala	S:a området
63·3	61·5	43·7	29·4	49·5

Utflyttningen synes sålunda vara större från de mera skogsbygdsbetonade socknarna. Som ovan nämnts har folkminskningen under 1930-talet däremot varit störst i Ramdala, minst i Jämjö socken. Huruvida skiljaktigheten beror på bristande jämförbarhet eller på en faktisk förskjutning i flyttningsfrekvenserna är svårt att avgöra. Det senare alternativet framstår som det mera sannolika eftersom även folkminskningen under 30-talet i huvudsak torde ha orsakats av jordbruksbefolkningens flyttningsförluster.

Det av hushållningssällskapet införskaffade statistiska materialet ger även möjlighet att summariskt uppdela utflyttningen efter flyttningsmålet. De avflyttandes fördelning på stad och landsbygd framgår av nedanstående sammanställning.

Utflyttningen från undersökningsområdet 1941—1943.

	Hela området		Skogsbygden		Slättbygden	
	till stad	till landsb.	till stad	till landsb.	till stad	till landsb.
Män	112	385	10	69	102	314
Kvinnor	304	411	42	67	262	344
Summa	**416**	**794**	**52**	**136**	**364**	**658**

Skillnaden mellan män och kvinnor med avseende på flyttningsmålet är mycket tydlig. Av männen avflyttade blott var femte till stad, av kvinnorna tre på sju avflyttande kvinnor. Olikheten är synnerligen utpräglad för flyttningarna från skogsbygden.

Slutligen är det av intresse att belysa de flyttandes åldersfördelning (jfr tab. 5).

Åldersfördelningen bland in- och utflyttade, 1941—1943 (i %).

	Män				Kvinnor			
År	0—15	15—30	30—45	45—	0—15	15—30	30—45	45—
Hela området.								
Inflyttade	23	46	21	10	15	58	19	8
Utflyttade	18	52	21	9	13	64	17	6
Netto	4	68	23	5	5	82	12	1
Skogsbygden.								
Inflyttade	29	41	18	12	18	59	15	8
Utflyttade	24	44	19	13	16	60	15	9
Netto	—	58	25	17	5	68	11	16
Slättbygden.								
Inflyttade	22	46	22	10	15	58	20	7
Utflyttade	17	53	22	8	13	64	18	5
Netto	5	68	23	4	5	83	12	—

De utflyttande rekryteras genomgående i större utsträckning bland de arbetsföra åldersgrupperna. Flyttningsförlusterna utgöras följaktligen väsentligen av personer i gruppen 15—30 år. Kvinnorna uppvisa, både beträffande in- och utflyttningen, en starkare koncentration till de produktiva åldersgrupperna. Några mera avsevärda skillnader mellan skogs- och slättbygd med hänsyn till de flyttandes åldersfördelning synas icke föreligga.

Befolkningens ålderssammansättning avviker blott obetydligt från den för hela länets landsbygd gällande. Antalet gifta kvinnor i de produktiva åldersgrupperna (15—45 år) är däremot anmärkningsvärt lågt inom undersökningsområdet, nämligen 97 per 1 000 invånare, mot 106 för länets landsbygd och 113 för länet i dess helhet (jfr tab. 3).

Enligt uppgifter om *yrkesfördelningen* i 1940 års folkräkning tillhörde 62 % av länets befolkning gruppen »jordbruk och binäringar» och blott 19 % gruppen »industri och hantverk» (jfr tab. 6). Undersökningsområdet är med hänsyn till yrkesgrupperingen tämligen homogent. Gränserna betecknas sålunda å ena sidan av Torhamn med 60 % jordbruksbefolkning, å andra sidan av Ramdala, områdets enda socken utan tätort, med 65 %. Hela undersökningsområdet är sålunda efter Blekingeförhållanden, starkt jordbrukspräglat. För hela länets landsbygd stannar nämligen jordbruksbefolkningens andel vid 44 %, medan befolkningen, tillhörande gruppen »industri och hantverk», utgör 35 % av totalbefolkningen.

4. Befolkningens levnadsstandard och sociala förhållanden.

Följande uppgifter ur 1938 års »Årsbok för Sveriges kommuner» ge en allmän bild av undersökningsområdets ekonomiska förhållanden.

	Taxerad ink. per inv., kr. (1937)	Utdebitering av kommunalutskylder (1937): Utdebit. av allm. kommunalskatt	Hela kommun. utdebiteringsbehovet	Statligt bidrag till skattelindring	Antalet understödstagare per 1 000 inv. (1936)
Kristianopel	203	14·50	18·93	3·78	75
Jämjö	210	16·50	20·93	5·14	74
Torhamn	182	27·00	31·43	11·87	106
Ramdala	336	13·35	17·78	3·19	107
S:a området	**231**	**16·84**	**21·27**	**5·36**	**90**
Blekinge läns landsbygd	390	10·70	.	1·95	96

Som helhet tyda de på ett jämförelsevis oförmånligt ekonomiskt läge inom undersökningsområdet. Den taxerade genomsnittsinkomsten ligger för hela området 40 % under länsgenomsnittet. I synnerhet Torhamns kommun uppvisar mycket låg inkomst, vilket är anmärkningsvärt med hänsyn till att denna socken har den högsta andelen av inom industri och hantverk sysselsatt befolkning inom området.

Till följd av det dåliga skatteunderlaget är den kommunala utdebiteringen hög t. o. m. för Blekinge län, som har den högsta utdebiteringen i södra och mellersta Sverige. Även i detta hänseende intager Torhamns socken en särställning. Socknens utdebitering och det statliga skattelindringsbidragets storlek överträffas i Blekinge endast av den lilla skärgårdskommunen Sturkö.

Det relativa antalet understödstagare ligger däremot något under länsgenomsnittet. Frekvensen är avsevärt lägre i Kristianopels och Jämjö socknar än i områdets övriga kommuner.

Beträffande *bostadsstandarden* ha uppgifter erhållits genom intensivundersökningen. Boningshusen vid de undersökta brukningsdelarna ha efter sin beskaffenhet uppdelats i tre grupper, nämligen av resp. god, mindre god och dålig beskaffenhet (se

tab. I 14). Undersökningen tyder icke på något klart samband mellan bostadsstandarden och brukningsdelarnas storlek. I den lägsta storleksgruppen bedömdes gårdarna vid mer än hälften av gårdarna vara av god beskaffenhet och inga dåliga bostäder redovisades. Bilden är avsevärt sämre i de nästföljande storleksgrupperna och först i gruppen 5—10 hektar åkerjord och därutöver är bostadsstandarden åter högre. Vid de största brukningsdelarna — med minst 50 hektar åkerareal — är bostädernas beskaffenhet jämförelsevis låg men detta förhållande kan vara av slumpmässig natur. I fråga om vattenledning och avlopp kan däremot ett klart samband med brukningsdelarnas storlek påvisas. I de minsta storleksgrupperna förekomma vattenledning och avlopp alltjämt mycket sparsamt. Av de medelstora jordbruken (10—30 hektar) är hälften till tre fjärdedelar utrustade med de nämnda bekvämligheterna, av de större gårdarna praktiskt taget samtliga.

Bostadsförbättringsbidrag ha i undersökningsområdet beviljats i nedanstående omfattning:

	Antal bidrag över 500: — kr.	Antal bidrag under 500: — kr.	Summa
Kristianopel	65	22	87
Jämjö skogsbygd	37	8	45
» slättbygd	25	33	58
Torhamn	93	119	212
Ramdala skogsbygd	20	9	29
» slättbygd	66	15	81
Summa	**306**	**206**	**512**

Den mycket ojämna fördelningen av bidragen är iögonfallande. Med hänsyn tagen till totala antalet hushåll har Torhamns kommun erhållit ett flerdubbelt större antal bidrag än områdets övriga kommuner.

Om förekomsten av *egnahemslån* har hushållningssällskapet lämnat följande uppgifter.

Antal egnahemslån efter gårdarnas åkerareal.

Hektar	0·26—1·0	1—2	2—5	5—10	10—20	20—30	S:a
Kristianopel	7	9	40	27	5	—	88
Jämjö skogsbygd	7	4	19	14	3	—	47
» slättbygd	8	10	27	23	3	—	71
Torhamn	31	27	31	9	4	—	102
Ramdala skogsbygd	6	3	6	4	2	—	21
» slättbygd	14	9	16	6	—	—	45
Summa	**73**	**62**	**139**	**83**	**17**	—	**374**
Antal brukningsdelar 1932	264	190	370	263	171	42	1 341

Omkring $^1/_3$ av samtliga brukningsdelar med mindre än 10 ha åker har sålunda erhållit egnahemslån. Egnahemslåneverksamheten har synnerligen stor utbredning inom Torhamns och Jämjö socknar.

Om jordbrukarnas yrkesutbildning föreligga uppgifter dels från länsarbetsnämndens mönstringsregister, dels från hushållningssällskapets intensivundersökning. Det förstnämnda materialet är emellertid fullständigt endast för kvinnorna, medan för männen uppgifter blott föreligga för årsklasserna 15—20 år samt 47—66 år. I den förstnämnda gruppen redovisas blott 3 personer med yrkesutbildning, i den senare 37, varav 33 avse lantmannaskola, 1 yrkesskola och resten yrkesutbildning vid flottan.

Uppgifterna för kvinnorna äro som nämnts fullständigare och omfatta samtliga åldersgrupper. Yrkesutbildning har redovisas i nedanstående antal fall.

	Åldersgrupp					Samtliga
	15—20	20—30	30—45	45—60	över 60 år	
Lanthushållsskola	1	27	30	15	1	74
Folkhögskola	3	5	9	10	3	30
Yrkesskola	1	9	13	7	2	32
Summa	**5**	**41**	**52**	**32**	**6**	**136**

Eftersom området rymmer i runt tal 1 300 gårdar torde man kunna räkna med omkring 2 000 kvinnor i åldern över 15 år. Av dessa ha sålunda drygt 5 % någon form av yrkesutbildning. Siffran är låg men sannolikt icke lägre än i andra jämförbara områden.

Utbildningsfrekvensen är låg även för männen, såvitt man kan döma efter hushållningssällskapets intensivundersökning.

Antal gårdar, där en av männen genomgått lantmannaskola.

Åkerareal, ha	
5·1—10·0	1
10·1—20·0	1
20·1—30·0	1
30·1—50·0	5
50·1—	5
Samtliga	**13**

Det är sålunda först vid de större gårdarna, där yrkesutbildning förekommer i nämnvärd omfattning. I här ifrågavarande material är utbildningsfrekvensen drygt 60 % för gårdarna med 30—50 ha åker och 100 % för de största bruningsdelarna. Genomgången folkhögskolekurs rapporteras blott i ett enda fall.

5. Industri och övriga förvärvskällor utanför jordbruket.

Jordbruket och dess binäringar utgöra undersökningsområdets viktigaste försörjningskälla. Förutom av de tidigare anförda uppgifterna rörande befolkningens yrkesfördelning belyses detta förhållande av proportionen mellan jordbruksfastighets och annan fastighets taxeringsvärde (tab. 7). Jordbruksfastigheternas taxeringsvärde uppgick år 1933 till nära 80 % av taxeringsvärdet för samtliga fastigheter. År 1942 hade siffran nedgått till 74 %. I viss mån kan denna nedgång sägas vara ett uttryck för industrialiseringsprocessens frammarsch i undersökningsområdet under ifrågavarande period. Att minskningen inte blivit ännu större måste helt tillskrivas den kraftiga värdestegringen för skogsfastigheterna. Utvecklingen i de berörda avseendena var tämligen likformig för hela undersökningsområdet.

Området hyser ett icke obetydligt antal industriella anläggningar, ehuru ingen av dessa når upp ens till en medelstor industris omfattning (tab. 8). Vid tiden för krigsutbrottet fanns ett tjugutal mindre industrier inom området, vilka sammanlagt sysselsatte drygt 150 arbetare och vilkas tillverkningsvärde uppgick till $1^1/_4$ milj. kr. Under krigsåren har en nedgång i den industriella aktiviteten kunnat konstateras. Bland annat har driften vid en större konservfabrik inskränkts, varigenom ett 25-tal arbetare förlorat sin sysselsättning.

Den inom området befintliga industrin bygger praktiskt taget helt på förädling av områdets egna råvaror, i främsta rummet jordbruks- och skogsprodukter. Nämnvärd stenbrytning förekommer däremot icke. Industrierna äro företrädevis belägna längs järnvägslinjen Karlskrona—Torsås eller i kustorterna. Av de större industrierna ligger flertalet inom Kristianopels och Jämjö socknar. I den förra finnes en större konservfabrik, en stärkelsefabrik, några kvarnar, ett antal mindre träin-

dustrier och två mejerier (Fågelmara och Bramsboda). Inom Jämjö socken ligga två företag av viss betydelse ur sysselsättningssynpunkt, nämligen ett tegelbruk och ett träindustriellt företag. Dessutom finnes i socknen en mindre stärkelsefabrik, ett cementgjuteri och ett mejeri. Områdets enda granitindustri ligger i Torhamns socken, där det vidare finnes ett stenhuggeri och några mindre kvarnar samt en stärkelsefabrik. Ramdala socken slutligen, som erbjuder få industriella sysselsättningsmöjligheter, hyser förutom en mindre stärkelsefabrik blott ett litet stenbrott (vid Vallby).

De olika industrigrenarnas andel i totala tillverkningsvärdet och sysselsättningen år 1939 framgår av följande sammanställning:

Tillverkningsvärde, arbetareantal och antal arbetstimmar år 1939, fördelade på olika industrigrenar (i %).

	Tillverknings-värde	Antal arbetare	Antal arbetstimmar
Kvarnar	1·5	5·2	3·3
Stärkelsefabrik	23·6	17·9	11·5
Konservfabrik	20·9	22·0	27·8
Mejerier	38·2	9·8	15·9
S:a livsmedelsindustri	84·3	54·9	58·5
Sågverk	0·4	1·7	0·8
Snickeri- och annan trävaruindustri	11·8	17·9	22·9
Tegelbruk och cementgjuteri	3·1	16·8	12·6
Granitindustri och stenbrott	0·4	8·7	5·2
Summa	100·0	100·0	100·0

Livsmedelsindustrins dominerande roll inom undersökningsområdets industriella liv är påfallande. Enbart mejerierna svara för nära 40 % av industrins totala tillverkningsvärde. Jämfört härmed äro trä- och stenindustrierna av helt underordnad betydelse. Påfallande äro vidare de stora olikheterna mellan fördelningen efter å ena sidan tillverkningsvärdet och å andra sidan antalet arbetare och arbetstimmar. Trävaru-, jord- och stenindustrierna äro inom området liksom i allmänhet synnerligen arbetsintensiva med relativt lågt tillverkningsvärde per arbetstimme. Förhållandet är det motsatta beträffande flertalet livsmedelsindustrier (dock anmärkningsvärt nog inte för konservfabrikerna), där företagens storlek, rationellare produktionsmetoder och bättre maskinella utrustning ge en högre produktivitet.

Huruvida undersökningsområdets befolkning kan draga fördel av arbetstillfällen, som erbjuda sig utanför området, kan inte avgöras utan ingående lokalkännedom. Enligt 1940 års folkräkning tillhöra 19 % av områdets befolkning gruppen »industri och hantverk». Denna siffra motsvarar omkring 800 yrkesutövare. Av dessa redovisar industristatistiken år 1939 blott 173 såsom sysselsatta vid fabriksanläggningar inom området. Resten utgöres av hantverkare, av före detta yrkesutövare och av industriarbetare, vilkas arbetsplats ligger utanför undersökningsområdet. Eftersom några större industrier inte synas ligga i närheten av områdesgränserna torde den sistnämnda gruppen inte ha någon mera avsevärd storlek.

Eftersom brukningsdelarna i området i regel ej äro av sådan storlek, att de kunna ge ägaren full sysselsättning, blir frågan om *jordbrukarnas biförtjänster* av stor betydelse.

I en äldre sockenbeskrivning omtalas, att fiske och sjöfart i mitten av 1800-talet utgjorde huvudnäringen för befolkningen vid Blekinge ostkust. Jordbruket sköttes — och vansköttes — huvudsakligen av lejd arbetskraft. Sedan dessa ha givetvis avgörande förändringar ägt rum. Sjöfarten och fisket ha blivit självständiga näringar, som bedrivas yrkesmässigt.

Även beträffande jordbrukarnas biförtjänster kunna vissa slutsatser dragas ur hushållningssällskapets intensivundersökning. Hemslöjd synes icke förekomma inom området. Ifråga om jordbrukarnas inkomster vid sidan av det egna jordbruket hänvisas till tab. I 16. Över $^3/_4$ av ägarna till brukningsdelarna under 2 hektar åker äro hänvisade till biinkomster av något slag. Andelen sjunker snabbt med stigande åkerareal. Någon signifikativ skillnad mellan skogs- och slättbygd kan i detta avseende ej påvisas. Det genomsnittliga antalet bisyssledagsverken och följaktligen biförtjänstens storlek varierar icke nämnvärt med gårdens storlek. I de högre storleksgrupperna är utrymmet för slumpartade variationer dock synnerligen stort. Inkomstsiffrorna påverkas exempelvis av så föga typiska fall som pensionatrörelse och ett exceptionellt givande ålfiske. — Bland biinkomsterna dominera jordbruksarbete och hantverk. Skogen och fisket spela en helt underordnad roll som källa för befolkningens biinkomster.

En särskild redogörelse har av hushållningssällskapet lämnats rörande antalet *yrkesfiskare* och deras inkomster enligt 1944 års taxering.

Antal yrkesfiskare i olika inkomstklasser.

Kr.	1 000	1 000— 2 000	2 000— 3 000	3 000— 4 000	4 000— 5 000	5 000—	Summa
Ramdala	2	2	3	4	3	5	19
Kristianopel	5	8	3	2	1	2	21
Torhamn	31	33	35	14	15	4	132
Området	**38**	**43**	**41**	**20**	**19**	**11**	**172**

Fisket har sålunda avsevärd betydelse för befolkningen i främst Torhamns socken. 75 % av socknens yrkesfiskare redovisa en inkomst understigande 3 000 kr. Det kan nämnas, att inkomstfördelningen samma år varit långt gynnsammare i mera typiska fiskaresocknar såsom Mjällby och Hasslö socknar (blott 38 resp. 44 % av samtliga med högst 3 000 kr. taxerad inkomst).

6. Jordbruket.

A. Fördelningen på ägoslag.

Landarealens fördelning efter olika ägoslag år 1937 framgår av följande sammanställning (jfr även tab. 9), där till jämförelse även siffror för hela länet medtagits (i %):

	Kristianopel	Jämjö	Torhamn	Ramdala	S:a området	Blekinge län
Åker	31·2	23·3	24·7	31·0	27·7	21·5
Slåtteräng	0·5	0·7	1·2	0·6	0·7	0·9
Kultiverad betesäng	1·1	1·3	0·1	1·0	0·9	0·7
Annan betesäng	4·9	2·7	9·4	18·2	8·6	3·4
Skogsmark	56·6	60·8	37·2	39·3	49·5	61·2
Övrig mark	5·7	11·2	27·4	9·9	12·6	12·3
Summa	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

Den mest framträdande skillnaden mellan undersökningsområdet och hela länet är åkerns större betydelse i det förstnämnda. Skogsarealen är i motsvarande mån mindre. Arealen »annan betesäng» ligger högre i undersökningsområdet, i synnerhet i Ramdala socken, där denna areal upptager inte mindre än 18 % av totala landarealen. Några mera avsevärda förskjutningar mellan ägoslagen ha icke ägt rum under perioden 1927—1937. Åkerarealens andel har praktiskt taget varit oförändrad. Skogsmarkens andel har dock ökats med omkring 10 % på bekostnad av »övrig mark», starkast inom Torhamns socken. Såväl i Torhamns som Ramdala

socken understiger dock år 1937 skogsmarkens andel 40 % av totala landarealen, medan motsvarande andel för de två andra socknarna uppgår till omkring 60 %. Påfallande är den stora andelen »övrig mark» i Torhamns socken. Under denna rubrik rymmas bebyggda tomter, vägar, icke odlade mossar, myrar, kärr, berg m. m. Den omständigheten, att berget på många ställen går i dagen, torde vara den huvudsakliga orsaken till att en så stor del av socknens areal består av för odling olämplig eller icke odlingsbar jord.

Den ovanstående översikten säger dock föda rörande de enskilda brukningsdelarnas skogsinnehav och innehav av betesmark. I dessa avseenden kunna de vid intensivundersökningen framkomna uppgifterna lämna god ledning.

I tabell I 2 återges den genomsnittliga arealen åker, betesmark och skog, uppdelad på dels olika storleksgrupper dels skogs- och slättbygden. Vad först beträffar betesarealen, så saknas dylikt helt och hållet vid jordbruk med mindre än 2 hektar åker. Det är anmärkningsvärt, att jämväl ett betydande antal av de större brukningsdelarna saknar betesmark, nämligen i gruppen 2—5 ha omkring $^2/_3$, i gruppen 5—10 ha nära hälften och i gruppen 10—20 ha icke mindre än $^3/_4$. Andelen jordbruk, som sakna bete, är avsevärt mycket större i slättbygden än i skogsbygden. Den genomsnittliga betesarealen hos de jordbruk, som redovisa någon betesmark, uppgår i praktiskt taget samtliga storleksgrupper till omkring $^1/_3$ av den odlade arealen. Det förefaller sålunda, som om dessa brukningsdelar vore jämförelsevis välutrustade med betesmark.

I detta sammanhang kan nämnas, att innehavarna av de av intensivundersökningen berörda jordbruken tillfrågades, huruvida de ansåge betestillgången tillräcklig eller ej. Frågan besvarades i det övervägande antalet fall nekande, däribland i vissa fall även av sådana jordbruk, som disponera avsevärda betesarealer.

Åkerareal, ha	Betestillgången har uppgetts vara tillräcklig	otillräcklig
0·26— 1·0	—	10
1·1 — 2·0	1	7
2·1 — 5·0	3	13
5·1 —10·0	2	13
10·1 —20·0	1	14
20·1 —30·0	4	5
30·1 —50·0	3	5
50·1 —	1	4
Samtliga	**15**	**71**

Det övervägande antalet brukningsdelar i undersökningsområdet är utrustat med skog. I skogsbygden sakna blott två av de minsta jordbruken skog, i slättbygden däremot 24 av inalles 79 brukningsdelar. Av dessa 24 äro 19 under 5 ha åker. Skogsarealerna äro rätt avsevärda även vid slättbygdsgårdarna såsom framgår av nedanstående sammanställning, där skogsarealen i de olika storleksgrupperna satts i relation till åkerarealen.

Skogsarealen i % av åkerarealen.

Åkerareal, ha	Skogsbygden	Slättbygden	Hela området
0·26— 1·0	247	223	232
1·1 — 2·0	538	199	346
2·1 — 5·0	366	336	337
5·1 —10·0	420	246	303
10·1 —20·0	179	252	237
20·1 —30·0	388	375	383
30·1 —50·0	316	168	192
50·1 —	—	152	152
Samtliga	**368**	**266**	**284**

Något samband mellan åkerarealens storlek och proportionen mellan skogs- och åkerareal kan blott utläsas ur serien för hela området. Skogens relativa betydelse synes sålunda sjunka med stigande åkerareal. Emellertid bekräfta icke delserierna för skogs- och slättbygden denna iakttagelse utan proportionen varierar för dessa till synes oregelbundet. Helt naturligt är skogsarealen i förhållande till åkerarealen större i skogs- än i slättbygden.

Icke så få gårdar — 20 av inalles 130 — sakna såväl betes- som skogsmark. Samtliga på ett undantag när äro belägna i slättbygden och 90 % av dessa utgöras av gårdar med mindre än 5 hektar åkerareal.

B. Brukningsdelarnas storlek.

Enligt 1932 års jordbruksräkning uppgick den genomsnittliga åkerarealen för områdets 1 341 brukningsdelar till 6,8 hektar eller något mer än för hela länet (6,4). Nära 34 % av brukningsdelarna ha en åkerareal understigande 2 hektar, över 60 % ligga nedanför 5-hektarsgränsen (jfr tab. 10). Med hänsyn härtill och till de ovan anförda uppgifterna om skogsinnehavet vid brukningsdelar av olika storlek torde mindre än hälften av undersökningsområdets jordbruk bilda familjejordbruk i den bemärkelsen att de kunna ge ägaren och hans familj full sysselsättning. Förhållandena äro i detta avseende rätt olikartade inom de olika socknarna. I Jämjö socken lågo år 1932 blott 23 % av samtliga brukningsdelar under 2 hektar, medan motsvarande andel för Torhamns socken uppgick till nära 43 %.

Kommun	Antalet brukningsdelar	Brukningsdelar inom olika storleksgrupper (%) 0·25—2	2—5	5—10	10—30	30— hektar	Genomsnittsareal (ha)
Kristianopel	357	26·9	28·0	23·8	17·1	4·2	8·0
Jämjö	316	22·8	35·5	20·9	19·3	1·5	6·6
Torhamn	329	42·6	23·1	18·8	15·2	0·3	5·0
Ramdala	339	43·1	24·3	14·7	12·0	5·9	7·5
S:a området	**1 341**	**33·9**	**27·6**	**19·6**	**15·9**	**3·0**	**6·8**

C. Arronderingsförhållanden.

Med ledning av kartmaterial och i anslutning härtill upprättade beskrivningar, som stått till förfogande, skulle man kunna bilda sig en uppfattning om skiftenas form, deras läge i förhållande till vägnätet, arronderingen vid de gårdar där ägorna äro samlade på ett ställe m. m. Ett dylikt detaljstudium är emellertid knappast möjligt inom ramen för denna redogörelse och skulle med hänsyn till de förskjutningar, som härvidlag kunde ha inträffat under de senaste 25 åren inte heller tillåta säkra slutsatser beträffande nu rådande förhållanden.

Allmänt kan dock konstateras, att ägosplittringen inom undersökningsområdet är av betydande omfattning. Långsmala, ur driftsekonomiska synpunkter olämpliga skogsskiften äro synnerligen vanliga, men även inom den egentliga jordbruksbygden har sönderdelningen av åkerjorden nått långt. Skiftesförhållandena förefalla av kartorna att döma att vara bättre i inlandet, i Jämjö och Ramdala socknar, oförmånligast i kustbygderna, främst inom Torhamns socken. I kusttrakterna bära skiftesförhållandena ännu tydliga spår av den fördelning av skogsmark bland kustbönder som ägde rum under andra hälften av 1700-talet. Skogsskiftena ha uppenbarligen tillkommit utan varje hänsyn till ekonomiska omständigheter. De ligga ofta på långt avstånd från gården, äro orimligt smala och äro inte samordnade med vägnätet. I samtliga dessa hänseenden synas förhållandena vara förmånligare inom undersökningsområdets nordvästra del. Det bör även påpekas, att splittringen i själva verket är ännu större än som framgår av kartorna. På dessa anges nämligen blott fastighetsgränserna. I ett stort antal fall förekommer dock, att på samma fastighet finnes ett flertal bebyggda brukningsdelar och jordbrukslägenheter. Efter-

som det i dessa fall ofta rör sig om sämjedelning, äro dessa avsöndringar inte särskilt utmärkta på kartorna.

Ett visst uttryck för ägosplittringens omfattning erhålles av uppgifterna om antalet ställen varå ägorna äro belägna. Härvid ha givetvis sådana fastigheter uteslutits, som hysa mer än en bebyggd fastighet. Inte heller äro sambrukade fastigheter medtagna. Härigenom har antalet undersökta fastigheter minskats till 535 eller blott 40 % av samtliga (år 1932). Resultatet framgår av följande sammanställning.

Brukningsdelarna inom undersökningsområdet, uppdelade efter antalet ställen, varå ägorna äro belägna (%).[1]

Antal ställen	0·26—1	1—2	2—5	5—10	10—20	20—30	30—	Samtliga
1	97	91	87	63	53	28	(20)[2]	78
2	2	7	9	26	31	40	(80)[2]	15
3	1	2	4	7	12	20	—	5
4	—	—	—	3	1	12	—	1
5	—	—	—	1	3	—	—	1
Samtliga	100	100	100	100	100	100	100	100

[1] Enl. beskrivningar till vissa ekonomiska kartor över Blekinge län, upprättade i Rikets allmänna kartverk, 1919.

[2] Relativsiffrorna baserade på mindre än 10 brukningsdelar.

Ehuru jämförelsemöjligheter saknas, synas siffrorna dock tyda på en stark splittring av jordbruken med mer än 5 ha åkerareal. Inom gruppen 5—10 ha äro vid mer än $^1/_3$ av alla gårdar ägorna belägna på minst två ställen. För gruppen 10—20 ha är motsvarande andel nära 50 %. Inom de enskilda socknarna är ägosplittringen störst i Torhamn och minst i Jämjö, där blott 10 % av samtliga brukningsdelar ha ägor på mer än ett ställe.

Intensivundersökningen, som omfattar 103 brukningsdelar, ger möjlighet att ytterligare belysa hur arronderingsförhållandena inom området gestalta sig. Uppgifter ha nämligen inhämtats för varje i nämnda undersökning ingående jordbruk rörande antalet ägofigurer och åkerskiften samt medelavstånd mellan brukningscentrum och varje åkerskifte.

De slutsatser beträffande ägosplittringen, som kunnat dragas på grundval av det ekonomiska kartmaterialet, bli här tillfullo bestyrkta. I det övervägande antalet fall, (66 av 103) ligga ägorna visserligen samlade på ett ställe, men det är å andra sidan ingalunda sällsynt att påträffa gårdar där antalet ägofigurer (ägoskiften) uppgår till 4 eller flera. Drygt 10 procent av de gårdar, som ingingo i intensivundersökningen, hade sålunda ägorna belägna på minst 4 ställen, vilket otvivelaktigt tyder på en förhållandevis långt driven ägosplittring i området. Att denna splittring av naturliga skäl är mindre framträdande bland de mindre brukningsdelarna än bland de större framgår också av undersökningen. Vidare intager skogsbygden med endast 3 gårdar av 24 uppdelade på flera ägofigurer en vida gynnsammare ställning än slättbygden. Härvidlag synas sålunda inga väsentliga förändringar ha skett sedan början av 1920-talet.

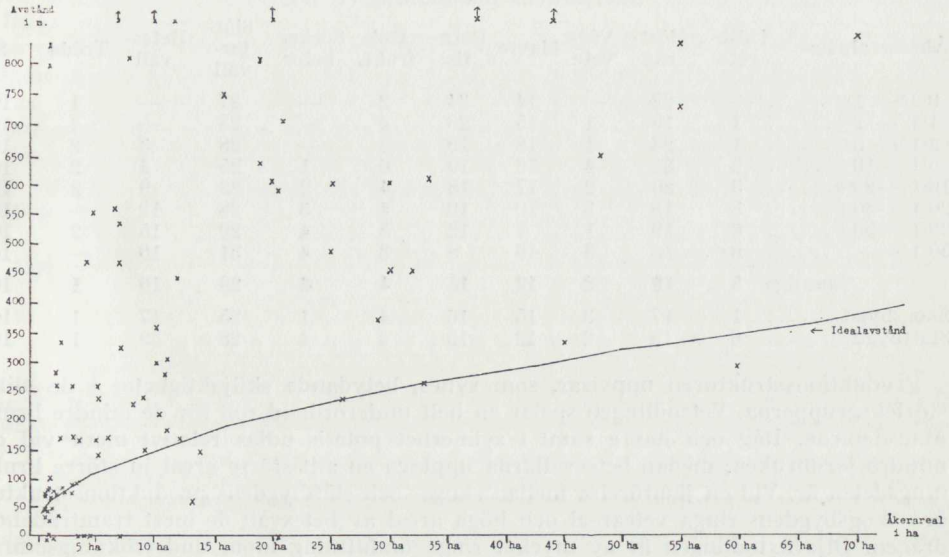
I huvudsak kunna liknande iakttagelser göras beträffande antalet åkerskiften, som ifråga om ägofigurerna. Intrycket av en avsevärd splittring förstärkes i själva verket, om hänsyn tages till arronderingen av åkern. Av de nyss angivna 66 brukningsdelarna med sammanhängande ägor ha nämligen icke mindre än 15, 4 eller flera åkerfigurer. Under vissa omständigheter behöver naturligtvis förekomsten av flera åkerskiften i och för sig icke nödvändigtvis medföra någon olägenhet ur brukningssynpunkt. Men då dessa figurer ha en så oregelbunden form och så ringa ytinnehåll, som fallet är inom detta område, måste förekomsten av flera skiften menligt inverka på åkerbruket. På inalles 19 av undersökningens gårdar äro åkerskiftena belägna på 5 eller flera ställen, vilket måste innebära att arronderingsförhål-

landena äro sådana att de verka hämmande på tillämpandet av rationella brukningsmetoder. De mindre brukningsdelarna synas även ifråga om åkerns arrondering vara bättre beskaffade än de större och likaså äro gårdarna i skogsbygden i regel överlägsna gårdarna på slätten, ehuru skillnaden ej framträder lika klart som beträffande ägofigurerna. För mera detaljerade uppgifter hänvisas till tabellerna I 4 och I 5.

Även i ett tredje avseende har undersökningen, som förut antytts, givit vissa möjligheter att belysa arronderingsförhållandena inom området, nämligen ifråga om åkerskiftenas läge i förhållande till gårdsbyggnaderna. Det torde knappast behöva betonas i detta sammanhang, att avståndet mellan brukningscentrum och åker måste inverka på jordbrukets förbrukning av arbets- och drivkraft. Då detta avstånd på jordbruk med likartad arrondering måste vara större på större brukningsdelar än på mindre, skulle en redovisning av de absoluta avstånden bliva i hög grad missvisande. Det ur driftsekonomisk synpunkt lämpligaste avståndet mellan brukningscentrum och åkern måste m. a. o. anses vara en funktion av åkerarealen och öka med växande areal. Med ledning av uppgifter rörande arbetsåtgången m. m. vid beräknade transporter inom jordbruket har professorn i lantmäteri vid Tekniska Högskolan K. D. Myrbeck uppställt följande formel för sambandet mellan åkerareal och ur driftssynpunkt lämpligt avstånd till brukningscentrum: $L = 42 \sqrt{y} + 20$, där L representerar medelavståndet till åkerskiftena och y den sammanlagda åkerarealen. Med ledning av denna formel kan för varje brukningsdel, för vilken uppgift föreligger beträffande den sammanlagda åkerarealen, angivas, huru stort avståndet mellan åkern och brukningscentrum får vara för att icke påverka arbetsåtgången. Detta idealavstånd, som sålunda representerar det största avstånd, vilket saknar betydelse ur arbetsförbrukningssynpunkt, har bestämts för varje brukningsdel, som ingår i undersökningen, och jämförts med det verkliga avståndet, beräknat såsom ett med hänsyn till storleken av åkerskiftena vägt medeltal av medelavstånden mellan dessa skiften och brukningscentrum. Skillnaden mellan det verkliga medelavståndet och det ideala avståndet har härefter tabellerats och redovisas i tabell I 6. Härav framgår att det verkliga avståndet i två tredjedelar av fallen mer eller mindre överstiger idealavståndet. Ifråga om 15 % av gårdarna överstiger skillnaden t. o. m. 500 meter. Brukningsdelar i de två lägsta storleksgrupperna (0,26—1 och 1—2 ha) äro avgjort överlägsna andra jordbruk i vad gäller åkerskiftenas närhet till brukningscentrum. Däremot intaga de medelstora jordbruken på 5—20 ha icke någon gynnsammare ställning än jordbruk i de högsta storleksgrupperna. Skogsbygden synes i allmänhet ligga bättre till också i detta avseende än slättbygden. Som man kunde vänta, visa sig gårdar med endast en åkerfigur i allmänhet vara bättre arronderade också med hänsyn till avståndet mellan gårdsbyggnaden och åkern. Anmärkningsvärt nog är sambandet mellan antalet åkerfigurer och avståndet till brukningscentrum icke lika klart för övriga grupper. Någon skillnad mellan gårdar med två skiften och gårdar med 3 eller flera skiften har i varje fall icke kunnat konstateras. För att illustrera arronderingsförhållandena i här berörda avseenden har omstående diagram uppgjorts, vilket visar avvikelsen från idealavståndet mellan åkern och brukningscentrum på de i undersökningen ingående gårdarna. Den heldragna linjen representerar det sistnämnda avståndet för gårdar i olika storleksgrupper och punkterna det verkliga.

Från uppgiftsinsamlarna har utlåtande inhämtats för varje brukningsdel rörande lämpliga förändringar av fastigheterna, för vilket närmare redogöres i tabell I 7. För icke mindre än 49 gårdar, motsvarande närmare hälften av samtliga, ha dylika förändringar ifrågasatts. Detta behöver naturligtvis inte innebära att återstoden är lämpligt arronderad, utan endast att någon förbättring i arronderingen icke ansetts kunna åstadkommas genom förändringar i fastighetsindelningen. Ifråga om 20 fastigheter rekommenderas sammanläggning med angränsande fastighet. Härigenom skulle 10 av undersökningens gårdar upphöra som självständiga brukningsdelar. Omskifte,

Medelavstånd mellan brukningscentrum och åkern å de i intensivundersökningen ingående gårdarna.

antingen enbart eller i förening med sammanläggning och ägoutbyte föreslås ifråga om 26 brukningsdelar.

Som allmän slutsats torde man därför kunna fastslå att arronderingsförhållandena i de flesta avseenden äro exceptionellt ogynnsamma inom detta försöksområde.

D. Äganderättsförhållanden.

Beträffande äganderättsförhållandena föreligga från 1937 års jordbruksräkning uppgifter om den utarrenderade åkerjordens storlek i varje kommun. Liksom inom hela Blekinge har arrendesystemet ringa utbredning inom undersökningsområdet. Blott 5 % av hela åkerarealen — sannolikt en ännu mindre del av antalet gårdar — äro utarrenderade mot nära 10 % för länet i dess helhet. Av samtliga naturliga jordbruksområden uppvisar Blekinge skogsbygd näst efter Västerbottens och Norrbottens kustland den lägsta andelen utarrenderad åkerjord i hela landet.

E. Produktionsinriktning.

Som helhet betraktat uppvisar undersökningsområdet i stort sett en liknande *fördelning av åkerjorden mellan olika grödor* som Blekinge län (tab. 11). Rågodlingen intager dock i området en något mera framträdande plats, medan slåtter- och betesvallarna utgöra en mindre del av åkerarealen. De olika socknarna uppvisa emellertid avsevärda skiljaktigheter. I Torhamns socken är sålunda veteodlingen av mycket ringa omfattning medan rågodlingen upptager inte mindre än $^1/_5$ av totala åkerarealen. I Ramdala socken åter är vetearealen avsevärd. Under årtiondet 1927—1937 har för övrigt inom samtliga socknar en förskjutning från råg- till veteodling ägt rum. Potatisodlingen inom området som helhet är av ungefär samma omfattning som i länet. Den är särskilt betydande i Torhamns socken men avsevärt mindre i Kristianopel och Ramdala socknar.

Intensivundersökningen lämnar material för ett bedömande av åkerjordens använd-

ning vid brukningsdelar av olika storlek (tab. I 8). Uppgifter om de olika grödornas procentuella andel av totala åkerarealen redovisas i nedanstående tabell.

Åkerjordens användning (i %).

Åkerareal, ha	Höst-vete	Höst-råg	Vår-vete	Havre	Pota-tis	Rot-frukt.	Socker-betor	Slåtter-vall	Betes-vall	Träda	S:a
0·26— 1·0	—	22	—	14	34	2	—	27	—	1	100
1·1 — 2·0	1	19	1	15	28	4	—	28	—	4	100
2·1 — 5·0	1	23	1	18	19	5	—	28	3	2	100
5·1 —10·0	2	21	4	16	19	6	1	25	4	2	100
10·1 —20·0	3	20	2	17	18	4	2	23	9	2	100
20·1 —30·0	3	18	3	10	19	4	3	28	12	—	100
30·1 —50·0	6	19	1	7	12	5	4	29	15	2	100
50·1 —	9	16	3	16	8	3	4	31	10	—	100
Samtliga	**5**	**19**	**2**	**13**	**15**	**4**	**3**	**28**	**10**	**1**	**100**
Skogsbygd	1	17	3	15	16	4	1	25	17	1	100
Slättbygd	6	19	2	12	15	4	4	28	9	1	100

Produktionsstrukturen uppvisar, som synes, betydande skiljaktigheter i de olika storleksgrupperna. Veteodlingen spelar en helt underordnad roll för de mindre brukningsdelarna. Råg och havre samt i synnerhet potatis odlas relativt mera vid de mindre jordbruken, medan betesvallarna upptaga en allt större areal ju större brukningsdelen är. Vid en jämförelse mellan skogs- och slättbygdens produktionsstruktur äro skogsbygdens ringa veteareal och höga areal av betesvall de mest framträdande dragen. Oljeväxtodlingen är av mycket ringa omfattning inom undersökningsområdet. År 1943 rapporterades blott 1 hektar vitsenap och 0,75 hektar vinterraps.

Uppgifter om *hektarskördarnas storlek* för åren 1938 och 1939 ha införskaffats genom Statistiska centralbyrån. Dessa uppgifter äro baserade på uppskattningar från hushållningssällskapets sockenombud och måste betraktas som tämligen osäkra, i synnerhet för kommuner, vilka såsom Jämjö och Ramdala äro uppdelade på skogs- och slättbygdsområden. Av uppgifterna i tab. 12 synes dock framgå, att hektarskördarna inom undersökningsområdet ifråga om de flesta grödorna ligga på samma nivå som motsvarande siffror för hela länet. Inom Ramdala socken, där veteproduktionen har den största omfattningen, lågo hektarskördarna för höstvete över länsgenomsnittet. Motsvarande siffror för Jämjö socken voro utomordentligt höga. Goda hektarskördar beträffande höstrågen uppvisade i synnerhet Jämjö och Ramdala socknar. Områdets hektarskördar beträffande korn och havre lågo likaledes under båda åren över länsgenomsnittet. Potatisskörden utföll mycket olika under åren 1938 och 1939 och variationerna mellan skördarna i de olika socknarna voro mycket betydande. Mycket goda hektarskördar kunde dock under båda åren konstateras i Torhamns och Ramdalas socknar, en exceptionellt låg hektarskörd i Jämjö socken. Sockerbetsodlingen har praktisk betydelse bott i Ramdala, där hektarskörden under båda åren översteg länssiffrorna.

De officiella skördeuppskattningarna kunna lämpligen kompletteras med intensivundersökningens uppgifter om hektarskördarna vid jordbruk av olika storlek (jfr tab. I 9). Härav framgår tydligt, hurusom skördeavkastningen per ha ökar med stigande gårdsstorlek. Avkastningen varierar synnerligen kraftigt med gårdens storlek ifråga om vete, mindre däremot, när det gäller råg och havre. Slättbygdens överlägsenhet gentemot skogsbygden är mest utpräglad beträffande vetet. Vad gäller råg- och potatisodlingen äro skogsbygdens förutsättningar uppenbarligen icke oförmånligare än slättbygdens.

Avkastningen per hektar uttryckt i skördeenheter, i områdets olika socknar redovisas i tab. I 10. Av i bil. II anförda skäl torde genomsnittssiffrorna för socknarna som helhet icke kunna tillmätas något absolut värde. Eftersom de större gårdarna äro överrepresenterade i samtliga på ungefärligen samma sätt torde emellertid en

inbördes jämförelse mellan socknarna icke bli alltför missvisande. Jämförelsen visar avsevärt högre avkastningssiffror för Ramdala och Jämjö än för Kristianopel och Torhamn. Denna tendens framträder i praktiskt taget samtliga storleksgrupper, med undantag dock för de två lägsta. För övrigt gäller, liksom kunnat konstateras i fråga om hektarskördarna, att avkastningen stiger med gårdens storlek, dock icke lika tydligt som för de olika grödorna, tagna var för sig. I Kristianopel kan sålunda någon skillnad i avkastningen mellan mindre och större brukningsdelar icke konstateras. I viss mån torde man häri kunna spåra en strävan efter anpassning av produktionen till de naturliga betingelserna.

En god ledning för bedömningen av *kreatursskötselns betydelse* för jordbruket inom området erhålles, då kreatursantalet sättes i relation till åkerarealen (häri inbegripen till åker reducerad äng). Resultatet framgår av följande översikt.

Antalet nötkreatur och hästar samt nötkreatursenheter per 100 ha reducerad åkerjord, år 1937.

	Nötkreatur	Därav kor	Hästar	Nötkreatursenheter
Kristianopel	75·8	49·9	16·7	97·0
Jämjö	93·2	61·0	19·4	119·7
Torhamn	81·1	54·8	17·8	107·5
Ramdala	89·5	54·8	18·8	109·3
S:a området	84·6	54·7	18·1	107·5
Blekinge län	84·9	53·4	18·0	107·2
därav: Skogsbygd	93·0	59·4	17·4	113·5
Slättbygd	79·2	49·2	18·4	102·8

Dessa siffror ge en mycket upplysande bild av undersökningsområdets i olika sammanhang påpekade blandkaraktär. Undersökningsområdets genomsnittssiffror för kreatursstammen per 100 ha åker uppvisa anmärkningsvärt god överensstämmelse med motsvarande siffror för hela länet, vilka i sin tur utgöra genomsnitt för länets skogs- och slättbygder. Emellertid är enbart den relativa skogsarealen synbarligen inte avgörande för produktionsstrukturen. Jämjö socken, med områdets högsta skogsareal, uppvisar visserligen en för skogsbygden karakteristiskt hög kreatursstam i förhållande till åkerarealen. Kristianopels socken däremot, vars relativa skogsareal blott obetydligt understiger Jämjös, synes med hänsyn till kreatursskötselns omfattning, snarare vara att rubricera bland slättbygden. Övriga socknar i området intaga härvidlag en mellanställning. Det är påfallande, i hur ringa grad tillgången till betesmark synes påverka kreatursskötselns storlek. Ramdala socken med sin exceptionellt höga andel betesäng har sålunda relativt sett en mindre kostam än Jämjö, som inte disponerar någon mera avsevärd ängsareal. Märkligt nog spelar fåraveln i Ramdala den minsta rollen bland undersökningsområdets samtliga socknar. Ytligt sett förefaller det sålunda som om kreatursskötseln vore föga avpassad efter rådande naturliga förutsättningar.

Husdjur finnas vid samtliga av intensivundersökningen berörda gårdar, varav 90 % ha kor och omkring $^2/_3$ hästar (tab. I 11). De nötkreaturlösa brukningsdelarna återfinnas samtliga i storleksgruppen under 2 ha åker samt på ett undantag när bland slättsbygdsgårdarna. Hästar hållas vid alla gårdar överstigande 5 ha åker. Beräknat per 100 ha åker sjunker både ko- och hästantalet snabbt med stigande gårdsstorlek. Skogsbygdens kreatursbestånd är relativt större än slättbygdens.

Hönsskötseln har inom området något större omfattning än i länet för övrigt. Intensivundersökningens resultat framgå av översikten å följande sida. Mindre än 5 % av samtliga undersökta gårdar saknar höns. Hönsskötseln har absolut taget långt större omfattning vid de större brukningsdelarna. Inga nämnvärda skillnader råda i jämförbara storleksklasser mellan skogs- och slättbygd.

Enligt uppgift från Blekinge läns biodlareförening producerades år 1932 inom området av 61 anslutna medlemmar med inalles 499 bisamhällen 3 507 kg honung och 117 kg vax. 70 à 80 % av biodlarna torde vara anslutna till förbundet. Andelen bisamhällen, som tillhöra förbundsmedlemmarna, torde dock vara avsevärt högre. Biodlingen har sin största betydelse i Torhamns socken. År 1943 rapporterades av områdets biodlare varken vinterförluster eller förekomst av yngelröta.

Hönsskötselns omfattning.

Åker, ha	Hela området		Skogsbygden		Slättbygden	
	Antal gårdar med höns	Antal höns pr gård	Antal gårdar med höns	Antal höns pr gård	Antal gårdar med höns	Antal höns pr gård
0·26— 1·0	19	18	4	16	15	17
1·1 — 2·0	12	27	4	25	8	28
2·1 — 5·0	16	28	3	22	13	29
5·1 —10·0	16	34	5	38	11	32
10·1 —20·0	14	37	3	27	11	40
20·1 —30·0	9	27	3	20	6	31
30·1 —50·0	8	33	1	50	7	30
50·1 —	5	44	—	—	5	44
Samtliga	**99**	**29**	**23**	**27**	**76**	**30**

Ur hushållningssällskapets intensivundersökning ha uppgifter inhämtats rörande mjölkproduktionen och mejerileveranserna vid brukningsdelar av olika storlek (tab. I 13). Mjölkproduktionen per ko stiger tämligen regelbundet med gårdarnas storlek, med undantag för brukningsdelarna över 50 ha, som bryta serien. Denna anmärkningsvärda iakttagelse torde icke vara slumpbestämd utan gäller för samtliga undersökta socknar. Siffrorna för mejerileveranserna visa samma tendenser och även beträffande dessa markera de största besättningarna ett tydligt brott i seriernas gång.

Skogsbygdens underlägsenhet i fråga om mjölkavkastningen är tydligt utpräglad. Den är störst för de minsta gårdarna. Mjölkproduktionen vid de minsta besättningarna i områdets skogsbygd tyder på mycket låg standard för nötkreatursskötseln. Skillnaderna mellan avkastningssiffrorna för de olika socknarna torde i huvudsak återspegla skiljaktigheterna mellan skogs- och slättbygd. Särskilt oförmånliga äro dock siffrorna för Torhamns socken. Som tidigare nämnts hänföres denna socken i den officiella statistiken i sin helhet till slättbygden, ehuru stora delar av densamma rätteligen borde rubriceras som skogsbygd.

Genom hushållningssällskapets försorg ha från kristidsnämnderna uppgifter införskaffats rörande de totala år 1943 till mejeri levererade och till konsumenterna försålda mjölkkvantiteterna, varjämte den i producenthushållet förbrukade mjölkmängden uppskattats. Siffrorna återges nedan.

	Mjölkmängd (i ton)				Mjölkproduktion i medeltal per ko och år (kg)
	levererad till		förbrukad i hushåll och för utfodring	Summa	
	mejeri	konsumenter			
Ramdala, skogsbygden	541	37	199	777	1 904
» , slättbygden	2 259	54	264	2 577	2 804
Jämjö, skogsbygden	623	13	168	804	2 062
» , slättbygden	1 641	24	236	1 901	2 596
Kristianopel	2 420	22	371	2 812	2 265
Torhamn	1 144	79	388	1 611	1 943

Siffrorna för den genomsnittliga mjölkproduktionen visa tämligen god överensstämmelse med de från intensivundersökningen erhållna.

Anslutningen till kontrollföreningsverksamheten framgår av följande översikt (1942/43):

Föreningens namn	Antal besättningar	Medelkoantal	Avkastning pr ko (kg)	Antal kor pr besättning
Ramdala gamla	13	270[1]	3 260[1]	21
Ramdala nya	21	407	3 324	19
Kristianopel	27	335	2 733	12
Summa	**61**	**1 012**	**3 111**	**17**

Kontrollföreningsverksamheten inom undersökningsområdet har sålunda ringa omfattning och är uppenbarligen begränsad till större och medelstora gårdar. Blott omkring 5 % av samtliga brukningsdelar äro anslutna och deras koantal utgör mindre än 20 % av samtliga kor i området. Emellertid torde dessa siffror icke understiga de för hela länet gällande. Anslutningen till kontrollföreningsverksamheten är ju rätt avsevärt mindre i Blekinge än i flertalet övriga sydsvenska län.

Beträffande C-kontrollens omfattning föreligga uppgifter om antalet deltagande brukningsdelar och den kontrollerade arealen.

	Antal deltagande gårdar	Antal kontrollerade hektar	Hektar per deltagande gård
Ramdala, skogsbygden	7	43	6·1
» , slättbygden	3	13	4·3
Jämjö, skogsbygden	5	33	6·6
» , slättbygden	4	27	6·8
Kristianopel	8	58	7·3
Torhamn	1	6	6·0
Summa	**28**	**180**	**6·4**
Blekinge län	193	1 570	8·1

Medlemsanslutningen till tjurföreningar, svinavelsföreningen och galtföreningar framgår av följande sammanställning:

	Tjurföreningar			Svinavelsförening	Galtföreningar	
	Antal	Antal medlemmar	Antal tjurar	Antal medlemmar	Antal medlemmar	Antal galtar
Ramdala	6	57	10	6	25	2
Jämjö	4	52	4	6	—	—
Kristianopel	1	13	1	4	37	2
Torhamn	—	—	—	1	24	1
Summa området	**11**	**122**	**15**	**17**	**86**	**5**

F. Jordbrukets driftsekonomiska förhållanden.

Ur primärmaterialet till 1932 års jordbruksräkning ha hämtats uppgifter om *arealen täckdikad åker*. Motsvarande uppgifter för år 1937 finnas icke tillgängliga.

	Den täckdikade åkerarealen i % av den totala åkerarealen, år 1932			
	Med rör	Med sten	Med annat material	Summa
Kristianopel	1·0	8·3	1·1	10·4
Jämjö, skogsbygden	1·0	5·0	—	6·0
» , slättbygden	20·0	1·1	0·2	21·3
Torhamn	1·5	2·3	—	3·8
Ramdala, skogsbygden	0·3	—	—	0·3
» , slättbygden	41·2	4·2	—	45·4
Hela området	**13·7**	**4·4**	**0·4**	**18·5**
Blekinge län	16·6	2·7	0·6	19·9

[1] Siffrorna äro ej exakta, enär även ett antal brukningsdelar från Lösen socken tillhör kontrollföreningen. Här har antagits, att medelkoantalet och avkastningen hos dessa äro desamma som för samtliga föreningsmedlemmar i genomsnitt.

Täckdikningen inom området som helhet har nått i det närmaste samma omfattning som för länet i genomsnitt. Olikheterna mellan de enskilda socknarna äro dock mycket betydande. Inom skogsbygden är täckdikningen av mycket ringa omfattning och sker i högre grad än i slättbygden med sten. Skillnaden är särskilt framträdande för Ramdala socken, vars skogsbygd praktiskt taget saknar täckdikad åkerjord, medan inom socknens slättbygd över 40 % av arealen är täckdikad. Med hänsyn till att undersökningsområdet uppvisar relativt sett större slättsbygdsarealer än länet i dess helhet, kan täckdikningen i området sägas detta år ha legat ett gott stycke under länsgenomsnittet.

Täckdikningens omfattning vid brukningsdelar i olika storleksgrupper enligt intensivundersökningen framgår av tab. I 3. Sedan år 1932 skulle den täckdikade arealen sålunda ha mer än tredubblats. Synnerligen kraftig har ökningen varit för den med sten täckdikade åkerarealen. Vid brukningsdelarna med upp till 20 ha åker är i runt tal hälften av åkerarealen täckdikad, vid de större gårdarna 60—80 %. Dikning med sten överväger vid de mindre gårdarna, rördikning vid de större. Utom beträffande gruppen 30—50 ha råder en mycket markerad skillnad mellan skogs- och slättbygd. Täckdikningen inom skogsbygden är alltjämt mycket ofullständig och täckdikning med rör förekommer praktiskt taget icke vid de mindre skogsbygdsgårdarna.

Om hushållningssällskapets förmedling av statsbidrag och lån till täckdikning under åren 1933—1943 ha följande siffror meddelats:

	Bidrag			Lån		
	Antal gårdar[1]	Utförd areal, ha	Utbet. bidrag, kr.	Antal gårdar[1]	Utförd areal, ha	Utbet. lånebelopp, kr.
Ramdala, skogsbygden	5	7·99	700	5	1·43	430
» slättbygden	35	177·68	13 020	34	143·60	40 435
Jämjö, skogsbygden	6	7·00	580	8	10·90	3 290
» slättbygden	7	23·44	2 270	6	14·76	4 810
Kristianopel	11	25·95	2 045	11	28·41	8 680
Torhamn	6	2·54	275	5	2·32	750
Summa området	**70**	**244·60**	**18 890**	**69**	**201·42**	**58 395**

Om behovet av stenröjning, jordkörning, betesförbättring och avloppsförbättring ha inga uppgifter erhållits. Hushållningssällskapets förmedling av bidrag för de angivna ändamålen har åren 1933—1943 haft nedanstående omfattning.

	Stenröjning	Jordkörning	Betesförbättring	Avloppsförbättring
Antal gårdar	289	22	115	43
Utförd areal, ha	154·26	9·80	53·80	14·50

Om *användningen av konstgödsel* ha uppgifter inhämtats genom hushållningssällskapets intensivundersökning (tab. I 12). För samtliga slag av gödselmedel gäller, att tillförseln per ha åker är störst för de minsta brukningsdelarna, därefter avtager med stigande åkerareal och åter ökar för de större brukningsdelarna. Skogsbygdsgårdarnas tillförsel av konstgödsel är genomgående mindre, i synnerhet i fråga om fosfathaltiga gödselmedel. Vid en jämförelse mellan de olika socknarna äro de stora skillnaderna iögonfallande. Synnerligen påfallande är den ringa tillförseln av kväve- och kaligödselmedel i Kristianopels socken. Det kan i detta sammanhang erinras om, att skördeavkastningen inom denna socken befunnits vara avsevärt lägre än i övriga delar av området.

Intensivundersökningen lämnar även upplysningar om *ekonomibyggnadernas beskaffenhet* (tab. I 14). För drygt $^1/_3$ av samtliga undersökta brukningsdelar ha ekono-

[1] Antalet avser gårdar, för vilka bidrag resp. lån beviljats.

mibyggnaderna bedömts som goda, för 1/4 som dåliga och för resten som mindre goda. Anmärkningsvärt nog kan något klart samband mellan ekonomibyggnadernas beskaffenhet och gårdens storlek icke påvisas för de mindre och mellanstora gårdarna. Först bland brukningsdelarna med över 20 ha åker påträffas dåliga ekonomibyggnader mera sällan än i övriga grupper.

Vattenledning i djurstallarna saknas oftast vid jordbruk understigande 5 ha åker men förekommer vid samtliga med mer än 10 ha. Siloanläggningar äro mycket sällsynta inom området och förekomma vid blott 10 % av samtliga brukningsdelar. Omkring hälften av de större brukningsdelarna (30 ha och mera) redovisar siloanläggning. Både med hänsyn till kraft och lyse äro vidare de större brukningsdelarna avsevärt bättre utrustade än de mindre. Av samtliga undersökta gårdar sakna 40 % lyse och 75 % elektrisk kraft.

Beträffande *gödselvården* kan hänvisas till nedanstående uppgifter från 1932 års jordbruksräkning.

	Med gödselstad utrustade jordbruk i % av samtliga jordbruk	Med cementerad urinbrunn utrustade jordbruk i % av samtliga
Kristianopel	32·1	24·7
Jämjö, skogsbygden	28·6	24·3
» , slättbygden	36·7	31·2
Torhamn	25·1	18·7
Ramdala, skogsbygden	33·7	16·3
» , slättbygden	23·2	19·0
Hela området	**29·2**	**22·1**
Blekinge län	35·1	23·9

Av intensivundersökningens uppgifter att döma har under det gångna årtiondet en ytterligare förbättring av brukningsdelarnas utrustning med gödselstäder och urinbrunnar ägt rum (jfr tab. I 14). Icke mindre än 78 % av de undersökta gårdarna voro utrustade med gödselstad och 70 % med urinbrunn. Redan i gruppen 5—10 ha åker äro gårdar utan gödselstad och urinbrunn fåtaliga och vid de större brukningsdelarna är utrustningen med dylika anordningar praktiskt taget hundraprocentig.

Blekinge län uppvisar märkligt nog den högsta andelen cementerade gödselstäder och cementerade urinbrunnar bland landets samtliga län. Undersökningsområdet utgör, såsom framgår av det ovan anförda, härvidlag intet undantag. Snarare torde dess standard i nämnda hänseende vara högre än länets för övrigt. Det kan heller inte påvisas, att skogsbygdens jordbruk äro sämre utrustade med ändamålsenliga gödselvårdsanläggningar. Vilka omständigheter, som ha orsakat detta förhållande i ett med hänsyn till jordbruksdriftens standard ingalunda högt stående län, är för den utomstående svårt att avgöra. Det måste betraktas som mycket anmärkningsvärt, att ett län med Blekinges produktionsstruktur och driftsförhållanden i detta hänseende nått så långt som skett. Under åren 1933—1943 har hushållningssällskapet förmedlat ett avsevärt antal statsbidrag till gödselvårdsanläggningar:

	Bidrag till gödselstäder	Bidrag till urinbrunnar
Ramdala	25	29
Jämjö	39	40
Torhamn	58	62
Kristianopel	47	49
Summa området	**169**	**180**

För belysningen av *mekaniseringsgraden* inom området ha dels länsarbetsnämndens material, dels intensivundersökningens uppgifter stått till förfogande. Arbetsblockmaterialet torde kunna göra anspråk på fullständighet blott beträffande innehavet av traktorer, mjölkningsmaskiner och självbindare.

Maskinförekomsten enligt arbetsblockmaterialet.

Åkerareal	Antal brukn.delar år 1932	Traktorer	Mjölkn. maskiner	Självbindare
Skogsbygden.				
2— 5	62	—	—	—
5—10	45	—	1	—
10—20	21	1	1	4
20—50	2	—	6	3
Summa	**130**	**1**	8	**7**
Slättbygden.				
2— 5	308	—	—	—
5—10	218	1	2	2
10—20	150	2	29	51
20—50	66	22	126	71
Summa	**742**	**25**	**157**	**124**
Totalt.				
2— 5	370	—	—	—
5—10	263	1	3	2
10—20	171	3	30	55
20—50	68	22	132	74
Summa	**872**	**26**	**165**	**131**

Mindre än 3 % av alla gårdar äro sålunda utrustade med traktorer. Nära nog samtliga av dessa finnas vid slättbygdsgårdar i gruppen 20—50 ha. Även användningen av mjölkningsmaskiner och självbindare får praktisk betydelse först vid gårdar med minst 20 ha åkerareal. Jämförelsen försvåras av, att ett flertal av de större gårdarna äro utrustade med mer än 1 mjölkningsmaskin.

Maskinbeståndet enligt intensivundersökningen är sammanställt i tab. I 18. Någon jämförelse med länsarbetsnämndens siffror är emellertid icke möjlig, eftersom hushållningssällskapets undersökning avsåg att utröna tillgången och icke äganderätten till olika maskiner. Vid gemensam maskinanvändning har sålunda ifrågavarande maskin redovisats för samtliga delägare.

I intensivundersökningen bekräftas, att användning av traktor är mycket sällsynt vid gårdar med mindre än 20 ha åkerareal. Samtliga gårdar av minst den angivna storleken ha tillgång till självbindare.

G. Skogsbruket.

Uppgifter rörande skogsbruket och dess ekonomiska betydelse för områdets befolkning äro mycket sparsamma. Tidigare har anförts, att blott omkring $^1/_4$ av områdets samtliga jordbruk är helt utan skogsinnehav. Det har vidare påvisats, att skogsinnehavet i genomsnitt inom samtliga storleksgrupper uppgår till i det närmaste tredubbla åkerarealen. Andra uppgifter, som visa skogens betydelse för områdets näringsliv, kunna erhållas ur »Årsbok för Sveriges kommuner» (jfr tab. 7). Skogsfastigheternas taxeringsvärde utgjorde år 1942 18 % av jordbruksfastigheternas taxeringsvärde. Skillnaderna mellan de olika socknarna äro dock i detta avseende mycket stora. I Kristianopel uppgår skogsfastigheternas värde till över $^1/_4$ av jordbruksfastigheternas taxerade värde och motsvarande siffra för Jämjö socken ligger obetydligt lägre. För Torhamn och Ramdala socknar är skogens betydelse avsevärt mindre, vilket emellertid inte nödvändigtvis innebär, att antalet helt skogslösa jordbruk i dessa socknar är större. Emellertid är undersökningsområdet som helhet för sin försörjning mindre beroende av skogen än som fallet är på den blekingska landsbygden i allmänhet. För hela Blekinge uppgår nämligen skogsfastigheternas taxeringsvärde till nära 27 % av jordbruksfastigheternas (år 1942) mot blott 18 % för undersökningsområdet.

Ett antal för skogsbruket i området belysande uppgifter ha genom hushållningssällskapet inhämtats från länsjägmästaren.

Skogsbruket inom undersökningsområdet står på en väsentligt lägre nivå än i mellersta och södra delarna av länet trots att, såsom tidigare anförts de naturliga förutsättningarna icke äro väsentligt sämre än i länets övriga delar. Skogsmarkens produktionsförmåga är i Kristianopel, Jämjö och Ramdala socknar likvärdig och av samma klass som för länet i övrigt. Torhamns socken rymmer, frånsett öarna, länets svagaste skogsmarker. Emellertid utgör jordbruket befolkningens huvudnäring, medan skogsbruket anses som en bisak, som får stå tillbaka för betet. Djurantalet är balanserat på skogsbete och stora delar av skogsmarken betraktas som hagmark och skötas i enlighet härmed. En rationell skogsskötsel hämmas även av den omständigheten, att skogsmarken i området är mera parcellerad än i länet för övrigt. Virkesförrådet har otvivelaktigt stigit under de sista årtiondena men är dock lågt.

Den skogsutdikning, skogsodling och skogsvägbyggnad, som utförts i de fyra socknarna intill år 1944 med hjälp av genom skogsvårdsstyrelsen förmedlade bidrag, framgår av följande tablå:

Skogsdikning, ha	Slättbygd	Skogsbygd	Summa
Ramdala	25·60	—	25·60
Jämjö	17·35	10·25	27·60
Kristianopel	58·85	—	58·85
Torhamn	—	—	—
Summa området	**101·80**	**10·25**	**112·05**
Skogsodling, ha			
Ramdala	52·45	—	52·45
Jämjö	203·17	12·25	215·42
Kristianopel	48·05	—	48·05
Torhamn	567·84	—	567·84
Summa området	**871·51**	**12·25**	**883·76**
Skogsvägar, m.			
Ramdala	—	—	—
Jämjö	—	2 625	2 625
Kristianopel	10 826	—	10 826
Torhamn	—	—	—
Summa området	**10 826**	**2 625**	**13 451**

De försumpade skogsmarkerna äro numera nästan fullständigt utdikade. Inom området och speciellt Torhamns socken finnas stora arealer ljunghedar och flygsandsfält, som under de sista 40 åren successivt planterats med barrskog, men flera hundra hektar, belägna dels i Torhamn, dels utefter hela ostkusten, återstå ännu att plantera. Planteringarna utgöra ett gott skydd för intilliggande åkrar i de mest utsatta områdena.

Behovet av skogsbilvägar är icke obetydligt i områdets norra delar, men ej så stort som i andra delar av länet, emedan vägnätet är jämförelsevis väl utbyggt och den flacka terrängen underlättar utdrivningen.

Arealen allmänna skogar inom undersökningsområdet är ytterst obetydlig. Några godsskogar förekomma ej. Skogen ligger nästan helt i bondehand och antalet småfastigheter är påfallande stort.

H. Jordbrukets och skogsbrukets arbetskraftsförhållanden.

Enligt uppgifter från 1932 års jordbruksräkning — avseende blott jordbruk med minst 5 ha åkerjord — uppgick detta år andelen av familjens arbetskraft i den totala arbetskraften till 79 % jämfört med 70 % för hela länet.

För de olika socknarna kan ett tydligt samband iakttagas mellan å ena sidan den genomsnittliga åkerarealen, å andra sidan proportionen mellan familjens arbetskraft och den totala disponibla arbetskraften. Familjens arbetskraft dominerar helt i Torhamns socken med dess övervägande små brukningsdelar, medan den är mindre för Kristianopels och Ramdala socknar.

I tab. I 15 har antalet inom jordbruket sysselsatta personer vid de intensivundersökta brukningsdelarna satts i relation till åkerarealen. Denna relation sjunker mycket snabbt med stigande gårdsstorlek och utgör vid de största jordbruken blott 10 personer per 100 ha åker mot 169 personer i den lägsta gruppen. Skogsbygdens smågårdar visa starkare »överbefolkning» än slättbygdens.

Den tillfälliga arbetskraften spelar en icke obetydlig roll för områdets jordbruk (tab. I 17). Sådan förekommer enligt intensivundersökningen vid 73 av 103 tillfrågade jordbruk. En rätt avsevärd del av arbetskraftsbehovet vid de större brukningsdelarna täckes uppenbarligen genom anlitande av tillfällig arbetskraft. Härigenom erbjudas småbrukarna, såsom tidigare kunnat visas, vissa möjligheter till förvärv av biinkomster.

Den årsanställda arbetskraften är jämförelsevis fåtalig inom områdets jordbruk. Icke ens för brukningsdelarna med mer än 30 ha åkerareal utgör densamma mer än drygt hälften av den totala arbetskraften.

I. Avsättningen av jordbruks- och skogsbruksprodukterna.

Vissa uppgifter ha från hushållningssällskapet lämnats beträffande avsaluproduktionen för ett antal varuslag. Från *mejerierna* ha nedanstående uppgifter inhämtats om antalet leverantörer och de levererade kvantiteterna år 1943.

Område	Antal leverantörer	Levererad osk. mjölk, ton	Fett %	Brutto 1 000 kr.
Ramdala, skogsbygden	114	625	3·80	155
» , slättbygden	86	2 457	3·87	603
Jämjö, skogsbygden	124	833	3·80	214
» , slättbygden	154	1 603	3·80	415
Kristianopel	262	2 305	3·82	588
Torhamn	146	1 191	3·66	296
Summa området	**886**	**9 014**	**3·80**	**2 271**

Fettprocenten för den från Torhamn levererade mjölken är påfallande låg. Leveranserna ske som förut nämnts i huvudsak till mejerierna i Torhamn, Jämjö och Fågelmara. Från några jordbrukare levereras till Karlskronatraktens mejeriförening.

Motsvarande uppgifter ha lämnats beträffande *slaktproduktionen* från Kristianstad—Blekinge slakteriförening, även dessa avseende år 1943. Leveranserna ske till slakthuset i Karlskrona.

Område	Antal medlemmar	Storboskap	Levererade djurkroppar: Större kalv	Mindre kalv	Får o. lamm	Hästar	Svin	Köttvärde, 1 000 kr.
Jämjö, slättbygden	134	87	39	392	63	12	264	118
» , skogsbygden	111	47	30	239	97	4	123	64
Ramdala, slättbygden	73	118	12	520	26	11	249	134
» , skogsbygden	115	47	21	278	60	2	112	52
Kristianopel	283	110	75	677	337	15	378	175
Torhamn	223	90	65	474	214	12	239	118
Summa området	**939**	**499**	**242**	**2 580**	**800**	**56**	**1 365**	**661**

Uppgifterna för *stärkelsefabrikerna* äro av mindre intresse, eftersom det icke varit möjligt, att skilja de inom området bosatta producenterna från övriga leverantörer. En betydande del av potatisleveranserna härstammar från Småland.

Fabrik	Antal delägare	Antal leverantörer	Potatis, hl.
Säby	37	55	27 000
Jämjö	91	120	26 727
Brömsebro	—	340	34 648, varav ca 70 % från Småland
Gisslevik	65	150	22 150, varav 5 000 hl från Småland

Beträffande leveranserna av *sockerbetor* har Svenska Sockerfabriks Aktiebolaget meddelat, att år 1943 följande kvantiteter levererats från olika odlingsområden till fabriken i Karlshamn.

Ramdala slättbygd	3 086 dt
Jämjö skogsbygd	35 »
» slättbygd	1 595 »

Skogsprodukter inköpas i stor utsträckning av skogsägareföreningen, vars medlemsantal är följande:

	Antal medlemmar	Medlemmarnas prod. skogsmark, ha	D:o i % av hela skogsmarken[1]
Kristianopel	71	2 281	43·9
Jämjö	81	2 330	43·7
Torhamn	16	265	10·8
Ramdala	42	2 000	61·9
Summa området	**210**	**6 876**	**42·4**

Av skogsägareföreningen ha år 1943 följande kvantiteter skogsprodukter inköpts:

från	Kristianopel	Jämjö	Torhamn	Ramdala	S:a området
Brännved, m³	12 500	11 000	3 500	9 000	36 000
Massaved, m³	1 800	700	500	400	3 400
Garvämnesved, ton	105	90	—	120	315
Lövtimmer, fot³	2 000	1 000	—	300	3 300
Kolved, m³	1 500	1 000	—	2 000	4 500

Brännved säljes mest till Karlskrona, skärgården och Öland, massaved till Djupafors och garvämnesved till Landskrona.

Ur kommunikationssynpunkt synes undersökningsområdets läge vara tämligen förmånligt. Området genomskäres av en järnvägslinje, som följer resp. ligger på kort avstånd från områdets rikaste jordbruksbygder. Linjen passerar Ramdala, Jämjöslätt och Fågelmara, vilken sistnämnda plats även är säte för ett antal livsmedelsförädlingsindustrier och torde vara huvudavsättningsorten för ostkustens jordbruk. Förutom Karlskrona befinna sig inga större befolkningscentra i områdets omedelbara närhet men detta förhållande torde i viss mån kompenseras därav, att ett stort antal förädlingsindustrier (mejerier, kvarnar, stärkelse- och konservfabriker) befinna sig inom området och att dessa i regel ligga vid järnvägslinjen.

Vägnätet inom området förefaller efter sydsvenska förhållanden något glest men för jordbrukets behov torde det vara tillräckligt. Kustsjöfarten torde även utgöra ett viktigt komplement till landsvägs- och järnvägstrafiken. Ostkustens jordbruksbygd sammanbindas av en kustlandsväg. Inåt landet glesnar vägnätet men där blir den egentliga jordbruksdriften av underordnad betydelse. För skogsavverkningen i undersökningsområdets nordvästra del synas i huvudsak endast sämre körvägar stå till förfogande.

Om *utfartsvägarnas beskaffenhet* lämnas vissa uppgifter i intensivundersökningen. I nära hälften av samtliga fall betecknas vägen som god, i drygt $^1/_3$ som mindre god och blott $^1/_5$ av de undersökta brukningsdelarna rapporterar dåliga utfartsvägar. I regel förbättras vägarna med stigande gårdsstorlek. Utfartsvägarna äro avsevärt längre för skogsbygdsgårdarna än för inom slättbygden belägna gårdar.

[1] Enligt 1937 års jordbruksräkning (all skogsmark).

K. Jordbrukets ekonomiska ställning.

Ur den undersökning av taxeringsutfallet som verkställdes på grundval av 1938 års allmänna fastighetstaxering (SOU 1943: 23) kunna följande uppgifter hämtas:

Kommun	Taxeringsvärde per ha, kr			
	Åker	Skogsmark	Bonitet	Rotvärde
Kristianopel	700	50·9	4·07	4·27
Jämjö	1 060	44·9	3·85	4·05
Torhamn	1 020	38·5	3·18	4·17
Ramdala	1 460	50·8	4·07	4·20
Summa området	**1 077**	**47·0**	**3·86**	**4·17**
Blekinge län	1 147	49·3	3·67	4·47

Åkerns taxeringsvärde understiger för undersökningsområdet i genomsnitt blott obetydligt länssiffran. Olikheterna mellan socknarna äro dock mycket stora. Siffran för Kristianopel är den näst lägsta inom hela länet, medan omvänt taxeringsvärdet för Ramdala socken blott överträffas av ett fåtal andra socknar. Orsakerna till dessa skillnader framgå i viss mån av det i det föregående anförda statistiska materialet. Jordmånen inom Kristianopels socken är inte lika bördig som i Ramdala, där större områden utgöras av svämsand, gyttjejord och lera. Hektarskördarna ligga även genomgående högre i Ramdala än i Kristianopel. Men i taxeringsvärdena komma inte blott socknens naturliga förutsättningar utan likväl vissa driftsekonomiska förhållanden till uttryck. Arronderingsförhållandena äro sålunda sämre inom Kristianopel än i Ramdala socken. Materialet för bedömningen av jordbrukets tekniska standard är knapphändigt men uppgifterna beträffande täckdikningen tyda på, att man i detta avseende nått åtskilligt längre i Ramdala socken. Slutligen kan även tänkas, att Ramdalas bättre belägenhet ur kommunikationssynpunkt kan påverka taxeringsvärdet.

Även beträffande skogsmarkens taxeringsvärde uppvisar undersökningsområdet rätt extrema förhållanden. Det för Torhamns socken redovisade taxeringsvärdet är näst Aspö det lägsta i länet. Detta i förening med exceptionellt låg bonitet tyder på en låg standard för socknens skogsbruk. Det har även ovan påpekats, att skogsskiftena i Torhamns socken genom sin form och storlek torde försvåra ett rationellt skogsbruk. Rotvärdet inom socknen ligger däremot inte lägre än för undersökningsområdet i genomsnitt. Det låga rotvärdet för Jämjö socken kan tänkas sammanhänga med oförmånliga utdrivningsförhållanden. Områdets skogsbruk är sålunda karakteriserat av övergenomsnittlig produktionsförmåga men jämförelsevis lågt rotvärde.

II. Sammanfattning av inom området konstaterade brister, som vidlåda näringslivet.

Av den nu lämnade redogörelsen framgår, att jordbruket och dess binäringar intaga en central ställning i områdets näringsliv. Enligt 1940 års folkräkning har något över 60 % av befolkningen hänförts till denna yrkesgrupp, en siffra, som bör jämföras med drygt 40 % för länets landsbygd i dess helhet. I detta hänseende är området i hög grad ensartat. Till detta förhållande bidrager skogens betydelse som inkomstkälla i de inre delarna av försöksområdet, vilket har sin motsvarighet i fisket i kustbygderna.

Beträffande det egentliga jordbruket framträda mycket märkbara skiljaktigheter mellan olika delar av försöksområdet med avseende på naturliga förutsättningar och driftens ekonomiska resultat. Man kan sålunda tydligt urskilja tre ur produktionssynpunkt avgränsade områden: slätten med dess i stort sett gynnsamma betingelser, skogsbygden med dess magrare jordmån samt vissa mera speciella kustområden.

Ehuru den industriella produktionen inom området är av jämförelsevis ringa omfattning, synes densamma likväl vara i stort sett väl avpassad efter områdets råvarutillgångar. Industriens mångsidiga inriktning framgår bland annat därav, att området rymmer såväl förädlingsindustrier i fråga om livsmedel som trävaruindustrier, tegelbruk och stenindustrier.

Ehuru områdets näringsliv i vissa hänseenden och till vissa delar synes vara relativt väl utvecklat, framträda emellertid, som den föregående redogörelsen utvisar, ett flertal brister. På grundval av vad tidigare anförts samt med ledning av från hushållningssällskapet lämnade uppgifter sammanfattas de mera väsentliga bristerna i följande punkter:

1. Allmänt torde gälla, att möjligheterna för industriell produktion redan väl tillvaratagits, och att därför knappast några förutsättningar torde föreligga för en expansion, varigenom nya sysselsättningsmöjligheter för befolkningen i området skulle kunna erbjudas. Detta försvårar onekligen en höjning av befolkningens levnadsstandard.

2. Ehuru bostadsstandarden i stort sett synes vara tillfredsställande, torde dock behov av vissa förbättringsåtgärder i begränsad utsträckning föreligga. Bland annat framstår det som en brist, att ca $^2/_3$ av lägenheterna icke äro utrustade med vatten och avlopp.

3. Jordbrukarnas yrkesutbildning står inom området på mycket låg nivå. Mindre än 10 % av jordbrukarna redovisa enligt intensivundersökningen genomgången kurs vid lantmannaskola eller likvärdig utbildning.

4. Jordbrukets struktur karakteriseras av en stark anhopning av brukningsdelarna till de minsta och medelstora storleksgrupperna. Antalet större gårdar är ringa. För ett mycket stort antal jordbruk inom området är sålunda jordinnehavet otillräckligt. Detta gäller även i fråga om skogsmark i synnerhet för slättbygdens gårdar. Ehuru i viss utsträckning befolkningen vid de mindre brukningsdelarna finner sysselsättning vid sidan av det egna jordbruket, har undersökningen likväl givit vid handen, att ett stort överskott på arbetskraft föreligger vid dessa gårdar. Det har sålunda visat sig, att antalet personer regelbundet sysselsatta i det egentliga jordbruket i förhållande till åkerarealen är 10 à 15 gånger så många vid de två minsta storleksgrupperna av jordbruk som vid jordbruk över 30 ha. Denna skillnad är ännu mera påtaglig i fråga om skogsbygden, vilket torde tyda på att skogsbruket inte erbjuder nämnvärda förvärvsmöjligheter för befolkningen vid det mindre jordbruket. Med hänsyn till de tidigare berörda svårigheterna att i ökad utsträckning bereda befolkningen sysselsättning inom andra näringsgrenar framstår det övervägande antalet mindre jordbruk såsom ofullständiga. Detta är en av de mest svårartade bristerna, som vidlåda näringslivet härstädes och synes så mycket allvarligare, som möjligheterna att genom nyodling eller genom sammanläggning komplettera de minsta brukningsdelarna tydligen äro synnerligen begränsade.

5. Betesmark saknas vid ett påfallande stort antal brukningsdelar och synes, där den förekommer, oftast vara av dålig beskaffenhet. Skogsbete förekommer i stor utsträckning.

6. Skogshushållningen befinner sig i stora delar av området på en låg nivå, vilket till någon del sammanhänger med den förut påpekade omständigheten, att djuren släppas i skogen. Skogsmarken är mera parcellerad än i länet i övrigt. Skogsskiftena ligga ofta på långt avstånd från gården, äro orimligt smala och bristfälligt samordnade med vägnätet. Virkesförrådet är lågt och avsättningsförhållandena för skogsprodukter enligt uppgift från skogsvårdsstyrelsen relativt dåliga. Behovet av skogsplantering speciellt inom Torhamns socken har icke tillräckligt tillgodosetts.

7. En av de mest framträdande bristerna, som vidlåda jordbruket inom området, sammanhänger med de i hög grad otillfredsställande arronderingsförhållandena. Intensivundersökningen har sålunda givit vid handen, att ägosplittringen är synnerligen långt driven, inte minst beträffande åkern. Att åkerskiftena ofta ligga på ett be-

tydande avstånd från gårdsbyggnaderna, framstår som en allvarlig olägenhet ur driftssynpunkt. En härmed sammanhängande brist är den dåliga koordinationen mellan ägogränser, åkerjord och vägar.

8. Med hänsyn till områdets oenhetlighet, vad beträffar jordens beskaffenhet, synes ett visst behov av intensifierad markkartering föreligga. Av de uppgifter, som framkommit beträffande jordförbättringsverksamheten, kunna inga säkra slutsatser dragas beträffande behovet av ytterligare täckdikning, stenröjning, jordkörning m. m.

9. Jordbrukets tekniska utrustning är i flera avseenden bristfällig. Vattenledning i djurstallarna saknas vid det stora flertalet mindre brukningsdelar. Siloanläggningar förekommer blott i ett fåtal fall. Ekonomibyggnaderna ha bedömts som mindre goda eller dåliga vid omkring $^2/_3$ av de intensivundersökta jordbruken.

10. Maskinbeståndet förefaller otillfredsställande utom beträffande de största gårdarna. Gemensam maskinanvändning synes förekomma endast i begränsad omfattning.

11. Beträffande produktionsinriktningens ändamålsenlighet kan ifrågasättas, huruvida med hänsyn till naturliga betingelser och avsättningsförhållanden möjligheterna för trädgårdsodling tillfullo utnyttjats. Mjölkavkastningen är synnerligen låg, framför allt i Torhamn där även fetthalten är avsevärt lägre än i övriga delar av området.

TABELLER.

(Undersökningsområde IV.)

Tab. 1. Medeltemperatur och medelnederbörd vid vissa observationsplatser i Blekinge län.

Plats ..... Kommun .	Medeltemperatur		Medelnederbörd			
	Kungsholmen Tjurkö[1]	Marielund Nättraby[1]	Bergkvara Söderåkra[2]	Kungsholmen Tjurkö[3]	Vedeby Augerum[1]	Marielund Nättraby[1]
Januari	+ 0·1	— 1·1	28	40	39	50
Februari	— 0·5	— 1·3	23	29	27	34
Mars	+ 1·1	+ 1·0	27	32	29	36
April	+ 4·4	+ 4·5	30	36	37	43
Maj	+ 9·2	+ 9·4	32	34	34	40
Juni	+ 13·5	+ 13·1	37	35	39	45
Juli	+ 16·8	+ 15·9	57	44	49	57
Augusti	+ 15·5	+ 14·6	54	63	70	77
September	+ 12·4	+ 11·4	39	48	49	54
Oktober	+ 8·5	+ 7·2	44	43	47	53
November	+ 4·3	+ 2·9	43	49	54	65
December	+ 1·5	+ 0·5	35	50	51	63
Året	+ 7·2	+ 6·5	448	503	526	617

[1] 1901—1930. — [2] 1883—1912. — [3] 1901—1926.

Tab. 2. Folkmängden och dess sammansättning inom undersökningsområdet, 1930 och 1940.

Kommun	Folkmängden[1]		
	1/1 1930	1/1 1938	1/1 1943
Kristianopel	2 790	2 723	2 610
Jämjö	2 629	2 636	2 513
Torhamn	2 641	2 616	2 419
Ramdala	2 651	2 467	2 390
S:a området	10 711	10 442	9 932

Kommun	Folkmängdens fördelning efter kön 1930 och 1940[2]						Antalet män per 1 000 kvinnor	
	1 9 3 0			1 9 4 0				
	Män	Kvinnor	S:a	Män	Kvinnor	S:a	1330	1940
Kristianopel	1 420	1 387	2 807	1 379	1 253	2 632	1 024	1 101
Jämjö	1 333	1 285	2 618	1 315	1 235	2 550	1 037	1 065
Torhamn	1 331	1 326	2 657	1 304	1 195	2 499	1 004	1 091
Ramdala	1 355	1 300	2 655	1 277	1 160	2 437	1 042	1 101
S:a området	5 439	5 298	10 737	5 275	4 843	10 118	1 027	1 089

Källa: [1] »Årsbok för Sveriges kommuner», och [2] Folkräkningar.

Tab. 3. Folkmängdens ålderssammansättning år 1940 (i %).

Kommun	Män i åldern			Kvinnor i åldern			Män per 1 000 kvinnor i gruppen 15—65 år	Antalet gifta kvinnor i åldern 15—45 år per 1 000 inv.
	0—15	15—65	65—	0—15	15—65	65—		
Kristianopel	25	66	9	26	64	10	1 130	100
Jämjö	27	65	8	29	62	9	1 126	95
Torhamn	24	65	11	24	63	13	1 120	98
Ramdala	26	64	10	28	61	11	1 169	94
S:a området	**25**	**65**	**10**	**27**	**62**	**11**	**1 135**	**97**

Källa: 1940 års folkräkning.

Tab. 4. Inflyttning, utflyttning och nettoutflyttning, 1941—1943.[1])

	Kristianopel	Jämjö		Torhamn	Ramdala		Summa	Härav	
		skogsbygd	slättbygd		skogsbygd	slättbygd		skogsbygd	slättbygd
Inflyttade.									
Män	81	37	44	69	31	97	359	68	291
Kvinnor	158	41	61	101	49	132	542	90	452
Summa	**239**	**78**	**105**	**170**	**80**	**229**	**901**	**158**	**743**
Utflyttade.									
Män	141	44	66	103	35	108	497	79	418
Kvinnor	200	51	119	132	58	155	715	109	606
Summa	**341**	**95**	**185**	**235**	**93**	**263**	**1 212**	**188**	**1 024**
Flyttningsnetto.									
Män	— 60	— 7	— 22	— 34	— 4	— 11	— 138	— 11	— 127
Kvinnor	— 42	— 10	— 58	— 31	— 9	— 23	— 173	— 19	— 154
Summa	**— 102**	**— 17**	**— 80**	**— 65**	**— 13**	**— 34**	**— 311**	**— 30**	**— 281**

[1] Siffrorna avse endast jordbruksbefolkningen.

Källa: Enligt uppgift från pastorsexpeditionerna.

Tab. 5. De flyttandes åldersfördelning, 1941—1943.

År	Män				Kvinnor			
	0—15	15—30	30—45	45—	0—15	15—30	30—45	45—
Hela området.								
Inflyttade	84	163	75	37	84	314	103	41
Utflyttade	90	256	107	44	93	456	123	43
Netto	— 6	— 93	— 32	— 7	— 9	— 142	— 20	— 2
Skogsbygden.								
Inflyttade	20	28	12	8	16	53	14	7
Utflyttade	19	35	15	10	17	66	16	10
Netto	+ 1	— 7	— 3	— 2	— 1	— 13	— 2	— 3
Slättbygden.								
Inflyttade	64	135	63	29	68	261	89	34
Utflyttade	71	221	92	34	76	390	107	33
Netto	— 7	— 86	— 29	— 5	— 8	— 129	— 18	+ 1

Källa: Enligt uppgift från pastorsexpeditionerna.

Tab. 6. Befolkningens yrkesfördelning, 1940 (i %).

Kommun	Total-befolk-ning	Därav tillhörande yrkesgrupp[1]					Antalet yrkes-utövare
		I	II	III o. IV	V	VI o. VII	
Kristianopel	100	61	15	9	3	12	44
därav Kristianopel köping	100	30	17	22	6	25	45
Fågelmara	100	12	43	29	4	12	48
Jämjö	100	62	20	8	3	7	41
därav Jämjöslätt	100	19	41	22	7	11	37
Torhamn	100	60	23	7	3	7	39
därav Torhamn	100	33	41	13	7	6	38
Ramdala	100	65	18	8	4	5	41
S:a området	**100**	**62**	**19**	**8**	**3**	**8**	**41**
Blekinge läns landsbygd	100	44	35	11	4	6	41

[1] Grupp I = Jordbruk och binäringar
II = Industri och hantverk
III = Samfärdsel
IV = Handel
Grupp V = Allm. förvaltningstjänst och fria yrken
VI = Husligt arbete
VII = Ospecificerad verksamhet

Källa: 1940 års folkräkning.

Tab. 7. Fastigheternas taxeringsvärde, 1933 och 1942.

Kommun	Taxeringsvärde 1 000-tal kr.					
	Jordbruksfastighet	Därav: skogsfastighet	Annan fastighet	Summa	Jordbruksfastighet i % av hela värdet	Skogsfastighet i % av jordbruksfastighet
a) 1933:						
Kristianopel	3 186	581	1 170	4 356	73·1	18·2
Jämjö	3 024	452	756	3 780	80·0	14·9
Torhamn	2 018	128	679	2 697	74·8	6·3
Ramdala	4 365	305	710	5 075	86·0	7·0
S:a området	**12 593**	**1 466**	**3 315**	**15 908**	**79·2**	**11·6**
b) 1942:						
Kristianopel	3 375	887	1 613	4 988	67·7	26·3
Jämjö	3 133	716	1 180	4 313	72·6	22·9
Torhamn	2 222	265	900	3 122	71·2	11·9
Ramdala	4 538	515	1 067	5 605	81·0	11·3
S:a området	**13 268**	**2 383**	**4 760**	**18 028**	**73·6**	**18·0**

Källa: »Årsbok för Sveriges kommuner», åren 1934 och 1943.

Tab. 8. Industriföretag inom undersökningsområdet, produktionsvärde, antal arbetare och arbetstimmar, 1938, 1939 och 1942.[1]

Kommun	Antal företag	Produktionsvärde (1 000 kr.)	Summa arbetare	Summa arbetstimmar
a) 1938:				
Kristianopel	8	328·0	57	81 564
Jämjö	5	305·5	50	63 845
Torhamn	4	100·1	21	20 280
Ramdala	1	81·6	4	3 420
Summa området	**18**	**815·2**	**132**	**169 109**
b) 1939:				
Kristianopel	8	675·4	67	95 883
Jämjö	5	360·8	61	68 830
Torhamn	4	116·3	18	19 920
Ramdala	2	101·4	10	5 510
Summa området	**19**	**1 253·9**	**156**	**190 143**
c) 1942:				
Kristianopel	7	491·9	44	58 348
Jämjö	5	463·7	58	81 856
Torhamn	2	127·9	11	7 347
Ramdala	1	140·5	5	3 840
Summa området	**15**	**1 224·0**	**118**	**151 391**

[1] Utan mejerier, om vilka fullständiga uppgifter icke kunnat införskaffas. Åren 1938 och 1939 funnos inom området 4 mejerier (varav 2 i Kristianopel, 1 i Jämjö och 1 i Torhamns socknar) med ett sammanlagt arbetarantal av resp. 9 och 13 och ett totalt tillverkningsvärde av resp. 776 200 och 776 000 kr. under de angivna åren. För år 1942 ha inga uppgifter härom kunnat erhållas.

Kommun	Åker	Slåtter-äng	Kultiverad betesäng	Annan betesäng	Skogsmark	Övrig mark	Summa	Antal		Därav lägenheter med åker el. husdjur	Arrenderad åkerjord
								brukn.-delar	lägenheter		
a) absoluta tal (ha):											
Kristianopel	2 861	47	100	453	5 190	524	9 175	344	193	147	131
Jämjö	2 044	58	110	237	5 330	977	8 756	319	106	73	119
Torhamn	1 632	78	7	625	2 461	1 817	6 620	302	179	157	115
Ramdala	2 553	51	80	1 501	3 232	816	8 233	326	117	72	103
S:a området	**9 090**	**234**	**297**	**2 816**	**16 213**	**4 134**	**32 784**	**1 291**	**595**	**449**	**468**
b) relativa tal (%):											
Kristianopel	31·2	0·5	1·1	4·9	56·6	5·7	100·0	.	.	.	4·5
Jämjö	23·3	0·7	1·3	2·7	60·8	11·2	100·0	.	.	.	5·8
Torhamn	24·7	1·2	0·1	9·4	37·2	27·4	100·0	.	.	.	7·0
Ramdala	31·0	0·6	1·0		39·3	9·9	100·0	.	.	.	4·0
S:a området	**27·7**	**0·7**	**0·9**	**8·6**	**49·5**	**12·6**	**100·0**	.	.	.	**5·1**
Blekinge län	21·5	0·9	0·7	3·4	61·2	12·3	100·0	.	.	.	9·6

Källa: 1937 års jordbruksräkning.

Tab. 10. Antalet brukningsdelar i olika storleksklasser, 1932.

Kommun	Åker (hektar)	Antal lägenheter	Antal brukningsdelar med åkerareal, i hektar om									Summa brukningsdelar	Genomsnittlig åkerareal per brukningsdel (ha)
			0·26—1	1—2	2—5	5—10	10—20	20—30	30—50	50—100	över 100		
a) absoluta tal:													
Kristianopel	2 844	136	57	39	100	85	47	14	9	6	—	357	8·0
Jämjö	2 092	92	42	30	112	66	51	10	3	2	—	316	6·8
Torhamn	1 633	152	86	54	76	62	42	8	1	—	—	329	5·0
Ramdala	2 550	103	79	67	82	50	31	10	13	7	—	339	7·5
S:a området	**9 119**	**483**	**264**	**190**	**370**	**263**	**171**	**42**	**26**	**15**	—	**1 341**	**6·8**
b) relativa tal (i %):													
Kristianopel	.	.	16·0	10·9	28·0	23·8	13·2	3·9	2·5	1·7	—	100·0	.
Jämjö	.	.	13·3	9·5	35·5	20·9	16·1	3·2	0·9	0·6	—	100·0	.
Torhamn	.	.	26·2	16·4	23·1	18·8	12·8	2·4	0·3	—	—	100·0	.
Ramdala	.	.	23·3	19·8	24·3	14·7	9·1	2·9	3·8	2·1	—	100·0	.
S:a området	.	.	**19·7**	**14·2**	**27·6**	**19·6**	**12·8**	**3·1**	**1·9**	**1·1**	—	**100·0**	.
Blekinge län	.	.	23·1	15·2	25·1	18·9	12·5	2·9	1·6	0·6	0·2	100·0	.

Källa: 1932 års jordbruksräkning.

Tab. 11. Åkerjordens användning, år 1937.

a) absoluta tal (ha):

Kommun	Höstvete	Höstråg	Vårvete	Vårråg	Korn	Havre	Blandsäd	Baljväxter	Potatis	Sockerbetor	Foderrotfrukter	Grönfoder av säd	Vall till slåtter o. fröskörd	Betesvall	Andra växtslag	Helträda	Obrukad åker	S:a åkerjord
Kristianopel	82	533	65	10	13	534	90	2	352	4	92	41	704	187	13	59	80	2 861
Jämjö	78	324	36	6	29	354	40	—	313	51	96	10	483	183	1	13	27	2 044
Torhamn	17	322	17	6	14	277	16	1	337	7	59	11	360	105	6	30	47	1 632
Ramdala	180	338	107	7	48	381	41	2	305	100	100	36	646	222	3	12	17	2 553
S:a området	**357**	**1 517**	**225**	**29**	**104**	**1 546**	**187**	**5**	**1 307**	**170**	**347**	**98**	**2 193**	**697**	**223**	**114**	**171**	**9 090**

b) relativa tal (%):

Kommun	Summa vete	Summa råg	Korn	Havre	Blandsäd	Potatis	Foderrotfrukter	Grönfoder av säd	Vall till slåtter o. fröskörd	Betesvall	Helträda	Obrukad åker	Övriga växtslag	Summa åkerjord
Kristianopel	5·1	19·0	0·5	18·7	3·1	12·3	3·2	1·4	24·6	6·5	2·1	2·8	0·7	100·0
Jämjö	5·6	16·1	1·4	17·3	2·0	15·3	4·7	0·5	23·7	9·0	0·6	1·3	2·5	100·0
Torhamn	2·1	20·1	0·9	17·0	1·0	20·5	3·6	0·7	22·1	6·4	1·8	2·9	0·9	100·0
Ramdala	11·2	13·5	1·9	14·9	1·6	11·9	3·9	1·4	25·4	8·7	0·5	0·7	4·4	100·0
S:a området	**6·4**	**17·0**	**1·1**	**17·0**	**2·1**	**14·4**	**3·8**	**1·0**	**24·1**	**7·7**	**1·3**	**1·9**	**2·2**	**100·0**
Blekinge län ...	7·4	13·1	0·4	18·5	3·3	13·3	3·6	1·3	26·0	8·1	0·7	2·1	2·2	100·0

Källa: 1937 års jordbruksräkning.

Tab. 12. Hektarskörden 1938 och 1939 inom undersökningsområdet (kg/ha).

Växtslag	1938						1939					
	Kristianopel	Jämjö	Torhamn	Ramdala	S:a omr.	Blekinge län	Kristianopel	Jämjö	Torhamn	Ramdala	S:a omr.	Blekinge län
Höstvete	2 200	3 400	2 100	3 000	2 861	2 790	2 200	3 400	2 000	3 100	2 906	3 050
Höstråg	2 000	2 200	1 900	2 200	2 066	2 030	2 000	2 200	1 900	2 200	2 066	2 120
Vårvete	1 600	2 200	1 800	2 000	1 901	1 970	1 600	2 200	1 900	2 100	1 956	2 240
Vårråg	800	—	1 500	—	1 063	1 280	1 200	—	1 700	—	1 388	1 100
Korn	—	3 600	1 700	2 500	2 727	2 140	—	3 600	1 800	2 600	2 796	2 510
Havre	2 300	2 000	2 100	2 200	2 171	2 120	2 000	1 740	2 000	2 000	1 940	1 880
Blandsäd	2 000	3 000	1 800	2 300	2 263	2 340	1 900	2 850	1 900	2 300	2 191	2 180
Ärter	—	—	—	—	—	1 930	—	—	—	—	—	1 780
Böner	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vicker	—	—	—	—	—	1 670	—	—	—	—	—	1 830
Potatis	14 000	7 920	17 000	18 480	14 363	13 640	18 000	10 260	20 000	20 000	17 129	17 530
Sockerbetor	—	33 000	—	36 000	35 038	33 970	—	33 000	—	40 000	37 755	38 140
Foderrotfrukter	30 000	40 000	30 000	44 000	36 801	34 590	32 000	42 560	28 000	44 000	37 700	40 280
Hö från odlad jord	2 600	3 000	3 500	6 000	3 837	3 070	1 800	2 185	4 000	4 000	2 894	3 810
Hö från naturlig äng	—	—	2 000	1 500	1 802	1 460	—	—	2 100	1 500	1 863	1 530
Halm av höstsäd	2 100	4 000	3 500	3 600	—	3 220	2 100	4 000	3 500	4 000	—	3 100
Halm av vårsäd	2 000	1 800	2 200	2 200	—	2 180	1 900	1 700	2 500	3 000	—	2 090
Halm av baljväxter	2 100	—	1 800	—	—	1 720	2 000	—	1 800	—	—	2 010

Källa: För kommunerna primärmaterialet hos Statistiska Centralbyrån, för länet »Årsväxten» 1938 och 1939.

Tab. 13. Antalet husdjur per 100 ha reducerad åkerjord inom undersökningsområdet år 1937.[1]

Kommun	Nötkreatur	Därav: kor	Hästar	Får o. lamm	Svin	Höns	Nötkreaturs-enheter
Kristianopel	75·8	49·9	16·7	11·8	42·5	396·6	97·0
Jämjö	93·2	61·0	19·4	10·5	59·2	421·3	119·7
Torhamn	81·1	54·8	17·8	16·1	52·1	638·9	107·5
Ramdala	89·5	54·8	18·8	5·5	46·6	320·4	109·3
Summa	**84·6**	**54·7**	**18·1**	**10·5**	**49·1**	**423·5**	**107·5**
Blekinge län	84·9	53·4	18·0	7·8	49·8	402·0	107·2

Källa: 1937 års jordbruksräkning.

[1] Omräkningen från ängsareal till åkerareal har skett efter samma grunder som tillämpats i 1937 års jordbruksräkning för Blekinge läns vidkommande.

Tab. I 1. Antal brukningsdelar inom olika storleksklasser av jordbruk samt åkerarealens genomsnittliga storlek.[1]

Åkerareal ha	Kristianopel		Jämjö		Torhamn		Ramdala		Hela området		Därav skogsbygd		Därav slättbygd	
	Antal	Genomsnittlig åkerareal, ha	Antal	Genomsnittlig åkerareal, ha	Antal	Genomsnittlig åkerareal, ha	Antal	Genomsnittlig åkerareal, ha	Antal	Genomsnittlig åkerareal, ha	Antal	Genomsnittlig åkerareal, ha	Antal	Genomsnittlig åkerareal, ha
0·26– 1·0	4	0·83	5	0·78	4	0·85	6	0·80	19	0·81	4	0·79	15	0·82
1·1– 2·0	1	1·40	3	1·70	3	1·37	5	1·65	12	1·57	4	1·80	8	1·46
2·1– 5·0	4	4·33	6	3·75	4	3·78	5	3·80	19	3·89	4	3·13	15	4·00
5·1–10·0	5	7·80	4	8·28	3	8·00	4	7·65	16	7·92	5	7·82	11	7·96
10·1–20·0	3	15·23	4	13·50	5	15·00	3	14·67	15	14·58	3	14·00	12	14·47
20·1–30·0	1	20·40	4	25·13	1	30·00	3	25·33	9	25·21	3	27·00	6	24·32
30·1–50·0	2	46·50	3	38·50	1	32·00	2	38·75	8	39·75	1	45·00	7	39·00
50·1–	2	65·00	1	55·00	—	—	2	61·00	5	61·40	—	—	5	61·40
Samtliga	**22**	**15·91**	**30**	**12·99**	**21**	**8·74**	**30**	**12·74**	**103**	**12·67**	**24**	**9·58**	**79**	**13·61**

[1] Tab. I 1—I 18 hänföra sig till hushållningssällskapets intensivundersökning av försöksområdet i Blekinge.

Tab. I 2. Översikt över arealer av olika ägoslag.

Åkerareal, ha	Samtliga brukningsdelar	Genomsnittlig åkerareal, ha	Antal brukningsdelar med bete	Genomsnittlig betesareal, ha	Antal brukningsdelar med skog	Genomsnittlig skogsareal, ha	Antal brukningsdelar utan bete och skog
Skogsbygd.							
0·26— 1·0.....	4	0·79	0	0	3	1·95	1
1·1 — 2·0.....	4	1·80	0	0	3	9·68	0
2·1 — 5·0.....	4	3·13	4	1·13	4	11·46	0
5·1 —10·0.....	5	7·82	3	3·83	5	32·86	0
10·1 —20·0.....	3	14·00	2	1·88	3	25·00	0
20·1 —30·0.....	3	27·00	3	12·67	3	104·67	0
30·1 —50·0.....	1	45·00	0	0	1	142·00	0
50·1 —	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**24**	**9·58**	**12**	**4·81**	**22**	**35·28**	**1**
Slättbygd.							
0·26— 1·0.....	15	0·82	0	0	4	1·83	11
1·1 — 2·0.....	8	1·46	0	0	5	2·90	3
2·1 — 5·0.....	15	4·09	2	1·65	10	13·74	3
5·1 —10·0.....	11	7·96	6	1·83	10	19·60	1
10·1 —20·0.....	12	14·73	2	4·00	11	37·12	1
20·1 —30·0.....	6	24·32	6	7·25	4	91·25	0
30·1 —50·0.....	7	39·00	5	12·20	6	65·58	0
50·1 —	5	61·40	5	13·04	5	93·52	0
Samtliga	**79**	**13·61**	**26**	**7·38**	**55**	**36·18**	**19**
Hela området.							
0·26— 1·0.....	19	0·81	0	0	7	1·88	12
1·1 — 2·0.....	12	1·57	0	0	8	5·44	3
2·1 — 5·0.....	19	3·89	6	1·30	14	13·09	3
5·1 —10·0.....	16	7·92	9	2·50	15	24·02	1
10·1 —20·0.....	15	14·58	4	2·94	14	34·53	1
20·1 —30·0.....	9	25·21	9	9·06	7	97·00	0
30·1 —50·0.....	8	39·75	5	12·20	7	76·50	0
50·1 —	5	61·40	5	13·04	5	93·52	0
Samtliga	**103**	**12·67**	**38**	**6·57**	**77**	**35·92**	**20**

Tab. I 3. Åkerjordens beskaffenhet.

Åkerareal, ha	Åkerareal (i % av total åkerareal), som är						
	mycket stenbunden	måttligt stenbunden	vattensjuk	täckdikad			
				med rör	med trummor	med sten	med annat material
Skogsbygden.							
0·26— 1·0	44·2	7·9	22·1	11·0	0	31·5	0
1·1 — 2·0	55·6	20·8	10·4	0	0	13·9	0
2·1 — 5·0	44·0	32·0	12·0	0	8·0	8·0	0
5·1 —10·0	19·2	34·5	32·6	0	0	28·6	5·1
10·1 —20·0	34·5	4·8	9·5	19·0	0	0	0
20·1 —30·0	27·2	9·3	23·5	19·8	0	24·7	0
30·1 —50·0	0	15·6	0	13·3	4·4	82·2	0
50·1 —	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**23·9**	**15·5**	**16·8**	**13·2**	**1·3**	**31·0**	**0·9**
Slättbygden.							
0·26— 1·0	16·3	15·5	9·0	19·6	0	25·7	0
1·1 — 2·0	27·5	25·8	17·6	39·1	0	23·6	0
2·1 — 5·0	17·9	22·5	16·7	34·6	0	27·7	0
5·1 —10·0	22·9	20·0	19·4	20·5	0	28·5	0
10·1 —20·0	5·7	14·0	29·4	34·5	0·8	17·8	0
20·1 —30·0	0	16·1	13·7	63·3	0	13·7	0
30·1 —50·0	0	21·6	10·8	42·9	0	20·1	0
50·1 —	2·3	12·4	17·9	49·7	0	36·6	0
Samtliga	**5·0**	**16·9**	**17·4**	**43·6**	**0·1**	**24·8**	**0**
Hela området.							
0·26— 1·0	22·0	13·9	11·7	17·8	0	26·9	0
1·1 — 2·0	38·2	23·9	14·9	24·1	0	19·9	0
2·1 — 5·0	22·3	24·1	15·9	28·8	1·4	24·4	0
5·1 —10·0	21·8	24·5	23·5	14·2	0	28·6	1·6
10·1 —20·0	11·2	12·2	25·6	31·6	0·7	14·4	0
20·1 —30·0	9·7	13·7	17·2	47·8	0	17·6	0
30·1 —50·0	0	20·8	9·3	38·7	0·6	28·9	0
50·1 —	2·3	12·4	17·9	49·7	0	36·6	0
Samtliga	**8·3**	**16·6**	**17·3**	**38·3**	**0·3**	**25·9**	**0·2**

Tab. I 4. Brukningsdelarna inom olika storleksgrupper fördelade efter antalet ägofigurer.

Åkerareal, ha	Antal ägofigurer					
	1	2	3	4	5 o. fl.	Samtliga
Hela området.						
0·26— 1·0	17	2	—	—	—	19
1·1 — 2·0	10	—	2	—	—	12
2·1 — 5·0	15	4	—	—	—	19
5·1 —10·0	11	3	2	—	—	16
10·1 —20·0	6	5	1	2	1	15
20·1 —30·0	4	3	—	2	—	9
30·1 —50·0	2	—	3	1	2	8
50·1 —	1	—	1	3	—	5
Samtliga	**66**	**17**	**9**	**8**	**3**	**103**
Skogsbygden.						
0·26— 1·0	4	—	—	—	—	4
1·1 — 2·0	3	—	1	—	—	4
2·1 — 5·0	3	1	—	—	—	4
5·1 —10·0	5	—	—	—	—	5
10·1 —20·0	3	—	—	—	—	3
20·1 —30·0	2	1	—	—	—	3
30·1 —50·0	1	—	—	—	—	1
50·1 —	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**21**	**2**	**1**	—	—	**24**
Slättbygden.						
0·26— 1·0	13	2	—	—	—	15
1·1 — 2·0	7	—	1	—	—	8
2·1 — 5·0	12	3	—	—	—	15
5·1 —10·0	6	3	2	—	—	11
10·1 —20 0	3	5	1	2	1	12
20·1 —30·0	2	2	—	2	—	6
30·1 —50·0	1	—	3	1	2	7
50·1 —	1	—	1	3	—	5
Samtliga	**45**	**15**	**8**	**8**	**3**	**79**

Tab. I 5. Antal åkerskiften och ägofigurer.

Antal skiften inom olika områden	Brukningsdelar med nedanstående åkerareal i ha								Samtliga	Därav med nedanstående antal ägofigurer				
	0·26—1·0	1·1—2·0	2·1—5·0	5·1—10·0	10·1—20·0	20·1—30·0	30·1—50·0	50·1—		1	2	3	4	5 o. fl.
Skogsbygden.														
Gårdar med 1 skifte	4	—	—	—	—	1	—	—	5	5	—	—	—	—
» » 2 »	—	2	1	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—
» » 3 »	—	1	3	2	1	—	1	—	8	7	1	—	—	—
» » 4 »	—	1	—	1	—	—	—	—	2	1	—	1	—	—
» » 5 o. fl. »	—	—	—	2	2	2	—	—	6	5	1	—	—	—
Samtliga	**4**	**4**	**4**	**5**	**3**	**3**	**1**	—	**24**	**21**	**2**	**1**	—	—
Slättbygden.														
Gårdar med 1 skifte	11	4	8	2	2	1	1	1	30	25	3	2	—	—
» » 2 »	4	1	2	1	2	2	1	2	15	5	5	2	3	—
» » 3 »	—	2	4	4	3	2	1	—	16	6	5	3	2	—
» » 4 »	—	1	—	2	—	1	1	—	5	3	—	1	—	1
» » 5 o. fl. »	—	—	1	2	5	—	3	2	13	6	2	—	3	2
Samtliga	**15**	**8**	**15**	**11**	**12**	**6**	**7**	**5**	**79**	**45**	**15**	**8**	**8**	**3**
Hela området.														
Gårdar med 1 skifte	15	4	8	2	2	2	1	1	35	30	3	2	—	—
» » 2 »	4	3	3	1	2	2	1	2	18	8	5	2	3	—
» » 3 »	—	3	7	6	4	2	2	—	24	13	6	3	2	—
» » 4 »	—	2	—	3	—	1	1	—	7	4	—	2	—	1
» » 5 o. fl. »	—	—	1	4	7	2	3	2	19	11	3	—	3	2
Samtliga	**19**	**12**	**19**	**16**	**15**	**9**	**8**	**5**	**103**	**66**	**17**	**9**	**8**	**3**

Tab. 1 c. Antalet brukningsdelar fördelade efter medelavstånd mellan brukningscentrum och åkern.

Skillnad mellan verkligt och arbetstekniskt idealavstånd[1]	Brukningsdelar med nedanstående åkerareal, ha								Samtliga	Därav med nedanstående antal åkerskiften				
	0·26–1·0	1·1–2·0	2·1–5·0	5·1–10·0	10·1–20·0	20·1–30·0	30·1–50·0	50·1–		1	2	3	4	5 o. fl.
A. Skogsbygd.														
Inget eller mindre än 0	2	1	2	—	—	—	—	—	5	2	2	1	—	—
1—100 m.	2	2	1	—	—	—	1	—	6	2	1	3	—	—
101—200 »	—	—	1	3	1	1	—	—	6	1	—	2	—	3
201—300 »	—	1	—	1	1	1	—	—	4	—	—	—	2	2
301—400 »	—	—	—	1	—	1	—	—	2	—	—	1	—	1
401—500 »	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—
501—600 »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
601—700 »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
701—800 »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
801— »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**4**	**4**	**4**	**5**	**3**	**3**	**1**	—	**24**	**5**	**3**	**8**	**2**	**6**
B. Slättbygd.														
Inget eller mindre än 0	11	3	7	1	3	1	1	2	29	21	1	3	—	2
1—100 m.	3	2	5	5	1	—	1	—	17	7	4	3	1	3
101—200 »	—	1	1	—	2	1	1	—	6	—	1	2	1	2
201—300 »	—	1	—	—	—	1	—	—	2	—	1	1	—	—
301—400 »	—	—	1	—	1	2	1	—	5	1	2	1	2	—
401—500 »	—	—	1	2	—	1	—	1	5	—	2	3	—	1
501—600 »	—	—	—	—	2	—	—	2	4	1	1	—	—	1
601—700 »	—	—	—	1	1	—	1	—	3	—	1	—	—	2
701—800 »	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—
801— »	—	1	—	2	2	—	2	—	7	—	1	2	1	3
Samtliga	**15**	**8**	**15**	**11**	**12**	**6**	**7**	**5**	**79**	**30**	**15**	**15**	**5**	**14**
C. Hela området.														
Inget eller mindre än 0	13	4	9	1	3	1	1	2	34	23	3	4	—	2
1—100 m.	5	4	6	5	1	—	2	—	23	9	5	6	1	3
101—200 »	—	1	2	3	3	2	1	—	12	1	1	4	1	5
201—300 »	—	2	—	1	1	2	—	—	6	—	1	1	2	2
301—400 »	—	—	1	1	1	3	1	—	7	1	2	2	2	1
401—500 »	—	—	1	2	1	1	—	1	6	—	2	4	—	1
501—600 »	—	—	—	—	2	—	—	2	4	1	1	—	—	1
601—700 »	—	—	—	1	1	—	1	—	3	—	1	—	—	2
701—800 »	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—
801— »	—	1	—	2	2	—	2	—	7	—	1	2	1	3
Samtliga	**19**	**12**	**19**	**16**	**15**	**9**	**8**	**5**	**103**	**35**	**18**	**23**	**7**	**20**

[1] Det längsta avstånd, som saknar betydelse med hänsyn till arbetsåtgången, erhållet genom formeln $L = 42\ \sqrt{y} + 20$, där L betecknar medelavstånd och y total åkerareal.

Tab. I 7. Översikt över föreslagna förändringar beträffande fastighetsindelningen.

Brukningsdelar för vilka nedanstående förändringar ifrågasättes.

Åkerareal, ha	Enbart ägobyte	Enbart sammanläggning	Enbart omskifte	Sammanläggning och upphörande	Ägobyte och sammanläggning	Ägobyte omskifte	Omskifte sammanläggning	Ägobyte sammanläggning, omskifte	Samtliga fastigheter för vilka förändringar föreslagits	
									antal	i %
0·26— 1·0	—	—	—	1	—	—	—	—	1	5·3
1·1 — 2·0	1	—	—	3	—	—	—	—	4	33·3
2·1 — 5·0	—	5	1	3	1	—	—	—	10	52·6
5·1 —10·0	—	5	1	3	—	—	1	—	10	62·5
10·1 —20·0	1	—	5	—	—	2	—	1	9	60·0
20·1 —30·0	—	—	2	—	—	—	—	—	2	22·2
30·1 —50·0	—	—	3	—	—	1	4	—	8	100·0
50·1 —	—	—	2	—	—	—	—	1	4	80·0
Samtliga	**2**	**10**	**14**	**10**	**1**	**3**	**6**	**2**	**48**	**46·6**
därav skogsbygden	1	3	1	2	—	—	1	—	8	33·3
» slättbygden	1	7	13	8	1	3	5	2	40	50·6

Tab. I 8. Översikt över åkerjordens användning.

Åkerareal, ha	Hela antalet gårdar	Därav gårdar med																	
		Höstvete		Vårvete		Höstråg		Havre		Potatis		Rotfrukter		Sockerbetor		Slåttervall		Betesvall	
		Antal	Areal per brukningsdel, ha	Antal	Areal per brukningsdel, ha	Antal	Areal per brukningsdel, ha	Antal	Areal per brukningsdel, ha	Antal	Areal per brukningsdel, ha	Antal	Areal per brukningsdel, ha	Antal	Areal per brukningsdel, ha	Antal	Areal per brukningsdel, ha	Antal	Areal per brukningsdel, ha
0·26— 1·0	19	0	0	0	0	16	0·20	10	0·20	19	0·26	4	0·06	0	0	16	0·25	0	0
1·1 — 2·0	12	1	0·15	1	0·20	12	0·28	9	0·30	12	0·41	8	0·10	0	0	11	0·45	0	0
2·1 — 5·0	19	2	0·35	3	0·33	19	0·82	14	0·89	18	0·74	15	0·24	0	0	19	1·02	4	0·50
5·1 —10·0	16	4	0·68	11	0·45	16	1·54	12	1·56	16	1·41	15	0·45	1	1·10	16	1·81	3	0·95
10·1 —20·0	15	5	1·25	10	0·44	15	2·73	12	2·85	15	2·35	15	0·57	2	1·55	15	3·06	10	1·81
20·1 —30·0	9	4	1·69	4	1·63	9	4·28	7	2·93	9	4·50	8	1·06	5	1·35	9	6·55	6	4·21
30·1 —50·0	8	6	2·92	2	1·50	8	6·81	4	5·25	8	4·56	8	1·81	4	2·75	8	10·50	6	7·42
50·1 —	5	3	8·17	3	2·67	5	8·40	5	8·00	5	4·30	5	1·30	2	5·50	5	16·00	3	8·67
Samtliga	**103**	**25**	**2·34**	**34**	**0·82**	**100**	**2·23**	**73**	**2·08**	**102**	**1·76**	**78**	**0·63**	**14**	**2·35**	**99**	**3·29**	**32**	**3·71**
Därav skogsbygd	24	2	0·87	9	0·82	23	1·78	21	1·74	23	1·72	17	0·53	2	0·63	23	2·56	9	4·39
» slättbygd	79	23	2·47	25	0·83	77	2·36	52	2·21	79	1·77	61	0·66	12	2·64	76	3·52	23	3·53

Tab. I 9. Översikt över hektarskördarna.

Åkerareal, ha	Skörd dt per ha							
	Höst-vete	Vår-vete	Höst-råg	Havre	Potatis	Rot-frukter	Socker-betor	Vall till slåtter
0·26— 1·0	.	.	14·67	14·49	115·71	444·00	.	39·57
1·1 — 2·0	20·00	10·00	16·32	15·00	157·14	378 95	.	41·43
2·1 — 5·0	28·57	12·00	15·85	15·56	139·36	407·04	.	45·46
5·1 —10·0	35·93	13·50	15·09	15·65	131·82	303·68	380·00	44·05
10·1 —20·0	34·88	18·41	17·65	16·26	160·57	540·94	300·65	49·41
20·1 —30·0	34·22	20·00	24·64	21·05	185·80	445·88	393·33	49·81
30·1 —50·0	34·97	25·33	19·71	15·62	183·84	476·55	398·18	50·18
50·1 —	38·37	29·63	19·88	22·50	175·81	484·62	446·82	50·63
Samtliga	**36·23**	**21·58**	**19·31**	**18·29**	**166·33**	**453·03**	**403·64**	**49·03**
därav skogsbygd	22·86	16·60	18·22	15·70	167·53	378·00	348·00	42·22
därav slättbygd	36·64	23·35	19·55	19·11	165·99	469·74	405·84	50·52

Tab. I 10. Avkastningen per hektar i skördeenheter.

Åkerareal, ha	Kristianopel	Jämjö	Torhamn	Ramdala	Hela området	Därav skogsbygd	Därav slättbygd
0·26— 1·0	2 762	2 012	1 740	2 106	2 142	1 894	2 205
1·1 — 2·0	2 398	1 917	2 295	2 871	2 452	1 929	2 775
2·1 — 5·0	1 828	3 349	2 024	2 545	2 516	3 065	2 404
5·1 —10·0	1 876	3 256	1 894	1 929	2 253	1 939	2 393
10·1 —20·0	2 324	2 326	2 303	3 312	2 516	1 702	2 710
20·1 —30·0	1 857	3 334	3 514	3 294	3 211	2 952	3 355
30·1 —50·0	2 169	3 346	1 851	3 498	2 888	2 170	3 007
50·1 —	1 833	3 504	—	3 542	2 811	—	2 811
Samtliga	**2 003**	**3 184**	**2 335**	**3 246**	**2 766**	**2 358**	**2 853**

Tab. I 11. Översikt över kreatursantalet.

Åkerareal, ha	Antal gårdar med husdjur	Antal nötkreatursenheter per gård	Antal nötkreatursenheter per ha jordbruksjord	Gårdar med hästar	Antal hästar per gård	Hästar per 100 ha åker	Gårdar med kor	Antal kor per gård	Kor per 100 ha åker
0·26— 1·0.....	19	0·99	0·99	0	0	0	12	1·00	116
1·1 — 2·0.....	12	2·44	1·21	1	1·00	50	10	1·70	102
2·1 — 5·0.....	19	5·36	1·34	13	1·00	24	19	3·05	78
5·1 —10·0.....	16	10·02	1·23	16	1·50	19	16	4·94	62
10·1 —20·0.....	15	15·89	1·10	15	2·07	14	15	8·33	57
20·1 —30·0.....	9	25·86	1·24	9	3·33	13	9	13·44	53
30·1 —50·0.....	8	40·19	0·78	8	4·13	10	8	21·25	53
50·1 —	5	51·38	0·82	5	5·80	9	5	26·20	43
Samtliga	**103**	**13·41**	**1·12**	**67**	**2·40**	**13**	**94**	**7·59**	**55**
Därav skogsbygden	24	10·79	1·15	14	2·21	15	23	5·83	58
» slättbygden	79	14·23	1·11	53	2·45	12	71	8·15	54

Tab. I 12. Översikt över användningen av konstgödsel.

Åkerareal, ha	Fosfathaltiga gödselmedel kg/ha					Kvävehaltiga gödselmedel kg/ha					Kaligödsel kg/ha				
	Kristianopel	Jämjö	Torhamn	Ramdala	Hela området	Kristianopel	Jämjö	Torhamn	Ramdala	Hela området	Kristianopel	Jämjö	Torhamn	Ramdala	Hela området
0·26— 1·0.....	85	71	147	121	106	82	135	118	148	124	70	61	103	106	86
1·1 — 2·0.....	107	69	137	104	102	143	59	98	156	116	107	116	105	91	102
2·1 — 5·0.....	84	84	89	87	86	58	122	63	105	91	34	83	60	64	62
5·1 —10·0.....	62	77	88	69	72	56	151	54	85	88	45	57	54	78	58
10·1 —20·0.....	70	83	111	148	103	31	115	99	184	106	26	89	68	102	71
20·1 —30·0.....	49	101	200	100	109	39	159	200	108	137	29	89	83	75	78
30·1 —50·0.....	151	65	109	84	99	70	108	109	147	107	65	62	50	84	67
50·1 —	146	82	—	102	117	42	127	—	131	93	77	73	—	66	72
Samtliga	**119**	**82**	**122**	**100**	**103**	**51**	**129**	**109**	**132**	**106**	**59**	**76**	**66**	**77**	**70**
Därav skogsbygd	—	78	—	58	71	—	106	—	71	94	—	74	—	56	68
» slättbygd	119	84	122	111	109	51	144	109	147	109	59	77	66	83	71

Tab. I 13. Översikt över mjölkproduktion och mjölkleverans.

Åkerareal, ha	Kristianopel				Jämjö				Torhamn				Ramdala			
	Mjölk-produktion		Mjölk-leverans		Mjölk-produktion		Mjölk-leverans		Mjölk-produktion		Mjölk-leverans		Mjölk-produktion		Mjölk-leverans	
	per gård	per ko	per gård	per ko	per gård	per ko	per gård	per ko	per gård	per ko	per gård	per ko	per gård	per ko	per gård	per ko
0·26— 1·0.....	2 067	2 067	1 500	1 500	2 050	2 050	2 300	2 300	1 633	1 633	1 200	1 200	1 725	1 725	0	0
1·1 — 2·0.....	1 100	1 100	400	400	4 951	1 980	3 924	1 570	2 780	1 853	3 200	1 600	3 756	2 347	3 414	2 049
2·1 — 5·0.....	5 500	1 692	4 225	1 300	6 892	2 068	6 058	1 683	3 232	1 436	2 636	1 167	7 522	2 351	6 334	1 980
5·1 —10·0.....	10 048	2 284	6 950	1 264	13 063	2 177	11 563	1 927	7 848	1 682	6 683	1 432	7 810	1 644	5 892	1 240
10·1 —20·0.....	17 500	2 100	14 000	1 680	22 653	2 589	20 447	2 337	14 283	1 879	10 687	1 406	25 040	2 782	22 057	2 451
20·1 —30·0.....	20 500	2 278	18 000	2 000	43 344	2 842	37 969	2 490	21 064	2 106	14 604	1 460	32 056	2 589	29 127	2 131
30·1 —50·0.....	59 000	2 744	53 500	2 488	60 667	2 800	55 667	2 569	30 200	2 157	28 300	2 021	80 500	3 354	71 599	2 983
50·1 —	43 750	2 303	37 000	1 947	51 800	2 252	48 800	2 122	—	—	—	—	99 797	2 851	90 809	2 595
Samtliga	**17 050**	**2 325**	**15 978**	**1 892**	**23 284**	**2 576**	**22 339**	**2 311**	**8 927**	**1 864**	**8 206**	**1 492**	**22 372**	**2 731**	**24 720**	**2 406**

Åkerareal, ha	Hela området				därav skogsbygden				därav slättbygden			
	Mjölkproduktion		Mjölkleverans		Mjölkproduktion		Mjölkleverans		Mjölkproduktion		Mjölkleverans	
	per gård	per ko	per gård	per ko	per gård	per ko	per gård	per ko	per gård	per ko	per gård	per ko
0·26— 1·0.....	1 842	1 842	1 667	1 667	1 200	1 200	0	0	2 056	2 056	1 667	1 667
1·1 — 2·0.....	3 534	2 079	3 099	1 669	4 050	1 800	3 723	1 596	3 190	2 392	2 630	1 754
2·1 — 5·0.....	5 994	1 964	4 965	1 596	5 900	2 360	5 519	2 070	6 019	1 881	4 854	1 517
5·1 —10·0.....	9 830	1 991	7 845	1 489	7 964	1 659	6 440	1 342	10 678	2 136	8 547	1 554
10·1 —20·0.....	19 310	2 317	16 226	1 947	16 910	2 306	15 085	2 057	19 910	2 320	16 511	1 924
20·1 —30·0.....	34 567	2 571	30 207	2 247	36 964	2 359	32 330	2 064	33 369	2 706	29 145	2 363
30·1 —50·0.....	61 400	2 889	55 687	2 621	49 000	2 579	45 000	2 368	63 171	2 928	57 214	2 652
50·1 —	67 779	2 587	60 884	2 324	—	—	—	—	67 779	2 587	60 884	2 324
Samtliga	**18 718**	**2 468**	**18 736**	**2 147**	**12 776**	**2 193**	**13 732**	**1 946**	**20 642**	**2 531**	**20 189**	**2 192**

Tab. I 14. Gårdarnas utrustning och beskaffenhet m. m.

	Brukningsdelar med nedanstående åkerareal i ha																Samtliga	
	0·26—1·0		1·1—2·0		2·1—5·0		5·1—10·0		10·1—20·0		20·1—30·0		30·1—50·0		50·1—			
	Antal	i % av samtliga	Antal	i % av samtliga	Antal	i % av samtliga	Antal	i % av samtliga	Antal	i % av samtliga	Antal	i % av samtliga	Antal	i % av samtliga	Antal	i % av samtliga	Antal	i % av samtliga
Boningshuset:																		
god	10	53	5	42	5	26	10	63	11	73	4	44	18	100	2	40	55	53
mindre god	9	47	4	33	10	53	5	31	1	7	5	56	—	—	2	40	36	35
dålig	—	—	3	25	4	21	1	6	3	20	—	—	—	—	1	20	12	12
Vattenledning	2	11	2	17	—	—	4	25	8	53	8	89	8	100	4	80	36	35
Avlopp	3	16	2	17	—	—	4	25	6	40	7	78	8	100	5	100	35	34
Ekonomibyggnader:																		
god	7	37	6	50	7	37	5	31	4	27	3	33	2	25	2	40	36	35
mindre god	6	32	2	17	9	47	6	38	6	40	5	56	4	50	3	60	41	40
dålig	6	32	4	33	3	16	5	31	5	33	1	11	2	25	—	—	26	25
Vattenledning i djurstallar	—	—	—	—	2	11	12	75	15	100	9	100	8	100	5	100	51	50
Siloanläggning	—	—	—	—	—	—	1	6	1	7	2	22	4	50	2	40	10	10
Gödselstad	6	32	7	58	15	79	15	94	15	100	19	100	8	100	5	100	80	78
Urinbrunn	5	26	5	42	15	79	12	75	14	93	9	100	8	100	4	80	72	70
Elektriskt lyse	7	37	5	42	7	37	12	75	11	73	6	67	8	100	5	100	61	59
Elektrisk kraft	1	5	—	—	1	5	1	6	4	27	5	56	8	100	5	100	25	24
Utfartsvägar:																		
god	5	26	6	50	9	47	5	31	8	53	6	67	3	38	4	80	46	45
mindre god	8	42	2	17	5	26	8	50	6	40	2	22	5	63	1	20	37	36
dålig	6	32	4	33	5	26	3	19	1	7	1	11	—	—	—	—	20	19

Tab. I 15. Antal personer regelbundet sysselsatta i jordbruket.

Åkerareal, ha	Antal personer per brukningsdel				Antal personer per 100 ha åker			
	Män	Kvinnor	Samtliga	Därav lejda arb.[1]	Män	Kvinnor	Samtliga	Därav lejda arb.[1]
A. Skogsbygd.								
0·26— 1·0.....	1	1	1·50	0	126	63	189	0
1·1 — 2·0.....	1	1	2·50	0	69	69	139	0
2·1 — 5·0.....	1	0	1·25	0	32	8	40	0
5·1 —10·0.....	1	1	2·00	0·20	18	8	26	3
10·1 —20·0.....	2	1	3·33	0·33	17	7	24	2
20·1 —30·0.....	3	0	3·00	1·00	10	1	11	4
30·1 —50·0.....	4	0	4·00	3·00	9	0	9	7
50·1 —	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**2**	**1**	**2·25**	**0·33**	**17**	**7**	**23**	**3**
B. Slättbygd.								
0·26— 1·0.....	1	0	1·33	0	122	41	163	0
1·1 — 2·0.....	1	1	1·88	0·13	94	34	129	9
2·1 — 5·0.....	1	0	1·67	0	31	10	41	0
5·1 —10·0.....	2	1	2·27	0·27	22	7	29	3
10·1 —20·0.....	3	1	3·33	0·75	19	4	23	5
20·1 —30·0.....	3	0	3·00	1·67	12	0	12	7
30·1 —50·0.....	4	0	3·86	2·29	10	0	10	6
50·1 —	6	0	6·00	3·20	9	1	10	5
Samtliga	**2**	**0**	**2·53**	**0·70**	**16**	**3**	**19**	**5**
C. Hela området.								
0·26— 1·0.....	1	0	1·37	0	123	45	169	0
1·1 — 2·0.....	1	1	2·08	0·08	85	48	133	5
2·1 — 5·0.....	1	0	1·58	0	31	9	41	0
5·1 —10·0.....	2	1	2·19	0·25	21	7	28	3
10·1 —20·0.....	3	1	3·33	0·67	18	5	23	5
20·1 —30·0.....	3	0	3·00	1·44	11	0	12	6
30·1 —50·0.....	4	0	3·88	2·38	10	0	10	6
50·1 —	6	0	6·00	3·20	9	1	10	5
Samtliga	**2**	**0**	**2·47**	**0·61**	**16**	**3**	**19**	**5**

[1] I undersökningen har endast lejd manlig arbetskraft uppgivits.

Tab. I 16. Sysselsättning och inkomster vid sidan av jordbruket.

Åkerareal, ha	Brukningsdelar där någon person har bisysselsättning		Antal dagar per person och år	Inkomst per gård, kr.	Inkomst per person, kr.
	Antal gårdar	i % av samtliga			
0·26— 1·0	16	84·2	192	1 767	1 488
1·1 — 2·0	9	75·0	113	1 081	973
2·1 — 5·0	10	52·6	158	1 364	1 240
5·1 —10·0	2	12·5	125	885	885
10·1 —20·0	3	20·0	163	1 397	1 397
20·1 —30·0	0	0	—	0	0
30·1 —50·0	2	25·0	120	3 520	3 520
50·1 —	2	40·0	47	3 250	2 167
Samtliga	**44**	**42·7**	**153**	**1 617**	**1 423**
därav skogsbygd	9	37·5	104	1 042	1 042
därav slättbygd	35	44·3	163	1 764	1 506

Tab. I 17. Tillfälliga arbetare i jordbruket.

Åkerareal, ha	Antal gårdar med tillfälliga arbetare	Antal tillfälliga arbetare per gård	Antal tillfälliga arbetare per 100 ha åker
Skogsbygd.			
0·26— 1·0	1	1	32
1·1 — 2·0	3	1	42
2·1 — 5·0	3	1	24
5·1 —10·0	5	1	13
10·1 —20·0	3	1	7
20·1 —30·0	2	2	5
30·1 —50·0	1	2	4
50·1 —	—	—	—
Samtliga	**18**	**1·17**	**9**
Slättbygd.			
0·26— 1·0	3	1	24
1·1 — 2·0	4	1	34
2·1 — 5·0	12	1	20
5·1 —10·0	7	1	8
10·1 —20·0	11	1	6
20·1 —30·0	6	1	4
30·1 —50·0	7	1	3
50·1 —	5	1	2
Samtliga	**55**	**1**	**5**
Hela området.			
0·26— 1·0	4	1	26
1·1 — 2·0	7	1	37
2·1 — 5·0	15	1	20
5·1 —10·0	12	1	9
10·1 —20·0	14	1	6
20·1 —30·0	8	1·25	4
30·1 —50·0	8	1·13	3
50·1 —	5	1	2
Samtliga	**73**	**1·04**	**6**

Tab. I 18. Maskinanvändning. Antal gårdar med maskiner.

Åkerareal, ha	Antal brukningsdelar	Traktor	Självbindare	Självavläggare	Slåttermaskin	Såningsmaskin	Mjölkmaskin	Potatissättare	Potatisupptagare
Skogsbygd.									
0·26— 1·0.....	4	0	0	0	0	0	0	0	0
1·1 — 2·0.....	4	0	0	0	0	0	0	0	0
2·1 — 5·0.....	4	0	0	0	1	1	0	0	0
5·1 —10·0.....	5	0	0	0	2	4	0	0	0
10·1 —20·0.....	3	0	0	1	3	3	0	0	0
20·1 —30·0.....	3	1	3	1	3	2	1	1	0
30·1 —50·0.....	1	0	1	0	1	1	1	1	0
50·1 —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga	**24**	**1**	**4**	**2**	**10**	**11**	**2**	**2**	**0**
Slättbygd.									
0·26— 1·0.....	15	0	0	0	0	0	0	0	0
1·1 — 2·0.....	8	0	0	0	0	0	0	0	0
2·1 — 5·0.....	15	0	0	0	0	2	0	0	0
5·1 —10·0.....	11	0	2	1	9	6	1	0	0
10·1 —20·0.....	12	2	9	1	12	12	5	1	3
20·1 —30·0.....	6	1	6	0	6	6	5	0	0
30·1 —50·0.....	7	5	7	1	7	7	7	6	3
50·1 —	5	5	5	1	5	5	4	3	4
Samtliga	**79**	**13**	**9**	**4**	**39**	**38**	**22**	**10**	**10**
Hela området.									
0·26— 1·0.....	19	0	0	0	0	0	0	0	0
1·1 — 2·0.....	12	0	0	0	0	0	0	0	0
2·1 — 5·0.....	19	0	0	0	1	3	0	0	0
5·1 —10·0.....	16	0	2	1	11	10	1	0	0
10·1 —20·0.....	15	2	9	2	15	15	5	1	3
20·1 —30·0.....	9	2	9	1	9	8	6	1	0
30·1 —50·0.....	8	5	8	1	8	8	8	7	3
50·1 —	5	5	5	1	5	5	4	3	4
Samtliga	**103**	**14**	**33**	**6**	**49**	**49**	**24**	**12**	**10**

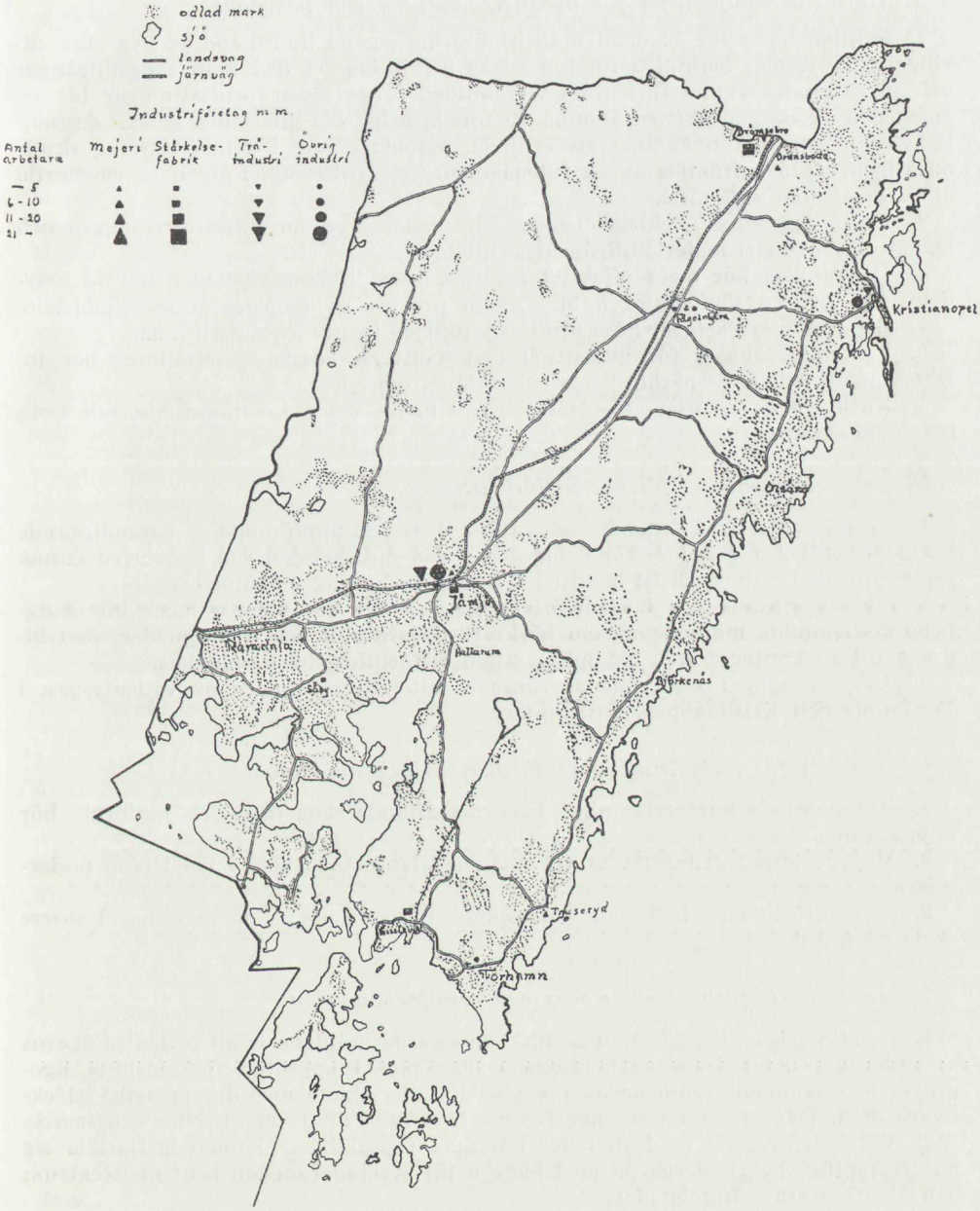
Fig. 1. Gårdar ingående i hushållningssällskapets intensivundersökning. (Kristianopel, Jämjö, Torhamn, Ramdala.)

Skala: 1 : 100 000.

Fig. 2. Översiktskarta över försöksområdet. (Kristianopel, Jämjö, Torhamn, Ramdala.)

Skala: 1 : 100 000.

III. Utvecklingsplan. (Blekinge län)

A. Utvecklingsmöjligheter för industri, hantverk och hemslöjd.

1. Möjligheterna för en ökad industrialisering genom inrättande av nya eller utvidgning av redan befintliga företag synas begränsade. I den mån skogstillgångar och virkesförråd kunna förbättras i framtiden torde vissa förutsättningar för en expansion av skogsindustrien komma att föreligga kanske inte minst genom de möjligheter träkemin kan komma att erbjuda. En utveckling i denna riktning skulle onekligen också befrämjas av en fullständigare elektrifiering. Frågan är emellertid ej av omedelbar aktualitet.
2. En utbyggnad av elektricitetsnätet bör planeras genom elkraftutredningen och igångsättas så snart materialtillgångarna tillåta.
3. Hemslöjden bör mera effektivt främjas. Särskilt konstvävnaden bör få betydelse för jordbruksbefolkningen bl. a. som prövare av mönster åt textilindustrin.
4. Reparationsverkstäder böra inrättas, möjligen i form av andelsföretag.
5. Yrkesutbildningen för industriell och hantverksmässig sysselsättning bör inriktas på att tillgodose näringslivets behov inom området.
6. Kustbygdens naturliga förutsättningar i turist- och rekreationshänseende böra bättre tillvaratagas.

B. Rekommendationer för bostadsförbättringar.

1. En koncentrerad bebyggelse bör eftersträvas och uppförande av ensamliggande bostäder undvikas. Bostäder för dem, som syssla med skogsarbete böra även kunna sammanföras i grupper helst inom eller i nära anslutning till tätbebyggelse.
2. Vid övervägande av bostadsförbättringsåtgärder bör hänsyn tagas till fastigheternas framtida möjligheter som bärkraftiga jordbruk och nybyggnader, som bidraga till att konservera en olämplig fastighetsindelning, böra undvikas.
3. Undersökningar böra inledas rörande sättet för lösningen av vattenfrågan i Torhamns och Kristianopels kusttrakter.

C. Åtgärder för förbättring av jordbrukarnas yrkesutbildning.

1. Ambulerande kursverksamhet, både beträffande skogsvård och jordbruk, bör uppmuntras.
2. Möjligheterna att inrätta en skogsbetonad lantmannaskola i länet böra undersökas.
3. I samarbete med LTK bör korrespondenskurs i bokföring anordnas i större skala än hittills.

D. Jordbrukets fastighetsindelning och arealförhållanden.

1. I slättbygden föreligga rent tekniskt avsevärda möjligheter att förbättra åkerns arrondering. Under dessa omständigheter böra planer upprättas för omskifte, ägoutbyte och sammanläggningar av fastigheter, vilka skulle medföra påtagligt effektivare drift. Därvid böra vissa åkerfigurer överföras till betesvall eller skogsmark.
2. Vid nybebyggelse av fastigheter bör man i praktiken planmässigt inrikta sig på att uppföra byggnaderna på med hänsyn till avståndet mellan brukningscentrum och åkerfigurerna lämplig plats.
3. I skogsbygden bör möjligheterna att uppnå en bättre arrondering av åkern icke överskattas, bl. a. på grund av den spridda bebyggelsen och med hänsyn till åkerns stenbundenhet. Sammanläggningar, vilka syfta till att skapa förhållandevis

stora fastigheter med huvudsaklig inriktning på skogsbruket bör däremot kunna rekommenderas.

4. I skogsbygden bör boskillnad göras mellan skogsbruket och kreatursskötseln. I detta syfte böra de steniga, mindre och oregelbundna åkertegarna i skogsbygden överföras till permanenta betesvallar. I den mån så erfordras för uppnående av tillräckliga betesmarker kan närliggande skogsmark röjas och användas till beten.

5. I slättbygden synes även vid en viss minskning av kreatursbeståndet nödvändigt att anlägga kreatursbeten å åkern.

E. Åtgärder för rationell skogsskötsel.

1. Dåliga hagmarksbestånd böra genom plantering överföras till produktiv skogsmark. Åtgärder böra vidare vidtagas för skogsodling på ljunghedar och strandvallar. Detta kan lämpligen ordnas genom plantering av en första generation barrträd, som skänkte vindskydd för att sedan åtföljas av lövskog, framför allt ek, såsom det naturliga trädslaget i dessa trakter. Då kostnaderna för dylik skogskultivering överstiga de enskilda skogsägarnas ekonomiska resurser torde en höjning av statsanslagen för dessa ändamål kunna ifrågasättas.

2. För att få till stånd en bättre skötsel av skogen synes utsyningstvång för de mindre fastigheterna kunna övervägas, eftersom virkesproduktionen på dessa fastigheter ej sällan är mindre än hälften av vad som skulle svara mot normal tillväxt vid rationell skogsvård.

F. Jordförbättringsåtgärder.

1. I skogsbygden bör stenröjning och jordkörning intensifieras å sådana arealer, om vilka man kan förutsätta att de även i fortsättningen komma att odlas.

2. På de torra sandjordarna i kusttrakterna liksom i de inre delarna av Jämjö och Torhamns socknar bör gröngödsling tillämpas genom nedplöjning av bitterlupin.

G. Åtgärder till förbättring av jordbrukets tekniska utrustning.

1. Då en förbättring av ekonomibyggnaderna försvåras av de för närvarande höga byggnadskostnaderna, böra i större utsträckning enklare virkesdimensioner användas, även om byggnadsbeståndets varaktighet blir mindre än tidigare.

2. Ökad användning av standardiserade delar bör uppmuntras.

3. De nuvarande avskrivningsbestämmelserna böra uppmjukas och bättre anpassas efter ekonomibyggnadernas genomsnittsålder, vilken är avsevärt mindre än som svarar mot nuvarande högsta tillåtna avskrivning av 1 % av anskaffningsvärdet.

4. På slättbygderna bör ökad maskinanvändning rekommenderas.

5. En befattning som maskinkonsulent, med uppgift att giva jordbrukarna råd och anvisningar beträffande lämpliga mekaniseringsåtgärder och maskinernas skötsel, bör inrättas inom hushållningssällskapet.

H. Rekommendationer rörande produktionsinriktningen.

1. Med hänsyn till såväl de naturliga betingelserna som avsättningsmöjligheterna, särskilt i Karlskrona, borde jordbruksproduktionen i kustbygderna i vida större utsträckning än hittills inriktas på grönsaker, frukt och blomsterlök samt trädgårdsfrö.

2. Den nyss rekommenderade ökningen av vissa specialodlingar bör kunna ske delvis på bekostnad av foderproduktionen i synnerhet på sandjordarna i Torhamns socken.

3. Både på grund av önskvärdheten av ökad trädgårds- och blomsterodling och därav följande minskning av foderproduktion och på grund av de redan nu otill-

räckliga fodertillgångarna, särskilt bristen på betesmarker, bör nötkreatursstammen nedskäras.

4. I skogsbygden synes fruktodlingen med framgång kunna uppmuntras.

5. En effektiv försäljningsorganisation för frukt- och trädgårdsodlingens produkter bör skapas.

6. Nötkreatursaveln bör främjas bl. a. genom höjning av bidragen till tjurföreningsverksamheten.

I. Åtgärder till förbättring av de sociala förhållandena.

1. För anläggning av gemensamma tvättstugor, lämpligen i förening med bastu, bör en lånefond inrättas, ur vilken lån för dylika ändamål skulle kunna beviljas mot inteckning i fastigheterna.

2. Frågan om samlingslokaler särskilt för ungdomsverksamheten bör snarast upptagas till lösning av kommunerna.

Bilaga VII.

Försöksbearbetning av material från inventering av ofullständiga jordbruk inom S:t Olofs kommun i Kristianstads län.

1. Inventeringens omfattning.

Inventeringen har omfattat samtliga de egna jordbruk inom kommunen, vilkas åkerarealer uppgått till mellan 3 och 10 hektar. Antalet jordbruk inom denna storleksklass uppgick till 99. Därjämte har i inventeringen även medtagits 11 jordbruk, vilkas åkerarealer utgjorde 3 hektar eller något därunder. Det sammanlagda antalet inventerade jordbruk inom kommunen uppgick sålunda till 110 motsvarande ungefär 41 % av kommunens samtliga 270 jordbruk med en åkerareal, överstigande 0,25 hektar. De 160 icke inventerade jordbruken utgjordes av dels 28 egna jordbruk, som med hänsyn till åkerarealen kunnat betecknas såsom fullständiga (s. k. familjejordbruk), dels 15 arrendejordbruk, varav två med över 25 hektar åker, och dels 117 s. k. stödjordbruk med en åkerareal varierande mellan 0,26 och 3 hektar.

2. Vissa uppgifter rörande förvärv av jordbruken samt rörande deras innehavare.

De 110 inventerade jordbruken ha av sina nuvarande ägare i 103 fall förvärvats genom köp och i 7 fall bekommits genom arv. Ägandetiden har i genomsnitt för varje jordbruk varit drygt 15 år. I 36 fall har ägandetiden överstigit 20 år, i 11 fall har den varit över 30 år och i 4 fall över 40 år. I 27 fall har ägandetiden icke uppgått till mer än högst 5 år. I 6 fall har det varit fråga om släktgårdar, av vilka 4 varit i samma släkt i över 60 års tid.

Medelåldern på ägarna till de inventerade jordbruken var ungefär 50 år. Högst 50 år voro ägarna i 61 fall, därav 23 under 40 år. I 27 fall varierade ägarnas ålder mellan 50 och 60, i 18 fall mellan 60 år och 70 år och i 4 fall voro ägarna över 70 år gamla. 89 av ägarna voro gifta, medan 9 voro ungkarlar, 7 änkemän och 5 änkor. I 80 fall funnos hemmavarande barn, till antalet varierande mellan 1 och 7. Sammanlagda antalet hemmavarande barn vid de 110 inventerade jordbruken var 143, varför i genomsnitt per jordbruk antalet hemmavarande barn icke var större än knappt 1,3. Hemmavarande barn i åldern 16 år och däröver funnos i endast 26 hem till ett sammanlagt antal av 33, därav 16 söner och 17 döttrar. I 15 hem funnos förutom egna familjen inneboende, vanligen någon eller några av ägarens föräldrar eller svärföräldrar. Från 49 av jordbruken hade sammanlagt 127 barn (68 söner och 59 döttrar) på grund av giftermål eller förvärvsarbete på annat håll lämnat sina hem. Av de 68 söner, som lämnat hemmet, hade 31 st. eller närmare hälften sin utkomst från jordbruket (7 st. som egna jordbrukare, 2 st. som jordbrukstjänstemän och 22 st. som jordbruksarbetare), 12 söner hade ägnat sig åt hantverk av olika slag, 4 st. hade fått anställning vid järnvägen, 4 hade ägnat sig åt handelsyrket, 5 åt militäryrket, 2 hade blivit tjänstemän, 5 div. grovarbetare, 1 fabriksarbetare, 1 trädgårdsarbetare, 1 chaufför och 2 hade rest till Amerika. Av de 59 döttrarna, som lämnat sina hem, ha endast 19 eller knappt tredjedelen stannat vid jordbruket, därav 8 som lantbrukshustrur, 11 hade ägnat sig åt hushållsarbete av olika slag, 4 åt sjukvården, 2 åt handelsyrket och 1 åt hantverk. 3 hade

blivit telefonister och 5 fabriksarbeterskor eller liknande. Av övriga 14 voro 7 gifta med olika slags hantverkare, 3 med tjänstemän, 2 med fabriksarbetare, 1 med en sjöman och 1 med en chaufför. Huru många som flyttat till städer eller liknande samhällen, framgår icke av de insamlade uppgifterna.

3. De inventerade jordbrukens storlek m. m.

De inventerade jordbrukens åkerarealer variera mellan lägst 2,4 hektar och högst 10 hektar. Av jordbruk med åkerarealer understigande 3 hektar ingick 5 st. i inventeringen. Antalet jordbruk med 3—3,5 hektar åker var 14. Jordbruk med en åkerareal över 3,5 hektar men högst 4 hektar var 20 till antalet, över 4 hektar men högst 5 hektar 26 st., över 5 hektar men högst 6 hektar 14 st., över 6 hektar men högst 7 hektar 11 st. och över 7 hektar 20 st. I endast ett fall översteg åkerarealen 9 hektar. I ungefär 60 % fall hade de inventerade jordbruken en åkerareal av högst 5 hektar. Den genomsnittliga åkerarealen var 5,25 hektar.

Åkerjorden utgjordes i 81 fall av enbart fastmark medan vid de övriga 29 jordbruken även fanns något odlad torvjord, vars areal dock endast i 5 fall översteg 2 hektar.

Fastmarksjorden utgjordes i allt väsentligt av rätt näringsfattig grusig och delvis även stenig morän med växlande halt av finjord. Torvjorden utgjordes mestadels av lövkärrtorv. Mera framträdande behov av åkerjordens dikning har endast i ett fåtal fall kunnat konstateras, och endast avseende mindre arealer.

Totalarealen å de inventerade jordbruken uppgick i genomsnitt till 8,62 hektar och varierade mellan lägst 2,9 hektar och högst 28,5 hektar. Nära 73 % av jordbruken hade en totalareal icke överstigande 10 hektar och nära 24 % icke överstigande 5 hektar.

Skog i någon nämnvärd omfattning förekom icke å mer än 31 st. av de 110 jordbruken; skog till husbehov fanns icke å mer än möjligen 12 jordbruk. I 9 fall av de 31 med skog redovisade jordbruken översteg nämligen den produktiva skogsmarksarealen icke 1 hektar och i endast 10 fall översteg sådan skogsmarksareal 3 hektar. Över 10 hektar produktiv skogsmark förekom i blott 3 fall.

Någon tillgång på naturlig betesmark synes icke förekomma å mer än 39 st. eller i endast drygt 35 % fall av de inventerade jordbruken. I 12 fall har dock betesmarksarealen icke uppgått till 1 hektar och i endast 6 fall har arealen sådan mark överstigit 2 hektar. I ytterst få fall synas några åtgärder ha vidtagits till förbättring av den naturliga betesmarken.

4. De inventerade jordbrukens åbyggnader m. m.

Vad bostadshusen angår ha dessa i endast 6 fall redovisats såsom goda. I 69 fall ha de angivits vara mindre goda till medelgoda, varav dock i övervägande grad mindre goda, och i 35 fall ha de redovisats såsom varande i mer eller mindre grad dåliga. Centralvärme har funnits i endast 4 fall.

Ekonomibyggnaderna ha betecknats såsom goda i blott 4 fall, såsom mindre goda till medelgoda i 58 fall och såsom mer eller mindre dåliga i 48 fall. Cementerade gödselstäder med eller utan överbyggnad har uppgivits finnas i 82 fall.

Vattentäkten vid de inventerade 110 jordbruken har i 24 fall betecknats såsom god, i 43 fall såsom mindre god och i likaledes 43 fall såsom dålig.

Vatten- och avloppsledningar fanns i 25 av de inventerade jordbruken, enbart vattenledningar i 2 fall och enbart avloppsledningar i 6 fall. I 3 fall fanns vatten- och avloppsledningar endast i djurstallar.

Elektriskt ljus fanns i 83 och saknas sålunda i 27 fall.

5. Tillgången till förtjänstarbete för de inventerade jordbrukens innehavare.

Möjligheterna till arbetsförtjänster inom S:t Olofs kommun ha uppgivits vara små. Vad innehavarna av de 110 inventerade jordbruken angår ha arbetsförtjänsterna för dessa i ej mindre än 78 fall (motsvarande 71 % av samtliga) redovisats vara endast obetydliga eller inga. Av de övriga 32, som bruka ha några nämnvärda förtjänstarbeten vid sidan om skötseln av sina jordbruk, ha 9 uppgivits vara i huvudsak torvarbetare, 8 skogsarbetare, 4 jordbruksarbetare, 3 äro hantverkare eller liknande, 5 ha olika slags körförtjänster, 2 äro diversearbetare och 1 brevbärare.

6. Förslag till utnyttjande av de inventerade jordbruken.

Genom att sammanslå helt eller delvis vissa varandra intilliggande fastigheter eller fastighetsdelar, genom vissa ägoutbyten eller genom i några fall förvärv av tillskottsjordar från intilliggande enskilda eller det allmänna tillhöriga större egendomar skulle enligt inventeringsförrättarens förslag sådan ombildning av de inventerade brukningsdelarna komma till stånd, att av de nuvarande 110 jordbruken skulle bildas 56 jordbruk med en genomsnittlig areal av 18,61 hektar, därav 11,23 hektar åker (lägst 8,0 och högst 15,2 hektar), 1,64 hektar betesmark, 3,9 hektar produktiv skogsmark och 1,84 hektar övrig mark. 6 st. av de 110 jordbruken skulle kvarstå såsom s. k. stödjordbruk och 48 skulle helt försvinna.

Huru snart inventerade jordbruken kunna bli föremål för sådan ombildning sammanhänger, därest såsom här förutsättes det skall ske på frivillighetens väg, med den tid, som kommer att förflyta, innan de enskilda jordbruken eller delar därav genom försäljningar bliva tillgängliga för att kunna utnyttjas i ombildningssyfte. De nuvarande innehavarnas ålder samt i vilken omfattning jordbruken kunna komma att övertagas av hemmavarande barn och dyl. kommer givetvis härutinnan att spela stor roll. Huru de inventerade jordbrukens nuvarande innehavare fördela sig på olika åldersklasser och i vilken omfattning hemmavarande barn f. n. finnas hos dessa jordbrukare framgår av följande tablå.

Åldersklasser	Under 25 år	26—30 år	31—35 år	36—40 år	41—45 år	46—50 år	51—55 år	56—60 år	61—65 år	66—70 år	Över 70 år	Summa
Antal jordbrukare i ovannämnda årsklasser med:												
a) inga hemmavarande barn..	—	3	2	—	—	6	7	6	6	1	—	31
b) ett hemmavarande barn ...	—	2	2	2	5	1	1	4	4	2	4	27
c) två—flera hemmavarande barn	—	2	5	4	10	11	5	2	6	—	—	45
Antal ogifta lantbrukare	—	1	1	—	5	—	—	—	—	—	—	7
S:a jordbrukare i ovannämnda årsklasser	—	8	10	6	20	18	13	12	16	3	4	110

Om det antages att jordbrukarna upphöra att vara egna företagare vid i medeltal 65 års ålder, skulle under en period av 10 år ej mindre än 35 st. komma att lämna sina jordbruk. Av dessa ha 13 st. inga hemmavarande barn, 14 ha ett hemmavarande barn vardera, och 8 ha två eller flera hemmavarande barn. Under samma förutsättning i fråga om jordbrukarnas genomsnittsålder, då de upphöra att vara egna företagare, komma 66 st. att lämna sina jordbruk under de närmaste 20 åren. Av

dessa sakna 26 st. hemmavarande barn, 16 ha ett hemmavarande barn vardera och 24 ha två eller flera hemmavarande barn. Om det antages att samtliga brukningsdelar utan hemmavarande barn och hälften av brukningsdelarna med ett hemmavarande barn komma att försäljas i allmänna marknaden — alltså icke övertagas av barn till nuvarande innehavare — skulle under den närmaste 10-årsperioden 20 st. och under den närmaste 20-årsperioden 32 st. brukningsdelar bli disponibla för ombildningen. Den sistnämnda siffran är sannolikt för låg, då utflyttning fortfarande torde komma att ske i de jordbrukarehem, där innehavaren tillhör åldersklassen 46—55 år. De anförda reflexionerna till tablån rörande sambandet mellan jordbrukarnas ålder och antal hemmavarande barn ge en antydan om, inom vilken tid under vissa förutsättningar den föreslagna ombildningen av de ofullständiga brukningsdelarna kan tänkas äga rum.

Statens offentliga utredningar 1946

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. [10]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Polisi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetsminskningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. [2]
Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag till allmänna barnbidrag m. m. [5] Bilagor [6].
Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. [13]
Den familjevårdande socialpolitiken. [17]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande ang. forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. [16]
P M ang. utvecklingsplanering på jordbrukets område. [18]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningslagstiftningen m. m. [3]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande ang. rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. [1]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. [8]
1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. [9]
1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar.
VI. Skolpliktstidens skolformer.
2. Folkskolan. A. Allmän del. [11] B. Förslag till undervisningsplaner. [15]
4. Realskolan. Praktiska linjer. [14]
Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. [12]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. [4]
Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. [7]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Stockholm 1946. Marcus Boktr.-A.-B. 458941